

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS

Diana DAMBRAUSKIENĖ

**PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ
KALBINIS PEREIGIŠKUMAS:
HORIZONTALUSIS IR VERTIKALUSIS
VARIANTIŠKUMAS**

DAKTARO DISERTACIJA
HUMANITARINIAI MOKSLAI, FILOLOGIJA (04H)

Vilnius 2021

Mokslo daktaro disertacija rengta 2014–2020 m. Lietuvių kalbos institute pagal suteiktą Lietuvių kalbos institutui, Vytauto Didžiojo universitetui, Klaipėdos universitetui, Šiaulių universitetui (2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-1124) doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

prof. dr. **Danguolė Mikulėnienė**

Lietuvių kalbos institutas, humanitariniai mokslai, filologija – 04 H

TURINYS

1. ĮVADAS.....	5
2. ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ PATARMĖS PEREIGIŠKUMAS IŠ TARMĖTYROS PERSPEKTYVOS	20
2.1. Pietų žemaičių raseiniškių lokalizacija	20
2.1.1. Jono Juškos interpretacija	20
2.1.2. Antano Baranausko interpretacija.....	22
2.1.3. Kazimiero Jauniaus interpretacija	23
2.1.4. Antano Salio interpretacija.....	24
2.1.5. Zigmo Zinkevičiaus ir Alekso Girdenio interpretacija	26
2.1.6. Keleriopai interpretuojami LKA punktai.....	30
2.1.7. Geolingvistinė interpretacija.....	31
2.2. Pietų žemaičių raseiniškių išskirtinumas kitų tarminių variantų atžvilgiu	32
2.2.1. Skiriamųjų tarminių ypatybių izofonės	34
2.2.2. Būdingųjų ypatybių izofonės.....	37
2.2.3. Kiti raseiniškių patarmės bruožai	38
2.2.4. Pietų žemaičių raseiniškių tarminių požymių matrica.....	39
3. SOCIOKULTŪRINIAI PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ RYŠIAI	44
3.1. Sociokultūrinė tiriamųjų vietovių situacija	45
3.1.1. Gyvybingieji LKA punktai	46
3.1.2. Vidutinio gyvybingumo LKA punktai.....	49
3.1.3. Mažo gyvybingumo LKA punktai.....	50
3.1.4. Nykstantieji LKA punktai	51
3.1.5. Sunykę LKA punktai.....	54
3.1.6. Vietovės administracinio statuso ir vitališkumo ryšys.....	55
3.2. Raseiniškių bendruomenių charakteristikos	55
3.2.1. Raseiniškių bendruomenių dydis.....	56
3.2.2. Raseiniškių bendruomenių stabilumas ir dinamiškumas.....	58
3.3. Raseiniškių sociokultūriniai tinklai	63
3.3.1. Uždarieji sociokultūriniai tinklai ir LKA punktai, kuriuose galimai geriausiai išlaikomos tarminės ypatybės.....	66
3.3.2. Atvirieji sociokultūriniai tinklai: bendruomenių ryšiai už raseiniškių patarmės ribų	70
3.3.3. Sociokultūrinių tinklų įtaka vietiniams kalbos variantams	74
4. PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ GEOLINGVISTINĖ KOMPETENCIJA IR TARMINĖ ORIENTACIJA	76
4.1. <i>Savojo</i> kalbos varianto identifikavimas.....	77
4.2. Ekstralingvistinių veiksnių įtaka <i>savojo</i> kalbos varianto identifikavimui	79

4.3. <i>Savojo</i> kalbos varianto vertinimai	81
4.4. Tarmės vartojimas domenuose.....	84
4.5. Tarmiškai kalbančio žmogaus portretas.....	85
5. PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ TERITORIJOS SKAIDUMAS TARMIŠKUMO POŽIŪRIU	89
5.1. Pietų žemaičių raseiniškių tarmiškumo rodikliai.....	93
5.1.1. Kelmės zonos tarmiškumas	93
5.1.2. Raseinių zonos tarmiškumas	97
5.1.3. Tauragės zonos tarmiškumas	99
5.2. Kalbinių zonų tarmiškumo rodiklių eksplikacija.....	102
5.3. Tarmiškumo indekso verčių patikra.....	103
6. TARMIŠKUMO IR SUBJEKTYVIŲJŲ BEI OBJEKTYVIŲJŲ VEIKSNIŲ KORELIACIJA	107
6.1. Autostereotipų apie <i>savąjį</i> kalbos variantą vertinimų ir tarminių ypatybių realizavimo santykis.....	107
6.1.1. Kelmės zonos tiriamųjų <i>savojo</i> kalbos varianto vaizdinių ir tarmiškumo koreliacija	109
6.1.2. Raseinių zonos tiriamųjų <i>savojo</i> kalbos varianto vaizdinių ir tarmiškumo koreliacija	111
6.1.3. Tauragės zonos tiriamųjų <i>savojo</i> kalbos varianto vaizdinių ir tarmiškumo koreliacija	113
6.2. Objektiviųjų veiksmų ir tarminių ypatybių realizavimo koreliacija.....	114
7. IŠVADOS	125
8. ŠALTINIAI	128
9. LITERATŪRA.....	130
LENTELIŲ SĄRAŠAS	141
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	142
PRIEDAI.....	144
1 priedas. Garso įrašų registras	144
2 priedas. Sociokultūriniai pietų žemaičių raseiniškių LKA punktų duomenys.....	147
3 priedas. Pietų žemaičių raseiniškių LKA punktų bendruomenių judėjimo registras	161
4 priedas. Regioninių zonų tarmiškumo rodikliai.....	170
5 priedas. Tarminiai raseiniškių rašmenys.....	171

1. ĮVADAS

Dėl artimos kaimynystės su aukštaičiais pietų žemaičių raseiniškių patarmė nuo seno laikoma pereigine, turinčia išskirtinai daug aukštaitiškųjų ypatybių, o prozodija ir vokalizmu artimiausia bendrinei kalbai (Явнис 1895: 143–144, 1911: 24; Барановский 1898: 57–58; Salys 1992: 12; Zinkevičius 1994: 109; Girdenis 1970: 145; 2000: 48–49; Bukantis 1994: 12; 2002: 12–13; Atkočaitytė 2002: 9 ir kt.). Kalbinės raiškos dinamiškumas, t. y. ryški konkuruojančių kalbinių ypatybių difuzija, tarminių charakteristikų nehomogeniškumas bei XX a. antroje pusėje įsivyravęs struktūralistinis požiūris į lietuvių tarmes, veikiausiai ir lėmė, kad ši patarmė iki šiol nesulaukė didesnio dialektologų dėmesio.

XXI a. pradžioje sociogeolingvistinės tyrimų metodologijos, kai į tarmių tyrimus įtraukiamos socialinės kategorijos (socialiniai ir demografiniai veiksniai, kalbinės nuostatos ir pan.) tyrėjams suteikia daugiau galimybių analizuoti kalbos variantiškumą. Tarmės suvokiamos ne kaip uždaros teritorijos, žemėlapyje apribotos įvairiausių izofonių pluoštais, bet kaip palyginti slankūs dariniai, persidengiantys tam tikromis tarminėmis charakteristikomis (Hernández-Campoy 1999: 84; Taeldeman 2005: 233–248; 2010: 355–374; Aliūkaitė 2013: 5; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 34–35). Šiuolaikiniai kompleksiniai sociogeolingvistiniai tyrimai, aprėpiantys kalbos faktų ir reiškinių geografinio pasiskirstymo, kalbinės aplinkos, nuostatų, vertinimų ir pan. analizę, leidžia tikslinti tiek centrinių tarminių arealų, tiek ir pereiginių patarmių kalbinių ypatybių sklaidą, nustatyti galimas tarmių kaitos kryptis ir jų kitimo priežastis.

DARBO OBJEKTAS. Inovatyvia metodika (derinant tradicinės dialektologijos ir sociolingvistikos metodologijas) atliktų tyrimų analizė parodė, kad pietų žemaičių raseiniškių plote, kaip ir visame lietuvių kalbos plote, dėl horizontaliosios ir vertikaliosios konvergencijos reiškinių formuojasi nauji tarminiai dariniai – geolektai. Tai nehomogeniški, neturintys labai aiškių geografinių ribų kalbos variantai, kuriuose yra nemažai išlikusių senųjų tarminių ypatybių (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 41; 2014a: 259–260). Skiriami trys – stabilesnis Tauragės ir pereiginiai Kełmės ir Rasėinių – geolektai (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014a: 260). Patarmės rytiniuose pakraščiuose užfiksuoti tarminių ypatybių persidengimai su aukštaičių patarmių bruožais: šiaurrytinėje dalyje, apie Kełmę, – su vakarų aukštaičiais šiauliškiais, pietrytinėje, netoli Rasėinių, – su vakarų aukštaičiais kauniškiais (Bakšienė, Geržotaitė, Leskauskaitė 2014: V, VII, IX, X, XI, XII žemėlapiai ir komentarai).

Šie tyrimai atskleidė įvairių ekstralingvistinių faktorių – tiek objektyvių (sociodemografinių), tiek ir subjektyvių (respondentų kalbinių nuostatų) duomenų – įtaką horizontaliajam ir vertikaliam raseiniškių kalbos variantiškumui (Aliūkaitė, Bakšienė, Jaroslaviėnė ir kt. 2014: 146; Vaitmonienė 2014: 3–107; 2017: 345–365). Tačiau jie neapėmė visų „Lietuvių kalbos atlase“ (toliau – LKA) nurodytų pietų žemaičių rasei-

niškių patarmės arealo punktų¹. Iki šiol nuosekliai nesiremta ir kompleksine sociogeolingvistine metodika (Mikulėnienė 2020), kuria remiamasi pastarųjų metų darbuose (Čepaitienė 2018; 2018a; 2019; Čepaitienė, Bakšienė 2020).

Taigi šio tyrimo objektas – tradicinės pietų žemaičių raseiniškių patarmės arealo horizontalusis ir vertikalusis kalbinis variantiškumas (kontinuumas) bei jo vertinimas iš tyrėjo (objektyviosios) ir pateikėjo (subjektyviosios) perspektyvų. Tyrėjo, arba objektyvusis, vertinimas sietinas mažiausiai su trimis plotmėmis – vieta, kalbos vartotojais ir kalbinėmis varianto charakteristikomis, nulemtomis kalbos variantų koegzistavimo, konkuravimo, niveliavimosi ir pan. reiškinių (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2019: 2; Aliūkaitė 2020: 85). Subjektyvioji (pateikėjo) perspektyva atskleidžia paprastojo kalbos vartotojo percepcijas, nuostatas ir sampratą dėl jų pačių (ir kitų) vartojamo kalbos varianto ir apskritai žinias apie kalbos atmainas, kalbinės aplinkos vertinimus (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2019: 1; Aliūkaitė 2020: 85).

Horizontalusis kontinuumas, arba horizontalioji erdvė, – tai dėl konvergencijos reiškinių vykstantis laipsniškas sąveikaujančių pietų žemaičių raseiniškių kalbos variantų perėjimas, priklausantis tiek nuo geografinių parametrų (pavyzdžiui, tarminių ypatybių statiškumo, jo nekintamumo konkrečioje vietovėje), tiek nuo respondentų sociodemografinių kintamųjų (pavyzdžiui, išsilavinimo, darbo pobūdžio ir kt.). Horizontalusis kalbos variantų pjūvis gali rodyti ir diachroninius tradicinių tarmių formavimosi ypatumus (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 40).

Vertikalusis kontinuumas apibrėžiamas kaip tarmės ir bendrinės kalbos panašėjimas, neatsiejamas nuo sociodemografinių, kultūrinių reikšmių, nuostatų, sociokultūrinės aplinkos charakteristikų ir pan. (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 39–41). Vertikalieji kalbos variantų santykiai galimi ir vienoje heterogeniškumu pasižyminčioje vietovėje, – pavyzdžiui, to paties geolekto kalbos bendruomenė paprastai yra heterogeniška (bendruomenės nariai yra skirtingo amžiaus, lyties, išsilavinimo, kalbinių nuostatų, kalbinės aplinkos ir kt.), tačiau jos narių kalba gali panašėti dėl bendrinės kalbos įtakos.

Kompleksiškai tirti pereiginių geolektų horizontalųjį ir vertikalųjį kontinuumą bei numatyti vietinių kalbinių (resp. tarminių) variantų pokyčius, galimą raidą leidžia multimodali tarmėtyros modelis (pačiau žr. Mikulėnienė 2020: 26).

DARBO TIKSLAS. Šio darbo tikslas – remiantis komunikacinės akomodacijos teorijomis, ištirti tradicinės pietų žemaičių raseiniškių patarmės ploto horizontalųjį ir vertikalųjį kalbinį kontinuumą bei, įvertinus tyrėjo objektyviusius ir pateikėjo subjektyviusius faktorius, nustatyti kalbinę šio krašto situaciją stebimuoju laiku², identifikuoti tradicinės pietų žemaičių raseiniškių patarmės kaitos kryptis.

¹ LKA punktai – gyvenamosios vietovės (kaimai, miesteliai, miestai), kuriuose rinkti tarminiai duomenys „Lietuvių kalbos atlasui“ (žr. LKA I: 21–30; LKA II: 9–17; LKA III: 9–19).

² Stebimojo laiko (angl. *apparent time*) metodas parankus tirti vienu metu gyvenančių kelių kartų atstovų kalbą, plačiau dėl termino žr. Labov 1972: 24; Sankoff 2006: 1–16; taip pat žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 36; Kalėdienė 2015: 213–214 ir kt.

Tikslui pasiekti išsikelti šie UŽDAVINIAI:

1. Remiantis pateikėjų apklausų ir informacinių šaltinių duomenimis bei atsižvelgiant į pietų žemaičių raseiniškių patarmės ploto LKA punktų centrinių gyvenviečių sociokultūrinės ir socioekonominės sąlygas, nustatyti vietovių infrastruktūros lygius, įvertinti vietinių bendruomenių struktūras ir stabilumo lygius.
2. Sudaryti sociokultūrinių tinklų žemėlapi; remiantis sociokultūrinių tinklų analize, išsiaiškinti atviriesiems ir uždariesiems pietų žemaičių raseiniškių tinklams būdingas charakteristikas.
3. Ištirti pietų žemaičių raseiniškių kalbos variantų bei jų vartotojų vertinimus ir nustatyti kalbinių nuostatų ir ekstralingvistinių veiksnių koreliaciją.
4. Nustatyti autostereotipų apie *savąjį* kalbos variantą ir tarminių ypatybių realizavimo koreliaciją.
5. Apskaičiuoti tarmiškumo rodiklius patarmės ploto zonose ir ištirti tarmiškumo bei ekstralingvistinių (objektyviųjų ir subjektyviųjų) veiksnių, lemiančių vietinių kalbos variantų kaitą, koreliaciją.

TYRIMO PRIELAIDOS. Tradicinės raseiniškių patarmės horizontalusis ir vertikalusis variantiškumas nustatomas remiantis multimodaliuoju tarmėtyros modeliu, t. y. trijų pakopų principu. Jį sudaro: 1) atrankinių kalbinių duomenų tyrimas (tarminių ypatybių realizavimas šnekamojoje kalboje) – objektyvus kokybinis ir kiekybinis vertinimas stebimuoju laiku; 2) kalbinės aplinkos ir sociokultūrinių tinklų analizė – gyventojų judėjimo kryptys leidžia hipotetiškai spėti kalbos variantų kaitą ir jų slinkti; 3) respondentų požiūrio į kalbos variantus ir jų vartotojus tyrimas atskleidžia išsamesnį ir objektyvesnį tiriamos patarmės prognostinį scenarijų (Mikulėnienė 2018: 1; 2020: 26).

Tikėtina, kad sociokultūrinės ir socioekonominės priežastys (valdžios institucijų bei švietimo ir gydymo įstaigų optimizacija, komforto sąlygas užtikrinančių objektų kiekių mažėjimas), skatinančios migraciją į didesnes ir struktūriškai patogesnes vietas, keičia raseiniškių kalbinę elgseną. Kontaktai su kitų (pa)tarmių vartotojais ir (ar) „pres-tižiškesnio“ varianto vaizdiny gali koreguoti kalbos atmainų vertinimus, ir tai iniciuoja vartojamo varianto išskirtinumo peržiūrą. Tiriamųjų atsisakymas ryškių tarminių ypatybių ir įsitikinimas, kad kalbama bendrine kalba, nebūtinai įrodo pietų žemaičių raseiniškių patarmės nykimą. Stebimuoju laiku vartojamų tarminių požymių nomenklatūros peržiūra bei apskaičiuoti tarmiškumo rodikliai turėtų patvirtinti ne tik raseiniškių tarminio ploto nehomogeniškumą, bet ir šnekamojoje kalboje realizuojamas išlaikytas (pa)tarmės ypatybes.

TIRIAMOJI MEDŽIAGA. Darbe analizuojami kalbiniai, sociokultūriniai, socioekonominiai, kalbinės aplinkos, nuostatų duomenys, darbo autorės surinkti 2014 m. lapkričio–2017 spalio ir 2019 m. birželio–rugsėjo mėnesiais iš 40 gyvenamųjų vietovių, kurios šiame darbe įvardijamos kaip atitinkami LKA punktai.

Taigi galima sakyti, kad gyventojai apklausti iš visų 34 LKA punktų, lokalizuotų pietų žemaičių raseiniškių patarmės plote. Pateikiamas šių vietovių sąrašas:

LKA 162 Gūdmoniškė	LKA 260 Týtuvėnai	LKA 361 Skaudvilė
LKA 194 Šaukėnai	LKA 292 Adomáičiai (Lāplėgiai ⁹)	LKA 362 Petkáičiai
LKA 195 Kúrtuvėnai	LKA 293 Pākražantis	LKA 363 Vidūklė
LKA 224 Váiguva	LKA 294 Lýduvėnai	LKA 364 Rasėiniai (Grūzdiškė ¹⁰)
LKA 225 Kušleičiai (Šatėniai ⁵)	LKA 326 Stulgiai	LKA 390 Žygáičiai (Zōlišķiai ¹¹)
LKA 226 Padubysys (dabart. Kaniūkai ⁶)	LKA 327 Nemākščiai	LKA 392 Stragūtė
LKA 227 Kiaunoriai	LKA 329 Alėjai	LKA 393 Jōniškė
LKA 257 Krāžiai (Pīliakalnis ⁷)	LKA 356 Vainūtas	LKA 394 Pašaltuonys
LKA 258 Keimė	LKA 357 Žviņģiai	LKA 395 Eŗzvilkas
LKA 259 Kubīliai (Pavūdai arba Pagryžuvys ⁸)	LKA 358 Pāgramantis	LKA 396 Paupys
	LKA 359 Lomiai	LKA 398a Gervinė
	LKA 360 Batakiai	LKA 464 Eičiai

Iš viso įrašyti 99 pokalbiai, kurių bendra trukmė – 22 val. 53 min. 26 sek., žr. 1 priedą. Kai kuriuose punktuose – Gūdmoniškės (LKA 162), Šaukėnų (LKA 194), Kúrtuvėnų (LKA 195), Pādubysio (LKA 226), Kiaunorių (LKA 227), Krāžių (LKA 257), Lýduvėnų (LKA 294), Nemākščių (LKA 327), Žviņģių (LKA 357), Pāgramančio (LKA 358), Batakijų (LKA 360), Skaudvilės (LKA 361), Petkáičių (LKA 362), Pāupio (LKA 396), Eičių (LKA 464) – kalbinti kartu buvę šeimos nariai arba kiti informantai, todėl pokalbių ir įrašų skaičiai nesutampa: 81 įrašė yra 99 pokalbiai, kurių bendra trukmė – 22 val. 48 min. 35 sek.

Per pokalbius įrašyti metalingvistiniai respondentų komentarai, būtini aiškinantis tiriamųjų geolingvistinę kompetenciją (pavyzdžiui, tarminę nuovoką, kalbines nuostatas ir kt.), išsiaiškinti tiriamųjų sociodemografiniai ir sociokultūriniai jų duomenys: amžius (žr. 1 lentelę), gyvenamoji vieta (žr. 2 lentelę), išsilavinimas (žr. 3 lentelę).

⁵ Šatėnių kaimas priskirtinas Kušleičių (LKA 225) punktui, nes nuo Kušleičių kaimo nutolęs 1 km atstumu.

⁶ Kaniūkų kaimo gyventojų duomenimis, Pādubysiu anksčiau buvo vadinama teritorija, į kurią šiuo metu įeina Kaniūkų kaimas. Šiuo metu gyvenvietės, vadinamos Pādubysiu, nebėra, o kalbinti žmonės teigia gyvenantys Kaniūkų kaime.

⁷ Pīliakalnio kaimas yra už 1 km nuo Krāžių miestelio, todėl priskirtinas Krāžių (LKA 257) punktui.

⁸ Pavūdų ir Pāgrýžuvio kaimai yra besiribojantys, be to, nuo Pavūdų kaimo pusės nėra Pāgrýžuvio gyvenvietę nurodančio ženklo, todėl patys gyventojai abu šiuos pavadinimus kartais vartoja pramaisiui. Pavūdai ir Pāgrýžuvys nuo Kubīlių yra už 2,8 km, todėl priskirtini Kubīlių (LKA 259) punktui.

⁹ Nuo Lāplėgių iki Adomáičių yra 1 km, todėl Lāplėgiai priskirtini Adomáičių (LKA 292) punktui.

¹⁰ Grūzdiškės kaimas priskirtinas Rasėinių (LKA 364) punktui, nes nuo Rasėinių miesto nutolęs per 2 km.

¹¹ Zōlišķių kaimas nuo Žygáičių yra už 2 km, todėl priskirtinas Žygáičių (LKA 390) punktui.

1 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminio ploto respondentų amžiaus charakteristika

Iš viso	Jaunosios kartos respondentai (iki 35 metų)	Vidurinės kartos respondentai (36–60 metų)	Vyriausios kartos respondentai (daugiau nei 61 metų)
99	22	35	42

2 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminio ploto respondentų gyvenamosios vietos charakteristika

Iš viso	Gyvenantys kaime	Gyvenantys miestelyje	Gyvenantys mieste
99	53	36	10

3 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminio ploto respondentų išsilavinimo charakteristika

Iš viso	Aukštasis išsilavinimas	Aukštesnysis išsilavinimas	Profesinis išsilavinimas	Vidurinis išsilavinimas	Pagrindinis išsilavinimas	Pradinis išsilavinimas
99	16	24	18	14	11	16

4 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminio ploto respondentų lyties charakteristika

Iš viso	Vyrai	Moterys
99	21	78

Renkant medžiagą tyrimui nustatyta, kad daugelis raseiniškių patarmės ploto punktų yra kaimo tipo gyvenvietės, ir jose, kaip daugelyje šalies mažesnių gyvenviečių, jaunų gyventojų sparčiai mažėja. Per pokalbius daugiau nei 90 procentų vyresnio amžiaus respondentų tvirtino, kad jų suaugę vaikai ar (ir) anūakai yra emigravę į užsienį arba išvykę dirbti ir gyventi į didžiuosius mūsų šalies miestus.

Todėl, atsižvelgus į tokią „senėjančios“ visuomenės situaciją, jaunajai kartai priskirti asmenys iki 35 metų, vidurinei – 36–60 metų, vyriausiajai – nuo 61 metų. Taigi suskirstymas į tris amžiaus grupes, įvertinus visų apklaustų raseiniškių amžių, pasirinktas neatsitiktinai, tačiau ši tiriamųjų klasifikacija skiriasi nuo tos, kuri aprašyta projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028) tyrimų metodikoje (plačiau žr. Aliūkaitė, Jaroslaviėnė, Meiliūnaitė 2014: 55).

Gyvenamoji vieta ir amžius suponuoja kalbinę respondentų patirtį, kalbinio elgesio pasirinkimą; kultūriniai kintamieji parodo švietimo sistemos suformuotų (ar formuojamų) normų bei visuomenėje įsigalėjusių nuostatų, vertybių, įsitikinimų visumą. Be tyrimui svarbių sociodemografinių, sociokultūrinių lyginamųjų kriterijų, papildomai darbe atsižvelgta į tiriamųjų lytį (žr. 4 lentelę). Tačiau šiuo atveju lyties opozicija yra chrestomatinė, gretinamoji.

Tiriamąjį plotą LKA punktų infrastruktūrai nustatyti ir punktų gyvybingumui įvertinti statistiniai duomenys rinkti iš oficialių internetinių šaltinių (jų sąrašą žr. p. 128), daugeliu atvejų turima informacija tikslinta su seniūnijų darbuotojais. Kitus duomenis (apie kultūros, prekybos įstaigas, bažnyčias, kapines, gyvenvietėse įsikūrusius ir veikiančius bendruomenių centrus ir pan.) telefonu pateikė seniūnijų darbuotojai, seniūnaičiai, kaimų bendruomenių pirmininkai. Šiuo būdu rinkta ir naujausia informacija, nes, tikėtina, ne visuose interneto puslapiuose ji galėjo būti atnaujinta.

Surinkta medžiaga tvarkyta keliais etapais:

1. Respondentų komentarai susisteminti ir koduoti pagal LKA punkto numerį ir pavadinimo pirmąsias keturias raides (pavyzdžiui, punktas „Gūdmoniškė“ LKA žymimas skaičiumi „162“; todėl šio punkto respondento komentaras koduojamas 162GUDM), respondento amžių („1“ žymimi jaunosios (iki 35 metų), „2“ – vidurinės (36–60 metų), „3“ – vyriausios (daugiau nei 61 metų) kartos pateikėjų komentarai) ir lytį (moterų komentarai žymimi „M“, vyrų – „V“). Jei iš punkto yra daugiau nei vienas tos pačios kartos pateikėjas komentaras, kodas papildomas numeriu po trumpojo brūkšnelio, pavyzdžiui, iš LKA 390 punkto Žygaičiai yra dviejų vidurinės kartos moterų komentarai, jie tekste žymimi 390ŽYGA2M ir 390ŽYGA2M-1 (toliau tekste tiriamųjų komentarų kodais įvardijami patys respondentai).

2. Analizuoti nurodytų šaltinių (seniūnijų, seniūnaitijų atstovų bei kaimo bendruomenių pirmininkų informacija, t. p. žr. 13 išnašą) visų 37 pietų žemaičių raseinių plotą LKA punktų duomenys. Remiantis šiais duomenimis, nustatytos punktų sociokultūrinės charakteristikos, jų gyvybingumo laipsniai bei dažniausios bendruomenės narių sociokultūrinių ryšių kryptys (duomenų suvestinės fragmentą žr. 5 lentelėje, visą suvestinę žr. 2 priede).

5 lentelė. Pietų žemaičių raseinių LKA punktų sociokultūriniai duomenys (fragmentas)¹²

Eil. Nr.	Punkto Nr.	Gyventojų skaičius ¹³	Duomenys		Judėjimo kryptys
1.	Gūdmoniškė (LKA 162)	2	Parduotuvė	–	Šiauliai
			Medicinos įstaiga	–	Šiauliai
			Mokykla	–	
			Kultūros įstaiga	–	Šiauliai
			Valdžios institucijos	–	Keimė
			Bendruomenė	–	
			Bažnyčia	–	
			Kapinės	–	
			Paštas	–	Šaukėnų

¹² Lentelėje ženklas „+“ reiškia, kad objektas yra, ženklas „–“ reiškia, kad tokio objekto gyvenvietėje nėra.

¹³ Informacija pateikiama remiantis oficialiu internetiniu šaltiniu *Gyventojai*, žr. <https://osp.stat.gov.lt/2011m.-visuotinis-gyventoju-ir-bustu-surasymas>. Vėliau, su seniūnijų darbuotojais, bendruomenių

Eil. Nr.	Punkto Nr.	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
2.	Šaukėnai (LKA 194)	500	Parduotuvė	+	Šiauliai, Keimė
			Medicinos įstaiga	+	Šiauliai, Keimė
			Mokykla (Šaukėnų Vlado Pūtvio-Putvinskio gimnazija)	+	
			Kultūros įstaiga (Šaukėnų kultūros ir amatų centras)	+	Šiauliai
			Valdžios institucijos (Seniūnija)	+	Keimė
			Bendruomenė (Šaukėnų miestelio bendruomenė)	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	

Taikant socialinių tinklų teorijos metodologijas ir instrumentus, analizuota sociokultūrinių tinklų struktūra, nustatytos hipotetinės LKA punktų zonos, kuriose tarmė galimai išlaikoma geriausiai, kuriose galima kalbos variantų kaita. Socialinio tinklo teorijos ir metodologijos plačiau pateikiamos disertacijos 3 skyriuje.

3. Kompiuterinės kartografijos metodu nubraižyti sociokultūriniai tinklai¹⁴. Jie nubraižyti pagal 7 kriterijus (indikatorius): žemėlapyje žymėtos dažniausios bendruomenės narių judėjimo kryptys:

- į prekybos vietas (turgų, prekybos centrą),
- medicinos įstaigas (ambulatorijas, ligonines),
- mokyklas,
- kultūros įstaigas,
- valdžios institucijas (seniūnijos, savivaldybės),

pirmininkais telefonu aiškinantis dažniausias gyventojų judėjimo kryptis bei punktų gyvybingumui nustatyti reikiamas sąlygas, kai kurie duomenys patikslinti. Pavyzdžiui, Gūdmioniškėje (LKA 162) 2011 metų gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, negyveno nė vienas žmogus, tačiau seniūnijų darbuotojų teigimu, šiuo metu čia gyvena 2 asmenų šeima.

¹⁴ Nors socialiniams tinklams analizuoti ir vizualizuoti naudojamos įvairios kompiuterinės programos, pvz., MDS („daugiamačių skalių sudarymas“ (angl. *multidimensional scaling*), (Carrington, Scott, Wasserman 2005)), „Ucinet 6“ (Borgatti, Everett, Johnson 2013), tačiau šiame darbe sociokultūriniai tinklai nubraižyti kompiuterinės kartografijos metodu, nes jo pakanka darbo tikslui pasiekti bei parodyti LKA pietų žemaičių raseinių plote esančių punktų gyventojų mobilumo tendencijas (plg. Čepaitienė 2016: 143–174).

- bažnyčias,
- kapines.

Sociokultūrinių tinklų žemėlapis išryškino raseiniškių patarmės plote susiformavusias tris aktyviais komunikaciniais ryšiais pasižyminčias zonas: šiaurinėje dalyje – apie Keimė, pietrytinėje dalyje – apie Rasėinius ir vakarinėje – aplink Taūrągę.

4. Tarminių ypatybių realizavimo šnekamojoje kalboje analizei atrinkti devyni LKA punktai iš visų trijų zonų: keturi iš šiaurinės – Kiaunoriai (LKA 227), Krāžiai (LKA 257), Keimė (LKA 258) ir Tūtuvėnai (LKA 260); trys iš pietrytinės – Lūdūvėnai (LKA 294), Vidūklė (LKA 363), Rasėiniai (LKA 364); du iš vakarinės – Pāgramantis (LKA 358) ir Skaudvilė (LKA 361).

Šie punktai atrinkti atsižvelgiant į bendruomenių judėjimo specifiką: pavyzdžiui, miestai Keimė (LKA 258), Tūtuvėnai (LKA 260), Skaudvilė (LKA 361), Rasėiniai (LKA 364) yra traukos centrai mažesnių vietovių gyventojams, šiuose punktuose yra sudarytos visos sociokultūriniam gyvenimui patogios sąlygos, bendruomenės turėtų būti stabilios, o Kiaunorių (LKA 227) ar Lūdūvėnų (LKA 257) bendruomenės dėl vietovių nepakankamos infrastruktūros yra dinamiškos, jų sociokultūriniai tinklai yra tankūs, sudėtingos struktūros.

5. Atlikta pasirinktų LKA punktų respondentų įrašų kiekybinė tarminių ypatybių analizė. Lyginamuoju būdu išsiaiškinta ekstralingvistinių veiksnių (amžiaus, gyvenamosios vietos, išsilavinimo ir kt.) įtaka tiriamųjų tarmiškumui. Įvertinus turimus duomenis, nustatytas galimas raseiniškių patarmės kaitos scenarijus.

METODAI. Pirmą kartą Lietuvos tarmėtyroje, derinant kokybinius ir kiekybinius metodus, tiriami visi pereiginės patarmės ploto LKA punktai. Kiekybinių ir kokybinių tyrimų metodologijų derinimas atskleidžia giluminį tiriamosios imties vaizdą, taip nustatomos kalbos bendruomenės kalbinio elgesio, nuostatų tendencijos bei priežastingumas (plačiau žr.: Macaulay 2009; Coffin, Lillis, O'Halloran 2010; Heigham, Crocker 2009)¹⁵. O darbe taikomas multimodalusis tarmėtyros modelis, į kurį integruota subjektyvių nuostatų ir objektyvi tarmiškumo koreliacijos patikra, leidžia įvertinti pietų žemaičių raseiniškių patarmės požymių vartoseną stebimuoju laiku bei prognozuoti vietinių kalbos variantų kaitą.

¹⁵ Tradicinės sociolingvistinės kiekybinės apklausos ir giluminių interviu derinimo metodologiją 2006 m. yra pritaikiusi Meilutė Ramonienė, tirdama Joniškėlio gyventojų kalbines nuostatas, kalbos variantų pasirinkimo vartoti motyvus (Ramonienė 2006). Apskritai kalbinių nuostatų tyrimų per pastaruosius dešimtmečius Lietuvoje nuolat daugėja: dėmesys atkreiptas į kalbos variantų (bendrinės kalbos ir tarmių) santykį per kalbos vartotojų nuostatas ir kalbinį elgesį (Aliūkaitė 2005, 2007, 2008, 2010, 2011, 2011a; Aliūkaitė, Merkytė 2009; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016, 2016a; Aliūkaitė, Valikonė 2012; Keturkienė, Vaicekauskienė 2016; Ramanauskaitė 2008 ir kt.), analizuoti kalbos vartotojų požiūriai į tarmes (Kliukienė 2010, 2013, 2014; Ramonienė 2013; Vaicekauskienė, Sausverde 2012; Lubienė, Pakalniškienė 2015 ir kt.). Paminėtini Lietuvos miestų ir miestelių sociolingvistiniai tyrimai (Baranauskienė, Krupickaitė 2012; Ramonienė 2010; Ramonienė, Krupickaitė 2013 ir kt.).

MEDŽIAGOS RINKIMO METODAI. Empirinei medžiagai rinkti iš lietuvių tarmių atlaso „XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)“ sociolingvistinio klausimyno (NLTA 2014: 378–384) apklausai pritaikyti klausimai, tinkamiausi aiškinantis pietų žemaičių raseiniškių sociodemografinius, sociokultūrinius duomenis bei subjektyvius tarmių ir jų vartotojų vertinimus, asociatus, kalbos variantų vartojimą domenuose, tiriamųjų geolingvistinę tarminę kompetenciją.

Medžiagai kaupti pasirinktas pokalbio ir apklausos metodo derinys. Pokalbio metodas yra vienas iš populiariausių sociolingvistiniuose tyrimuose, leidžiantis sukaupti didelį duomenų kiekį, o medžiaga renkama iš kelių kartų atstovų (Aurrekoetxea, Ormaetxea 2006: 157–162 ir kt.). Apklausos metodas, pasitelkus giluminio interviu būdą, parankus, kai reikia sukaupti duomenų ne tik apie patį respondentą, jo nuostatas, bet ir padaryti asmens kalbos įrašą, kurį galima panaudoti kalbiniams duomenims registruoti ir tirti, taip pat, jei prireikia, patikslinti klausimus ir paprašyti paaiškinimų, gauti papildomos informacijos, kurią sudėtinga išsiaiškinti kitais būdais (Schilling 2013: 66–133).

Pokalbiai su tiriamaisiais vykdyti derinant pusiau standartizuotą (pusiau struktūruotą) ir laisvo pobūdžio giluminį interviu. Tikėtasi, kad šiuo būdu surinkti duomenys padės išsiaiškinti ir atvirąsias (sąmoningasias), ir paslėptąsias (pasąmoningasias) tiriamųjų nuostatas, požiūrius. Nors, pasak danų sociolingvisto Tore Kristianseno, būtent paslėptosios, o ne atvirosios nuostatos didžiausios įtakos turi realiam kalbos vartotojų kalbiniam elgesiui, lemiančiam kalbos kaitą (Kristiansen 2009: 167–192, 2011: 265–279), vis dėlto skirtingais metodais tiriant požiūrius į kalbines atmainas galima išsiaiškinti tiek paties kalbos vartotojo socialinį statusą, jo kompetenciją, tiek ir kalbos variantų socialines vertes (pavyzdžiui, patrauklumą, kuris neretai susijęs su kalbiniu solidarumu, kalbėtojų patikimumu ir pan.), pranašumą, prestižą ir kt. (plg. Edwards 2006; Garret 2010: 66 ir kt.)¹⁶.

Pusiau standartizuotuose interviu pokalbio procedūra ir klausimai standartizuojami tik iš dalies, pašnekesys griežtai neformalizuojamas, iš anksto numatomi būtini ir galimi klausimai; giluminiame interviu naudojamosi „atvirų“ klausimų principu, atsakymų variantai nepateikiami, juos formuluoja patys respondentai, o apklausos vyksta neformalaus pokalbio būdu (plg. Kardelis 2017: 257 ir ten nurodyta literatūra; Butkevičienė 2011: 5–6). Prieš pradėdant pokalbius, iš visų pateikėjų buvo gauti žodiniai sutikimai dėl įrašo panaudojimo mokslo reikmėms, paaiškintas interviu tikslas. Apklausiant informantus, klausimus stengtasi formuluoti taip, kad būtų gauta kuo daugiau informacijos apie jų sociokultūrinius, socioekonominius duomenis, gyvenamosios vietovės infrastruktūros išsivystymo lygį, mobilumo kryptis ir priežastis, kalbos variantų ir jų vartotojų vertinimus ir pan. Tačiau atsižvelgta ir į pačių informantų inicijuotas pokalbių temas: neretai kalbėta apie vaikus, anūkus, ankstesnių laikų darbinės ar kalbines patirtis ir pan.

¹⁶ Sąmoningosios nuostatos įprastai atspindi oficialiosios ideologijos normas, pvz., bendrinės kalbos – kaip geriausios, o tarmės – kaip neprestižinės atmainos. Nesąmoningosios nuostatos atskleidžia kalbos vartotojo požiūrį į realų kalbos vartojimą, pvz., visuomenėje susiformavusią ar besiformuojančią kalbos kaitą, priklausančią nuo įvairių socialinių priežasčių.

MEDŽIAGOS ANALIZĖS METODAI. Šiame darbe taikomi geolingvistinis, dialektometriniškas, analitinis, lyginamasis, gretinamasis, aprašomasis, matematinis, kiekybinis, kompiuterinės kartografijos metodai bei sociolingvistikos instrumentuotės. Teorinės nuostatos ir metodologinės priegijos išsamiau pateikiamos kiekvieno disertacijos skyriaus pradžioje.

Geolingvistikos metodu ir sociolingvistikos instrumentuotėmis tyrime remiamasi, siekiant įvertinti pietų žemaičių raseiniškių tradicinių punktų gyvybingumo lygius bei numatyti patarmės kaitos prognostinius modelius. Geolingvistikos metodologija leidžia fiksuoti heterogeniškos kalbinės bendruomenės dialektų kaitos procesus stebimuoju laiku, įtraukiant į tyrimus dinamiškąją erdvę, o šiam tyrimui yra svarbūs aptariamoms patarmės arealo geografiniai, sociokultūriniai, socioekonominiai faktoriai bei jų analizė (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 29–47). Geolingvistinis metodas pasirinktas kalbos faktams ir tarminiams reiškiniams identifikuoti.

Pritaikius daugiafunkčią (multimodalųjį) tarmėtyros modelį, parankų pereiginės pietų žemaičių raseiniškių patarmės tyrimams, nustatoma gana išsami ir objektyvi kalbinė situacija, leidžianti įvertinti kalbinę situaciją stebimuoju laiku bei prognozuoti tiriamos patarmės procesus (plačiau apie modelį žr. Mikulėnienė 2018: 1–12; 2020: 11–33).

Sociolingvistikos instrumentuotės tinkamos tiriant pietų žemaičių raseiniškių autostereotipų apie *savąjį* kalbos variantą vertinimus, ekstralingvistinių veiksnių – lyties, amžiaus, išsilavinimo, sėslumo (mobilumo), mikro- ir makroaplinkos (užimtumo, kalbinės aplinkos, esamos ar buvusios veiklos specifikos ir pan.) – įtaką nuostatoms ir kalbos variantiškumui bei atliekant tiriamų LKA punktų atranką.

Sociokultūrinių tinklų žemėlapis ir tarminių ypatybių izofonės vizualizuojamos kompiuterinės kartografijos metodu.

Kiekybinis metodas taikomas tarmiškumo rodikliams, nustatytiems pagal japonų dialektologo Fumio Inoue kiekybinių kalbos kaitos įverčių pagrindu Danguolės Mikulėnienės sukurtą vietinių tarminių variantų įverčių metodiką, apskaičiuoti (žr. Mikulėnienė 2020a: 6; Inoue 2012: 121–122). Išsamiau tarminių variantų įverčių metodika aprašoma 5 skyriuje.

Apibendrinti pietų žemaičių raseiniškių tarmiškumo įverčiai iliustruoti stačiakampėje diagramoje ir naudojantis kompiuterine programa *Gabmap* dialektometrijos metodu vizualizuojami pseudožemėlapyje¹⁷.

Analitinis, lyginamasis, gretinamasis ir aprašomasis metodai taikyti atliekant subjektyvios empirinės medžiagos ir objektyviai apskaičiuotų tarmiškumo rodiklių analizę, lyginant tarminio ploto bei tarminių ypatybių požymius ir aprašant gautus rezultatus.

¹⁷ Apie kompiuterinę programą *Gabmap* plačiau žr. Gabmap; Leinonen Çöltekin, Nerbonne 2016: 71–83; Čepaitienė 2018: 29–32; Mikulėnienė, Čepaitienė, Bakšienė ir kt. 2019: 65–92 ir kt. *Gabmap* programa Lietuvoje naudotasi aiškinantis kalbos variantų panašumus ir (ar) skirtumus pagal fonetinius (ir fonologinius) tarmiškumo elementus, žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017; Čepaitienė 2016: 143–174; Čepaitienė 2018; 2018a: 44–75; Čepaitienė 2019: 39–74; Mikulėnienė, Čepaitienė, Bakšienė ir kt. 2019: 10.

GINAMIEJI TEIGINIAI.

1. Stabiliausiais ir gyvybingiausiais laikytini raseiniškių patarmės ploto LKA punktai, kurių centrai – miestų statusus turinčios gyvenvietės, – Kėlmė (LKA 258), Týtuvėnai (LKA 260), Skaudvilė (LKA 361), Rasėiniai (LKA 364).

2. Distinktyvinę patarmės požymių funkciją yra įgiję papildomi, savitieji, anksčiau lietuvių tarmėtyrininkų blankiaisiais laikyti požymiai.

3. Stabilaus vertikaliojo ir horizontaliojo kontinuumo priešastimi laikytini pietų žemaičių raseiniškių plote susiformavę sociokultūriniai tinklai, kuriems būdingas atvirumas, tankumas ir sudėtingumas. Vietinių bendruomenių judėjimo kryptims lemiamos įtakos turi ne tik infrastruktūriškai geriau išvystytos vietovės, bet ir geografinė raseiniškių LKA punktų padėtis.

4. Svarbiausi veiksniai, tiesiogiai koreliuojantys su tarimiškumu, yra tiriamųjų (ne)judumas, siejamas su horizontaliuoju kontinuumu, ir vertikaliųjų kontinuumą atspindintys mikro- ir makroaplinkos požymiai (užimtumas, kalbinė aplinka, esamos ar buvusios veiklos specifika). Su vertikaliuoju kontinuumu siejami amžiaus ir išsilavinimo veiksniai yra tik papildomos, arba antrinės, tarminių ypatybių vartosenos priešastys.

5. *Savojo*, kaip netarmiško, kalbos varianto vaizdinį formuoja tarminės raiškos samprata ir nuostatos dėl tarminio kodo bei jo vartotojo, rodančios tarmės, kaip turinčios menkesnę vertę, priešinimą prestižiniam bendrinės kalbos vaizdiniui. *Savojo* kalbos varianto vaizdinys implikuoja pietų žemaičių raseiniškių siekį tapatintis su netarminio kodo vartotoju.

TRUMPA TYRIMŲ APŽVALGA. XX a. antrojoje pusėje tyrimuose vyravę kokybiniai metodai ir deskriptyvizmas pietų žemaičių raseiniškių patarmę įgalino tirti remiantis griežtai nustatytais struktūralizmo metodologijomis. Jos nebuvo pritaikytos analizuoti tarminių ypatybių kaitai tolstant nuo patarmės centro į periferiją, kalbos variantiškumui bei jo priešastims analizuoti, o ir pateikėjai griežtai vertinti pagal NORM'o kriterijų¹⁸. Todėl iki šiol raseiniškių patarmės, kuriai būdingas tarminių charakteristikų nehomogeniškumas, tyrimų nėra daug.

Šia patarme apskritai susidomėta tik XX a. antroje pusėje, kai Zinkevičius ir Girdenis pagal mišriųjų dvigarsių *an*, *am*, *en*, *em* tarimą raseiniškius atskyrė nuo varniškių (Zinkevičius 1994: 107). Iki Zinkevičiaus ir Girdenio tarmių klasifikacijos dabartinių pietų žemaičių raseiniškių patarmė, kaip nepasižyminti ryškiomis ypatybėmis, leidžiančiomis identifikuoti atskirą tarminį vienetą, ankstesnių tyrėjų išskirta nebuvo. Antano

¹⁸ Vieno iš geolingvistikos pradininkų Jules Gilliérono NORM'o (angl. *non-mobile, older, rural male, lie, sėslus vyresnio amžiaus kaimo gyventojas (vyras)*) modelis pradėtas taikyti dar XIX a. (Chambers, Trudgill 2004: 30). Kaip teigia Zinkevičius, galima užrašyti ir jaunų žmonių duomenis, tačiau, kalbininko nuomone, jie naudotini tik specialiam palyginimui, kai norima nustatyti kalbos kitimo dinamiką ir tarmės kaitą (plg. Zinkevičius 1978: 11). Multimodalusis tarmėtyros modelis iš esmės keičia tyrėjų požiūrį į jaunąją kartą. Jaunimo nuomonė apie vietinį kalbos variantą yra svarbi kalbos prognostikai (Mikulėnienė 2018: 8).

Baranausko žemaičiai raseiniečiai nėra tapatūs dabartiniams raseiniškiams, nes jų (žemaičių raseiniečių) plotas apėmė beveik visą dabartinių pietų žemaičių arealą (plačiau žr. 2.1.2 poskyrį).

Paminėtini svarbesni pavieniai raseiniškių patarmės tyrimų darbai, kurių vienas iš pirmųjų – Petro Joniko monografijoje „Pagramančio tarmė“ pateiktas Pagramančio šnektos fonetikos ir morfologijos aprašas (Jonikas: 1939). Vladas Grinaveckis pietų raseiniškių patarmės bendrąsias garsų ir kirčiavimo ypatybes apibūdino leidinyje „Žemaičių tarmių istorija (fonetika)“ (Grinaveckis 1973: 370) bei straipsnių rinkinyje „Lietuvių tarmės: Fonetika. Morfologija 1“ (Grinaveckis 1991: 373), bendrinės kalbos atitikmenis dūnininkų tarmėje aprašė Elena Grinaveckienė (Grinaveckienė 1977: 209–213), Aleksas Girdenis aiškino *ie : ī; uo : ū* opozicijos atpažinimo galimybes Vidūklės ir Ežvilko šnektose (Girdenis 1970: 143–146).

Išsamiausiai raseiniškių patarmę tradicinės dialektologijos metodais yra nagrinėjusi Daiva Vaišnienė (Atkočaitytė), parengusi publikaciją apie balsių *i* ir *u* atvirumą (Atkočaitytė 1997a: 6–9), šalutinius kirčius ir kirčio atitraukimo ir nukėlimo tendencijas (Atkočaitytė 1997b: 263–266; 1997c: 5–6; 1997d: 14; 2000a: 151–172), prieškirminių ilgųjų balsių trukmę (Atkočaitytė 2001: 6–11), žodžio galo minkštųjų priebalsių ypatumus (Atkočaitytė: 2003: 199–210), Váiguvos šnektos priskyrimo pietų žemaičių raseiniškių patarmei problemą (Vaišnienė 2017). Monografijoje „Pietų žemaičių raseiniškių prozodija ir vokalizmas“, parengtoje disertacijos pagrindu, ji analizavo pietų žemaičių raseiniškių fonologinę balsių sistemą ir prozodiją (Atkočaitytė 2000b; 2002); kartu su Rima Bacevičiūte aprašė raseiniškių ir šiaurinių vakarų aukštaičių kauniškių dvigarsių trukmės ir kokybės panašumus (Atkočaitytė, Bacevičiūtė 2003: 11–12; Vaišnienė, Bacevičiūtė 2005: 292–303).

XXI a. pradžioje, Lietuvoje įsivyraujant geolingvistiniam požiūriui, pirminiai pietų žemaičių raseiniškių patarmės tyrimai buvo atlikti ir sociogeolingvistine tarmių tyrimų metodika. Sociogeolingvistinių duomenų inventorizacija ir reprezentatyvūs tarminiai įrašai iš visų 37 raseiniškių LKA punktų parodė, kad sparčiai patarmės kaitai įtakos gali turėti ne tik intensyvūs kontaktai su vakarų aukštaičiais, bet ir demografiniai patiekėjų duomenys (Aliūkaitė, Bakšienė, Jaroslaviėnė ir kt. 2014: 145–146)¹⁹.

Nauja geolingvistikos, taip pat ir perceptyviosios dialektologijos metodika taikyta aiškinantis Rasėinių kalbinės bendruomenės geolingvistinę kompetenciją, Lietuvos tarmių vaizdinius jaunosios ir vidurinės kartos raseiniškių mentaliniuose žemėlapiuose (Vaitmonienė 2014, 2017: 345–365). Nors pastaruosiuose darbuose analizuotos nuostatos dėl, pavyzdžiui, tarmių ir bendrinės kalbos vartojimo, kalbos variantų pasirinkimo ir kt., tačiau juose dar nebuvo atsižvelgta į kultūrinius veiksnius. Dėl nedidelės tyrimo imties apibendrinimai bei išvados buvo prielaidų pobūdžio. Tai ir lėmė detalesnius viso raseiniškių patarmės ploto tyrimus.

¹⁹ Patikra buvo atlikta vykdant Visuotinės dotacijos projektą *Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida* (projekto Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028; vykdančioji institucija – Lietuvių kalbos institutas, projekto vadovė prof. dr. Danguolė Mikulėnienė).

DARBO NAUJUMAS IR AKTUALUMAS. Pirmą kartą lietuvių tarmėtyroje, pritaikius daugiafunkčią (multimodalųjį) trijų pakopų modelį, sistemiškai tiriama visi tradicinės lietuvių patarmės ploto LKA punktai. Iki šiol šis modelis Lietuvoje taikytas du kartus analizuojant tik pagal tam tikrus kriterijus tyrėjų pasirinktas vietoves: gretinamajame aštuonių gyvybingiausių vakarų aukštaičių kauniškių ir rytų aukštaičių panevėžiškių LKA punktų tyrime (Čepaitienė 2018) ir nustatant šiaurės žemaičių paribių LKA punktų tarmiškumo lygius (Vyniautaitė 2020: 1–19).

Pirmą kartą Lietuvoje analizuojama viso patarmės ploto LKA punktų bendruomenių vitališkumo ir administracinių statusų bei sociokultūrinių, socioekonominių sąlygų vietovėse koreliacija, aptariamoms bendruomenių socialinės charakteristikos.

Šiame darbe pirmą kartą taikoma Inoue kiekybinių kalbos įverčių pagrindu Mikulėnienės sukurta tarminių variantų kaitos skalės metodika, leidžianti nustatyti tarminių požymių vartojimo stebimuoju laiku rodiklius bei įvertinti tarmiškumo lygius (žr. Mikulėnienė 2020a: 1, 6; Inoue 2012: 85–132). Ši metodika ypač aktuali nehomogeniškumu pasižyminčių tarminių variantų tyrimams, nes dėl pakitusios tarminių ypatybių vartosenos, nulemtos ne tik horizontaliosios, bet ir vertikaliosios konvergencijos reiškiniių, „kokybinė tarmiškumo analizė be kiekybinių įverčių nebus visavertė ir patikima“ (Mikulėnienė 2020a: 5).

Empiriniai duomenys ir (ar) su jais susiję analizės rezultatai turėtų būti naudingi lietuvių kalbos tyrėjams, dialektologams ir geolingvistams, etnolingvistams, sociolingvistams: nustatytos ekstralingvistinių veiksnių ir tarminių ypatybių vartojimo šnekamojoje kalboje koreliacijos priežastys leis parengti ir kitų pereiginių kalbos variantų kaitos prognostinį modelį. Remiantis kitais taikomosios kalbotyros metodais, bus galima sistemiškai tirti visą pereiginį pietų žemaičių raseiniškių patarmės plotą.

Nauju kiekybinių kalbos įverčių metodu gauti tarmiškumo įverčiai bus naudingi geolingvistams, dialektologams kaip lyginamoji medžiaga kitų kalbos variantų tyrimuose.

Šis tyrimas gali būti pravartus ir tarpdalykiniams tyrimams, pavyzdžiui, švietimo ar ekonominės Vidurio Lietuvos raidos prognostikai.

DARBO STRUKTŪRA. Disertaciją sudaro įvadas, penkios dėstymo dalys ir išvados.

Pirmoje dalyje aptariamas žemaičių raseiniškių patarmės pereigiškumas iš tarmėtyros perspektyvos, pateikiama patarmės ploto lokalizacijos istorija, eksplikuojamas raseiniškių išskirtinumas kitų tarminių variantų atžvilgiu.

Antroje dalyje analizuojami pietų žemaičių raseiniškių LKA punktų bendruomenių sociokultūriniai ryšiai: supažindinama su sociokultūrine vietovių situacija, pateikiamos bendruomenių charakteristikos, remiantis socialinių tinklų teorija, nagrinėjami sociokultūriniai tinklai.

Trečioje dalyje tiriama respondentų geolingvistinė kompetencija ir tarminė orientacija: parodomas *savojo* kalbos varianto suvokimas, tarmiškai kalbančio žmogaus vertinimai bei požiūris į tarmės vartojimą domenuose, atskleidžiama ekstralingvistinių veiksnių įtaka nuostatoms.

Ketvirtoje dalyje, remiantis tiriamųjų tarminių ypatybių realizavimo šnekamojoje kalboje stebimuoju laiku analize ir apskaičiuotais tarmiškumo rodikliais, analizuojamas patarmės ploto skaidumas.

Penktoje dalyje nagrinėjama subjektyviųjų (nuostatų, vertinimų) bei objektyviųjų (demografinių, sociokultūrinių, mikro- ir makroaplinkos) veiksnių įtaka tarmiškumo rodikliams.

Visose minėtose dalyse, jų skyriuose bei poskyriuose išanalizuoti duomenys apibendrinami Išvados.

Disertacijoje tiriamoji medžiaga iliustruojama 49 paveikslais, 17 lentelių ir 5 priedais.

Darbo pabaigoje pateikiami šaltinių (56 pozicijos) ir literatūros (197 pozicijos) sąrašai.

PUBLIKACIJOS DISERTACIJOS TEMA:

1. Vaitmonienė, Diana 2017. Lietuvos tarmių vaizdiniai pietų žemaičių raseiniškių mentaliniame žemėlapyje. *Perspectives of Baltic Philology III. The Apocalypses of the Baltic Worlds*. Poznan: Wydawnictwo Rys, 345–365.
2. Dambrauskienė, Diana. 2020. Pietų žemaičių raseiniškių tarmių nominacijos ir įverčiai. *Acta Linguistica Lithuanica LXXXIII*. Vilnius: LKI, 227–247.

PRANEŠIMAI DISERTACIJOS TEMA:

1. Vaitmonienė Diana 2015: Geolingvistinis Raseinių kalbos bendruomenės kompetencijos tyrimas. *XII Tarptautinis baltistų kongresas*, spalio 29 d. Vilnius: Vilniaus universitetas (pranešimų tezės). Prieiga internetu: <http://www.baltistikongresas.flf.vu.lt/failai/tezes/Vaitmoniene.pdf>.
2. Vaitmonienė Diana 2016: Lietuvos tarmių vaizdiniai pietų žemaičių raseiniškių mentaliniame žemėlapyje. Tarptautinė mokslinė konferencija *Perspectives of Baltic Philology III: Apokalipsė ir pasaulių pabaigos*, birželio 16 d. Poznanė: UAM (pranešimų tezės). Prieiga internetu: <http://baltolog.home.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2016/06/tezy.pdf>].
3. Vaitmonienė Diana 2016: Bendrinė kalba jaunosios ir vidurinėsios kartų pietų žemaičių raseiniškių mentaliniuose žemėlapiuose. Tarptautinė mokslinė konferencija profesoriui Aleksui Girdeniui (1936–2011) atminti *Dabartinių baltų kalbų ir tarmių transformacijos*, spalio 20 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (pranešimų tezės). Prieiga internetu: http://lki.lt/wp-content/uploads/2017/05/A._Girdenio_KONFERENCIJOS_TEZES_2016_1_3.pdf.
4. Dambrauskienė Diana 2019: Pereiginio Raseinių geolekto formavimosi ypatumai: ekstralingvistinių veiksnių įtaka pateikėjų kalbinėms nuostatomis. 26-oji tarptautinė mokslinė Jono Jablonskio konferencija *Kalbinė įvairovė šiuolaikiniame pasaulyje: kalbos galia ir prestižas*, spalio 4 d. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (pranešimų tezės). Prieiga internetu: <http://www.jablonskio-konferencija.flf.vu.lt/wp-content/uploads/2019/09/E-book-of-Abstracts-2019.pdf>.

2. ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ PATARMĖS PEREIGIŠKUMAS IŠ TARMĖTYROS PERSPEKTYVOS

Nors nuo pirmųjų bandymų suskirstyti lietuvių tarmės žemaičių ploto klasifikacija vertinama kaip vientisesnė nei aukštaičių (Geržotaitė, Mikulėnienė 2014a: I žemėlapis ir komentarai), tačiau kiekvienai tarmėtyrininkų kartai nebuvo lengva apsispręsti, kaip įvardyti dabartiniame pietų žemaičių raseiniškių plote vartojamus kalbos variantus.

Iki statiškosios dialektologijos virsmo dinamišką (pa)tarmių teritorijos buvo lokalizuojamos griežtai apibrėžtose geografinėse vietovėse. Todėl net ir XX a. pabaigoje struktūrinės dialektologijos metodologijų nepakako raseiniškių patarmės, pasižyminčios žemaitiškųjų ir aukštaitiškųjų tarminių ypatybių mišimu, aiškioms riboms nustatyti.

2.1. PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ LOKALIZACIJA

Iki Zigmo Zinkevičiaus ir Alekso Girdenio tarmių klasifikacijos XX a. viduryje termino *pietų žemaičiai raseiniškiai* nebuvo (plg. Zinkevičius 1966: 14; Geržotaitė 2016b: 76–77). Iki tol panašiu pavadinimu tarmėtyroje minėti Baranausko *žemaičiai raseiniečiai* (Барановский 1898: 49; plg. Geržotaitė 2016b: 42–44; 76), bet jie nėra Zinkevičiaus ir Girdenio *pietų žemaičių raseiniškių* sinonimai. Apskritai, iki šio termino įsitvirtinimo vietiniai raseiniškių kalbos variantai vadinti įvairiais vardais.

Pavyzdžiui, vienas pirmųjų į Lietuvos tarmių skirtumus atkreipęs dėmesį Jonas Juška šiame plote išskyrė *ariogališkius* ir *žemaičius* (Juszka 1861: 8; plg. Mikulėnienė 2012: 245; 2018: 113), o Baranausko mokinys Kazimieras Jaunius – *aukštaičius vakariečius* ir *žemaičius pietų rytiečius* (Явнис 1911: 23; plg. Geržotaitė 2016b: 76, 78). Pirmosios mokslinės lietuvių tarmių klasifikacijos autorius Antanas Salys minimame areale vartojamas kalbos atmainas įvardijo *dūnininkais* (Salys 1992: 33, plg. Geržotaitė 2016b: 77, 78).

Jau vien iš pavadinimų galima spręsti, kad dabartinių pietų žemaičių raseiniškių plotas tarmėtyrininkams ir anksčiau atrodė nevienalytis.

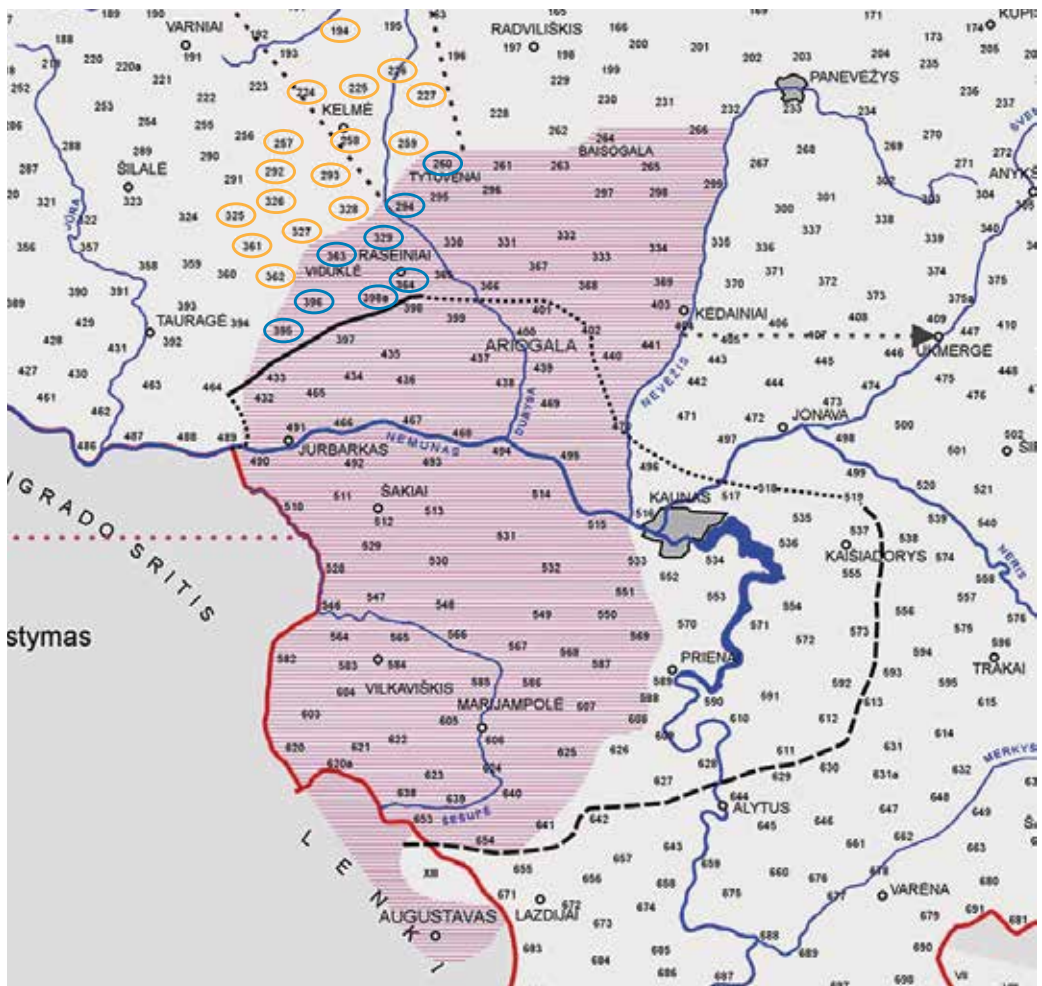
2.1.1. JONO JUŠKOS INTERPRETACIJA

Dabartinių pietų žemaičių raseiniškių plote egzistavusių tarmių pavadinimų identifikavimo pradžia galima laikyti Jono Juškos nustatytas ariogališkių tarmės ribas bei žemaičių tarmės kryptis.

Pagal fonetikos, morfologijos ir leksikos ypatybes išskyręs keturias tarmes (žemaičių, Prūsų, arba Prūsijos, ariogališkių ir rytų lietuvių (Juszka 1861: 8), ariogališkių tarmės arealą jis identifikavo kaip besitęsiantį į visas puses nuo Ariogalos: į vakarus –

iki Vidūklės, Jurbarko, į pietus – iki Nėmuno ir Užnemunėje, Augustavo apylinkėse; į rytus – iki Nevėžio upės tuometinės carinės Rusijos valdomo krašto dalyje, į šiaurę – iki Týtuvėnų, Baisogalos; žemaičių tarmę – Telšių pavietae, vakarinėje Rasėinių ir Šiaulių pavietų dalyse (Juszka 1861: 8; Mikulėnienė 2012: 245–247; 2018a: 130).

Sprendžiant iš tarmių lokalizacijos, tik nedidelė pietrytinė dabartinių pietų žemaičių raseiniųškių patarmės dalis patenka į Juškos nurodytą ariogališkių tarmės plotą, o nuo ariogališkių vakarų ir šiaurės vakarų kryptimi turėjo būti kalbama žemaičių tarme, žr. 2 pav.

2 pav. Dabartinių pietų žemaičių raseiniųškių LKA punktai Juškos ariogališkių tarmės plote (žemėlapis fragmentas iš http://www.tarmes.lt/images/tarmių_skirstymas/zem_3_juska.gif, žemėlapis autorė L. Geržotaitė)²⁰

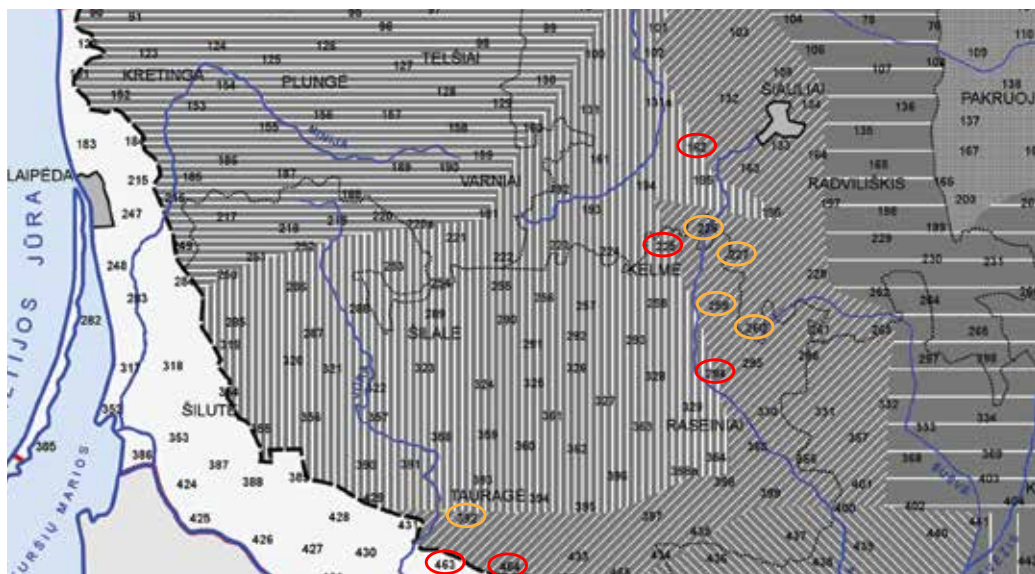
²⁰ Žr. Mikulėnienė 2012: 246, 247; 2018a: 129. Apie Juškos ariogališkių tarmės sampratą plačiau žr. Mikulėnienė 2012: 251–252; 2018a: 128–135.

Pagal Juškos aprašymus rekonstruotą ir žemėlapyje vizualizuotą Ariogalos tarmės lokalizaciją matyti, kad aštuoni dabartinių pietų žemaičių raseiniškių punktai – Týtuvėnai (LKA 260), Lýduvėnai (LKA 294), Alėjai (LKA 329), Vidùklė (LKA 363), Rasėiniai (LKA 364), Eržvilkas (LKA 395), Paupỹs (LKA 396), Gervinė (LKA 398a) – yra šiaurvakarinėje ariogališkių tarmės ploto dalyje, žr. 2 pav. Kituose dabartinių raseiniškių punktuose – Gùdmoniškė (LKA 162), Šáukėnai (LKA 194), Kùrtuvėnai (LKA 195), Váiguva (LKA 224), Kušlėikiai (LKA 225), Kiaunoriaĩ (LKA 227), Krāžiai (LKA 257), Kełmė (LKA 258), Kubìliai (LKA 259), Pākražantis (LKA 293) – jau kalbėta žemaičių tarme.

2.1.2. ANTANO BARANAUSKO INTERPRETACIJA

Kitoks dabartinių raseiniškių plotas aprašytas pirmosios išsamios lietuvių tarmių klasifikacijos sudarytojo Antano Baranausko. Tarp vienuolikos įvardytų tarmių jis išskyrė žemaičių raseiniečių tarmę ir nurodė, kad žemaičiai raseiniečiai išsidėstę Rasėinių ir Šiaulių apskrities pietvakarinėje dalyje – nuo žemaičių telšiečių tarmės iki linijos, einančios per Kuršėnus, Kùrtuvėnus, Pākape, Šáukėnus, Rasėinius, Eržvilką, Gaūrę (Барановский 1898: 50).

Palyginus rekonstruotą Baranausko tarmių klasifikacijos žemėlapi ir LKA tarmių žemėlapius, aiškiai matyti, kad skiriasi žemaičių ir aukštaičių tarmių sandūroje esančių punktų tarminis priskyrimas (plg. Geržotaitė 2016b: 42–44), plg. 3 pav.

3 pav. Antano Baranausko žemaičių raseiniečių tarmės plotas²¹
(žemėlapių fragmentas, žemėlapių autorė L. Geržotaitė)

²¹ Žr. Vaišnienė 2015: 217.

Kaip matyti iš 3 pav., žemaičius ir aukštaičius skiria Dubýsos upė. Didžioji dalis dabartinių raseiniškių patarmės ploto – Šaukėnai (LKA 194), Kùrtuvėnai (LKA 195), Váiguva (LKA 224), Krážiai (LKA 257), Kełmė (LKA 258), Adomáičiai (LKA 292), Pákražantis (LKA 293), Stulgiai (LKA 326), Nemákščiai (LKA 327), Ginióčiai (LKA 328), Alėjai (LKA 329), Vainùtas (LKA 356), Žviņgiai (LKA 357), Págramantis (LKA 358), Lomiaĩ (LKA 359), Batakiaĩ (LKA 360), Skaudvilė (LKA 361), Petkáičiai (LKA 362), Vidùklė (LKA 363), Rasėiniai (LKA 364), Žygáičiai (LKA 390), Jociaĩ (LKA 391), Jóniškė (LKA 393), Pašaltuonýs (LKA 394), Eřžvilkas (LKA 395), Paupýs (LKA 396), Gervinė (LKA 398a) – įėjo į Baranausko žemaičių raseiniečių teritoriją²².

Penki dabartiniams pietų žemaičiams raseiniškiams priklausantys punktai – rytinėje ploto dalyje Padubysýs (LKA 226), Kiaunoriaĩ (LKA 227), Kubiliai (LKA 259) ir Týtuvėnai (LKA 260), pietinėje – Stragùtė (LKA 392) – į Baranausko žemaičių raseiniečių plotą nepateko, žr. 3 pav. (dar plg. Geržotaitė 2016b: 48, 112). Šias vietas Baranauskas buvo priskyres vakariečiams žiemiečiams.

Penkių vietovių – Gùdmoniškės (LKA 162), Lýduvėnų (LKA 294), Kušleikių (LKA 225), Rūgálių (LKA 463) ir Eičių (LKA 464) – tarminis lokalizavimas kiek komplikotas: Baranauskas gyvenviečių neįvardijo ir konkrečiai tarmei nepriskyrė. Tačiau, remiantis aprašais, darytina prielaida, kad šios gyvenvietės turėjo būti vakariečių žiemiečių ir žemaičių raseiniečių sandūroje (plg. Geržotaitė 2016b: 81)²³.

2.1.3. KAZIMIERO JAUNIAUS INTERPRETACIJA

Baranausko mokinys Kazimieras Jaunius, tarmes skirstęs pagal vokalizmo – balsių *é, o*, dvibalsių *ie, uo*, mišriųjų dvigarsių *an, en* – nevienodą tarimą ir konsonantizmo – senovinių junginių **tja, *tjai, *dja, *djai* – skirtumus, žemaičių plote išskyrė tris patarmes: žemaičius pietų vakariečius, žemaičius šiaurės vakariečius ir žemaičius pietų rytiečius (Явнис 1911)²⁴. Aprašuose Jaunius nurodo, kad per Rasėinių valsčių eina dvi dialektų ribos, kurių viena skiria žemaičius nuo aukštaičių, kita – žemaičius pagal jų skiriamąsias ypatybes (Явнис 1892: 111; žr. 4 pav.). Vadinasi, dabartinėje raseiniškių teritorijoje, pagal Jaunių, kaip ir pagal Baranauską, turėjo būti kalbama aukštaičių ir žemaičių tarmėmis (Явнис 1892: 112–116).

Sprendžiant iš aprašų, Rasėinių valsčiuje (dalyje dabartinių pietų žemaičių raseiniškių teritorijos) buvo kalbama Jauniuso įvardytomis aukštaičių vakariečių ir žemaičių

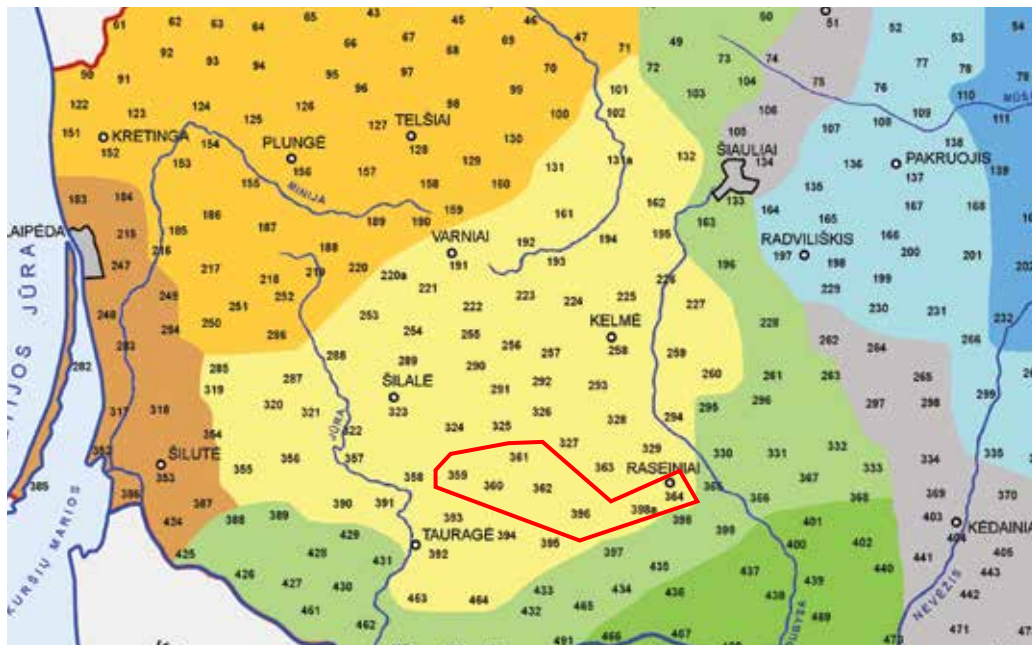
²² Pridurtina, kad raseiniečių tarmei Baranauskas yra priskyres Pákapę (LKA 196), esančią visai šalia dabartinės pietų žemaičių raseiniškių ribos, tačiau pagal Zinkevičių ir Girdenį, Pakapė (LKA 196) priklauso vakarų aukštaičiams šiauliškiams, plg. 3 ir 6 pav.

²³ Dėl Rūgálių (LKA 463) žr. šio darbo 2.1.5 dalyje 27 išnašą.

²⁴ Kaip labiausiai išskirtinę žemaičių tarmės ypatybę – junginių **tj* ir **dj* nevertimą afrikatomis yra aprašę D. Kleinas, A. Schleicheris, F. Kuršaitis (plg. Klein 1653: 18, Schleicher 1856: 5, Kuršaitis 1876: 54–56, 63).

pietų rytiečių tarmėmis, tačiau konkrečiau autoriaus nurodyta tik aukštaičių tarmės teritorija. Pasak jo, aukštaičiai gyveno trikampyje tarp Verėduvos, Jurbarko ir Tauragės (Явнис 1892: 113). Vadinasi, Jaunias Rasėinių valsčiaus aukštaičiai užėmė nedidelę dabartinių pietų žemaičių raseiniškių patarmės pietrytinę dalį – maždaug apie Lomiūs (LKA 359), Bātakius (LKA 360), Skaudvilę (LKA 361), Petkaičius (LKA 362), Rasėinius (LKA 364), Gervinę (LKA 398a), Pāupį (LKA 396), žr. 4 pav.

Žemaičių pietų rytiečių tarmės kryptis pagal Jaunį – nuo Vidūklės į šiaurės vakarus iki Švėkšnos (Явнис 1892: 113). Taigi veikiausiai Jaunias žemaičius pietų rytiečius galima identifikuoti dabartinių raseiniškių šiaurinės zonos dalyje, žr. 4 pav.

4 pav. Aukštaičių vakariečių tarmės plotas Kazimiero Jaunias ir Antano Salio žemaičių dūninkų tarmės teritorijoje (Geržotaitė 2014: 3 sp. įklija)

Jaunias išvalgomis, kaip Juškos ir Baranausko, dabartinių pietų žemaičių plotas tarminiu atžvilgiu nebuvo homogeniškas. Todėl tai, kad Jaunias aukštaičių vakariečių tarmę nustatė dabartinių raseiniškių patarmės pietrytinėje dalyje, rodo, kad XIX a. pabaigoje toje teritorijoje aukštaitiškų ypatybių galėjo būti daugiau nei žemaitiškų.

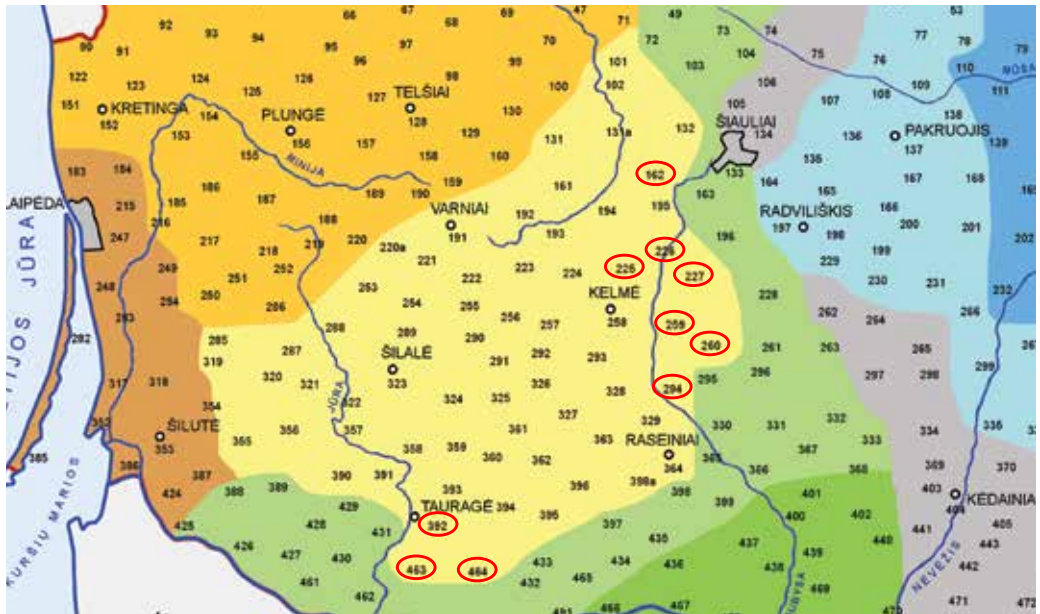
2.1.4. ANTANO SALIO INTERPRETACIJA

Pirmosios mokslinės lietuvių tarmių klasifikacijos sudarytoju laikomas Antanas Salys, patikslinęs ir papildęs Jaunias tarmių skirstymą bei pateikęs lietuvių tarmių žemėlapi, kuriame vizualizavo aukštaičių ir žemaičių ribą, žemaičių plotą dalijo pagal *uo*

ir **tj*, **dj* tarimą (žr. Salys 1933: sp. įklija; dar žr. Salys 1922: įklija). Remdamasis Jauniaus tarmių skirstymu ir pritaręs Kazimiero Būgos pasiūlytiems pavadinimams, iš žemaičių tarmių jis išskyrė dūnininkus (Būga 1924: LVIII; Salys 1992: 33, 294).

Remiantis aprašais rekonstruotame tarmių ribų žemėlapyje matyti, kad dūnininkų patarmės plotas beveik sutampa su Baranausko žemaičių raseiniečių ribomis ir su dabartinių pietų žemaičių plotu, žr. 3 ir 4 pav.

Tik menkai skiriasi žemaičių ir aukštaičių paribio zona, t. y. įvairuoja tarmių sandūroje esančių vietovių priskyrimas vienai ar kitai tarmei. Pasak Salio, žemaičius ir aukštaičius skirianti linija, prasidėjusi nuo Latvijos sienos, eina rytų link nuo Vegėrių ties Viešūčių kaimu, vakarine Kruopių, Šiupylių ir Amalių puse, per Kybártus, vakaruose palieka Bulėnus, o iš šiaurės – Bubiūs, sukasi į Pākapę, tęsiasi rytine Kiaunorių ir Týtuvėnų puse, Šiluvą aplenkia iš vakarų, toliau – iki Dubýsos ties Kybartėlių kaimu, nuo Dubýsos į pietvakarius tarp Rasėinių–Kalnųjū ir Eřžvilko–Vādžgirio iki Klaipėdos krašto sienos ties Eičiaĩs, tęsiasi iki Mĩnijos žiočių pro Naũmiestį ir Šilutę (Salys 1992: 31), žr. 5 pav.

5 pav. Kazimiero Jauniaus ir Antano Salio žemaičių dūnininkų tarmės arealas (Geržotaitė 2014: 3 sp. įklija)

Kaip matyti iš 5 pav., Salys į dūnininkų plotą įtraukė tris dabartinių pietų žemaičių raseiniškių punktus, kurie pagal Baranauską priklausė vakariečiams žiemiečiams (Pādubysį (LKA 226), Kubiliūs (LKA 259), Stragūtė (LKA 392), bei penkis punktus, kirtusius vakariečių žiemiečių ir žemaičių raseiniečių ribas (Gūdmoniškę (LKA 162), Kušleikiūs (LKA 225), Lýdúvėnus (LKA 294), Rūgálius (LKA 463) ir Eičiaĩs (LKA 464). Baranausko vakariečių žiemiečių tarmės du punktai – Kiaunoriaĩ (LKA 227) ir

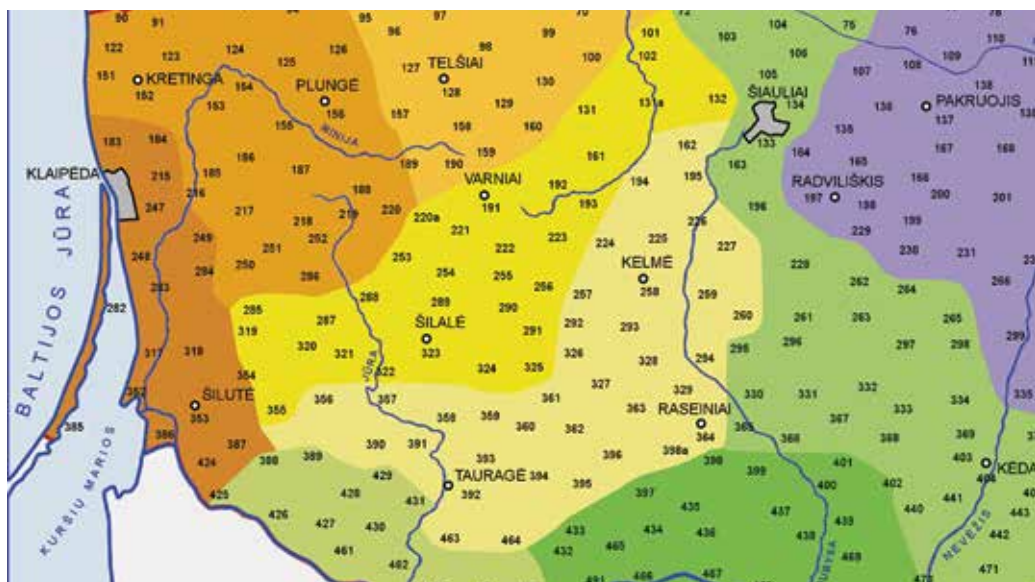
Tytuvėnai (LKA 260) – pagal Salį priskirtini ir aukštaičiams vakariečiams žemiečiams, ir dūnininkams, žr. 5 pav.

Taigi Salio dūnininkų patarmės ribos beveik atitinka dabartinių pietų žemaičių tarminį plotą, kurios pietrytinę dalį pagal LKA užima pietų žemaičių raseiniškių patarmės plotas.

2.1.5. ZIGMO ZINKEVIČIAUS IR ALEKSO GIRDENIO INTERPRETACIJA

Pietų žemaičius raseiniškius iš dūnininkų (pietų žemaičių) ploto išskyrė Zigmas Zinkevičius ir Aleksas Girdenis (Girdenis, Zinkevičius 1966: 139–147; Zinkevičius 1966: 14; Zinkevičius 1994: 106).

Dialektologų nubrėžtos raseiniškių rytinė ir pietrytinė ribos, skiriančios žemaičius ir aukštaičius, kone idealiai sutampa su Jauniaus ir Salio nustatytomis ribomis, o vakarinėje pusėje raseiniškiai ribojasi su varniškiais, t. y., vakarinė pietų žemaičių raseiniškių riba, šiaurėje prasidėjusi nuo Gūdmoniškės (LKA 162), eina pietvakarių kryptimi iki Ventės upės, apima Šaukėnus (LKA 194), Váiguvą (LKA 224), Krāžius (LKA 257), nuo Adomáičių (LKA 292) sukasi į pietus beveik iki Skaudvilės (LKA 361), nuo Skaudvilės – vakarų kryptimi pro Žvingiūs (LKA 357), Vainūtą (LKA 356) iki Žemaičių Naūmiesčio (LKA 355) (Žemaičių Naūmiestis raseiniškių patarmės plotui nepri skirtas) (plg. 3 ir 4 pav.; žr. Geržotaitė, Mikulėnienė 2014a: I žemėlapis ir komentaras), žr. 6 pav.

6 pav. Pietų žemaičių raseiniškių patarmės plotas
(Geržotaitė, Mikulėnienė 2014a: 1 įklia)

Galima teigti, kad visos minėtos klasifikacijos ir pastangos nustatyti (pa)tarmių ribas turėjo vienokių ar kitokių trūkumų, dažnai tai buvo bandymai pildyti ir koreguoti ankstesnių tyrėjų darbus, nors iš esmės XX a. antroje pusėje Zinkevičiaus ir Girdenio nustatytos tarmių ribos ir jų skirstymas išliko panašūs į Baranausko klasifikaciją, žr. 6 lentelę.

Taigi pietų žemaičių patarmės arealas beveik atitinka Baranausko žemaičių raseiniečių tarmės plotą, žr. 3 pav. ir 6 lentelę. Tik Zinkevičius ir Girdenis pietų žemaičius pagal *an, am, en, em* aukštaitišką tarimą dar išskyrė į varniškius ir raseiniškius (Zinkevičius 1966: 14; 1994: 106–107)²⁵. Kitaip tariant, dabartinės tarmių klasifikacijos pietų žemaičiai raseiniškiai patenka į Baranausko žemaičių raseiniečių plotą, tačiau jo viso neužima.

6 lentelė. Dabartinių raseiniškių ploto vietovių tarminiai priskyrimai²⁶

Eil. Nr.	PŽR punktai	Jonas Juška		Antanas Baranauskas				Kazimieras Jaunius		Antanas Salys		Zigmas Zinkevičius ir Aleksas Girdenis
		ariogališkiai	žemaičiai	vakariečiai žemiečiai	vakariečiai pietiečiai	žemaičiai raseiniečiai	aukštaitiai vakariečiai	žemaičiai pietų rytiečiai	aukštaitiai vakariečiai žemiečiai	žemaičiai dūmininkai	pietų žemaičiai raseiniškiai	
1	Gūdmoniškė (LKA 162)		[+]	([+])		([+])		[+]		[+]	+	
2	Šaukėnai (LKA 194)		[+]			+		[+]		+	+	
3	Kūrtuvėnai (LKA 195)		[+]			+		[+]		+	+	
4	Váiguva (LKA 224)		[+]			[+]		[+]		+	+	
5	Kušleikiai (LKA 225)		[+]	([+])		([+])		[+]		[+]	+	

²⁵ Zinkevičiaus ir Girdenio teigimu, pietų žemaičiams raseiniškiams būdinga aukštaitiškai *an, am, en, em* išlaikyti sveikus: *sá.mtis ~ sámtis, lémpa ~ lé.mpa*. Varniškiečiai šiuos dvigarsius siaurina (Zinkevičius 1994: 107; dar pgl. Букантис 1984: 11–12).

²⁶ Lentelėje ženklas „+“ reiškia, kad tarmėtyrininkas gyvenvietę yra paminėjęs ir įvardijęs tarmę, kuria, jo manymu, vietovėje kalbėta; ženklas „[+]“ reiškia, kad aprašuose buvo nurodytos tarmių kryptys, o pagal rekonstruotus žemėlapius spėtini dabartinių pietų žemaičių raseiniškių LKA punktai, kuriuose kalbėta tyrėjų įvardijamais kalbos variantais; ženklu „([+])“ pažymėtas punktą yra atskirai nepamínėtas, tačiau pagal nurodytas kryptis spėtina punkto priklausomybė dviem tarmėms; ženklu „(+“ žymimas punktą yra paminėtas, per jį eina dviejų tarmių ribos.

Eil. Nr.	PŽR punktai	Jonas Juška		Antanas Baranauskas			Kazimieras Jaunius		Antanas Salys		Zigmas Zinkevičius ir Aleksas Girdenis
		ariogališkiai	žemaičiai	vakariečiai žiemiečiai	vakariečiai pietiečiai	žemaičiai raseiniečiai	aukštaičiai vakariečiai	žemaičiai pietų rytiečiai	aukštaičiai vakariečiai žiemiečiai	žemaičiai dūninkai	pietų žemaičiai raseiniškiai
6	Padubysys (LKA 226)		[+]	+						[+]	+
7	Kiaunoriai (LKA 227)		[+]	+					(+)	(+)	+
8	Krāžiai (LKA 257)		[+]			[+]		[+]		+	+
9	258 Kelmė (LKA		[+]			[+]		[+]		+	+
10	Kubiliai (LKA 259)		[+]	+						[+]	+
11	Tytuvėnai (LKA 260	+		+					(+)	(+)	+
12	Adomaičiai (LKA 292)		[+]			[+]		[+]		[+]	+
13	Pākražantis (LKA 293)		[+]			[+]		[+]		[+]	+
14	Lýduvėnai (LKA 294)	+		(+)		(+)				[+]	+
15	Stulgiai (LKA 326)					[+]		[+]		[+]	+
16	Nemākščiai (LKA 327)					[+]		[+]		+	+
17	Giniočiai (LKA 328)					[+]		[+]		[+]	+
18	Alėja (LKA 329)	+				[+]				[+]	+
19	Vainūtas (LKA 356)					+		[+]		[+]	+
20	Žviņģiai (LKA 357)					[+]		[+]		[+]	+
21	Pāgramantis (LKA 358)					[+]		[+]		[+]	+
22	Lomia (LKA 359)					[+]	+			[+]	+
23	Bataki (LKA 360)					+	+			+	+

Eil. Nr.	PŽR punktai	Jonas Juška		Antanas Baranauskas			Kazimieras Jaunius		Antanas Salys		Zigmas Zinkevičius ir Aleksas Girdenis
		ariogališkiai	žemaičiai	vakariečiai žemiečiai	vakariečiai pietiečiai	žemaičiai raseiničiai	aukštaičiai vakariečiai	žemaičiai pietų rytiečiai	aukštaičiai vakariečiai žemiečiai	žemaičiai dūnininkai	pietų žemaičiai raseiniškiai
24	Skaudivilė (LKA 361)					[+]	+			[+]	+
25	Petkaičiai (LKA 362)					[+]	+			[+]	+
26	Vidūklė (LKA 363)	+				+		+		[+]	+
27	Rasėiniai (LKA 364)	+				+	+			+	+
28	Žygaičiai (LKA 390)					[+]		[+]		[+]	+
29	Jociai (LKA 391)					[+]		[+]		[+]	+
30	Stragūtė (LKA 392)			[+]				[+]		[+]	+
31	Joniškė (LKA 393)					[+]		[+]		[+]	+
32	Pašaltuonys (LKA 394)					[+]		[+]		[+]	+
33	Eržvilkas (LKA 395)	+				+				+	+
34	Paupys (LKA 396)	+				[+]	+			[+]	+
35	Gervinė (LKA 398a)	+				[+]	+			[+]	+
36	Rūgāliai ²⁷ (LKA 463)			([+])		([+])				[+]	+
37	Eičiai ²⁸ (LKA 464)			([+])		([+])				[+]	+

²⁷ Kadangi Baranauskas tarmes skirstė Kaūno gubernijos ribose, o Rūgāliai (LKA 463) pagal tuometinę administracinę priklausomybę buvo už Kaūno gubernijos ribų, pagal rekonstruotą žemėlapi šio punkto tarminė priklausomybė tik spėtina. Be to, kaip matyti žemėlapyje, numanoma tarmių riba siekia Rūgālių gyvenvietę.

²⁸ Eičių (LKA 464) punktas tuometinei Kaūno gubernijai priklausė, tačiau pagal rekonstruotą žemėlapi per Eičius (LKA 464) ėjo Baranausko vakariečių žemiečių ir žemaičių raseiniškių ribos.

Svarbu yra tai, kad greta aukštaičių tarmės esančius raseiniškių punktus griežtai priskirti žemaičiams galbūt nėra visiškai tikslu. Nors, pasak Zinkevičiaus, žemaičius nuo aukštaičių galima atskirti tik pagal kirčiuotų dvibalsių *ie, uo* tarimą, o „atsisakius konsonantizmo, kaip tarmių skirstymo kriterijaus, išnyksta ir tam tikri dviprasmiškumai, susiję su aukštaičių–žemaičių riba“ (Girdenis, Zinkevičius 1966: 141–142), tačiau lyginant tarminių ypatybių žemėlapi ir ankstesnių tarmėtyrininkų išvalgas, būtent senųjų **tj, *dj* riba atskiria didžiąją dalį pietrytinės dalies dabartinių raseiniškių LKA punktų, kuriuose Juška išvelgė ariogališkių, o Baranauskas – vakariečių žiemiečių tarmės ypatybių²⁹ (plg. 6 lentelę ir LKA II: 80 žemėlapi). Pridurtina, kad šiuose punktuose ir vėlesnių tyrėjų nustatyta nemažai aukštaitiškų bruožų, – pavyzdžiui, aukštaitiškas balsių *u, i*, dvibalsių *ai, ei* tarimas (balsiai neplatunami kaip būdinga kitiems žemaičiams, dvibalsiai nevienbalsinami) bei nežemaitiškas kirčiavimas (plg. Salys 1992: 37–38, 42, 43; Zinkevičius 1966: 21–22, 39; 1994: 108; LKTCH 1970: 20, 21, 22; LKA II: 77–79; LKTCH 2004: 207, 208 ir kt.).

Taigi aukštaitiškų požymių gausa bei paribiuose esančių dabartinių raseiniškių punktų nevienodo priskyrimo istorija rodo, kad šioms vietovėms nuo seno buvo būdingas horizontalusis tarminis kontinuumas, arba pereigiškumas (plg. Geržotaitė 2016: 107–111).

2.1.6. KELERIOPAI INTERPRETUOJAMI LKA PUNKTAI

Nors XX a. antrosios pusės dialektologų darbuose teigiama apie pietrytinių pakraščių laipsnišką aukštaitėjimą (Zinkevičius 1994: 109; LKTCH 2004: 15), tačiau ankstesnės tarmėtyrininkų išvalgos ir bandymai nustatyti tarmių ribas aiškiai rodo, kad dabartinių raseiniškių žemaičių ir aukštaičių tarmių sandūroje tarminės ypatybės mišo ir anksčiau. Vadinas, patarmės ploto ribos nebuvo diskrečios, tik skirtingų tyrėjų pasirinkti skirtingi žemaičius ir aukštaičius atskiriantys požymiai raseiniškių teritoriją arba platino, arba siaurino.

Pastebėtina, kad dėl kai kurių patarmės paribiuose esančių LKA punktų priskyrimo vienai ar kitai patarmei vyko ir tebevyksta diskusijos. Pavyzdžiui, Vytauto Vitkausko nuomone, pietų žemaičių patarmių sandūroje (šiaurvakarinėje patarmės dalyje) esantys Šaukėnai (LKA 194) ir Váiguva (LKA 224) turėtų priklausyti ne raseiniškiams, o varniškiams (LKTCH 2004: 206)³⁰. Daivos Vaišnienės nuomone, dėl dominuojančių raseiniškių patarmės ypatybių Váiguvos šnekta vis dėlto priklauso raseiniškių patarmei (Vaišnienė 2017: 5). Akomodaciniai horizontaliosios konvergencijos procesai, t. y. spartus skiriamųjų ypatybių nykimas Ežvilke (LKA 395), anot Atkočaitytės (Vaišnienės),

²⁹ Ties Kiaunoriaiš (LKA 227) ir Týtuvėnais (LKA 260) greta formų su afrikatomis vartotos ir beafrikatės formos (žr. LKA 1982: 80 žemėlapi).

³⁰ Dėl Váiguvos (LKA 224) dar žr. Girdenis, Zinkevičius 1966: 139–147; Grinaveckis 1973: 43, 1984: 102–103.

yra ta priežastis, dėl kurios šis LKA punktas turėtų įeiti į vakarų aukštaičių kauniškių sudėtį (Atkočaitytė 2002: 14; LKTCH 2004: 15, 206, sp. įklija).

Zinkevičiaus ir Girdenio klasifikacijoje išskyrus raseiniškių ir varniškių patarmes, patarmes dalijanti šiaurės vakarų riba tarmių žemėlapiuose taip pat ne visada brėžiama vienodai. Pavyzdžiui, Zinkevičiaus leidinių (Zinkevičius 1966: 446; 1994: 106), LKA (1977, 1982, 1991), LKTCH (2004: 206, sp. įklija), NLTA (2014: II žemėlapis ir komentaras) žemėlapiuose į raseiniškių patarmės plotą įeina Šaukėnai (LKA 194) ir Váiguva (LKA 224), tačiau elektroninėje tarmių archyvo duomenų bazėje (TADB) šių vietovių raseiniškių plote nėra. Mokykliniame lietuvių kalbos tarmių žemėlapyje riba eina per patį Váiguvos miestelį (LKTŽ 2005).

Klausimų kyla ir dėl pietvakarinėje raseiniškių dalyje (netoli Tauragės) esančios Stragūtės (LKA 392) bei šiaurinėje dalyje – Kełmės (LKA 258) „žemaitiškumo“. Zinkevičiaus ir Girdenio bei Salio tarmių žemėlapiuose Stragūtė (LKA 392) ir Kełmė (LKA 258) priskiriamos dūnininkams, arba pietų žemaičiams raseiniškiams (plg. Geržotaitė, Mikulėnienė 2014a: I žemėlapis ir komentarai; Geržotaitė 2014: III žemėlapis ir komentarai, arba 5 ir 6 pav.). Tačiau 2019 m. dialektometriniu metodu atliktas kiekybine analize pagrįstas kokybinis tyrimas parodė, kad tiek šiaurinė, tiek pietinė pietų žemaičių raseiniškių dalys kalbine raiška artimesnės aukštaičiams: vos „žemaitiškesniu“ laikomas Kełmės (LKA 258) kalbos variantas labiau panašus į vakarų aukštaičių šiauliškių, o Stragūtės (LKA 392) – į vakarų aukštaičių kauniškių (Mikulėnienė, Čepaitienė, Bakšienė ir kt. 2019: 256–270). Pridurtina, kad rekonstruotame Baranausko tarmių klasifikacijos žemėlapyje Stragūtė (LKA 392) priskirta vakariečiams žiemiečiams (Geržotaitė 2014a: II žemėlapis ir komentarai, arba disertacijos 3 pav.).

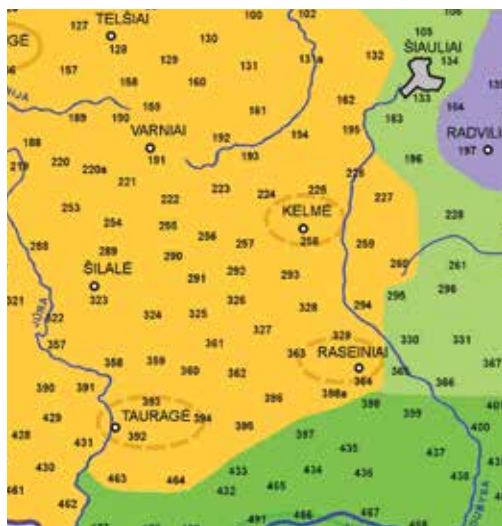
Taigi tarmėtyrininkų dvejopai interpretuojami paribiais išsidėstę raseiniškių patarmės LKA punktai leistų teigti horizontalųjį kontinuumą tik patarmės pakraščiuose, tačiau naujausi tyrimai tokias prielaidas iš dalies paneigia.

2.1.7. GEOLINGVISTINĖ INTERPRETACIJA

Pastaraisiais metais sociogeolingvistine metodika atlikti tyrimai parodė raseiniškių plote besiformuojančius naujuosius kalbos variantus – tris pereiginius geolektus – Kełmės, Rasėinių ir Tauragės (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014a: 259–260, žr. 7 pav.).

Tai nehomogeniški regiono kalbos variantai, išlaikę daugybę tradicinių raseiniškių patarmės požymių, tačiau neturintys griežtų geografinių ribų. Nuo tradicinės (pa)tarmės geolektai skiriasi slankiomis ribomis ir tarminių kodų vísuma (žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 41).

XXI a. pirmojo dešimtmečio duomenys rodo, kad šie trys geolektai priklauso besiformuojančiam didesniam dariniui – žemaičių regiolektui, kuris apima šiaurės ir pietų žemaičių patarmių plotus. Regiolekto sąvoka apibūdinamos ne tik regioninės kalbos atmainos, atsiradusios sumišus tarmei ir bendrinei kalbai, bet ir dėl konvergencijos

7 pav. Besiformuojančių trijų geolektų lokalizacija pietų žemaičių raseiniškių patarmės teritorijoje (Geržotaitė, Mikulėnienė 2014: 13 sp. įklija)

parodė, kad abiejuose punktuose yra ir aukštaičiams, ir žemaičiams būdingų ypatybių, tik Kelmės (LKA 258) apylinkėse nustatyta daugiau „žemaitiškuo“, o aplink Stragutę (LKA 392) vartojamas kalbos variantas – „aukštaitiškesnis“ (plg. Mikulėnienė, Čepaitienė, Bakšienė ir kt. 2019: 270).

Apibendrinant galima teigti, kad nustatyti ryškūs patarmės požymių kaitos procesai ir kalbinis variantiškumas leidžia Kelmės, Rasėinių ir Tauragės geolektus laikyti pereiginiiais, tačiau svarbu išsiaiškinti ir jų pereigiškumo priežastis.

2.2. PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ IŠSKIRTINUMAS KITŲ TARMINIŲ VARIANTŲ ATŽVILGIU

Kaip minėta, aukštaičių ir žemaičių tarmių skirties pagal nevienodą kamieno kirčiuotų dvibalsių *ie*, *uo* tarimą tradicijos, prasidėjusios nuo Jaunias–Salio klasifikacijos (Salys 1992: 30), laikomasi iki šiol (LKTCH 1970: 16–17; LKTCH 2004: 26)³². Anks-tesni tarmėtyrininkai taip pat yra atkreipę dėmesį į šių dvibalsių tarimo skirtumus, tačiau išskyrė ir kitų požymių.

³¹ Apie regiolektų atsiradimo priežastis žr. Bartsch 1989: 212–213; Aliūkaitė 2013: 5–6; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 43.

³² Jaunias nuostatų dėl aukštaičių ir žemaičių skiriančių senovinių junginių **tj*, **dj* Zinkevičius ir Girdenis atsisakė (LKTCH 1970: 16–17), plačiau žr. šio darbo 2.1.5 dalyje.

procesų susiformavę tarpiniai geolektų ir bendrinės kalbos variantai (Hoppenbrouwers 1983: 1–25; Auer 2005: 7–42; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 42–44)³¹. Raseiniškių teritorijoje užfiksuoti geolektai priskirti žemaičių regiolektui, tačiau pirminių tyrimų duomenimis, kalbos variantuose nustatyta daug fonetinių aukštaitiškų ypatybių ir bendrinės kalbos bruožų (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014a: 260).

XXI a. antrajame dešimtmetyje Lietuvoje naujai pritaikytu dialektometrijos metodu analizuota XX a. antroje pusėje surinkta tarminė medžiaga (Mikulėnienė, Čepaitienė, Bakšienė ir kt. 2019: 15–16). Iš pietų žemaičių raseiniškių ploto žvalgomajam tyrimui atrinkti du punktai – šiaurinės dalies Kelmės (LKA 258) ir pietinės – Stragutės (LKA 392). Rezultatai

Pavyzdžiui, Juškos nuomone, ariogališkių tarmėje išlaikyti *ie, uo* ir *an, en* (*q, ɛ*), nežemaitiškai elgtasi su junginiais **tj, *dj*, spėjama, kad nebuvo atitraukiamas kirtis (Juszka 1861: 12–14, 26, dar plg. Mikulėnienė 2018a: 113, 132–133). Baranauskas laikėsi nuomonės, kad žemaičius nuo kitų lietuvių skiria kamieno ir kirčiuotos galūnės *o, é* dvibalsinimas, nekirčiuotos galūnės *q* išlaikymas ir kt. (Барановский 1898: 56–60)³³.

Pietų žemaičiai raseiniškiai, geografiškai būdami tarp aukštaičių ir žemaičių, turi tiek vieny, tiek kitų bruožų, tačiau jų vertė nevienoda: kuo didesniai plotui nustatytas būdingas požymis, tuo reikšmingesnė jo vertė, nes pagal šį požymį lengviau atpažįstama (pa)tarmė (Mikulėnienė 2018a: 119).

Taigi raseiniškių patarmė iš kitų skiriama pagal skiriamuosius, būdinguosius ir pavienius (arba savituosius) požymius (plg. Mikulėnienė 2018a: 120; dar plg. Mikulėnienė 2019: 51–61 ir kt.), žr. 7 lentelę.

7 lentelė. Tarminiai pietų žemaičių raseiniškių patarmės požymiai

Skiriamieji požymiai	Būdingieji požymiai	Pavieniai (savitieji) požymiai
<i>ie, uo : y, ū</i>	<i>*tj, *dj</i>	tvirtagaliai <i>am, an, em, en</i>
<i>an, am : on, om</i> <i>en, em : in, im</i>	ilgieji įtemptieji kamienė ir kirčiuotoje galūnėje <i>o, é : ie, uo</i>	nekirčiuotos galūnės <i>q, ɛ, i, u : a, e, i, u (an, en)</i>
		nekirčiuoto kamieno ir galūnės <i>é, o : a, i, e, (u), (ie, uo)</i>
		nekirčiuoto kamieno ir (ar) galūnės <i>y, ū : i, u</i>
		<i>i, u (il, ir, ul, ur, ui)</i> platinimas
		<i>ai, ei : a, e</i>
		Galūnių trumpinimas
		Kirčio atitraukimas
		Priešdėlis <i>per-</i> ir prielinksnis <i>per : par-, par</i>
		Prielinksnis <i>pas</i> su vardažodžio kilmininko linksniu
		Papildomi tarminiai požymiai: 1) vienskiemenių ir (ar) dviskiemenių žodžių trumpinimas; 2) įvardžių <i>jis, ji</i> vartojimas; 3) kiti atskirose šnektose pasitaikantys požymiai.

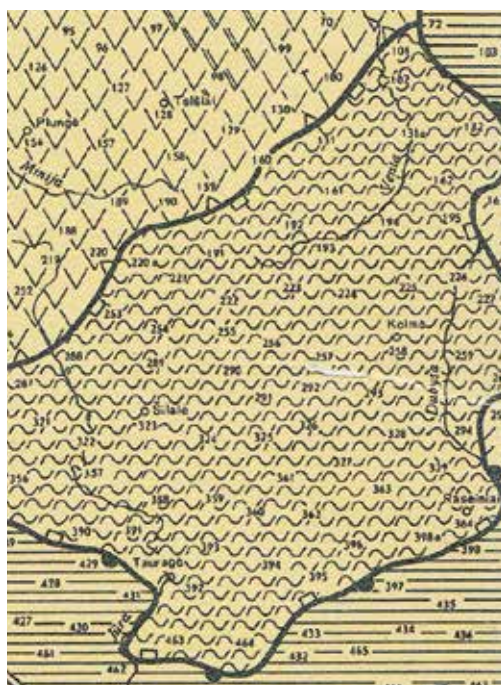
Pastebėtina, kad toks tarminių požymių suskirstymas yra gana sąlygiškas: esant skirtingoms klasifikacijoms, pasirenkami ne tie patys skiriamieji ar būdingieji požymiai, kitaip tariant, iš vienos grupės jie lengvai gali būti perkeliama į kitą (Mikulėnienė 2018a: 120–121).

³³ 2019 m. dialektometrijos metodu atliktos kiekybinės analizės duomenimis, tarmių skirstyme pirmosios tarmių klasifikacijos sudarytoji ne vienodas *ie, uo* tarimas taip pat buvo svarbus (žr. Mikulėnienė, Čepaitienė, Bakšienė ir kt. 2019: 284–285).

2.2.1. SKIRIAMŪJŲ TARMINIŲ YPATYBIŲ IZOFONĖS

Dabartinėje tarmių klasifikacijoje raseiniškiai, kaip ir varniškiai, priklauso pietų žemaičiams, arba dūnininkams (Zinkevičius 1966: 14; 1994: 106–107; LKTCH 2004: 206 ir kt.).

Pietų žemaičius – raseiniškius ir varniškius – vienija bendrinės kalbos dvibalsių *uo*, *ie* atliepimas *u*, *i* (Zinkevičius 1966: 13, 503, 505; 1994: 106; LKA II: 77–78, 64 ir 66 žemėlapiai ir kt.) arba diftongoidais *i̯i*, *u̯u* (LKTCH 2004: 206 ir kt.), žr. 8 ir 9 pav.

8 pav. Pietų žemaičių plotas: kamieno kirčiuoti *ie* (LKA II: žemėl. Nr. 64)

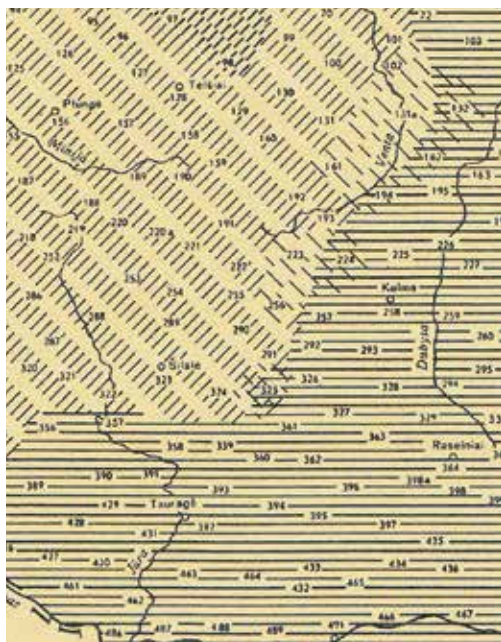

9 pav. Pietų žemaičių plotas: kamieno kirčiuoti *uo* (LKA II: žemėl. Nr. 66)

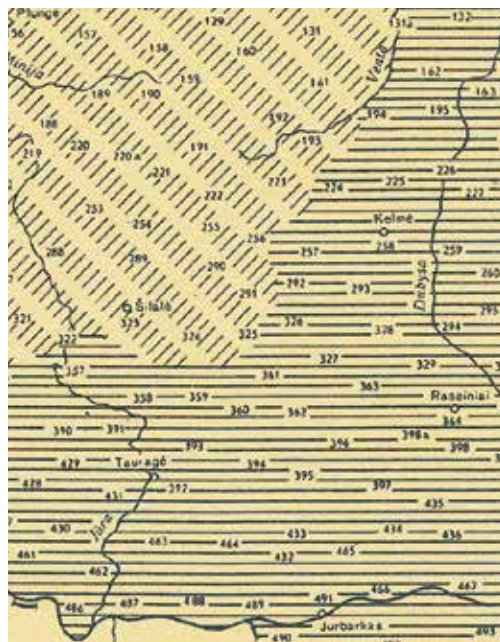
Paprastai manoma, kad pietų žemaičių raseiniškių plote kamieno kirčiuoti *ie*, *uo* išlaikomi skoliniuose, o kartais ir ne tik juose: tokių atvejų užfiksuota ir aukštaičių bei žemaičių paribio punktuose (LKA II: 77–79; LKTCH 2004: 206).

Raseiniškiai nuo varniškių skiriasi *an*, *am*, *en*, *em* tarimu: pirmieji dvigarsius išlaiko sveikus – kaip bendrinėje lietuvių kalboje, antrieji (varniškiai) juos atliepia *on*, *om*, *en*, *em* arba – rytuose – *un*, *um*, *in*, *im* (Zinkevičius 1966: 14; 1994: 108; LKA II: 84–85, 87–88 ir 68, 69, 71 žemėlapiai; LKTCH 2004: 206 ir kt.), žr. 10 ir 11 pav.

Zinkevičiaus ir Girdenio pastebėjimu, kamieno tvirtapradžiai (kaip ir tvirtagaliai) *am*, *an* kartais atliepiami dvigarsiais *om*, *on* šiaurės vakarinėje patarmės dalyje – apie Šaukėnus (LKA 194), Váiguvą (LKA 224) (plg. Zinkevičius 1966: 512; LKA II: 68 žemėlapis; LKTCH 2004: 206, žemėlapis), tačiau *em*, *en* išlaikomi visoje patarmės teritorijoje (plg. Zinkevičius 1966: 513; LKA II: 70 žemėlapis; LKTCH 2004: 206).

10 pav. Raseiniškius ir varniškius dalijanti kamieno tvirtagalių *am, an* izofonė (LKA II: žemėl. Nr. 69)

11 pav. Raseiniškius ir varniškius dalijanti kamieno tvirtagalių *em, en* izofonė (LKA II: žemėl. Nr. 71)

Nors į šias skiriamąsias ypatybes dabartinės raseiniškių patarmės paribiuose tarmėtyrininkai yra atkreipę dėmesį jau ir anksčiau, tačiau, sprendžiant iš jų aprašymų ir rekonstruotų žemėlapių, daugelio tyrėjų išvalgos skyrėsi.

Pavyzdžiui, Juškos rekonstruotame tarmių žemėlapyje (žr. 1 pav.) matyti, kad ariogališkių tarmės šiaurės vakarinės dalies esančiuose dabartinių pietų žemaičių raseiniškių aštuoniuose punktuose – Týtuvėnuose (LKA 260), Lýduvėnuose (LKA 294), Alėjuosė (LKA 329), Vidùklėje (LKA 363), Rasėiniuose (LKA 364), Eržvilkė (LKA 395), Paupyjė (LKA 396), Gervinėje (LKA 398a) – *ie, uo* ir *an, en* bei atitinkami nosiniai balsiai *q, ç* nebuvo siaurinami (Juszka 1861: 12–14, 26).

Taip pat diftongai *ie, uo* ir dvigarsiai *an, en* turėjo būti išlaikyti Baranausko vakariečių žiemiečių plotui priklausiusiuose penkiuose dabartinių raseiniškių punktuose – Padubysyje (LKA 226), Kiaunoriuose (LKA 227), Kubiliuose (LKA 259), Týtuvėnuose (LKA 260) ir Stragūtėje (LKA 392), o kituose penkiuose – Gùdmoniškėje (LKA 162), Lýduvėnuose (LKA 294), Kušleikiuose (LKA 225), Rūgāliuose (LKA 463) bei Eičiuosė (LKA 464) – galėjo būti vartojami pramaišiu, žr. 2 pav. (plg. Барановский 1898: 50; dar žr. Geržotaitė, Mikulėnienė 2014b: II žemėlapis ir komentaras).

Jauniaus aukštaičiams vakariečiams priskirtų dabartinių raseiniškių patarmės septyniose vietovėse – apie Lomiūs (LKA 359), Bātakius (LKA 360), Skaudvilę (LKA 361), Petkaičius (LKA 362), Rasėinius (LKA 364), Gervinę (LKA 398a) ir Pāupį (LKA 396) – *ie* ir *uo* tariami kaip bendrinėje kalboje, o žemaičiai pietų rytiečiai – apie Gùdmo-

niškę (LKA 162), Šaukėnus (LKA 194), Kūrtuvėnus (LKA 195), Váiguvą (LKA 224), Kušleikiùs (LKA 225), Pādubysį (LKA 226), Krāžius (LKA 257), KeĪmę (LKA 258), Kubiliùs (LKA 259), Adomáičius (LKA 292), Stulgiùs (LKA 326), Nemakščiùs (LKA 327), Vainūtą (LKA 356), Pāgramantį (LKA 358) – juos atliepia ilgaisiais *y* ir *ū*. Jauniaus pastebėjimu, *an*, *am* (*q*, *ę*) išlaikyti nepakitę tiek aukštaičių vakariečių, tiek žemaičių pietų rytiečių (žr. 4 pav.; Явнис 1892: 112–113, taip pat žr. Mikulėnienė 2018a: 131, 152).

Tas pats pasakytina ir apie Salio dūnininkų plotą (žr. 5 pav.; LKTCH 1970: 21–22; Salys 1992: 30–31)³⁴.

Taigi galima teigti, kad šiuose tarmėtyrininkų darbuose įdėmesnis žvilgsnis į dvigarsių *an* ir *en* vartojimą paribyje su aukštaičiais esančius pietų žemaičius neužklydo. Pavyzdžiui, į tai, kad žemaičių raseiniečių šiaurės vakaruose *an*, *en* atliepiami kaip *un* (*on*), *in*, Baranauskas atkreipė dėmesį, tačiau veikiausiai ši ypatybė smulkesniam žemaičių raseiniečių tarmės skaidymui jam neatrodė svarbi: galbūt dėl to, kad iš dabartinių raseiniškių ploto Baranauskas tarminių tekstų turėjo tik iš keturių vietovių – Šaukėnų (LKA 194), Vainuto (LKA 356), Batakių (LKA 360) ir Vidūklės (LKA 363) (plačiau žr. Specht 1922: 444). Ir tik vienos vietovės – Šaukėnų (LKA 194) – tekstuose *an* ir *en* vartojami pramaišiu su *un* ir *in* (plg. Vaišnienė 2015: 236).

Jauniui ir Saliui pietų žemaičių (dūnininkų) patarmės plotas tarminiu požiūriu taip pat neatrodė skaidus. Dounininkų–dūnininkų ribą apėjęs Salys nustatė, kad dabartinių raseiniškių ir varniškių paribyje – apie Šaukėnus (LKA 194), Váiguvą (LKA 224) ir Kražius (LKA 257) – *an*, *am* atliepiami kaip *on*, *om*, tačiau einant į pietryčius dvigarsių tarimas „aukštaitiškéja“ (Salys 1992: 33, 40).

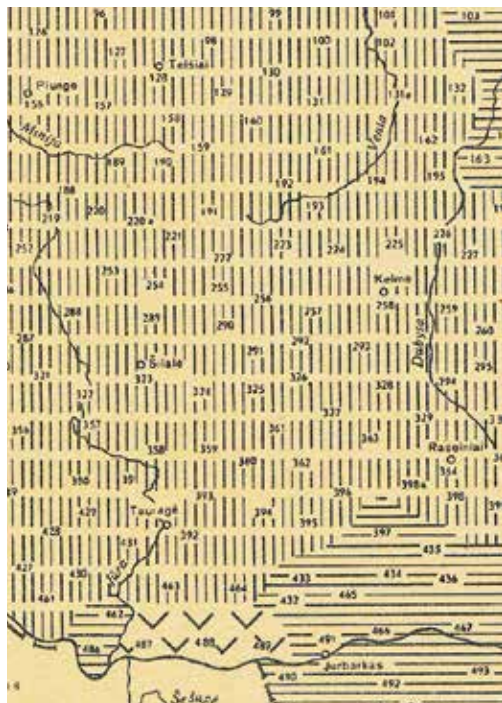
Sveiki *en*, *em*, Salio nuomone, išlaikyti pietrytinėje žemaičių dalyje „nuo linijos Kūrtuvėnai–Krāžiai–Šilālė–Naūmiestis...“; o šiauriniai dabartiniai raseiniškiai šiuos dvigarsius siaurino (atskirose šnektose kartais tarti kaip *un*, *um*) (Salys 1992: 40).

Akivaizdu, kad *an*, *am* ir *en*, *em* tarimo skirtumai Saliui neatrodė esminis ir dalijantis pietų žemaičių (dūnininkų) plotą į smulkesnes patarmes (plg. LKTCH 1970: 22).

³⁴ Pažymėtina, kad 1970 m. leidinyje „Lietuvių kalbos tarmės. Chrestomatija“ (LKTCH 1970) tarmės apibūdinamos ir skirstomos pagal Salio klasifikaciją, todėl publikuoti tarminiai tekstai iš dabartinių pietų žemaičių raseiniškių ploto priskirti ne pietų žemaičių raseiniškių, bet dūnininkų patarmės tekstams (LKTCH 1970: 93–128). Atkreiptinas dėmesys, kad „Chrestomatijoje“ nėra tekstų iš penkių dabartinių raseiškių punktų: Gūdmoniškės (LKA 162), Pādubysio (LKA 226), Adomáičių (LKA 292), Skaudvilės (LKA 361) ir Petkáičių (LKA 362). Toks dalies tarminių tekstų „eliminavimas“ iš „Chrestomatijos“ kelia prieštarų spėliojimų jau vien todėl, kad autoriai teigia, jog prieš išleidžiant knygą per 20 metų tarminės medžiagos sukaupia ypač daug (LKTCH 1970: 6). Pasak sudarytojų, į veikalą nededami jaunesniosios kartos atstovų arba anksčiau skelbti tarminiai tekstai (LKTCH 1970: 6–7). Tačiau gilinantis į pietų žemaičių raseiniškių ploto lokalizacijos istoriją, darbo autorei kilo abejonių, kad šios vietovės į veikalą galėjo likti neįtrauktos dėl jose užfiksuoto nemenko tarminių ypatybių maišymosi, o tyrėjams jas (vietoves) buvo neparanku priskirti konkrečiam tarminiam arealui.

2.2.2. BŪDINGŪJŲ YPATYBIŲ IZOFONĖS

Zinkevičius ir Girdenis, kaip ir Salys, nurodė, kad kamieno ir kirčiuotos galūnės ilgieji įtemptieji *é*, o visame žemaičių raseiniškių plote atliepiami kaip *ie*, *uo* (Zinkevičius 1966: 473, 479; 1994: 107; Salys 1992: 36; LKA II: 27, 35 žemėlapiai; LKTCH 2004: 207), žr. 12, 13 pav.

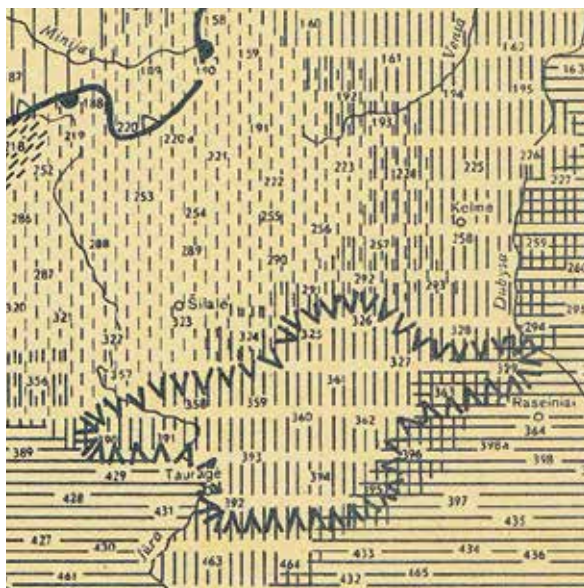
12 pav. Kamieno kirčiuotas *é* visame pietų žemaičių raseiniškių plote atliepiamas *ie* (LKA II: žemėl. Nr. 27)

13 pav. Kamieno kirčiuotas *o* visame pietų žemaičių raseiniškių plote atliepiamas *uo* (LKA II: žemėl. Nr. 35)

Prisimintina, kad jau pirmieji lietuvių tarmėtyrininkai žemaičius skyrė pagal būdingą ilgųjų įtemptųjų *é* ir *o* atliepimą *ie* ir *uo*, o tarmes – pagal nevienodą senųjų junginių **tj*, **dj* tarimą (plg. Барановский 1898: 56–60; Явнисъ 1911: 17, 24). Tačiau dalis Baranausko vakariečių žemiečių ir Jauniaus aukštaičių vakariečių vietovių buvo dabartinių raseiniškių plote, vadinasi, su *é*, *o* ir **tj*, **dj* tose vietovėse turėjo būti elgiamasi aukštaitiškai, žr. 3 ir 4 pav. (plačiau žr. šio darbo 2.1.2 ir 2.1.3 dalyse).

Pažymėtina, kad Salio išsiaiškinta **tj*, **dj* riba, Tytuvėnų, Rasėinių, Eržvilko ir Tauragės apylinkėse neplačiu ruožu peršokanti į žemaičių pusę (Salys 1992: 31), beveik sutampa su Jauniaus šios ribos aprašymu. Panašius duomenis yra užfiksavę ir Zinkevičius su Girdeniu rytiniuose pietų žemaičių raseiniškių pakraščiuose, kur, „pavyzdžiui, apie Rasėinius, su *č*, *dž* elgiamasi kaip aukštaičių tarmėje[,] net seniausios kartos žmonių“ (Zinkevičius 1966: 518; 1994: 107; LKA II: 80 žemėlapis), žr. 14 pav.

14 pav. Senųjų junginių **tj*, **dj* izofonės
pietų žemaičių raseiniškių plote
(LKA II: žemėl. Nr. 80)

Tačiau ir Zinkevičiaus bei Girdenio, ir kitų tarmėtyrininkų buvo pripažįstama, kad visame raseiniškių patarmės plote **tj*, **dj* atitikmenų vartoseną nėra nuosekli, nors aukštaitiškos *č*, *dž* formos labiau būdingos jaunajai kartai³⁵ (Zinkevičius 1994: 107; LKTCH 2004: 208).

2.2.3. KITI RASEINIŠKIŲ PATARMĖS BRUOŽAI

Raseiniškiai be skiriamųjų ir būdingųjų ypatybių turi papildomų – pavienių (savi-tųjų) – tarminių bruožų. Dar Juška ir Jaunius atkreipė dėmesį į žemaičių trumpiau tariamas galūnes (Juszka 1861: 18; Явнис 1892: 120–142), o vėliau Salys bei Zinkevičius su Girdeniu išsiaiškino, kad trumpieji balsiai nekirčiuojamose galūnėse pietų žemaičių raseiniškių plote netariami (išlieka tik tarp *s*, *š*, *z*, *ž* ir *l*, *r*, *m*, *n*), ilgieji – trumpėja (Zinkevičius 1966: 448, 452, 453; 1994: 107; LKTCH 1970: 23; LKA II: 3 ir 7 žemėlapiai; Salys 1992: 46; LKTCH 2004: 207).

Raseiniškiai nekirčiuotoje galūnėje *o*, *é* taria *a*, *i* (uždaroje galūnėje – *e*) (Явнис 1892: 120; Zinkevičius 1966: 477, 478, 487, 489; LKA II: 32 ir 40 žemėlapiai).

Nekirčiuotus *y*, *ū* tiek kamiene, tiek uždaroje galūnėje būdinga trumpinti visiems pietų žemaičiams raseiniškiams (Zinkevičius 1966: 491, 492, 493; LKA II: 41, 43 žemėlapiai; dar žr. tarminius tekstus LKTCH 1970: 100–103, 106–108, 111–112, 115–117, 118–128).

³⁵ Apie **tj*, **dj* virtimo į *č*, *dž* priežastis pietų žemaičių plote žr. Salys 1992: 30.

Balsių *i, u* bei dvibalsio *ui* ir dvigarsių *il, ir, ul, ur* pirmųjų dėmenų platinimu raseiniškiai (dažniausiai pietrytinėje patarmės dalyje) yra panašūs į artimesnius vakarų aukštaičius (Zinkevičius 1966: 515, 516; 1994: 108; LKTCH 1970: 23; LKA II: 19, 20 žemėlapiai; LKTCH 2004: 108; dar žr. tarminius tekstus LKTCH 1970: 100–103, 106–108, 111–112, 115–117, 118–128).

Su dvibalsiais *ai, ei* raseiniškiai elgiasi įvairiai: žodžio viduryje įprastai juos išlaiko sveikus, tik priesagoje *-aitis, -aitė* ir žodeliuose *kaip, taip* vienbalsina, tačiau galūnėse *ai, ei* išlaikomi tik pietrytinėje patarmės dalyje (apie Taūragę, Eŗžvilką, Rasėinius), likusiame plote – vienbalsinami (LKTCH 1970: 22; LKA II: 73; LKTCH 2004: 207).

Raseiniškiai kartais vietoj bendrinės lietuvių kalbos priešdėlio *per-* ir prielinksnio *per* turi *par-* ir *par* (LKTCH 2004: 211, 212). Telioka apgaillestauti, kad šis raseiniškis iš kitų (pa)tarmių išskiriantis požymis neišskirtas LKA tomuose (žr. LKA II; LKA III).

Dar viena aplinkybė, leidžianti atpažinti raseiniškius, – prielinksnio *pas* konstrukcijos su vardžodžio kilmininku vartojimas (LKTCH 2004: 212).

Svarbu paminėti, kad su kirčiais pietų žemaičių raseiniškių plote irgi elgiamasi skirtingai: šiauriniame pietų žemaičių raseiniškių plote kirtis iš trumpos galūnės attraukiamas į bet kurį – ilgą ar trumpą – prieš esantį skiemenį, apie Rasėinius – tik į ilgąjį skiemenį, o apie Taūragę, Skaudvilę, Eŗžvilką kirčiuojama panašiai kaip bendrinėje kalboje (LKA II: 105; LKTCH 2004: 208).

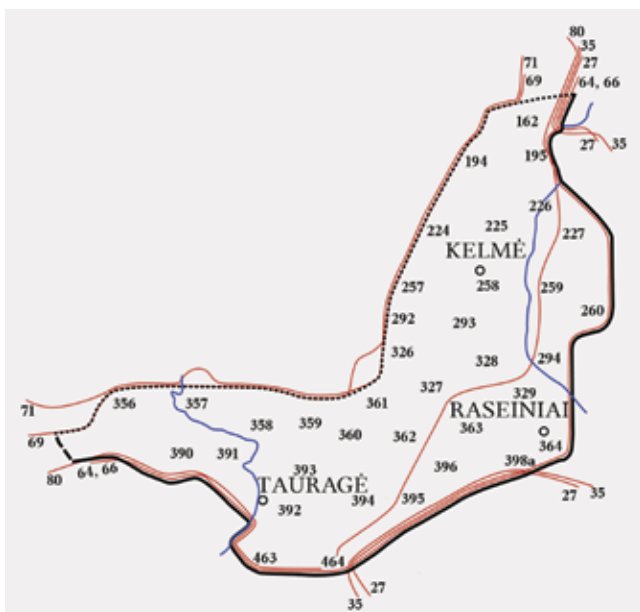
Nereikėtų manyti, kad savitieji, arba kiti, patarmės bruožai yra kokie antraeiliai ar nerelevantiški: vien tik pagal skiriamuosius ir būdinguosius požymius būtų sunku pietų žemaičius raseiniškius atpažinti. Juolab kad pastarųjų metų tyrimų duomenys leidžia teigti, jog kalbos vartotojai lengvai atpažįstamų ryškių tarminių ypatybių stengiasi vengti (plg. Aliūkaitė, Bakšienė, Jaroslaviėnė ir kt. 2014: 145–146; Mikulėnienė 2019: 51–61 ir kt.).

Vadinasi, norint įvertinti tarmiškumą stebimuoju laiku, būtina atsižvelgti į visų trijų grupių tarminius pietų žemaičių raseiniškių požymius – skiriamuosius, būdinguosius ir savituosius, atsisakant išankstinių nuostatų dėl jų relevantiškumo ir vertės.

2.2.4. PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ TARMINIŲ POŽYMIŲ MATRICA

Kaip matyti, kiekvienos kartos dialektologai savo laikotarpio tarmėtyros metodais vis papildydavo ankstesnių tyrėjų išaiškintus raseiniškių patarmės požymius ir koregavo tarminio arealo ribas. Ir tai suprantama, nes tuometėje tarmėtyroje buvo svarbiausia nustatyti konkrečias dialektų ribas pagal objektyvius tarminių ypatybių aprašus, o teritorinius arealus identifikuoti kaip diskrečius ir aiškiai apibrėžtus (Aliūkaitė 2013: 5).

Iš tarmėtyrininkų aprašų ir rekonstruotų ar sudarytų žemėlapių dabartinių pietų žemaičių raseiniškių patarmės paribių vietovių priskyrimas vienai ar kitai patarmei dėl tarminių požymių mišimo buvo sudėtingas. Galutinai patarmės teritorija su griežtomis ribomis nustatyta XX a. antroje pusėje, o „Lietuvių kalbos atlaso“ fonetikos žemėlapiuose sužymėtos skiriamosios ir būdingosios tarminės ypatybės (LKA II: 27, 35, 64, 66, 69, 71, 80 žemėlapiai).

15 pav. Skiriamosios ir būdingosios tarminės ypatybės pietų žemaičių raseiniškių patarmės plote pagal LKA II³⁶ (žemėlapiu autorė L. Geržotaitė)

Juos išanalizavus ir į vieną paveikslą „sudėjus“ izofones, žyminčias skiriamąsias ir būdingąsias raseiniškių patarmės ypatybes, – t. y. kamieno kirčiuotų *ie, uo*, kamieno tvirtagalių *am, an, em, en*, kamieno kirčiuotų *ė, o* ir junginių **tj, *dj* tarimą, – ryškėja šio tarminio ploto (ne)vientisumas, žr. 15 pav.

Iš 15 pav. matyti, kad tik senųjų junginių **tj, *dj* linija (80) atskiria dešimt rytinės dalies dabartinių pietų žemaičių raseiniškių punktų – Kiaūnorių (LKA 227), Kubilių (LKA 259), Týtuvėnų (LKA 260), Lýdúvėnų (LKA 294), Alėjus (LKA 329), Vidùklę (LKA 363), Rasėinius (LKA 364), Eržvilką (LKA 395), Pāupį (LKA 396), Gervinę (LKA 398a) bei kerta Baranausko vakariečių žiemiečių ir žemaičių raseiniečių tarmėms galimai priklausiusią Eičių (LKA 464)³⁷ gyvenvietę (nuo šių punktų į šiaurės vakarus visame patarmės plote senieji **tj, *dj* turėtų būti išlaikyti, išskyrus, galbūt, Rūgalių (LKA 463).

Kitų skiriamųjų ir būdingųjų požymių linijų, dalijančių pietų žemaičius (raseiniškius ir varniškius) bei žemaičius ir aukštaičius, tinklas tankiausiai išsidėstęs šiauriniame patarmės pakraštyje. Todėl tarminių ypatybių maišymasis labiausiai tikėtinas šiauriniame patarmės dalyje – apie Gùdmoniškę (LKA 162) ir Kùrtuvėnų (LKA 195).

³⁶ Izofonas žymintys skaičiai surašyti pagal LKA 1982 II žemėlapių numerius. Žemėlapių numeriais koduojami fonetikos reiškiniai LKA punktuose. Pavyzdžiui, žemėlapyje Nr. 35 pateikiamas kamieno kirčiuoto *o*, žemėlapyje Nr. 70 – kamieno tvirtapradžių *em, en* atitikmenų paplitimas Lietuvos teritorijoje (LKA II: 35, 70 žemėlapiai).

³⁷ Apie šį punktą plačiau žr. šio darbo 2.1.5 dalyje, 28 išnašą.

15 pav. aiškiai matyti, kad visos aukštaitiškąsias nuo žemaitiškųjų ypatybes atskiriančios linijos (*ie, uo* (64, 66), *é* (27) ir *o* (35), išskyrus **tj, *dj* (80), beveik sutampa su raseiniškių ploto ribomis, tačiau nekerta nė vieno LKA punkto. Tas pats pasakyti- na ir apie raseiniškius nuo varniškių skiriančių požymių – *am, an* (69), *em, en* (71) – izofones: abi eina lygiagrečiai raseiniškių ribos arba su ja sutampa, žr. 15 pav.

Taigi diferencijuojančiomis plotą tarminių ypatybių linijomis raseiniškių teritorija nėra smarkiai išraižyta, todėl teigtina, kad izofonų pluoštų žemėlapis patvirtina pietų žemaičių raseiniškių, kaip atskiros patarmės, išskyrimą tiek visų lietuvių kalbos patarmių, tiek ir žemaičių patarmių atžvilgiu. Kitaip tariant, tokia statiška kelių skirtingų laikotarpių klasifikacijų analizė leidžia manyti, kad horizontalusis kontinuumas yra „užkoduotas“ ne pačiame pietų žemaičių raseiniškių plote, o tik jo paribiuose. Tai patvirtina ir sudaryta tarminių požymių matrica, atspindinti ne tik skiriamųjų ir būdingųjų, bet ir kitų (savitųjų) fonetinių požymių distribuciją visuose tirtuose LKA punktuose, žr. 8 lentelę.

Matrica sudaryta pagal „Lietuvių kalbos atlaso“ fonetikos aprašuose ir žemėlapiuose (1982) nurodytus požymius, išskiriančius pietų žemaičius raseiniškius iš kitų (pa)tarmių. XX a. antrojoje pusėje inventorizuotos tarminės medžiagos aprašai yra tinkami iliustruoti tradicinės raseiniškių patarmės ypatybių matricą, nes „Lietuvių kalbos atlasą“ išsamiai ir kritiškai yra įvertinę recenzentai, vėlesni tarmėtyrininkai, o tarminių įrašų pagrindu vėliau išleista ir „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija“ (LKTCH 2004, plg. Mikulėnienė, Čepaitienė, Bakšienė, Geržotaitė ir kt. 2019: 15–16).

8 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminių požymių matrica

Punkto Nr.	<i>ie, uo</i> : <i>y, ū</i>	<i>Tvirtagal. an, am, en, em</i> (on, om (un, um))	<i>*tj, *dj</i>	Ilg. įtempt. <i>é, o</i> kamiene ir kirč. galūn. : <i>ie, uo</i>	<i>Tvirtapradž. am, an, em, en</i>	<i>q, ɣ, i, y</i> nekirč. galūn. : <i>a, e, i, u</i> (an, en)	<i>é, o</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>a, i, e</i>	<i>y, ū</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>i, u</i>	<i>i, u</i> (<i>il, ir, ul, ur, ui</i>) platinimas	<i>ai, ei</i> : <i>a, e</i>	Galūnių trumpinimas (išsk. tarp <i>s, š, z, ž</i> ir <i>l, r, m, n</i>)	Kirčio atitraukimas	Priešd. <i>per-</i> ir <i>priel. per</i> : <i>par-, per</i>	Priel. <i>pas</i> su kilim. <i>l</i> .
LKA 162	+	+ - -	+ -	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+ -	+
LKA 194	+	+ - -	+ -	+	+ -	+	+	+	+	+	+	+	+ -	+
LKA 195	+	+	+ -	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+ -	+
LKA 224	+	+ - -	+ -	+	+ -	+	+	+	+	+	+	+	+ -	+
LKA 225	+	+	+ -	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+ -	+
LKA 226	+	+	+ -	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+ -	+
LKA 227	+	+	+ -	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+ -	+

Punkto Nr.	<i>ie, uo : y, ū</i>	<i>Tvirtagal. an, am, en, em (on, om (un, um))</i>	<i>*tj, *dj</i>	Ilg. įtempt. <i>é, o</i> kamiene ir kirč. galūn. : <i>ie, uo</i>	<i>Tvirtapradž. am, an, em, en</i>	<i>q, ɣ, i, ʉ</i> nekirč. galūn. : <i>a, e, i, u (an, en)</i>	<i>é, o</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>a, i, e</i>	<i>ɣ, ū</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>i, u</i>	<i>i, u (il, ir, ul, ur, ui)</i> platinimas	<i>ai, ei : a, e</i>	Galūnių trumpinimas (išsk. tarp <i>š, š, ž, ž ir l, r, m, n</i>)	Kirčio atitraukimas	Priešd. <i>per-</i> ir priel. <i>per : par-, per</i>	Priel. <i>pas</i> su kilim. l.
LKA 257	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+-	+
LKA 258	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+-	+
LKA 259	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+-	+
LKA 260	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+-	+
LKA 292	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+-	+
LKA 293	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+-	+
LKA 294	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+-	+
LKA 326	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+-	+
LKA 327	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+-	+
LKA 328	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+-	+
LKA 329	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+-	+
LKA 356	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+-	+
LKA 357	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+-	+
LKA 358	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+-	+
LKA 359	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+-	+
LKA 360	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+-	+
LKA 361	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+-	+
LKA 362	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+-	+
LKA 363	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	-	+	+-	+-	+
LKA 364	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+-	+-	+
LKA 390	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+-	+
LKA 391	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+-	+
LKA 392	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+-	+
LKA 393	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+-	+
LKA 394	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+-	+
LKA 395	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+-	+
LKA 396	+	+	+-	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+-	+
LKA 398a	+	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+-	+-	+
LKA 463	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	+-	+	-	+-	+
LKA 464	+	+	+-	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+-	+

Iš matricos matyti, kad ne visuose punktuose pietų žemaičių raseiniškių patarmės ypatybės vienodai išlaikomos. Pavyzdžiui, varniškių ir raseiniškių paribio punktuose – Gūdmoniškėje (LKA 162), Šaukėnuose (LKA 194) ir Váiguvoje (LKA 224) – raseiniškiams būdingi *am, en* vartojami kaip varniškių (siaurinami); Rasėiniuose (LKA 364) ir Gervinėje (LKA 398a) senieji **tj, * dj* visada atliepiami *č, dž*; dvibalsiai *ai, ei* nevienbalsinami Týtuvėnuose (LKA 260), Lýduvėnuose (LKA 294), Nemākščiuose (LKA 327), Alėjuosė (LKA 329), Batakiosė (LKA 360), Vidùklėje (LKA 363), Rasėiniuose (LKA 364), Stragùtėje (LKA 392), Jōniškėje (LKA 393), Pašaltuonyjė (LKA 394), Eržvilkė (LKA 395), Paupyjė (LKA 396), Gervinėje (LKA 398a), o Rūgāliuose (LKA 463) vienbalsinimas nenuoseklus.

Atkreiptinas dėmesys, kad „Lietuvių kalbos atlaso“ fonetikos žemėlapyje (LKA II: 20 žemėlapis) nurodyta, jog patarmės rytinės dalies punktuose kamieno tvirtapradžiuose trumpieji balsiai neplatunami, tačiau po dvidešimtmečio išleistoje „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ išimčių nenurodyta ir teigiama, kad trumpuosius balsius *i, u* bei dvigarsius *il, ir, ul, ur* ir dvibalsį *ui* raseiniškiai platina (LKTCH 2004: 207).

Iš sudarytos matricos galima spręsti, kad raseiniškių patarmę geriausiai reprezentuoti turėtų 14 punktų (40 proc. visų raseiniškių LKA punktų): Kùrtuvėnai (LKA 195), Kušlėikiai (LKA 225), Padubysys (LKA 226), Krāžiai (LKA 257), Keļmė (LKA 258), Adomáičiai (LKA 292), Pākražantis (LKA 293), Vainùtas (LKA 356), Žviņgiai (LKA 357), Pāgramantis (LKA 358), Lomiaĩ (LKA 359), Skaudvilė (LKA 361), Žygáičiai (LKA 390) ir Jociaĩ (LKA 391).

Tačiau nauji žvalgomieji sociogeolingvistiniai tyrimai (žr. šio darbo 2.1.7 dalį) tradicinės raseiniškių patarmės statiškumo vaizdinį koreguoja ir inicijuoja išsamią viso tarminio ploto analizę, paremtą multimodaliojo modelio metodų principais.

3. SOCIOKULTŪRINIAI PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ RYŠIAI

Jau XX a. lietuvių dialektologai pastebėjo, kad žmonių švietimas, migracija sudaro palankias sąlygas tiek horizontaliajam, tiek vertikaliam kalbiniam kontinuumui (Saly 1992: 291; Zinkevičius 1966: 17–31; 1994: 15; LKTCH 2004: 14–16). Tačiau tradicijų tarmes tirti atsižvelgiant į nekalbinius (ekstralingvistinius) veiksnius iki multimodaliosios dialektologijos nebuvo.

XXI a. pradžioje geolingvistikos metodais ir kalbos variantiškumo tyrimų metodologijomis lietuvių tarminius plotus pradėta analizuoti kaip slankius, t. y. persidengiančius tarminėmis charakteristikomis (Aliūkaitė 2013: 5). Tarmėtyros tyrimams tapo svarbūs ekstralingvistiniai veiksniai, turintys nemenkos įtakos kalbos kaitai, – pavyzdžiui, ekonominiai, kultūriniai, o taip pat ir žmonių socialiniai ryšiai, mobilumas (plg.: Chambers 2002: 117; Hernández-Campoy 1999: 78, 80; Wardhaugh 2006: 34 ir kt.). Šių faktorių paveikti kalbos vartotojai (ne)sąmoningai perima ar (ir) adaptuoja labiau priimtino, prestižiškesnio kalbos varianto požymius – taip komunikacijos procesuose suvienodinamos, išlyginamos (ar aplyginamos) kalbos variantų fonetinės, leksinės, sintaksinės ar stiliaus ypatybės (plg.: Babel 2012; Brennan, Clark 1996; Pickering, Ferreira 2008; Rickford 2002; Noble, Fernández 2015 ir kt.).

Vadinasi, dėl nuolatinio migravimo, socialinių ir kultūrinių kontaktų tarp skirtingų (pa)tarmių atstovų, perimamo ir (ar) perduodamo prestižinio kalbos varianto kinta ir (pa)tarmės, formuojasi nauji tarminiai dariniai.

Kalbos variantiškumo priežastims nustatyti ypač pravarti socialinių tinklų analizė, leidžianti paaiškinti įvairius su kalbos (tarmės) kaita susijusius procesus (Melchior, Berkman ir kt. 2003). Todėl socialinių tinklų teorija, atsiradusia apie 1930 m., kai imta nagrinėti žmonių tarpusavio ryšius bei, juos išreiškus simboliais, vaizduoti grafiškai, pradėta taikyti ne tik socialiniuose moksluose: dėl metodologinio atvirumo ir lankstumo, galimų skaičiavimų, matavimų korekcijų, atsižvelgiant į skirtingas tiriamas aplinkas, ji lengvai pritaikoma ir kitose mokslo kryptyse (plg. Bergs 2006, cituojama Sarhimaa 2009: 166; Antinienė, Baršauskienė, Merkys 2004: 33)³⁸.

Socialinių tinklų analizės esmė – išsiaiškinti neformalius socialinių ryšių mechanizmus, skatinančius kalbėtojus arba išlaikyti savo kalbos variantą, arba parodyti, kad dėl socialinių tinklų poveikio atsiranda prielaidos konkrečiam kalbos pokyčiui (Sarhimaa 2009: 165). Pasak Lesley Milroy, kalbos vartotojų tarpusavio ryšiai gali keistis dėl įvairių priežasčių, todėl socialinių tinklų analizė gali išryškinti kalbos variantų pokyčius (Milroy 2002: 549).

Socialinių tinklų teoretikai pagal tyrimų lygmenis (individualūs, grupių, organizacijų, bendruomenių ar visuomenės) skiria tris socialinės struktūros analizės lygius:

³⁸ Šiuo metu *tinklų teorija* (angl. *network theory*) tapusi bendroju terminu, įvardijančiu skirtingas socialinių santykių teorijas bei modelius (Sarhimaa 2009: 162).

makro-, mezo- ir mikro- (Antinienė, Baršauskienė, Merkys 2004: 34)³⁹. Šiam tyrimui svarbūs bendruomenių tinklai, todėl jie vertintini kaip makrolygmens tinklai.

Socialinių tinklų teorija remiamasi analizuojant pietų žemaičių raseiniškių sociokultūrinius tinklus. Taigi šis darbas skiriasi nuo socialinių tinklų tyrimų: socialinių tinklų tyrimų centre dažniausia yra žmonių (grupių), užimančių skirtingą socialinę padėtį, tarpusavio santykių ar ryšių (jų pobūdžio) struktūra, o šiame tyrime nagrinėjami ne atskiro individo (grupės) socialiniai santykiai, bet kalbos bendruomenės, gyvenančios LKA punkto centre, visų narių bendri ryšiai su kitomis vietovėmis, t. y. su kitais LKA punktais. Todėl disertacijoje vartojamas *sociokultūrinių tinklų* terminas.

Geolingvistikoje, analizuojant kalbos bendruomenių sociokultūrinius tinklus, galima modeliuoti ir įvertinti tarmės gyvybingumo, sklaidos, nykimo ar palaikymo modelius (Aliūkaitė, Jaroslavienė, Meiliūnaitė 2014: 61). Lietuvių tarmėtyroje socialinių tinklų teorija pirmą kartą pritaikyta 2010–2013 metais vykdant projektą „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“, tačiau sociokultūriniai tinklai žemėlapiuose nefiksuoti, empiriniai duomenys rinkti anketavimo būdu (žr. Aliūkaitė, Jaroslavienė, Meiliūnaitė 2014: 49–62). Po kelerių metų pirmą kartą Lietuvoje sudaryti sociokultūrinių kalbos bendruomenių narių tinklų žemėlapiai: jais remiantis, atlikta vakarų aukštaičių kauniškių ir rytų aukštaičių panevėžiškių tarminių plotų analizė (Čepaitienė 2016: 19–261, 2018: 61–73) ir išnagrinėta Lenkijos lietuvių šnektų Seinų ir Punsko kalbos variantų kaita (Leskauskaitė 2016: 276–299).

Taigi, remiantis sociokultūrinių tinklų analize, gali būti parodytos pagrindinės pietų žemaičių patarmės plote esančių LKA punktų kalbos bendruomenės narių judėjimo kryptys. Išsiaiškinus šiuos duomenis, tiriamų vietovių sociokultūrinės situacijas bei nustatius LKA punktų gyvybingumo laipsnius, numatomi galimi kalbos kaitos procesai.

3.1. SOCIOKULTŪRINĖ TIRIAMŪJŲ VIETŪVIŲ SITUACIJA

Intensyvi ekonominė, socialinė kaita, viešąsias paslaugas teikiančių įstaigų optimizacija perkeliant jas į stambesnius administracinius centrus skatina nuolatinę gyvenviečių demografinę konkurenciją ir kartu keičia vietovių patrauklumo bei administracinio autoriteto situaciją. Infrastruktūros išvystymas, jos plėtra, kasdienių poreikių užtikrinimas bei veiklų galimybės tiesiogiai koreliuoja su gyvenviečių vitališkumo lygmeniu – kuo didesnis komfortą užtikrinančių objektų pasirinkimas, kuo kokybiškesnės ir įvairesnės viešosios ir socialinės paslaugos⁴⁰, tuo vietovė yra patrauklesnė ir gyvybingesnė.

³⁹ *Makro-* ir *mikro-* terminus sociolingvistikoje pasiūlė Joshua Fishman (žr. Fishman 1972: 29).

⁴⁰ Disertacijoje remiamasi socialinių mokslų tyrėjų nuostatomis: socialinė paslauga yra sociokultūrinio darbo dalis, kuria gali naudotis individai, grupės bei organizacijos, siekdami kultūrinio ir visuomeninio veiklumo (plačiau žr. Šinkūnienė, Savickaitė 2008: 108).

Dabartinių pietų žemaičių raseiniškių plote esantys LKA punktai administraciniu ir infrastruktūros išsivystymo požiūriu yra nevienodo lygmens – nuo stiprių, gyvybingų, kuriuose yra visās (arba beveik visās) gyventojų būtināsias socialines, kultūrinės reikmes užtikrinančių objektų, iki labai silpnų, nykstančių ar visai sunykusių. Atsižvelgiant į pasirinktus sociokultūrinę padėtį parodančius infrastruktūros elementus (parduotuvės, medicinos įstaigos, mokyklos, kultūros įstaigos (biblioteka), bendruomenės centras, bažnyčia, kapinės, paštas, administraciniai centrai) tiriamieji LKA punktai skirstytini į 5 grupes:

- 1) *gyvybingus* (yra viena ar kelios švietimo įstaigos, kultūros centras (biblioteka), bažnyčia, kapinės, paštas, kelios parduotuvės, bendruomenės centras, punktas turi administracinio centro statusą (arba yra seniūnaitijos centras) ir pan.), žr. 9 lentelę;
- 2) *vidutinio gyvybingumo* (nėra švietimo įstaigų, yra bendruomenių centrai, dažname – medicinos punktas arba ambulatorija, bažnyčia ir būtiniausių prekių parduotuvėlė), žr. 10 lentelę;
- 3) *mažo gyvybingumo* (nėra švietimo ir medicinos įstaigų, neturi administracinio centro statuso, yra bendruomenių centrai, bibliotekų filialai, būtinų prekių parduotuvėlės ir pan.), žr. 11 lentelę;
- 4) *nykstančiuosius* (nėra nė vieno objekto, tačiau yra gyventojų), žr. 12 lentelę;
- 5) *sunykusius* (nėra nė vieno objekto, nebelikę nė vieno gyventojų), žr. 13 lentelę.

Taigi galima teigti, kad punkto gyvybingumo lygis tiesiogiai koreliuoja su vietinio kalbos varianto išlikimo galimybėmis, nes nuo vietovės socioekonominio, sociokultūrinio patrauklumo priklauso gyventojų populiacijos dydis ir kartų įvairovė, svarbūs natūraliam (pa)tarmės vartojimui ir primamumui (plg. Meiliūnaitė, Mikulėnienė 2014: 124–128).

3.1.1. GYVYBINGIEJI LKA PUNKTAI

Raseiniškių punktų dinamika tirta 2010–2013 m. vykdant projektą „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (Aliūkaitė, Bakšienė, Jaroslavienė ir kt. 2014: 144). Dar prieš keletą metų pietų žemaičių raseiniškių patarmės areale gyvybingais laikyti 22 LKA punktai (59 proc.), stebimuoju metu stiprūs, gyvybingi ir su tradiciniais centrais telikę 18 LKA punktų (49 proc.) – Šaukėnai (LKA 194), Kūrtuvėnai (LKA 195), Váiguva (LKA 224), Krāžiai (LKA 257), KeĹmė (LKA 258), Týtuvėnai (LKA 260), Nemākšćiai (LKA 327), Vainūtas (LKA 356), Pāgramantis (LKA 358), Lomiaĩ (LKA 359), Batakiaĩ (LKA 360), Skaudvīlė (LKA 361), Vidūklė (LKA 363), Rasėiniai (LKA 364), Žygáiciai (LKA 390), Eřžvilkas (LKA 395), Paupỹs (LKA 396), Eićiaĩ (LKA 464).

Tačiau išsamiau panagrinėjus esamą situaciją, galima teigti, kad ir esamà kai kurių punktų padėtis yra laikina. Pavyzdžiui, stebimuoju laiku beveik trećdalyje (arba septyniuose iš 18) gyvybingų punktų – Kūrtuvėnuose (LKA 195), Váiguvoje (LKA 224),

Pāgramantijē (LKA 358), Lomiuosē (LKA 359), Batakiosē (LKA 360), Paupjē (LKA 396), Eičiosē (LKA 464) – nebēra visų mokyklinio amžiaus vaikų poreikius užtikrinančių švietimo įstaigų, juose veikia arba pagrindinės mokyklos⁴¹ – Váiguvoje (LKA 224), Pāgramantijē (LKA 358), Lomiuosē (LKA 359)⁴², Batakiosē (LKA 360), Eičiosē (LKA 464), arba mokyklos-daugiafunkciai centrai⁴³ – Kūrtuvėnuose (LKA 195), Paupjē (LKA 396); penki punktai – Kūrtuvėnai (LKA 195), Váiguva (LKA 224), Pāgramantis (LKA 358), Paupjys (LKA 396), Eičiaĩ (LKA 464) – neturi administracinio centro statuso, juose tėra visuomeniniais pagrindais veikiančios seniūnaitijos⁴⁴, žr. 9 lentelę.

9 lentelė. Gyvybingųjų punktų charakteristika⁴⁵

Eil. Nr	PŽR punktai	Par-duo-tuvės	Medi-cinos įstai-gos	Mo-kyklos	Kul-tūros įstaigos (bib-lioteka)	Bend-ruo-menės centras	Baž-nyčia	Ka-pinės	Paštas	Admi-nistra-cinis centras
1	Šáukėnai (LKA 194)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2	Kūrtuvėnai ^{*46} (LKA 195)	+	+	+	+	+	+	+	+	-
3	Váiguva (LKA 224)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4	Krāžiai (LKA 257)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5	Keĩmė (LKA 258)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6	Týtuvėnai (LKA 260)	+	+	+	+	+	+	+	+	+

⁴¹ Informacija apie švietimo įstaigas rinkta iš šaltinio *Mokyklos*, žr. <https://www.aikos.smm.lt/Registrai/Svietimo-ir-mokslo-institucijos>.

⁴² Lomių kaimo bendruomenės pirmininkė Elena Bazinienė teigė, kad 2020 m. Lomių pagrindinė mokykla bus reorganizuota į pradinę.

⁴³ Mokyklose-daugiafunkciuose centruose ugdomi ikimokyklinio, priešmokyklinio amžiaus ir pradinių klasių vaikai.

⁴⁴ Seniūnaičiai gali atstovauti seniūnaitijos gyventojų interesams seniūnijose ar rajono savivaldybės įstaigose, jiems nėra suteiktos teisės spręsti administracinius ar kitokius klausimus. Seniūnaičių veikla yra visuomeninė, žr. LR vietos savivaldos įstatymo 33, 34 str. (*LR savivaldos įstatymas*, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/asr>). Apie administracinius gyvenviečių statusus informacijos teirautasi telefonu savivaldybėse ir seniūnijose.

⁴⁵ Šioje ir kitose šios darbo dalies lentelėse ženklas „+“ reiškia, kad objektas yra, ženklas „-“ reiškia, kad tokio objekto gyvenvietėje nėra.

⁴⁶ Prie LKA punkto pavadinimo ženklas „*“ reiškia, kad jame yra seniūnaitijos centras.

Eil. Nr	PŽR punktai	Par-duo-tuvės	Medi-cinos įstai-gos	Mo-kyklos	Kul-tūros įstai-gos (bib-lioteka)	Bend-ruo-menės centras	Baž-nyčia	Ka-pinės	Paštas	Admi-nistra-cinis centras
7	Nemākščiai (LKA 327)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8	Vainūtas (LKA 356)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
9	Pāgramantis* (LKA 358)	+	+	+	+	+	+	+	+	-
10	Lomiaĩ* (LKA 359)	+	+	+	+	+	+	+	+	-
11	Batakiaĩ (LKA 360)	+	-	+	+	+	+	+	+	+
12	Skau-dvìlė (LKA 361)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
13	Vidùklė (LKA 363)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
14	Rasėiniai (LKA 364)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
15	Žygáičiai (LKA 390)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
16	Eřžvilkas (LKA 395)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
17	Paupỹs* (LKA 396)	+	+	+	+	+	+	+	+	-
18	Eičiai* (LKA 464)	+	+	+	+	+	-	-	+	-

Pačiais gyvybingiausiais stebimuoju laiku raseiniškių plote laikytini keturi LKA punktai, kurių centrus sudaro miestai Keimė (LKA 258), Týtuvėnai (LKA 260), Skau-dvìlė (LKA 361) ir Rasėiniai (LKA 364). Čia yra ne tik švietimo įstaigų pasirinkimas (ikimokyklinio ugdymo įstaigos, pagrindinės mokyklos, progimnazijos ar gimnazijos)⁴⁷, bet ir prekybos tinklų, medicinos paslaugų įvairovė (pvz., privačios klinikos ir žmo-nėms, ir gyvūnams, odontologijos, masažų kabinetai ir kt.), kultūros centrai, kuriuo-se vyksta koncertai, spektakliai, parodos, kiti renginiai⁴⁸.

⁴⁷ Žr. 41 išnašą.

⁴⁸ Informaciją apie kultūros centrus, parduotuves, kitas paslaugas pateikė savivaldybių arba seniūnijų atstovai, be to, darbo autorei ne kartą pačiai teko lankytis minimuose miestuose, todėl infrastruktūra yra gerai žinoma. Apie medicinos įstaigas duomenys taip pat žinomi, tačiau papildomai rinkti iš šaltinio *Medicina*, žr. <https://www.medicina.lt/rubrika/Ambulatorijos-medicinos-punktai>.

3.1.2. VIDUTINIO GYVYBINGUMO LKA PUNKTAI

Vidutinio gyvybingumo punktų grupei priskirtini keturi pietų žemaičių raseiniškių LKA punktai, žr. 10 lentelę.

Kaip matyti iš 10 lentelės, šią grupę sudaro skirtingo infrastruktūros išsivystymo lygmens gyvenvietės, tačiau jas sieja du pagrindiniai punktų silpnėjimą rodantys faktoriai – švietimo įstaigų nebuvimas ir administracinio centro statuso neturėjimas. Nors šios grupės punktuose bendruomenės gana aktyvios ir kol kas dar veikia bibliotekų ir medicinos punktų filialai, tačiau išsamiau paanalizavus situaciją galima įžvelgti esamos socioekonominės ir sociokultūrinės padėties trapumą.

10 lentelė. Vidutinio gyvybingumo punktų charakteristika

Eil. Nr.	PŽR punktas	Par-duo-tuvės	Medi-cinos įstai-gos	Moky-klos	Kultūros įstai-gos (bib-lioteka)	Bend-ruo-menės centras	Baž-nyčia	Ka-pinės	Paštas	Admi-nistra-cinis centras
1	Kiaunoriai (LKA 227)	+	+	-	+	+	+	+	-	-
2	Stulgiai (LKA 326)	+	+	-	+	+	+	+	-	-
3	Alėjai (LKA 329)	+	+	-	-	+	+	+	-	-
4	Žviņgiai (LKA 357)	-	+	-	+	+	+	-	-	-

Pavyzdžiui, Kiaunoriuose, nuo sovietinių laikų iki 1993 m. buvusioje kolūkio centrinėje gyvenvietėje, per pastaruosius 20 metų gyventojų sumažėjo 20 proc. Šiuo metu čia dar gyvena 200 žmonių, tačiau didžioji jų dalis – vyresnio ir vyriausio amžiaus⁴⁹. Likus vos keturiems mokyklinio amžiaus vaikams, 2012 m. uždarytas pradinio ugdymo skyrius (1953–1994 m. veikė septynmetė, aštuonmetė, devynmetė, 1994–2005 m. – pagrindinė mokykla)⁵⁰, šiuo metu vaikai vežami į kitas to paties rajono mokymo įstaigas: vyresnieji – į Týtuvėnų gimnaziją, jauniausieji – į Mockáičių pagrindinę mokyklą (už 5 km) arba į Baziliónų miestelio mokyklą-daugiafunkcij centrą (už 11,5 km).

⁴⁹ Gyventojų skaičius tikrintas šaltinyje *Gyventojai*, <https://osp.stat.gov.lt/2011m.-visuotinis-gyventoju-ir-bustu-surasymas>, tačiau ir čia, ir toliau tekste gyventojų skaičius tikslintas kalbantis telefonu su savivaldybių atstovais, bendruomenių pirmininkais, seniūnais, seniūnaičiais. Šių atsakingų asmenų teirautasi ir apie gyvenviečių infrastruktūras, o vėliau, lankantis punktuose, informacija tikslinta ir asmeniškai, ir kalbantis su tiriamaisiais.

⁵⁰ Kiaunorių bendruomenės pirmininkė Onutė Vaičiulienė teigė, kad mokykla buvo vienintelė įstaiga, telkusi bendruomenę, nes visos kaimo šventės vykdavo mokyklos pastate. Uždarius mokyklą iširo įvairūs jaunimo rateliai.

Baziliónų miestelis aplinkinių vietovių gyventojams yra gerokai patrauklesnis nei Kiaunoriai, nes jame yra ne tik mokykla-daugiafunkcis centras, bet ir ambulatorija, kultūros namai, ikimokyklinio ugdymo įstaiga, dvi parduotuvės, bažnyčia, kapinės. Todėl Kiaunorių punkto centrą galbūt vertėtų perkelti į Baziliónus, nors perkėlimas veikiausiai būtų tik laikinas problemos sprendimas, nes Baziliónuose nuo 2019 m. nebebuvo formuotos vyresniųjų moksleivių klasės, dabartinio mokyklos-daugiafunkcio centro veiklą numatoma nutraukti 2023 m. Infrastruktūros plėtra miestelyje ir aplink jį artimiausiu metu vargu ar galima dėl nuolat mažėjančio gyventojų skaičiaus.

Situacija Stulgiuose (LKA 326), Alėjuose (LKA 329)⁵¹ ir Žviņgiuose (LKA 357)⁵² menkai tesiskiria nuo Kiaunorių: mokyklos uždarytos⁵³, paštų skyrių nebėra, tik iniciatyvių bendruomenių narių pastangomis gyvenvietėse vyksta gyventojų susibūrimai, šventės. Verta paminėti ir tai, kad, kol Stulgiuose, Alėjuose ir Kiaunoriuose buvo mokyklos, čia veikė jaunimo klubai, tačiau nebelikus mokyklų klubai iširo.

Mokyklos uždaromos dėl sparčiai mažėjančio jaunų gyventojų skaičiaus, ir tai rodo, kad ne tik menksta visa gyvenvietės infrastruktūros sistema, bet ir silpnėja punkto gyvybingumas, nes tarmės perdavimo tęstinumas tampa nebeužtikrintas.

Darbo vietų šios grupės punktuose beveik nėra, todėl jaunesni žmonės darbo ir geresnių gyvenimo sąlygų ieško infrastruktūriškai patogesnėse vietovėse, neretai išvyksta į užsienį. Dėl žmonių skaičiaus mažėjimo nebekuriamos nei privačios, nei valstybinės darbo vietos, uždaromos įstaigos, teikiančios svarbias kasdienes paslaugas. Dažniausiai grįždami iš darbo mieste gyventojai būtiniausių prekių parsiveža iš miestų, nes gyvenamosiose vietovėse esančių maisto prekių parduotuvių nepakanka, be to, jose daugelis prekių brangesnės nei didesniuose prekybos centruose⁵⁴.

Taigi tokiose gyvenvietėse belieka tik minimaliausias išgyvenimo poreikius patenkinančios maisto, smulkiais buities prekėmis prekiaujančios parduotuvės bei skubią pirminę medicinos pagalbą teikiantys punktai arba ambulatorijos.

3.1.3. MAŽO GYVYBINGUMO LKA PUNKTAI

Mažo gyvybingumo punktų grupei priskirtini 3 LKA punktai. Šiose gyvenvietėse (dviejuose kaimiškuose centruose – Pašaltuonyjė (LKA 394) ir Gervinėje (LKA 398a) bei viename, turinčiame miestelio statusą, – Lėduvėnuose (LKA 294) – nebėra mo-

⁵¹ 2016 m. sujungus du kaimus – Alėjus I ir Alėjus II – gyvenvietei suteiktas Alėjų kaimo pavadinimas, žr. šaltinį *Alėjai*, http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/veikla/Tyrimai/2017tyrimai/Kavoliute_tyrimas.pdf.

⁵² Žviņgių miestelyje nėra kapinių, tad žvingiškieji ar jų artimieji laidojami kapinėse už Jūros upės (apie 0,5 km).

⁵³ Žviņgių moksleiviai lanko arba Vainūto gimnaziją, arba kitos patarmės plote esančias Šilalės mokyklas.

⁵⁴ Žviņgiuose, turinčiame miestelio statusą (!), kur belikę apie 200 gyventojų, jau ir parduotuvės nebėra, o artimiausia – už 7 km Goráinių kaime.

kyklų, medicinos įstaigų, tačiau yra nedidelės privačios parduotuvėlės, įsikūrę bendruomenių centrai, kurie patalpomis dalijasi arba su kultūros centro, arba su bibliotekų filialais⁵⁵, žr. 11 lentelę.

11 lentelė. Mažo gyvybingumo punktų charakteristika

Eil. Nr.	PŽR punktas	Par-duotu-vės	Medi-cinos įstai-gos	Mo-kyklos	Kultūros įstai-gos (biblio-teka)	Ben-druo-menės centras	Baž-nyčia	Ka-pinės	Paštas	Admi-nistra-cinis centras
1	Lýduvėnai (LKA 294)	+	-	-	+	+	+	+	+	-
2	Pašaltuonys (LKA 394)	+	-	-	+	+	+	+	-	-
3	Gervinė (LKA 398a)	+	-	-	+	+	-	-	-	-

Žinoma, esant mažam gyventojų skaičiui, tokiuose LKA punktuose viešąsias paslaugas teikiančių įstaigų nėra.

Nors Lýduvėnų LKA punkto centras (LKA 294) turi miestelio statusą, tačiau čia belikę vos 80 gyventojų (tarpukariu nuolat gyveno apie pusė tūkstančio žmonių, sovietiniais laikais – apie 200). Miestelyje stebimuoju metu dar veikė paštas. Lýduvėnų Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčioje kasmet vyksta treji atlidai: Šv. Antano Paduviečio birželio – 13 d., Šv. apaštalų Petro ir Povilo – birželio 29 d. ir Karmelio kalno Švč. Mergelės Marijos (Škaplierinės) – liepos 16 d. Pășaltuonio Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų parapija garsėja Žolinės atlidais, kasmet sukviečiančiais buvusius ir esamus vietovių gyventojus.

Sovietmečiu (1950–1963 m.) Pașaltuonys (LKA 394) buvo apylinkės centras, iki 2008 m. švietimo sistemos reorganizavimo veikė pagrindinė mokykla.

2011 m. Visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis⁵⁶, Gervinės kaime gyveno 139, Pășaltuonio – 251 asmuo, dabar Gervinėje belikę mažiau nei du trečdaliai (90), Pașaltuonyje – apie 200 žmonių.

3.1.4. NYKSTANTIEJI LKA PUNKTAI

Nykstančiųjų LKA punktų, kuriuose nėra nė vieno komforto sąlygas užtikrinančio objekto, tačiau dar yra gyventojų, raseiniškių plote yra beveik trečdalis – 11 punktų, žr. 12 lentelę.

⁵⁵ Rasėinių kultūros centro filialas veikia Gervinėje, tačiau bibliotekos kaime nebėra nuo 2009 m.

⁵⁶ Informacijai apie gyventojų skaičių remtasi šaltiniu *Gyventojai*, žr. <https://osp.stat.gov.lt/2011m.-visuotinis-gyventoju-ir-bustu-surasymas>.

12 lentelė. Nykstančiųjų punktų charakteristika

Eil. Nr.	PŽR punktas	Parduotuvės	Medicinos įstaigos	Mokyklos	Kultūros įstaigos (biblioteka)	Bendruomenės centras	Bažnyčia	Kapinės	Paštas
1	Gūdmoniškė (LKA 162)	-	-	-	-	-	-	-	-
2	Kušleikiai (LKA 225)	-	-	-	-	-	-	-	-
3	Padubysys ⁵⁷ (Bazilionai) (LKA 226)	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Kubiliai (Pargryžuvys) (LKA 259)	-	-	-	-	-	-	-	-
5	Adomaičiai (Griniaĩ) (LKA 292)	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Pakražantis (Griniaĩ) (LKA 293)	-	-	-	-	-	-	-	Pakražančio paštas yra Grinių kaime
7	Petkaičiai (Skaudvilė) (LKA 362)	-	-	-	-	-	-	-	-
8	Jociai (Tauragė?) (LKA 391)	-	-	-	-	-	-	+	-
9	Stragutė (Tauragė?) (LKA 392)	-	-	-	-	-	– sodų bendrija	-	-
10	Joniškė (Tauragė?) (LKA 393)	+ tik būtinų negendančių maisto prod. kioskas	-	-	-	-	-	-	-
11	Rūgāliai (Tauragė?) (LKA 463)	-	-	-	-	-	-	-	-

⁵⁷ Skliausteliuose pateikiama gyvenvietė, į kurią siūloma perkelti LKA punkto centrą.

Šios grupės LKA punktų analizė parodė, kad jie yra nykstantys, juose kasmet sparčiai mažėja gyventojų skaičius, todėl daugelį šiai grupei priskirtinų LKA punktų rekomenduotina perkelti į gyventojams infrastruktūriškai patogesnes ir patrauklesnes punktų vietas bei suteikti kito, nenutolusio nuo dabartinio centro daugiau nei 12 km⁵⁸, tradicinės patarmės LKA punkto pavadinimą.

Pavyzdžiui, Padubysyje (LKA 226) gyventojų nebėra, o šiam punktui priklausantys Bernotų, Pikūžių ir Kaniūkų kaimai yra visai šalia Bazilionų miestelio (nuo Bernotų 1 km, nuo Pikūžių – apie 6 km, nuo Kaniūkų – apie 1,5 km), kuriame šiuo metu gyvena apie 320 gyventojų. Kaip minėta, dėl patogesnės infrastruktūros Bazilionai yra patrauklūs aplinkiniams gyventojams. Taigi Pādubysio punktą galbūt būtų tikslinga (bent laikinai) perkelti į Bazilionus, suteikiant Bazilionų pavadinimą.

Kubiliai (LKA 259), kuriuose 2019 m. pradžioje gyveno 24 asmenys, yra beveik už 9 km nuo Títuvėnų miesto. Mažieji kubiliškiai lanko Pāgryžuvio pagrindinę mokyklą, vyresnieji – Títuvėnų gimnaziją. Prireikus medicinos pagalbos, Kubilių gyventojai kreipiasi į Pāgryžuvio medicinos punkto darbuotoją, norintys paskaityti knygų, važiuoja ar eina į Pāgryžuvio biblioteką, bendruomenės šventės taip pat vyksta Pāgryžuvyje. Įvertinus dabartinę situaciją siūlytina Kubilių punkto centrą kelti į Pāgryžuvį (Pāgryžuvyje šiuo metu gyvena apie 300 žmonių, nuo Kubilių iki Pāgryžuvio tėra 3 km⁵⁹).

Adomaičiuose (LKA 292) 2018 m. pabaigoje gyveno 28, Pākražantėje (LKA 293) – 36 žmonės. Abiejų kaimų mokyklinio amžiaus vaikai lanko Grinių kaime esančią Pākražančio gimnaziją (Pākražantis ribojasi su Griniais, Adomaičiai yra už 9 km nuo Grinių). Būtent Griniuose yra menų mokyklos Pākražančio muzikos skyrius, Pākražančio paštas, biblioteka, bendruomenės centras, parduotuvė. Apskritai atrodo, kad Pākražančio kaimą Grinių kaimas „prarijęs“ ir abu jau tapę viena gyvenvieta. Todėl būtų visai realu abu LKA punktus – Adomaičius (LKA 292) bei Pākražantį (LKA 293) – sujungti ir, perkėlus į pietų žemaičių raseiniškių patarmės plote esančius Grinius (šiuo metu gyvena 290 žmonių), suteikti Grinių pavadinimą.

Kitokia yra Petkaičių (LKA 362) situacija. Šiame punkte nėra nė vieno socioekonominį bei sociokultūrinį komfortą užtikrinančio objekto, be to, jis nuo kito patarmės centrinio punkto – Skaudvilės (LKA 361) – nutolęs vos 9 km.

Daugelis darbingo amžiaus Petkaičių (šiuo metu gyvena 30 žmonių) gyventojų į Skaudvilės miestą važiuoja dirbti, apsipirkti ar kitų administracinių, medicinos, teisinių paslaugų, vaikai lanko Skaudvilės gimnaziją, muzikos mokyklą. Galima teigti, kad Petkaičiai nebėra tarminio punkto centras, o reikšmingesnę socialinę svorį įgijęs kitas patarmės ploto centrinis punktas – Skaudvilė (LKA 361). Sunku pasakyti, ar punkto revitalizacijai būtų galimybė, nes Petkaičių kaimas jaunos šeimoms nepatrauklus. Labai tikėtina, kad nuolat mažėjant gyventojų skaičiui ir nesant realios potencijos natūraliai plėtotis, Petkaičiai (LKA 362) kaip tarminis punktas sunyks kartu su senų-

⁵⁸ Maksimalus 12 km atstumas (jei nėra natūralių gamtinių kliūčių) tarp LKA punktų išlaikytas sudarant vietovių tinklo analizę (Meiliūnaitė, Mikulėnienė 2014: 124).

⁵⁹ Atstumai tikrinti šaltinyje *Atstumai 1*, žr. <http://maps.lt/map>.

jų tarmės vartotojų mirtimis, tad Petkaičius (LKA 362) galbūt verta prijungti prie Skaudvilės (LKA 361) punkto.

Dar kitaip yra su Jociais (LKA 391), Stragūte (LKA 392), Jōniške (LKA 393) ir Rūgāliais (LKA 463), kurie, pasak Tauragės rajono savivaldybės įstaigų darbuotojų, žmonių vadinami „Tauragės priemiesčiais“. Senųjų gyventojų šiose gyvenvietėse beveik nebelikę, bet dėl gero susisiekimo, nedidelių atstumų nuo miesto⁶⁰ bei ramesnės aplinkos kuriasi tauragiškiai. Nors Jociai nuo Tauragės nutolę daugiau nei 14 km, tačiau miestiečius čia apsigyventi traukia graži aplinka (kaimas įsikūręs Alangos ir Jūros upių santakoje, yra didžiulė atodanga) ir patogiai sutvarkyta kelių infrastruktūra. Dauguma šių keturių kaimų gyventojų dirba, mokosi, apsiperka bei ieško viešųjų, teisinių ar kitokių paslaugų infrastruktūriškai išvystytame Tauragės mieste. Iš šių duomenų ir pokalbių su vietos gyventojais ar savivaldos atstovais galima spręsti, kad Jociai (LKA 391), Stragūte (LKA 392), Jōniškė (LKA 393) ir Rūgāliai (LKA 463) tradiciniais partarmės punktų centrais nebelaikytini, o dėl nuoseklios gyventojų kaitos (senieji miršta, kuriasi darbingo amžiaus tauragiškiai, kurie su senaisiais gyventojais beveik nebe-ndrauja, todėl tarminių ypatybių iš jų neperima) šiuos punktus siūlytina sujungti į vieną ir suteikti kurio nors esamo LKA punkto numerį.

3.1.5. SUNYKĖ LKA PUNKTAI

Pietų žemaičių raseiniškių tarminiame plote yra vienintelis LKA punktas, laikytinas sunykusiu. Tai – Giniočiai (LKA 328), žr. 13 lentelę⁶¹.

13 lentelė. Sunykusio punkto charakteristika

Eil. Nr.	PŽR punktas	Parduo-tuvės	Medi-cinos įstaigos	Mo-kyklos	Kultūros įstaigos (biblio-teka)	Bend-ruome-nės centras	Baž-nyčia	Kapinės	Paštas
1	Giniočiai (LKA 328)	–	–	–	–	–	–	–	–

Dėl nepatogios kelių infrastruktūros, sudėtingo susisiekimo, nevykdomos veiklos ne tik Giniočiuose (LKA 328), bet ir aplinkinėse vietovėse gyventojų nebėra⁶². Punk-

⁶⁰ Atstumas nuo Stragūtės iki Tauragės – 3,5 km, nuo Jōniškės iki Tauragės – 6,5 km, nuo Rūgālių iki Tauragės – 8,5 km. Atstumai tikrinti šaltinyje *Atstumai 1*, žr. <http://maps.lt/map>.

⁶¹ Kad ši vietovė šio sunykusi, užfiksuota dar 2010–2013 m. projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ metu (žr. Meiliūnaitė 2014: IV žemėlapis).

⁶² 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo dokumente tokiu pavadinimu kaimo Keļmės rajone nėra (žr. šaltinį *Gyventojai*, <https://osp.stat.gov.lt/2011m.-visuotinis-gyventoju-ir-bustu-surasymas>).

to revitalizacija nei artimiausiu metu, nei vėliau praktiškai neįmanoma, nes aplink nėra jokios sociokultūriškai patrauklios infrastruktūros. Be to, žinant spartėjančią urbanizacijos trauką, be kokybiškų gyvenimo sąlygų užtikrinimo šiame LKA punkte pokyčiai sunkiai tikėtini.

Vadinasi, šį punktą galima laikyti fiziškai sunykusiu.

3.1.6. VIETOVĖS ADMINISTRACINIO STATUSO IR VITALIŠKUMO RYŠYS

Išsamiai išsiaiškinus raseiniškių visų LKA punktų sociokultūrinę situaciją, aiškėja, kad šiame plote tarminės kaitos procesai yra neišvengiami. Kaimuose ir mažesniuose miesteliuose nuolat vykstančios nepalankios infrastruktūros permainos (uždaromos medicinos paslaugas teikiančios įstaigos, bibliotekos, dėl spartaus vaikų ir jaunų žmonių skaičiaus mažėjimo nebelieka ikimokyklinio ugdymo įstaigų, kasmet menksta mokyklų tinklas) skatina gyventojų judumą ir migraciją į sociokultūriškai ir socioekonomiškai stipresnes gyvenvietes ne tik patarmės ploto ribose, bet ir už jo ribų. Ne miestų statusus turintys pietų žemaičių raseiniškių patarmės LKA ploto punktų centrai sparčiai silpnėja, nes viena iš sąlygų, kad punktas būtų gyvybingas, – jame turi būti trijų kartų – vyriausios, vidurinės ir jauniausios – atstovų, sistemingai vartojančių patarmę (Meiliūnaitė, Mikulėnienė 2014: 125)⁶³.

Taigi vitališkiausiais raseiniškių patarmės plote laikytini LKA punktai, kurių centrai yra miesto tipo gyvenvietės. Išplėtotą infrastruktūros sistemą, subalansuotą gyventojų sudėtis bei sociokultūrinio ir socioekonominio gyvenimo komfortiškumas rodo Keimės (LKA 258), Tytuvėnų (LKA 260), Skaudvilės (LKA 361) ir Rasėinių (LKA 364) stabilų gyvybingumą ir ateityje.

3.2. RASEINIŠKIŲ BENDRUOMENIŲ CHARAKTERISTIKOS

Kaip parodė pirminiai tyrimai, nors gyvybingais oficialiai vis dar laikytini daugiau nei pusė raseiniškių areale esančių LKA punktų (59 proc.), patarmė sparčiai kinta (Aliūkaitė, Bakšienė, Jaroslaviėnė ir kt. 2014: 144–146). Vadinasi, galima sakyti, kad pietų žemaičių raseiniškių patarmės arealas – kompleksinis geolingvistinis vienetas, neturintis tarminio kodo monogeniškumo.

Svarbiais raseiniškių kalbinės elgsenos ir kalbos naujovių sklaidos veiksniais laikytina ne tik geografinė patarmės padėtis, bet ir sociokultūrinė ir socioekonominė gyvenamosios vietovės aplinka bei kalbos bendruomenių judumo priežastys. Vietinių

⁶³ Anykščių apylinkių tarminių tekstų tyrimai parodė, kad jaunajai kartai sistemiškai nebevartojančiam skiriamųjų tarminių ypatybių, Anykščių šnekta nebelaikoma gyvybinga (Rinkauskienė 2020: 41).

gyventojų judumą skatina nepakankamos socioekonominės ir (ar) sociokultūrinės sąlygos gyvenamosiose vietovėse: kuo silpnesnė komfortą užtikrinanti struktūra, tuo dažniau vyksta į geriau infrastruktūriškai išvystytas vietas ir tuo didesnė kalbos kaitos tikimybė (plg. Mikulėnienė, Meiliūnaitė 2017: 185).

Kaip minėta, vienas iš daugiafunkcio (multimodaliojo) tarmėtyros modelio komponentų, kuris leis įvertinti kalbinę raseiniškių elgseną bei prognozuoti patarmės kaitos procesus – sociokultūriniai tinklai. Tačiau prieš atliekant tinklų analizę, pirmiausia būtina išsiaiškinti kiekvieno LKA punkto bendruomenių charakteristikas, t. y. bendruomenių dydžius, stabilumą ar dinamiškumą. Šie duomenys integruojami į kompleksinį sociokultūrinių tinklų tyrimą, o kartu ir į horizontaliojo ir vertikaliojo variantiškumo analizę.

3.2.1. RASEINIŠKIŲ BENDRUOMENIŲ DYDIS

Aptariamame plote yra keturi LKA punktai, kurių centrus pagal gyvenvietės tipą sudaro miestai, t. y. turi miestų statusus, 11 LKA punktų, kurių centrus sudaro miesteliai ir 22 – kaimai. Visų LKA punktų centruose gyventojų skaičiaus vidurkis – 863⁶⁴, kaimiškose vietovėse gyventojų skaičiaus vidurkis – 151, miesteliuose – 529, miestuose – 5 486⁶⁵ (LKA punktų gyventojų skaičių žr. 16 pav.).

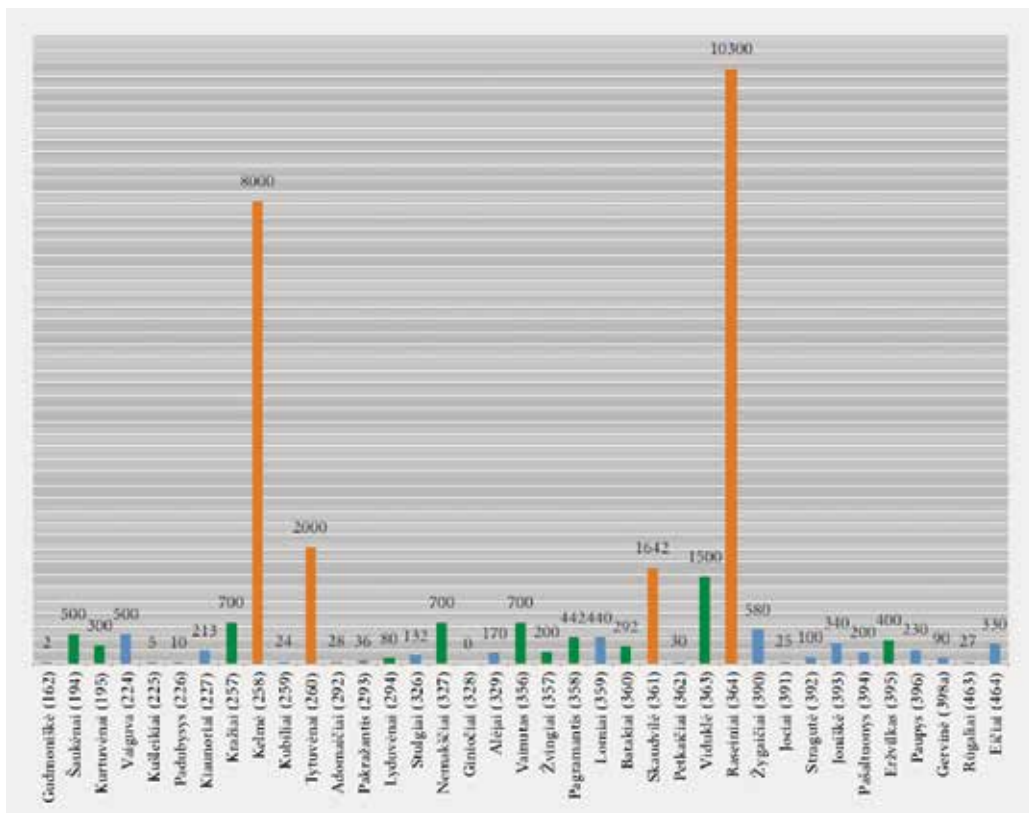
Taigi didžiausiomis laikytinos LKA punktų, kurių centrai pagal gyvenvietės tipą yra miestai, bendruomenės. Todėl spėtina, kad gyventojų skaičius turėtų būti tiesiogiai susijęs su vietovėje išplėtotomis sociokultūrinėmis, socioekonominėmis sąlygomis: esant didesniai gyventojų skaičiui gyvenvietėje turėtų būti daugiau komforto sąlygas užtikrinančių objektų, žr. 17 pav. ir 2 priedą.

Tačiau yra nedidelių išimčių. Pavyzdžiui, Krėžių, Nemākščių ir Vainūto miesteliuose (šie miesteliai yra seniūnijų centrai) stebimuoju laiku gyventojų skaičius buvo labai panašus – maždaug po 700 asmenų, bet Vainutė nėra medicinos įstaigos⁶⁶.

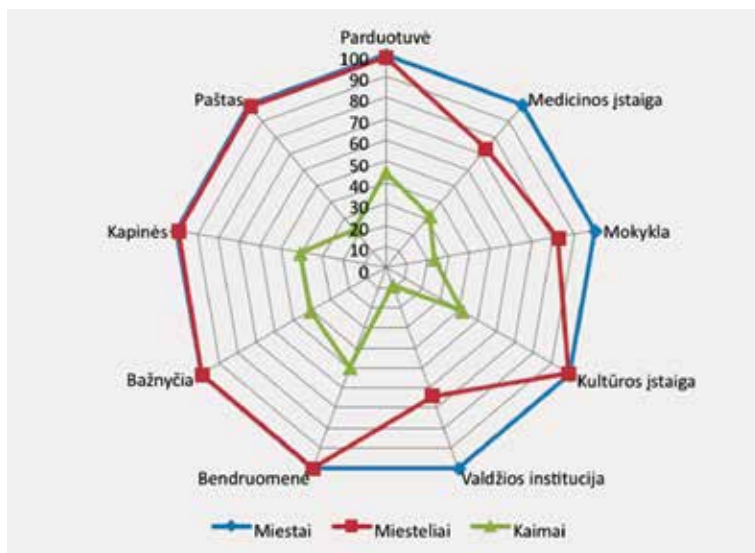
⁶⁴ Gyventojų skaičiai tikrinti šaltinyje *Gyventojai*, žr. <https://osp.stat.gov.lt/2011m.-visuotinis-gyventoju-ir-bustu-surasyimas>. Tačiau žinant, kad gyventojų kaita vyksta nuolat, telefonu šie duomenys tikslinti su seniūnijų ar savivaldybių darbuotojais, todėl gyventojų skaičiai atspindi demografinę tiriamų LKA punktų situaciją stebimuoju laiku.

⁶⁵ Gyventojų skaičiaus vidurkiai LKA punktų centruose apskaičiuoti taip: kaimuose – 3 312 (bendras visų kaimiškose vietovėse gyvenančių asmenų skaičius) : 22 (kaimiškųjų vietovių skaičius) = 150,6 (suapvalinus = 151); miesteliuose – 5 814 (bendras visų miesteliuose gyvenančių asmenų skaičius) : 11 (miestelių skaičius) = 528,5 (suapvalinus = 529); miestuose – 21 942 (bendras visų miestuose gyvenančių asmenų skaičius) : 4 (miestų skaičius) = 5 485,5 (suapvalinus = 5 486).

⁶⁶ Informacija apie medicinos įstaigas žiūrėta šaltinyje *Medicina*, žr. <https://www.medicina.lt/rubrika/Ambulatorijos-medicinos-punktai>, gyventojų skaičių šaltinis – *Gyventojai*, žr. <https://osp.stat.gov.lt/2011m.-visuotinis-gyventoju-ir-bustu-surasyimas>, tačiau renkant medžiagą disertacijai, duomenys dar kartą tikslinti su seniūnijų darbuotojais.

16 pav. Pietų žemaičių raseinių LKA punktų gyventojų skaičius (mėlyna spalva žymimi kaimų gyventojų skaičiai, žalia – miestelių, oranžine – miestų)

17 pav. Vietovių administracinių statusų ir svarbių objektų koreliacija

Pāgramantyje, Lomiuosē ir Eržvilķē bendruomenes sudaro apytiksliai po 400 nariu, taċiau, nors ir Eržvilķas, ir Pāgramantis yra miesteliai (Lomiaĩ – kaimas), tik Eržvilķas yra seniũnijos centras, jame sudarytos beveik visos salygos patogiam gyvenimui, ųr. 2 priedā⁶⁷.

Vietovēse, turinċiose apie 300 gyventoju, kurios priskirtinos prie didesniu tiriamos patarmēs teritorijos gyvenvieċiu, aplinkybēs taip pat skirtingos: Kũrtuvēnu ir Batakiũ miesteliuose bei Eiċiũ kaime gyvenimo salygos maųdaug panašios, taċiau kaimu statusus turinċios Jõniškēs ir Vāiguvo vietovēs savo infrastruktũros sudētimi labai skirtingos: Vāiguvoje yra visi objektai, Jõniškēje – tik vos vienas negendanċiu maisto produktũ kioskelis, ųr. 2 priedā.

Kitose vietovēse dideliũ skirtumu tarp bendruomeniũ dydųiu ir sociokultũriniũ, socioekonominiũ salygu neuųfiksuota. Vadinasi, tũ vietoviũ atųvilgiu pasitvirtina teiginys, kad bendruomeniũ dydųiai tiesiogiai priklauso nuo gyvenvietēse esanċiu patogiam gyvenimui bũtinũ objektũ.

Apibendrinant bendruomeniũ dydųiu (pagal gyventojũ skaiċiu), administraciniũ statusũ ir sociokultũriniũ, socioekonominiũ komforto salygu koreliacijā, teigtina, kad stipriausios ųiu triju elementũ sāsajos yra tarp didųiausiũ ir maųiausiũ bendruomeniũ: didųiausioms bendruomenēm, gyvenanċioms miestuose, sudarytos palankiausios komforto salygos (yra visi objektai ir daųniausiai ne po vienā, ųr. 2 priedā), o maųiausioms, gyvenanċioms maųiausiuose kaimuose, salygu patogiam gyvenimui nēra, nes daųniausiai nebelikę nē vieno svarbaus objekto, ųr. 2 priedā.

Atkreiptinas dēmesys, kad tarpinę padētį uųimanċiu bendruomeniũ grupēs, t. y. vidutinio dydųio bendruomenēs, nebũtinai koreliuoja su komfortiųskumu ar administraciniu vietovēs statusu. Ir tai veikiausiai galima sieti su dviem aspektais: pirma, tiek miesteliai, tiek kaimai gyventojũ skaiċiaus kaitai yra labai jautrũs, nes, pavyzdųiu, gyventojũ skaiċiaus maųėjimas miesteliuose gali lemti ne tik sociokultũriniũ salygu menkėjimā, bet ir paċios vietovēs administracinio statuso pakeitimā; antra, netoli kaimo ar maųesnio miestelio esantis didesnis miestas (daųniausiai rajono centras) bendruomeniũ narius gali paskatinti arba apskritai išvykti gyventi į labiau urbanizuotā vietovę, arba, darbā susiradus mieste, savo gyvenamāją vietovę paversti priemiesċiu (kaip raseiniųkiũ plote yra su apie Taũragę esanċiais Eiċiũ (LKA 464), Jociũ (LKA 391), Jõniškēs (LKA 393) ir Rũgāliũ (LKA 463) kaimais).

3.2.2. RASEINIųKIũ BENDRUOMENIũ STABILUMAS IR DINAMIųKUMAS

Jau minēta, kad bendruomenēs socialinio stabilumo ar dinamiųskumo faktorius neatsiejamas nuo gyvenamojoje vietovēje išvystytos infrastruktũros. Kuo įvairesnē ir nuolat palaikoma tarpusavyje susijusiũ socioekonominiũ, sociokultũriniũ elementũ

⁶⁷ Administraciniai vietoviũ statusai tikrinti internetiniuose ųaltiniuose *Kraųiai*, ųr. <https://www.kelme.lt/Kraziu-seniunija493523>, *Tauragē*, ųr. <https://www.taurage.lt/savivaldybe/struktura-ir-kontaktai/seniunijos/mazonu-seniunija/>, *Jurbarkas*, ųr. <http://www.jurbarkas.lt/index.php?152876491>.

tinklo struktūra gyvenamojoje vietovėje, tuo bendruomenių narių migracija yra mažesnė, o pati bendruomenė stabilesnė. Vis dėlto tiek sociologai, tiek sociolingvistai sutaria, kad socialiniai bei kalbiniai pokyčiai lėtesni mažesnėse ir socialiai stabilesnėse bendruomenėse⁶⁸.

Kadangi pagal gyventojų skaičių mažiausiomis laikytinos kaimiškųjų gyvenviečių (LKA punktų) bendruomenės, darytina prielaida, kad tiriamos patarmės ploto kaimai (LKA punktai), kuriuose užtikrinamos sąlygos ir galimybės visų amžiaus kategorijų asmenų poreikiams įgyvendinti, turėtų būti stabiliausi, o grėsmė tarminei kaitai juose – mažiausia. Tačiau vietovės patrauklumo nenulemia tik socioekonominį ar sociokultūrinį komfortiškumą užtikrinančių objektų visuma. Įvairaus amžiaus asmenims taip pat svarbios ir savirealizacijos, saviraiškos galimybės (pavyzdžiui, dalyvavimas teatro veikloje, laikraščių leidyboje, medžioklės būrelio veikloje ir kitur).

Vadinasi, bendruomenės stabilumas (dinamiškumas), o kartu ir kalbos kaita, priklauso ne tik nuo vietovėje esančių patogiam gyvenimui būtinų objektų, bet ir nuo gyventojų poreikius patenkinančių socialinių paslaugų pasirinkimo ir jų prieinamumo.

Įvertinus tai, kad didžiausias gyventojų skaičius užfiksuotas patarmės ploto miestuose (didžiausios bendruomenės, žr. 16 pav. ir 2 priedą), kuriuose labiausiai išplėtotą infrastruktūrą, aiškėja, kad socialinių paslaugų įvairovė visų amžiaus kategorijų asmenims čia taip pat didesnė nei mažesnėse vietovėse. Pavyzdžiui, rajonų centruose – Kelmėje (LKA 258) ir Rasėniuose (LKA 364) – įkurti suaugusiųjų mokymo centrai, po keletą formaliųjų ir neformaliųjų jaunimo organizacijų, visų amžiaus grupių gyventojai gali dalyvauti kultūros ir sporto klubų, centrų, muzikos ir (ar) meno kolektyvų, medžiotojų ir žvejų būrelių veiklose, pagal poreikius galima mokytis užsienio kalbų⁶⁹. Abiejuose miestuose įsikūrę krašto muziejai, juose dažnai vyksta edukaciniai renginiai, ekskursijos, parodos ir pan.⁷⁰ Rajonų centrų statusus turinčiuose miestuose leidžiami rajono laikraščiai (Kelmėje – „Kelmės kraštas“, „Bičiulis“ ir „Mano Kelmė“;

⁶⁸ Pavyzdžiui, lietuvių sociologė Vilma Atkočiūnienė teigia, kad sėslumas būdingesnis kaimo vietovių gyventojams (Atkočiūnienė 2008: 50–62); sociolingvistas Peteris Trudgillis teigia, kad mažose, glaudžiai susietose bendruomenėse kalbinės inovacijos plinta lėčiau nei dinamiškose ir laisvai sukurtose (Trudgil 2006: 709).

⁶⁹ Abiejų miestų Trečiojo amžiaus universitetai (TAU) neseniai prijungti prie Pedagoginių psichologinių tarnybų, tačiau jų veikla nenutrūko, tik pasikeitė administracinė priklausomybė, žr. šaltinius: *Advokatai*, žr. <https://www.info.lt/rubrika/Advokatai/100209472>, *Antstoliai*, žr. <https://www.antstoliurumai.lt>, *Kelmės jaunimas*, žr. <https://www.kelme.lt/Jaunimo-organizacijos-30362566>, *Kelmės kultūra*, žr. <https://www.skrastas.lt/kultura-1>, *Kelmės medžiotojai*, žr. <https://www.facebook.com/Kelmės-rajono-medziotojų-ir-žvejų-draugija-627869854055571/>, *Kelmės suaugusiųjų švietimas*, žr. <https://kelmesmc.lt>, *Notarai*, žr. <https://www.notarurumai.lt/notarai/biuras>, *Rasėiniai*, žr. <https://raseiniukulturoscentras.lt/meno-kolektyvai-raseiniuose/>, *Rasėinių jaunimas*, žr. <file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/Jaunimo%20organizacijos2017.pdf>, *Rasėinių medžiotojai*, žr. <https://www.atradau.lt/imone/1008578/raseiniu-medziotoju-ir-zveju-draugija/contacts>, *Rasėinių TAU*, žr. <http://www.rspt.lt>, *Teismai*, žr. <https://siauliu.teismai.lt>.

⁷⁰ Informacija iš internetinių šaltinių: *Kelmės muziejus*, žr. <http://www.kelmesmuziejus.lt>, *Rasėinių muziejus*, žr. <http://raseiniumuziejus.lt>.

Rasėiniuose – „Alio, Raseiniai“⁷¹), dirba naujienas platinančių internetinių svetainių kūrėjai ir tvarkytojai („Kelmės.info“, „Raseinių naujienos“, „Mano Raseiniai“, „Raseinių krašto info“)⁷². Svarbus faktorius, į rajono centrus pritraukiantis aplinkinių vietovių gyventojus, yra tas, kad juose susitelkusios viešąsias, administracines, teises ir pan. paslaugas teikiančios įstaigos. Taigi vertinant socialinių paslaugų įvairovę visų amžiaus grupių gyventojams, darytina prielaida, kad Kelmės (LKA 258) ir Rasėinių (LKA 364) bendruomenės turėtų būti stabilios.

Kitų dviejų raseiniškių patarmės plote esančių LKA punktų (kurių centrai yra miestai) – Týtuvėnų (LKA 260) ir Skaudvilės (LKA 361) – bendruomenės taip pat laikytinos didelėmis (plg. 16 pav. duomenis), tačiau dėl mažesnio socialinių paslaugų pasirinkimo šios bendruomenės turėtų būti dinamiškesnės. Atkreiptinas dėmesys, kad ir Týtuvėnuose (LKA 260), ir Skaudvilėje (LKA 361) užsiėmimai dažniausiai skirti jaunimui⁷³. Pavyzdžiui, po vieną sporto klubą įkūrusios abiejų miestų gimnazijos, kur sportuoja gimnazistai, meno kolektyvai orientuoti į folkloro tradicijas, bet ir juose dažniausiai dalyvauja mokyklinio amžiaus vaikai ir jaunimas⁷⁴. Jauni žmonės išsilavinimo tobulėjimo, savanorystės ir pan. patirtimi gali dalytis pačių įsteigtose organizacijose: Skaudvilėje – klube „Skaudivilpektras“, Týtuvėnuose – Týtuvėnų bendruomenės jaunimo grupėje ar jaunųjų šaulių kuopoje⁷⁵. Pažymėtina, kad įvairaus amžiaus aktorių yra Skaudvilės mėgėjų teatre⁷⁶. Trečiojo amžiaus universitetas veikia tik Týtuvėnuose (LKA 260), skaudiviliškiams tenka vykti į Taūragę; Týtuvėnuose (LKA 260) įsteigtas medžiotųjų klubas⁷⁷, Skaudvilėje (LKA 361) – nėra. Abiejuose miestuose veikia muziejai⁷⁸.

Mažų bendruomenių vietovių (nedidelių kaimų ir Lýdúvėnų (LKA 294) miestelio) situacija esmingai skiriasi nuo didelių bendruomenių, žr. 18 pav.

⁷¹ Iki 2019 metų pradžios Rasėiniuose buvo leidžiamas dar vienas savaitraštis – „Naujas rytas“, tačiau šiuo metu laikraščio leidyba sustabdyta.

⁷² Informacija iš: *Kelmės informaciniai leidiniai*, žr. <https://kelmes.info/kelmes-laikrasciai/>, *Raseinių naujienos*, žr. <http://raseiniunaujienos.lt>, *Mano Raseiniai*, žr. <http://www.manoraseiniai.lt>, *Raseinių kraštas*, žr. <http://raseiniu.krasto.info>.

⁷³ Reikia pasakyti, kad Týtuvėnų ir Skaudvilės bendruomenės yra 2,5 karto mažesnės nei rajonų centrai: Týtuvėnuose ir Skaudvilėje vidutiniškai gyvena 706 gyventojai, Kelmėje ir Rasėiniuose – 1 821, žr. 16 pav.

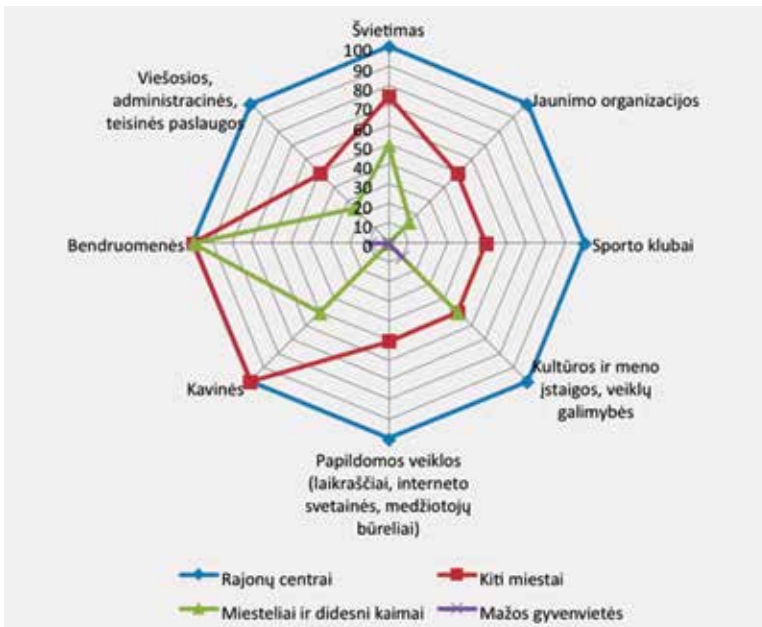
⁷⁴ Informacija iš: *Tytuvėnų šaudymo klubas*, žr. <https://www.spec.lt/imone/tytuvenu-oidurines-mokyklos-saudymo-klubas-strele>, *Skaudivilės krepšinis*, žr. http://www.kkl.lt/lietuvos-krepinio-veteranu-lyga_339/komandos/eb0a2505/skaudiviles-gimnazija, *Skaudivilės kultūros centras*, žr. <https://taurageskc.lt/padaliniai/skaudiviles-skyrius/>, *Tytuvėnų kultūros centras*, žr. <http://www.tytuvenukulturoscentras.lt/index.php/veikla/meno-kolektyvai>.

⁷⁵ Informacija iš: *Tytuvėnų TAU*, žr. <https://www.facebook.com/TAU-Tytuvėnai-344064482824636/>, *Muziejai 1*, žr. https://muziejai.lt/Muziejus.lt.asp?Db_kodas=2751&menu=0, *Tauragės jaunimas*, žr. <https://www.taurage.lt/savivaldybe/struktura-ir-kontaktai/veiklos-sritys/jaunimas/>, *Tauragės savivaldybė*, žr. <https://m.facebook.com/tauragessavivaldybe/>, *Tytuvėnų jaunimas*, žr. <https://www.zinauoviska.lt/lt/jaunimo-politika/organizacijos/tytuvenu-bendruomenes-jaunimo-grupe>.

⁷⁶ Informacija iš *Skaudivilės kultūros centras*, žr. <https://taurageskc.lt/padaliniai/skaudiviles-skyrius/>.

⁷⁷ Informacija iš *Tytuvėnų medžiotojai*, žr. https://rekozитай.vz.lt/imone/tytuvenu_medziotaju_klubas_tytuva/.

⁷⁸ Informacija iš *Muziejai 3*, žr. https://www.muziejai.lt/Tarnybos/Paieska_n.lt.asp?q.

18 pav. Socialinių paslaugų įvairovės ir vietovių stabilumo (dinamiškumo) koreliacija

Nedideliuose kaimuose dažniausiai ne tik nebėra nė vieno komforto sąlygas užtikrinančio objekto (žr. 2 priedą), bet ir dėl intensyvaus gyventojų mažėjimo socialinių paslaugų beveik nebelikę: nekuriama nei sporto, nei kultūros ar meno centrai, menkos galimybės savirealizacijai ir pan. Vos trijose vietovėse – Gervinės (LKA 398a) ir Stragutės (LKA 392) kaimuose bei Lėdūvėnų (LKA 294) miestelyje – įsikūrusios kaimų bendruomenės⁷⁹. Tačiau iš jų tik Gervinės (LKA 398a) kaimo bendruomenės veikla pastaruoju metu aktyvi⁸⁰. Nors abiejose gyvenvietėse yra parduotuvės, Gervinėje (LKA 398a) biblioteka, o Lėdūvėnuose (LKA 294) bažnyčia (žr. 2 priedą), šie objektai bendruomenių stabilumui didesnės reikšmės neturi. Jaunesni bendruomenių nariai socialinių paslaugų dažniausiai ieško miestuose, be to, ir mokyklinio amžiaus vaikai po pamokų įvairius renginius ar užsiėmimus lanko didesnėse vietovėse.

Tarpinę poziciją tarp stabilųjų ir dinamiškųjų užima bendruomenės, kurioms socialinių paslaugų pasirinkimas gyvenamosiose vietovėse yra panašus, žr. 18 pav. ir 2 priedą. Tik šeši LKA punktai, kurių centrus sudaro miestelių statusus turinčios vietovės, išsiskiria tuo, kad juose ar netoli jų yra muziejai: Eržvilke (LKA 395) įkurtas gimnazi-

⁷⁹ Informacija iš: *Raseinių savivaldybė*, žr. <https://www.raseiniai.lt/index.php?3703136900>, *Stragutės bendruomenė*, žr. <http://tauragesvog.lt/stragutes-kaimo-bendruomene-naujienos>, *Lyduvėnų bendruomenė*, žr. <https://raseiniuovg.lt/lyduvenu-kaimu-bendruomene>.

⁸⁰ Informacija iš *Gervinės bendruomenė*, žr. https://www.facebook.com/RRKC-Gervineje-ir-Gervines-kaimo-bendruomenė-411943215937115/?ref=py_c.

jos istorijos muziejus, Krāžiuose (LKA 257) – M. K. Sarbievijaus kultūros centro muziejus⁸¹, Nemākščiuose (LKA 327) – „Aštuonračio muziejukas“⁸², Šāukėnuose (LKA 194) – kraštotyros muziejus⁸³, Kūrtuvėnuose (LKA 195) – Gyvojo žirgo muziejus⁸⁴, vos už 5 kilometrų nuo Vidūklės (LKA 363) – S. Stanevičiaus sodyba - muziejus⁸⁵. Atkreiptinas dėmesys, kad gyventojus vienijančias kaimų asociacijas, grupes ar bendruomenes yra įkūrusios visos šios bendruomenės⁸⁶, tačiau jaunimo grupės ar klubai tėra vos dviejuose kaimo (Alėjuosė (LKA 329)⁸⁷ ir Stulgiuosė (LKA 326)⁸⁸) ir viename miestelio tipo LKA punkto centruose (Vainutė (LKA 356)⁸⁹).

Įvertinus socialinių paslaugų pasirinkimo galimybes teigtina, kad pavienių asmenų pastangų nepakanka, jog gyvenimas šiose vietovėse taptų komfortiškas. Be to, kasmet mažėjantys gyventojų skaičiai rodo menkstantį gyvenviečių patrauklumą jauniems žmonėms: retai kurios šeimos suaugę vaikai po studijų grįžta į gimtinę.

Taigi dėl nepakankamų savirealizacijos ir saviraiškos galimybių, socialinių paslaugų trūkumo šios grupės bendruomenės laikytinos vidutinio stabilumo bendruomenėmis. Nekeičiant socioekonominės ir sociokultūrinės politikos iš esmės, ateityje jų dinamiškumas tik didės.

Apibendrintai galima teigti, kad pirminė prielaida dėl galimai stabiliausių bendruomenių kaimuose (LKA punktuose), kuriuose užtikrinamos sąlygos ir galimybės visų amžiaus kategorijų asmenų poreikius įgyvendinti, iš esmės yra klaidinga, nes, kaip matyti 18 pav., optimaliausias socialinių paslaugų pasirinkimas yra tik rajonų centrų statusus turinčiuose miestuose (mažų ir stabilų bendruomenių tiriamame plote nėra).

Vis dėlto, nors įvairių užsiėmimų pasiūla šiuose miestuose gana didelė, o bendruomenės laikytinos stabiliausiomis visame tarminiame plote, įvertinus tai, kad didesni miestai aplinkinių vietovių gyventojams yra traukos centrai, tikėtina, kad kalbinę kaitą Kėlmėje (LKA 258) ir Rasėiniuose (LKA 364) gali lemti ne bendruomenių dydis ar stabilumas, bet kiti veiksniai – pavyzdžiui, sociokultūrinio tinklo sudėtingumas ar atvirumas.

⁸¹ Informacija iš *Muziejai 2*, žr. <https://www.limis.lt/muzieju-kontaktai/>.

⁸² Informacija iš *Muziejai*, žr. <http://www.geoportal.lt/muziejai/>.

⁸³ Informacija iš *Šaukėnų muziejus*, žr. http://samogitia.mch.mii.lt/mpkelias/MUZIEJAI/Saukenu_muziejus.lt.htm.

⁸⁴ Informacija iš *Kurtuvėnų muziejus*, žr. <https://www.siauliurajonas.lt/pramos-ka-eikti/kurtuvenu-gyvojo-zirgo-muziejus/>.

⁸⁵ Žr. šaltinį *Vidūklės muziejus*, žr. <https://www.turizmas.lt/imones/S-Staneviciaus-poeto-filologo-sodyba-muziejus/2093743>.

⁸⁶ Informacija iš: *Kurtuvėnų bendruomenė*, žr. <http://kurtuvenaiudc.lt/udc-bendruomene/bendruomenes-centras/>, *Šilalės bendruomenės*, žr. http://www.silalesrvog.lt/en/silales_rajono_kaimo_bendruomeniu_sarasas, *Tauragės bendruomenės*, žr. <http://tauragesvog.lt/vvg2/bendruomeniu-svetaines>, *Kelmės bendruomenės*, žr. www.kelmevog.lt, *Joniškės bendruomenė*, žr. <https://www.atradau.lt/imone/1137430/joniskes-klevai-kaimo-bendruomene>, *Pašaltuonio bendruomenė*, žr. <https://www.facebook.com/pages/category/Community-Organization/Pasaltuonio-bendruomenė-Saltuonėlė-1201812036520116/>, *Rasėinių savivaldybė*, žr. <https://www.raseiniai.lt/index.php?3703136900>.

⁸⁷ Informacija iš *Jaunimo organizacijos*, žr. <https://www.zinauviska.lt/lt/jaunimo-politika/organizacijos>.

⁸⁸ Informacija iš *Jaunimo organizacijos*, žr. <https://www.zinauviska.lt/lt/jaunimo-politika/organizacijos>.

⁸⁹ Informacija iš *Jaunimo organizacijos*, žr. <https://www.zinauviska.lt/lt/jaunimo-politika/organizacijos>.

3.3. RASEINIŠKIŲ SOCIOKULTŪRINIAI TINKLAI

Sociolingvistų įvardijami šie tinklams būdingi požymiai:

1) *tankumas* arba *retumas* (reti tinklai lemia stipresnius bendruomenės narių ryšius, todėl kalbos (tarmės) pokyčiai yra lėtesni; tankiam tinklui būdingi silpni gyventojų ryšiai, o esant silpniems ryšiams tinkluose atsiranda „struktūrinės duobės“⁹⁰, per kurias narių prieinamumas prie kitų socialinių tinklų, informacijos, žinių, idėjų ar išteklių gali paskatinti įsileisti ir kalbines inovacijas (plg.: Milroy 1987: 140–142; Milroy, Milroy 1992: 1–26; Sarhimaa 2009: 174; Trudgil 2006: 708; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 34; Burt 1992: 18–29; 2000: 345–423; 2004: 349–399; dar plg.: Čepaitienė 2016: 140–141, 2018: 61–73; Leskauskaitė 2016: 279–286 ir kt.);

2) *bendruomenės dydis* ir *socialinis stabilumas* arba *dinamiškumas* (mažų, socialiai stabilių, glaudžiai susietų bendruomenių nariai artimiau bendrauja tarpusavyje nei didesnių, dinamiškesnių, laisvai sukurtų bendruomenių nariai; nusistovėjusioje, arba stabilioje, socialinėje struktūroje kalbiniai pokyčiai vyksta lėčiau nei dinamiškoje (plg.: Trudgil 2006: 709; dar plg.: Čepaitienė 2016: 140–141, 2018: 61–73; Leskauskaitė 2016: 279–286 ir kt.);

3) *sudėtingumas* arba *paprastumas* (kuo įvairesniais būdais tarpusavyje bendraujama, užsiimama įvairesne veikla, tuo tinklas yra sudėtingesnis. Ir atvirkščiai – kuo mažiau turima bendrų veiklų, tuo tinklas paprastesnis (plg.: Milroy 1987: 51–52; Sarhimaa 2009: 174; dar plg. Čepaitienė 2016: 140–141, 2018: 61–73; Leskauskaitė 2016: 279–286 ir kt.);

4) *atvirumas* arba *uždarumas* (atviriesiems tinklams būdingi silpni socialiniai kalbos bendruomenės narių ryšiai⁹¹, intensyviai komunikuojama su kitų kalbos variantų var-

⁹⁰ „Struktūrinė duobė“ disertacijoje suprantama kaip tarp dviejų LKA punktų bendruomenių atsiradęs(-ę) papildomas(-i) kalbinės inovacijos sklaidos šaltinis(-iai). Pavyzdžiui, punkto A nariai migruoja tik į savo patarmės plote esantį punktą B, tačiau punkto B narių judėjimas užfiksuotas į vietovę C, esančią kitos (pa)tarmės areale. Tokiu atveju, punkto B nariai, komunikodami su vietovės C gyventojais, ne tik patys perima, bet ir gali perduoti punkto A bendruomenės nariams vietovės C kalbines ypatybes. Taigi punktas B laikytinas „struktūrinė duobė“, per kurią į punktą A patenka kalbinės inovacijos. „Struktūrinių duobių“ koncepciją pasiūlė amerikiečių sociologas Ronaldas Stuartas Burtas, analizuodamas socialinius tinklus ir socialinį kapitalą (Burt 1992: 8–311; 2000: 345–423; 2004: 349–399). Remiantis Burto teorija, „struktūrinės duobės“ – tokios socialinio tinklo struktūros vietos, kuriose individai vienas su kitu ryšiais nesaistomi, todėl atsiradusios naujų ryšių galimybės už tinklo ribų (nutiesti „tiltai“) individams suteikia tam tikrų pozicinių pranašumų ir (ar) trūkumų (Burt 1992: 8–311; 2000: 345–423; 2004: 349–399; dar plg. Gečienė 2009: 133). Ši teorija artima kito amerikiečių sociologo – Marko Granovetterio – *silpnų ryšių tvirtumo* teorijai, kuria teigiama, kad naujos informacijos ir idėjos gaunamos per sujungiančius ryšius, žyminčius asmens sąsajas su tuo, kas nėra susijęs su kitais to asmens kontaktais (Granovetter 1973: 1360–1380). „Struktūrinių duobių“ teorijos metodologijų lankstumas šią koncepciją leidžia pritaikyti analizuojant sociokultūrinius tinklus. Lietuvoje „struktūrinių duobių“ teorija taikyta tiriant elektroninių socialinių tinklų dalyvių veiklas (Jurkevičienė 2015: 6–196).

⁹¹ Atkreiptinas dėmesys, kad čia pateikiami socialinių tinklų požymių aprašymai, o disertacijoje tiriami sociokultūriniai tinklai. Tokiu atveju, sociokultūrinių tinklų atvirumas ar uždarumas suprastinas ne

totojais, todėl lengviau perimamos kalbinės inovacijos; uždaruosiuose, arba izoliuotuose, tinkluose subjektus sieja stiprūs socialiniai ryšiai, dažniausiai bendraujama su savo kalbos atmainos atstovais, todėl čia geriau išsaugomos kalbinės tradicijos. O kalbos bendruomenės uždarumo („izoliacijos“) lygis gali parodyti prognostines kalbos varianto kaitos situacijas (plg. Milroy 2002: 549; Pescosolido 2007: 210; Sarhimaa 2009: 174; dar plg. Čepaitienė 2016: 140–141, 2018: 61–73; Leskauskaitė 2016: 279–286 ir kt.)⁹².

Šiuos socialinių tinklų požymius paranku pritaikyti ir aiškinantis žemaičių raseiniškių sociokultūrinius tinklus, kadangi, kaip jau minėta, socialinių tinklų analizės metodologijų lankstumas ir atvirumas leidžia jas taikyti konkrečioms atvejams.

Raseiniškių patarmės teritorijoje esančių LKA punktų bendruomenių sociokultūrinių vietovių charakteristikų analizė parodė, kad raseiniškių LKA punktų bendruomenių dydžiai ir dinamiškumas ne visais atvejais koreliuoja su gyvenamųjų vietovių infrastruktūrų situacijomis (ir tai nebūtinai gali daryti įtaką kalbos kaitai), taigi tikėtina, kad tarminių pokyčių priežastis gali padėti išsiaiškinti kiti sociokultūrinių tinklų požymiai.

Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojant sociokultūrinius tinklus pagal pasirinktus bendruomenių judėjimo kryptčių indikatorius, kompleksiskai išryškėja tinklams būdingi požymiai: uždarumas ir (ar) atvirumas, tankumas ar retumas, sudėtingumas ar paprastumas (plg. Čepaitienė 2016: 143–154, 2018: 64–73; Leskauskaitė 2016: 279–286 ir kt.).

Tikėtina, kad išsiaiškinus pietų žemaičių raseiniškių kalbos bendruomenių (LKA punktų) sociokultūrinių tinklų uždarumo lygius, bus nustatytos galimai geriausiai tarmines ypatybes išlaikančios LKA punktų bendruomenės, o atvirųjų tinklų analizės duomenys padės hipotetiškai išsiaiškinti kalbos variantiškumu pasižyminčias zonas. Šie duomenys kaip vienas iš svarbių horizontaliojo ir vertikaliojo kontinuumo tyrimo komponentų leis prognozuoti raseiniškių patarmės kaitos scenarijų.

Taigi šioje darbo dalyje daugiausia dėmesio skiriama raseiniškių sociokultūrinių tinklų uždarumui ir atvirumui, kartu parodomi ir kiti požymiai (tankumas, sudėtingumas ir kt.).

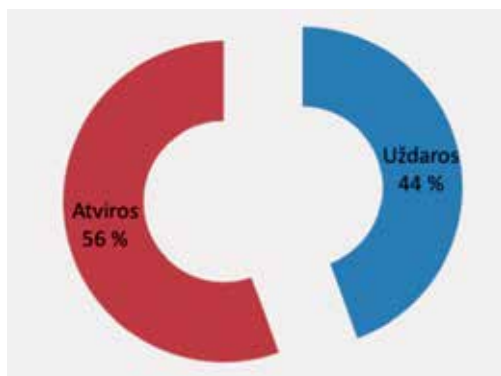
Remiantis tiriamųjų ar atsakingų insitucijų darbuotojų per pokalbius pateikta informacija apie gyventojų dažniausias judėjimo kryptis į pasirinktus devynis objektus (parduotuves, medicinos įstaigas (ligonines, ambulatorijas ir pan.), mokyklas, kultūros įstaigas (bibliotekas, kultūros centrus), valdžios ir savivaldos institucijas, bendruomenes, bažnyčias, kapines, paštus), sudarytas visų tiriamos patarmės LKA punktų bendruomenių judėjimo registras⁹³, žr. 3 priedą.

Remiantis registro duomenimis, patarmės žemėlapyje nubraižyti LKA punktų bendruomenių sociokultūriniai tinklai, žr. 19 pav. Bendruomenių judėjimai žemėlapyje pažymėti rodyklėmis, rodančiomis narių judėjimus ir į raseiniškių ploto, ir į kitų patarmių arealuose esančių vietovių objektus; objektai koduoti skaitmenimis, žr. 19 pav.

kaip paskirų kalbos bendruomenės narių silpni ar stiprūs ryšiai, bet kaip vieno kurio nors LKA punkto visų narių bendri ryšiai su kitais LKA punktais.

⁹² Kalbos bendruomenių sociokultūriniai tinklai pagal sociolingvistų išvardytus požymius nagrinėti ir Lietuvoje (plačiau žr. Čepaitienė 2016, 2018; Leskauskaitė 2016).

⁹³ Nei į registrą, nei į sociokultūrinių tinklų analizę neįtrauktas sunykęs punktas Giniočiai (LKA 328).

20 pav. Pietų žemaičių raseiniškių uždarnosios ir atvirosios LKA punktų bendruomenės

čiomis tik savo patarmės ribose, yra mažiau nei pusė – 44 proc. bendruomenių, žr. 20 pav. ir 3 priedą.

Taigi žemas raseiniškių teritorijos LKA punktų izoliacijos rodiklis leidžia spėti nemenką pietų žemaičių raseiniškių patarmės kaitą, o dėl intensyvios žmonių migracijos, jų mobilumo pakitusių kalbos variantų veikiausiai gali būti net ir tuose punktuose, kurių bendruomenės tiesiogiai komunikuoja tik su savo patarmės ploto vietovių gyventojais (plg. Aliūkaitė, Meiliūnaitė, Mikulėnienė 2014: 264)⁹⁴.

3.3.1. UŽDARIEJI SOCIOKULTŪRINIAI TINKLAI IR LKA PUNKTAI, KURIUOSE GALIMAI GERIAUSIAI IŠLAIKOMOS TARMINĖS YPATYBĖS

Uždaraisiais sociokultūriniais tinklais pasižyminčiose kalbos bendruomenėse kalbos ypatybės paprastai išlaikomos geriausiai, tačiau kalbinių tradicijų pastovumui svarbūs ir kiti rodikliai, pavyzdžiui, bendruomenių stabilumas ir dydis, ryšių silpnumas, neatsiejami nuo gyvenvietės infrastruktūros. Esant daugiau patogumą užtikrinančių objektų ir socialinių paslaugų pasirinkimo vietovėje, bendruomenė stabilesnė, jos ryšiai su kitomis bendruomenėmis silpnesni, mažesnėje bendruomenėje, rečiau palaikančioje socialinius ryšius su kitų tarmių atstovais ir dažniau bendraujančioje savo kalbos varianto aplinkoje, kalbinės inovacijos lėtesnės (Milroy 2000: 218; Čepaitienė 2016: 137 ir kt.).

Išsiaiškinta (žr. 3.2.2 dalį), kad raseiniškių plote stebimuoju laiku stabiliomis laikytinos vos 22 proc. LKA punktų bendruomenės (aštuoni LKA punktai: Krāžiai (LKA 257), Keimė (LKA 258), Tūtuvėnai (LKA 260), Nemākščiai (LKA 327), Skaudvilė (LKA 361), Vidūklė (LKA 363), Rasėiniai (LKA 364) ir Eŗžvilka (LKA 395)), vidu-

⁹⁴ Žmonių mobilumas ir migravimas yra svarbūs veiksniai, darantys įtaką vartojamai kalbai (Chambers 2002: 117; Aliūkaitė, Meiliūnaitė, Mikulėnienė 2014: 264; dar plg. Čepaitienė 2016: 152 ir kt.).

tiniško stabilumo – 8 proc. (trys LKA punktai: Šaukėnai (LKA 194), Vainūtas (LKA 356) ir Pāgramantis (LKA 358)). Šiuose punktuose yra visi arba beveik visi objektai, žr. 2 priedą. Vadinasi, šių vietovių (LKA punktų) gyventojai turėtų būti sėlesni, rečiau migruoti į kitas gyvenvietes, todėl jose turėtų būti palankios sąlygos tarminėms ypatybėms išlikti. Tačiau aptariamų LKA punktų bendruomenės yra didelės (lyginant su kitais LKA punktais tiriamame plote), ir jos visos, išskyrus Skaudvilės (LKA 361), migruoja į kitų patarmių vietas, žr. 19 pav.

Taigi tik 16, arba 44 proc., raseiniškių ploto LKA punktų bendruomenių judėjimas į objektus vyksta savo patarmės ribose, ir jos teoriškai turėtų būti uždaros, arba aukšto tarminio izoliacijos lygio. Tačiau sociokultūrinių tinklų analizė rodo, kad per susidariusias „struktūrinės duobės“ kalbinių pokyčių vadinamuose uždaruosiuose punktuose gali būti fiksuojama, žr. 19 pav.

Kaip matyti iš 19 pav., daugiausia rodyklių nukreipta į patarmės plote esančius rajono centrų statusus turinčius miestus Keimę (LKA 258), Rasėinius (LKA 364) ir Taūragę, mažiau rodyklių – į mažesnius miestus Týtuvėnus (LKA 260) ir Skaudvilę (LKA 361), mažiausiai – į kitas kiek labiau infrastruktūriškai išvystytas vietas. Menkesnės infrastruktūros gyvenviečių bendruomenių nariai arčiausiai jų esančiose patogesnėse vietovėse dažniausiai ieško įvairesnių prekių, kompetentesnių gydytojų, mokosi mokyklose, lanko kultūros įstaigas, vyksta į valdžios institucijas ir tik retkarčiais lankosi kapinėse ar bažnyčiose, žr. 3 priedą.

Pavyzdžiui, Kušleikių (LKA 225) ir Pākražančio (LKA 293) bendruomenių narių teigimu, į artimiausią miestą Keimę (LKA 258) jie važiuoja apsipirkti, į kultūros renginius, medicinos paslaugų bei į savivaldos institucijas. Vyresni Kušleikių (LKA 225) mokyklinio amžiaus vaikai mokosi Keimės gimnazijoje, jaunesni – Šaukėnų (LKA 194); Pākražančio (LKA 293) vaikams sudarytos sąlygos mokytis šalia savo gyvenietės, t. y. besiribojančio Grinių kaimo Pākražančio (LKA 293) gimnazijoje. Arčiausiai abiejų gyvenviečių veikiančios kapinės – Keimėje (LKA 258), kušleikiškiai melstis vyksta į už dviejų kilometrų esančią Palėndrių bažnyčią.

Padubysys (LKA 226) panašiu atstumu nutolęs ir nuo Keimės (LKA 258), ir nuo Týtuvėnų (LKA 260) (apie 11–13 km⁹⁵), todėl šio punkto bendruomenės nariai parduotuves, gydytojus, kultūros įstaigas lanko ir viename, ir kitame mieste, mokiniams sąlygos mokytis sudarytos tik Týtuvėnuose (LKA 260) (veža mokyklinis autobusas). Nebent patys tėvai savo transportu vaikus nuveža į Keimės gimnaziją. Meldžiasi Pādubysio (LKA 226) gyventojai Kiaunorių (LKA 227) bažnyčioje.

Atstumas nuo Kubilių (LKA 259) iki Týtuvėnų (LKA 260) yra beveik du kartus mažesnis nei iki Keimės (LKA 258), tačiau pas gydytojus ir įvairesnių prekių kubiliškiai teigė vykstantys į abu miestus, melstis važiuoja tik į Týtuvėnus (LKA 260), o jaunimui ir vaikams pamokas tenka lankyti arba Týtuvėnuose (LKA 260), arba Pagryžuvių. Artimiausios kapinės Kubilių (LKA 259) gyventojams – Týtuvėnuose (LKA 260).

⁹⁵ Atstumai tikrinti šaltinyje *Atstumai*, žr. <https://www.google.lt/maps>.

Taigi Keimės (LKA 258), Týtuvėnų (LKA 260) ir Šáukėnų (LKA 194) punktai, kurių bendruomenės dažniausiai vyksta į Šiaulius, laikytini „struktūrinėmis duobėmis“; per kurias šiaurinės zonos Kušleikių (LKA 225), Pádubysio (LKA 226), Kubilių (LKA 259) ir Pákražančio (LKA 293) punktų gyventojai veikiausiai perima vakarų aukštaičių šiauliškių ypatybes.

Adomáičių (LKA 292) punktas yra paribyje su kaimynine pietų žemaičių varniškių patarme, tačiau traukos centru kalbinti tiriamieji įvardijo artimiausią miestą – rajono centrą Keimę (LKA 258). Dėl patogaus susisiekimo daugelis vietos gyventojų į medicinos, kultūros įstaigas ir parduotuves važiuoja į Keimę (LKA 258), nors neretai apsipirka ir Skaudvilėje (LKA 361). Adomáičių (LKA 292) bendruomenės nariams artimiausia bažnyčia – Krážiuose (LKA 257), o kapinės – arba Krážiuose (LKA 257), arba Keimėje (LKA 258). Vaikams sudarytos sąlygos lankyti Pákražančio (LKA 293) gimnaziją⁹⁶. Kaip matyti 19 pav., nors Adomáičių (LKA 292) bendruomenės nariai migruoja tik savo patarmės ribose, tačiau per intensyvius ryšius su kelmiškiais gali būti perėmę kai kuriuos vakarų aukštaičių tarminių bruožus ir bendrinei kalbai artimos atmainos požymių.

Tankūs ir sudėtingi ryšiai Stulgiių (LKA 326) ir Batakių (LKA 360) bendruomenės narius sieja su panašiu nuo abiejų gyvenviečių atstumu nutolusiu Skaudvilės (LKA 361) miestu⁹⁷. Visi svarbūs objektai, pasak abiejose vietovėse kalbintų gyventojų, lankomi Skaudvilėje (LKA 361). Pažymėtina, kad Stulgiių (LKA 326) ir Batakių (LKA 360) bendruomenių nariai apsipirkti ir pas gydytojus neretai važiuoja į atviraisiais sociokultūriniais tinklais pasižyminčius rajono centrus – Keimę (LKA 258) ir Taūragę⁹⁸. Stulgiių (LKA 326) mokiniai lanko ir Skaudvilės (LKA 361), ir Pákražančio (LKA 293) gimnazijas, o batakiškių vyresniems vaikams tenka vykti į Tauragės švietimo įstaigas (Batakiuose (LKA 360) veikia pagrindinė mokykla)⁹⁹. Taigi tikėtina, kad Stulgiių (LKA 326) ir Batakių (LKA 360) šnektose gali būti nustatyta ir vakarų žemaičių, ir vakarų aukštaičių, ir bendrinei kalbai artimų požymių.

Panaši situacija yra su Petkáičių (LKA 362) punkto bendruomene. Dviejų rajonų (Tauragės ir Jurbarko) paribyje ir beveik vienodu atstumu nuo Skaudvilės (LKA 361) ir Eržvilko (LKA 395) esančio Petkáičių (LKA 362) punkto gyventojams stipresnis traukos centras yra Skaudvilės (LKA 361) miestas. Petkáičių (LKA 362) informančių

⁹⁶ Apie tai, kad iš viso 28 gyventojus beturinčių Adomáičių (LKA 292) kaimo mokyklinio amžiaus vaikai mokykliniais autobusais vežami į Pákražančio gimnaziją (ši mokymo įstaiga yra su Pákražančiu besiribojančiame Grinių kaime), 2019 m. gegužės mėn. pasakojo Pákražančio seniūnijos specialistė Elena Kasparavičienė.

⁹⁷ Atstumai tikrinti šaltinyje *Atstumai*, žr. <https://www.google.lt/maps>.

⁹⁸ Apie Tauragės miestą informacija nerinkta, nes jis nėra LKA punktų sąrašė, tačiau kalbantis su aplink Taūragę esančių punktų tiriamaisiais, buvo minima, kad tauragiškiams traukos centras yra Kláipėda; Keimės (LKA 258) bendruomenės narių judėjimai užfiksuoti į vakarų aukštaičių šiauliškių ir kauniškių patarmių didžiuosius miestus, žr. 19 pav. ir 2 priedą.

⁹⁹ Informacijos apie Stulgiių (LKA 326) moksleivių lankomas mokymo įstaigas 2019 m. gegužės mėn. suteikė Pákražančio seniūnijos specialistė Elena Kasparavičienė.

pasakojimu, pas gydytojus ir apsipirkti iš apylinkių važiuojama ir į Taūragę, ir į Skaudvilę (LKA 361), tačiau vaikai mokosi tik Skaudvilės (LKA 361) gimnazijoje (nuo Petkaičių (LKA 362) iki Skaudvilės (LKA 361) – apie 8,5 km, iki Ežvilko (LKA 395) – 11,5 km¹⁰⁰), artimiausios kapinės taip pat Skaudvilėje (LKA 361), o kultūros renginių pažiūrėti ar juose dalyvauti dažniausiai vykstama į savo rajono didesnę gyvenvietę Ežvilką (LKA 395). Taigi iš tokios judėjimo schemos spėtina, kad iš Ežvilko (LKA 395) bendruomenės narių, intensyviai bendraujančių su aukštaičiais kauniškiais, Petkaičių (LKA 362) gyventojai galėtų būti „pasiskolinę“ kauniškių tarminių ypatybių, o iš Tauragės „parsivežę“ bendrinei kalbai artimesnių ypatybių.

Intensyvūs ryšiai stebimuoju laiku užfiksuoti Lomių (LKA 359) ir Eičių (LKA 464) bendruomenių su Tauragės, o Alėjų (LKA 329) – su Rasėinių (LKA 364) miestų bendruomenėmis. Visų trijų amžiaus grupių Lomiuose (LKA 359) kalbinti respondentai ir dvi vidurinės kartos informantės iš Alėjų (LKA 329) teigė, kad rajonų centruose apsiperkama, lankomasi medicinos ir kultūros įstaigose, o vyresnio mokyklinio amžiaus vaikai mokosi miestų mokyklose ar gimnazijose. Daliai jaunesnių Lomių (LKA 359) vaikų stebimuoju laiku dar buvo galimybė mokytis gyvenamojoje vietovėje¹⁰¹, Eičių (LKA 464) – Gaūrės pagrindinėje mokykloje, Alėjų (LKA 329) – Gylių mokykloje–daugiafunkciame centre, tačiau, pasak pašnekovų, šeimose esant skirtingo amžiaus vaikų, tėvai į miestų mokyklas dažniausiai kartu leidžia ir jaunesnius, ir vyresnius. Taigi neatmestina, kad mokyklinio amžiaus Lomių (LKA 359) ir Eičių (LKA 464) gyventojai ne tik savo, bet ir kartu gyvenančių vyresnių šeimos narių kalbą „cenzūroja“ prestižiškesnėmis kalbos ypatybėmis, parsivežtomis iš atviraisiais tinklais pasižyminčių didesnių vietovių.

Kaip matyti 19 pav., Skaudvilė (LKA 361) dėl išvystytos patogios infrastruktūros aplinkinių gyvenviečių bendruomenių nariams yra patraukli, tačiau pačių skaudviliškių nuomone, parduotuves, gydytojus ir kultūros renginius jie mieliau renkasi rajono centre Tauragėje. Todėl veikiausiai raseiniškių patarmės pagrindą Skaudvilės (LKA 361) gyventojai yra papildę bendrinei kalbai artimo kalbos varianto bruožais.

Taigi uždariesiems sociokultūriniais tinklams priskirtinų LKA punktų situacija patvirtina pirminių tyrimų duomenis dėl šiaurinėje, pietrytinėje ir vakarinėje patarmės dalyse besiformuojančių Keimės, Rasėinių ir Tauragės geolektų (plg. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014a: 259–260). Taip pat ir bendruomenių judėjimo analizė parodė, kad uždariaisiais sociokultūriniais tinklais pasižyminčių aplinkinių gyvenviečių bendruomenių nariai dažniausiai migruoja būtent į šiuos miestus. Todėl teigtina, kad per susidariusias „struktūrines duobes“ (dažna komunikacija su miestų bendruomenėmis) kiekvienoje zonoje tradicinės patarmės pagrindu ne tik galimai formuojasi savitos kalbos atmainos, bet ir susidaro palankios sąlygos tarminiam nestabilumui.

¹⁰⁰ Atstumai tikrinti šaltinyje *Atstumai*, žr. <https://www.google.lt/maps>.

¹⁰¹ Tauragės rajono Lomių pagrindinė mokykla nuo 2020 m. rugpjūčio 31 d. pertvarkyta į ikimokyklinio-pradinio ugdymo skyrių.

3.3.2. ATVIRIEJI SOCIOKULTŪRINIAI TINKLAI: BENDRUOMENIŲ RYŠIAI UŽ RASEINIŠKIŲ PATARMĖS RIBŲ

Sociokultūrinių tinklų žemėlapiu analizė parodė, kad silpnais ryšiais pasižyminčioms pietų žemaičių raseiniškių bendruomenėms būdingos judėjimo kryptys į kitų (pa)tarmių plotų miestuose esančius objektus. Tikėtina, kad šių bendruomenių narių intensyvi komunikacija su kitų kalbos variantų vartotojais skatina akomodacinius horizontaliosios konvergencijos procesus. Tiriamos patarmės plote nustatytos trys atvirųjų sociokultūrinių tinklų zonos, skirtinos į keturias grupes:

- 1) ypač tankūs ir sudėtingos struktūros šiaurinės dalies (Kelmės zona) punktų tinklai su vakarų aukštaičiais šiauliškiais;
- 2) intensyvūs pietrytinės dalies (Rasėinių zonos) bendruomenių kontaktai su vakarų aukštaičiais kauniškiais;
- 3) vakarinės dalies (Tauragės zonos) vietovių ryšiai su vakarų žemaičiais;
- 4) vakarinės dalies (Tauragės zonos) gyvenviečių bendruomenių retesni ir mažiau sudėtingos struktūros ryšiai su pietų žemaičiais varniškiais, žr. 19 pav.

Sociokultūrinio tinklo tankumas ir sudėtingumas yra tiesiogiai proporcingi jo atvirumui, t. y., kuo tankesni ir sudėtingesnės struktūros tinklai bendruomenių narius sieja su kitomis patarmėmis, tuo tinklas yra atviresnis. Tai reiškia, kad įvairesnės veiklos bei intensyvesnis bendravimas su kitų (pa)tarmių atstovais lemia dinamiškesnę kalbinių tradicijų kaitą bei kito (dažniausiai prestižiškesnio, artimesnio bendrinei kalbai) kalbos varianto ypatybių perimamumą.

3.3.2.1. Kelmės zonos LKA punktų ryšiai

Kelmės, arba šiaurinės, raseiniškių zonos LKA punktai išsidėstę arti pietų žemaičių varniškių ir vakarų aukštaičių šiauliškių, tačiau iš informantų pateiktos informacijos išaiškėjo šiaurinių raseiniškių ypač intensyvūs kontaktai su kaimynais šiauliškiais, žr. 19 pav. ir 3 priedą. Tik vieno Váiguvos (LKA 224) punkto bendruomenės atstovai dažniausiai komunikuoja su varniškiais, žr. 19 pav. ir 3 priedą. Be to, nustatyta, kad Kelmės (LKA 258) miesto gyventojai migruoja į aukštaičių kauniškių patarmės teritorijoje esantį Kaūno miestą.

Iš sudaryto raseiniškių judėjimo kryptų registro ir nubraižytų sociokultūrinių tinklų žemėlapiu aiškiai matyti, kad dažniausios šiaurinių raseiniškių judėjimo kryptys – į Šiaulių miesto parduotuves, medicinos bei kultūros įstaigas, retesnės – į vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės ploto mokyklas.

Pastebėtina, kad į Šiaulius apsipirkti, gydytis ar į kultūros renginius vykstama iš didesnių gyvenviečių, išskyrus vienintelį beveik baigiantį sunykti patį šiauriausią raseiniškių plotą Gūdmoniškės (LKA 162) kaimą (pastaruoju metu čia gyvena 2 asmenų šeima; jų šeimos gydytojas yra Šiauliuosė, į kultūrinius renginius ar prekių važiuoja į Šiaulius), nepriklausomai nuo to, kokių ir kiek objektų esama jose. Pavyzdžiui, Vái-

guvos (LKA 224) ir Kiaunorių (LKA 227) kaimuose, Šaukėnų (LKA 194), Kūrtuvėnų (LKA 195) ir Krėžių (LKA 257) miesteliuose bei Keimės (LKA 258) ir Tėtuvėnų (LKA 260) miestuose yra ir parduotuvių, ir kultūros centrai su bibliotekomis, ir medicinos punktai arba ambulatorijos, tačiau gyventojams paslaugų ar prekių nepakanka arba, kaip teigė pašnekovai, *netenkina kokybė* (194ŠAUK3V; 227KIAU1M), todėl renginius, gydytojus ar prekybos vietas jie dažniau renkasi Šiauliuosė. O Kūrtuvėnų (LKA 195) miestelio vaikai vežami ir į Šiaulių mokyklas¹⁰².

Kaimyninės pietų žemaičių varniškių patarmės zonoje esančią Ūžvenčio gimnaziją lanko paribiniu tarp varniškių ir raseiniškių laikomo Vėiguvos (LKA 224) punkto vyresnieji moksleiviai. Kadangi Ūžventis ir Vėiguva (LKA 224) priklauso Keimės rajonui, remiantis administracinės priklausomybės principu, Vėiguvos (LKA 224) vaikai vežami į Ūžvenčio gimnaziją, esančią už 12,5 km nuo Vėiguvos (LKA 224)¹⁰³. Taigi tikėtina, kad jauni vaiguviškiai iš kartu besimokančių varniškių gali perimti kaimyninės patarmės ypatybių, tačiau neatmestinas ir kitas tarminių ypatybių maišymasis, t. y. vaiguviškiai gali perduoti kaimynams tiek žemaičių raseiniškių, tiek ir aukštaitiškųjų (per ryšius su Šiaulių miestu) ypatybių.

Atskirai derėtų aptarti iš sociokultūrinių tinklų analizės paaiškėjusius sudėtinga struktūra ir intensyvumu pasižyminčius Keimės (LKA 258) sociokultūrinius tinklus.

Keimė (LKA 258) – rajono centro statusą turintis miestas ir jo infrastruktūra sutvarkyta gyventojų patogumui, žr. 2 priedą. Tačiau dėl didelės bendruomenės mobilumo, dinamiškumo, platesnio bei įvairesnio interesų lauko, informantų teigimu, dažniausios Keimės (LKA 258) gyventojų judėjimo kryptys į prekybos vietas, medicinos bei kultūros įstaigas – ne tik į Šiaulius, bet ir į Kauną, žr. 19 pav. ir 3 priedą. Tokie urbanistinės bendruomenės socialiniai ryšiai gali daryti nemenką įtaką kalbai, todėl veikiausiai Keimės (258) bendruomenės narių kalboje galima ir šiauliškių, ir bendrinei kalbai artimo kalbos varianto ypatybių sklaida. Be to, žinant, kad Keimė (LKA 258) yra traukos centras aplinkinių vietovių gyventojams (dažniausiai šiaurinės raseiniškių patarmės ploto dalies LKA punktų, žr. 19 pav.), tikėtina, kad ir šiuose punktuose gali būti užfiksuotos netiesiogiai iš kauniškių bei šiauliškių perimtos kalbos ypatybės.

Taigi sociokultūrinių tinklų analizė leidžia daryti prielaidas, kad per Keimės (LKA 258) „struktūrinę duobę“ (per kelmiškių ryšius su Kauną) šiaurinėje zonoje tikėtina kalbos atmaina su vakarų aukštaičių kauniškių patarmės ir (ar) bendrinei kalbai artimo kalbos varianto požymiais. Tačiau tankūs ir sudėtingos struktūros sociokultūriniai tinklai su Šiaulių miesto bendruomene visuose šiaurinės zonos punktuose ir per tie-

¹⁰² Pasak kalbintų kurtuvėniškių, Kūrtuvėnų mokykloje–daugiafunkciame centre ugdomi tik ikimokyklinio, priešmokyklinio amžiaus ir pradinių klasių vaikai (atstumas nuo Kūrtuvėnų iki Šiaulių – apie 20 km). Nors už 14 km nuo Kūrtuvėnų (LKA 195) yra Šaukėnų (LKA 194) gimnazija, tačiau tėvai vaikų ugdymui renkasi Šiaulių miesto mokyklas, nes, tėvų nuomone, dideliame mieste dirba profesionalnesni pedagogai, vyksta įvairesni popamokiniai užsiėmimai. Neretai ir pačių tėvų darbovietės yra Šiauliuosė, be to, į mokyklas vaikus pavėžėti kooperuojasi kelios šeimos.

¹⁰³ Atstumas nurodytas šaltinyje *Atstumai*, žr. <https://www.google.lt/maps>.

sioginius, ir netiesioginius ryšius leidžia kelti intensyvesnės vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės bruožų sklaidos prielaidas.

Taigi hipotetiškai spėtina stipri šiauliškių aukštaitiškųjų patarmės ypatybių slinktis pietvakarių link, t. y. į pietų žemaičių raseiniškių arealą, nors galimi ir netiesiogiai iš Kaūno perimti bendrinei kalbai artimesnio varianto bruožai. Keļmės (šiaurinės) zonos LKA punktų bendruomenių migraciją už tarminio ploto ribų skatinančios priežastys, o kartu veikiausiai ir kalbinę kaitą, – patrauklesnės prekybos vietos, geresnės medicinos paslaugos, įvairesni kultūros ar pramogų renginiai bei užtikrintas (ir (ar) kokybiškesnis) mokymosi tęstinumas.

3.3.2.2. Raseinių zonos LKA punktų ryšiai

Kaip parodė raseiniškių ploto LKA punktų bendruomenių judėjimo kryptių registre ir sociokultūrinių tinklų analizė, pietrytinės dalies raseiniškių socialiniai ryšiai dažniausiai palaikomi su vakarų aukštaičių kauniškių patarmės plote esančiu Kaūno miestu ir tik vieno LKA punkto – Lýduvėnų (LKA 294) – su aukštaičiais šiauliškiais (jaunieji lyduvėniškiai lanko Šiluvos (vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės plote) gimnaziją, vyresni gyventojai svarbius klausimus sprendžia Šiluvos seniūnijoje¹⁰⁴¹⁰⁵). Atkreiptinas dėmesys, kad Lýduvėnų (LKA 294) miestelio geografinė padėtis yra tarp šiaurinės ir pietrytinės raseiniškių zonų.

Kaip minėta, intensyviausi pietrytinės zonos raseiniškių kontaktai užfiksuoti su Kaunū. Lýduvėnų (LKA 294), Nemākščių (LKA 327), Vidūklės (LKA 363), Rasėinių (LKA 364), Pāupio (LKA 396), Gervinės (LKA 398a) informantų tvirtinimu, jie ir aplinkinių vietovių gyventojai dažniausiai vyksta į Kaūno prekybos vietas bei medicinos įstaigas, žr. 19 pav. ir 3 priedą. Kultūrinius ar pramoginius renginius Kaunū labiau mėgsta lankyti Vidūklės (LKA 363) ir Rasėinių (LKA 364) punktų bendruomenių nariai, žr. 19 pav. ir 3 priedą. Primintina, kad Kaūnas yra traukos centras ir Keļmės (LKA 258) gyventojams.

Iš sociokultūrinių tinklų analizės teigtina, kad pietrytinės dalies bendruomenių ryšiai su vakarų aukštaičiais kauniškiais nėra itin sudėtingos struktūros – dažniausios raseiniškių judėjimo kryptys į medicinos įstaigas bei prekybos vietas, retesnės – į kultūros ar pramogų renginius. Tačiau į didmiestį migruojančių bendruomenės narių tarminei raiškai nemenkos įtakos gali turėti ne tik tiesioginis bendravimas su kitos patarmės atstovais, bet ir nuostatos dėl prestižinio Kaūno kalbos varianto. Kaūnas raseiniškių apskritai dažnai siejamas su netarminė zona (Dambrauskienė 2020: 239).

¹⁰⁴ Lýduvėnų (LKA 294) miestelis priklauso Šiluvos seniūnijai, informacija iš *Raseinių savivaldybė*, žr. <https://www.raseiniai.lt/index.php?3703136900>.

¹⁰⁵ Dalis Lýduvėnų (LKA 294) vaikų mokykliniais autobusais vežami į kaimyninės vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės teritorijoje už 14 km esančią Šiluvos gimnaziją, kiti vaikai mokykliniais autobusais ar tėvų vežami į Rasėinių mokyklą (informaciją 2019 m. balandžio mėn. suteikė Šiluvos seniūnijos vyriausioji specialistė Rita Tamutienė).

Pietrytinių raseiniškių judėjimo kryptių analizė leidžia spėti, kad paribyje su vakarų aukštaičiais kauniškiais esančių punktų gyventojų tradicinės tarmės ypatybės sumišios su bendrinei kalbai artimais aukštaitiškais kauniškių bruožais. Lýduvėnų (LKA 294) bendruomenės narių kalbinėms tradicijoms įtakos gali turėti ir bendravimas su Kaūno bendruomenėmis, ir moksleivių kontaktai su kaimyninės šiauliškių patarmės moksleiviais. Todėl Lýduvėnuose (LKA 294) galima ir bendrinės kalbos požymių, ir šiauliškių bei kauniškių tarminių ypatybių sklaidą.

Aiškinantis raseiniškių judėjimo priežastis, iš registro duomenų nustatyta, kad pietrytinės, kaip ir šiaurinės, patarmės dalies bendruomenių nariai už patarmės ribų dažniausiai migruoja dėl didesnės prekių pasiūlos, kompetentesnių medicinos specialistų bei įvairesnių pramogų ar kultūrinių renginių paieškos.

3.3.2.3. Tauragės zonos LKA punktų ryšiai

Mažiau intensyvūs sociokultūriniai ryšiai su kitų patarmių vietovėmis išryškėjo analizuojant raseiniškių patarmės vakarinės dalies LKA punktų bendruomenių migraciją: didesnė dalis atviriesiems tinklams priskiriamų šios zonos LKA punktų bendruomenių aktyviau bendrauja su kaimyninių žemaičių patarmių bendruomenėmis (vakarų žemaičiais ir pietų žemaičiais varniškiais), o mažesnė dalis – su besiribojančios vakarų aukštaičių kauniškių patarmės vietovių atstovais, žr. 19 pav. ir 3 priedą.

Arti vakarų žemaičių ir pietų žemaičių varniškių esančių Vainūto (LKA 356), Žygaičių (LKA 390) ir Žviūgių (LKA 357) vietovių gyventojai teigė didesnių pirkiniių, svarbesnių gydymo procedūrų bei pažiūrėti spektaklių, kinų ar koncertų, aplankyti muziejus vykstantys į vakarų žemaičių patarmės zonos miestą Klaipėdą, žr. 19 pav. ir 3 priedą.

Nors neretai Vainūto (LKA 356) gyventojams parduotuvių, koncertų ar gydytojų pagalbos pakanka už 27 km esančioje Šilūtėje, tačiau Žygaičių (LKA 390) bendruomenės nariai į Šilūtę važiuoja tik apsipirkti (atstumas nuo Žygaičių iki Šilūtės – apie 40 km, iki Klaipėdos – daugiau nei 90 km¹⁰⁶). Į varniškių ploto Šilalės miesto parduotuves, poliklinikas ar kultūros centrus dažniausiai vyksta Žviūgių (LKA 357), kiek rečiau – Pāgramančio (LKA 358) bendruomenės.

Taigi visai tikėtina, kad Vainūto (LKA 356) ir Žygaičių (LKA 390) gyventojų kontaktai su vakarų žemaičiais gali turėti įtakos jų kalbinėms tradicijoms: veikiausiai turima abiejų žemaitiškųjų patarmių (pietų žemaičių varniškių ir vakarų žemaičių) ypatybių. Pāgramančio (LKA 358) bendruomenės šnektoje taip pat gali būti ir pietų žemaičių varniškių, ir vakarų žemaičių bruožų, tačiau dažnesni vizitai pas kaimyninius varniškius leidžia spėti didesnę varniškių patarmės ypatybių sklaidą; vakarų žemaičių patarmės požymių Pāgramančio (LKA 358) gyventojai gali būti įsileidę per Tauragės „struktūrinę duobę“, tačiau neatmestinas ir urbanizuotoms vietovėms būdingas vertikalusis kontinuumas, t. y. bendrinei kalbai artimo kalbos varianto bruožų sklaidą.

¹⁰⁶ Atstumai tikslinti šaltinyje *Atstumai*, žr. <https://www.google.lt/maps>.

Sociokultūrinių tinklų analizės duomenimis, Žviūgių (LKA 357) tinklus galima vadinti kiek sudėtingesniais, nes žvingiškių migracija vyksta ne tik į Klaipėdą, bet ir į varniškių patarmės plote esantį rajono centrą Šilalę (Žviūgiai (LKA 357) priklauso Šilalės rajonui), žr. 3 priedą. Žviūgių (LKA 357) gyventojai į Šilalę (atstumas nuo Žviūgių (LKA 357) iki Šilalės – apie 20 km¹⁰⁷) važiuoja ne tik apsipirkti, pas gydytojus, pažiūrėti ar dalyvauti saviveiklos bei kultūros renginiuose, bet čia ugdomi ir mokomi ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikai¹⁰⁸. Svarbu tai, kad Šilalėje dažniausiai mokosi tie Žviūgių (LKA 357) miestelio vaikai, kurių tėvų darbovietės yra rajono centre (tėvai pakeliui į darbą vaikus nuveža į darželius ar mokyklas), kitiems sudarytos sąlygos (vyksta mokykliniai autobusai) mokyklas lankyti už 14 km esančioje Vainūto (LKA 356) gimnazijoje¹⁰⁹. Žinant, kad Vainūto (LKA 356) gyventojai dažnai migruoja į Šilalę ir Klaipėdą, tikėtina, kad per tiesioginius socialinius ryšius su vakarų žemaičiais ir netiesioginius kontaktus (per Vainūto (LKA 356) moksleivius) su pietų žemaičiais varniškiais Žviūgiuose (LKA 357) gali vykti intensyvus tarminių ypatybių maišymasis.

Kaimyninės vakarų aukštaičių patarmės miestas Jurbarkas yra traukos centras Pāšaltuonio (LKA 394) ir Eržvilko (LKA 395) gyventojams, žr. 19 pav. ir 3 priedą. Iš abiejų gyvenviečių į rajono centrą Jurbarką vykstama pas gydytojus, prekių ar kultūrinių renginių, dalis Pāšaltuonio (LKA 394) vaikų lanko Jurbarko mokyklas, kita dalis – Eržvilko (LKA 395) gimnaziją¹¹⁰. Pridurtina, kad eržvilkiškiai apsipirkti ar medicinos paslaugų vyksta ir į Kaūną. Pagal tokią judėjimo kryptių schemą tikėtina, kad Eržvilko (LKA 395) gyventojų šneka per tiesioginius ryšius su Jurbarku ir Kaūnu bus paveikta ryškių vakarų aukštaičių kauniškių ypatybių ir bendrinei kalbai artimos kalbos atmainos bruožų. Pāšaltuonio (LKA 394) bendruomenė, spėtina, turėtų būti įsileidusi daugiau Jurbarko mieste vartojamų tarminių ypatybių, tačiau galimi ir per Eržvilko (LKA 395) „struktūrinę duobę“ gimnazistams perduodami Kaūno miesto netarminio varianto bruožai.

3.3.3. SOCIOKULTŪRINIŲ TINKLŲ ĮTAKA VIETINIAMS KALBOS VARIANTAMS

Apibendrinant duomenis, darytina išvada, kad raseiniškių patarmės bendruomenių atvirieji sociokultūriniai tinklai yra sudėtingos struktūros ir tankūs, todėl kalbinėms tradicijoms kisti sąlygos itin palankios. Ir tam yra ne viena priežastis:

¹⁰⁷ Atstumas iš šaltinio *Atstumai*, žr. <https://www.google.lt/maps>.

¹⁰⁸ Apie ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų vežiojimą į kitas vietas pasakojo ne tik informantai, bet ir telefonu 2019 m. balandžio mėn. kalbinta Žviūgių kaimo bendruomenės pirmininkė Irena Žymančienė.

¹⁰⁹ Atstumas iš šaltinio *Atstumai*, žr. <https://www.google.lt/maps>.

¹¹⁰ Telefonu kalbinta Eržvilko seniūnijos socialinė darbuotoja (nenorėjo, kad būtų viešinta pavardė) teigė, kad paskutiniuosius keletą metų, sparčiai mažėjant jaunų žmonių, ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupių komplektavimas ypač komplikotas.

- 1) geras susisiekimas, asfaltuoti keliai ir žmonių mobilumas sudaro sąlygas dažnesnei migracijai, įveikiami didesni atstumai;
- 2) dažniausios judėjimo kryptys į miestus rodo urbanizuotų vietovių trauką;
- 3) gyventojų poreikių netenkinanti gyvenamųjų vietovių infrastruktūra bei socialinių paslaugų trūkumas skatina judėjimą už patarmės ribų;
- 4) mažesnių gyvenviečių narių teigiamos nuostatos dėl didesnių miestų kalbinių variantų prestižo daro įtaką pasirenkant miestų, į kuriuos dažniausiai nukreiptos judėjimo kryptys, kalbines ypatybes.

Taigi atvirieji, sudėtingos ir tankios struktūros sociokultūriniai tinklai leidžia hipotetiškai spėti, kad blogiausiai tarminės ypatybės išlaikomos šiuose LKA punktuose:

- 1) šiaurinės (Kełmės) zonos Kùrtuvėnų (LKA 194), Kiaunorių (LKA 227), Krāžių (LKA 257), Kełmės (LKA 258) gyventojai turėtų būti perėmę daug aukštaitiškųjų Šiaulių miesto kalbinių ypatybių (išskyrus Váiguvą (LKA 224), kur galimai tarminės ypatybės sumišusios su pietų žemaičių varniškių);
- 2) pietrytinės (Rasėinių) zonos (Nemākščių (LKA 327), Vidùklės (LKA 363), Rasėinių (LKA 364), Eřžvilko (LKA 395) bendruomenės turėtų būti perėmusios aukštaičių kauniškių patarmės ir Kaūno miesto bendrinei kalbai artimo kalbos varianto bruožų (išskyrus Lýduvėnus (LKA 294), kur gali būti ir vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės ypatybių);
- 3) vakarinės (Tauragės) zonos (Vainùto (LKA 356), Žviņgių (LKA 357), Pāgramančio (LKA 358), Žygáičių (LKA 390) apylinkių) gyventojų kalboje labiausiai tikėtinos ir vakarų žemaičių, ir pietų žemaičių varniškių patarmių įtakos.

Geriausiai tradicinės patarmės ypatybes turėtų būti išlaikę uždaraisiais sociokultūriniais ryšiais siejamų vietovių gyventojai, tačiau, kaip parodė sociokultūrinių tinklų analizė, net ir uždariausiuose pietų žemaičių raseiniškių patarmės punktuose per „struktūrinės duobes“ galima nemenka tarminė kaita. Tik atkreiptinas dėmesys, kad tiek atvirųjų, tiek uždarytųjų sociokultūrinių tinklų vietovėse kalbos variantų pokyčiams ir tarminiam nestabilumui nemenkos įtakos turi geografinė punktų padėtis, t. y. nehomogeniškam tarminio pietų žemaičių raseiniškių ploto pereigiškumui formuotis svarbi priežastis – bendruomenių narių judėjimo kryptys.

4. PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ GEOLINGVISTINĖ KOMPETENCIJA IR TARMINĖ ORIENTACIJA

Kalbos vartotojų geolingvistinė kompetencija moksliniame diskurse apibrėžiama kaip žinių apie kalbos atmainas bei gebėjimo juos susieti su tam tikrais geografiniais, socialiniais, kultūriniais arealais visuma (plg.: Diercks 2002: 52–53; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016: 92; Geržotaitė 2019 ir kt.).

Pastarąjį dešimtmetį perceptyviosios dialektologijos principais paremtų geolingvistinės kompetencijos tyrimų Lietuvoje atlikta nemažai (plačiau žr. Aliūkaitė 2009: 164–179; 2009a: 160–187; Aliūkaitė, Merkytė 2009: 259–274; Aliūkaitė, Merkytė–Švarcienė 2012: 155–177; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016: 89–120; 2016a: 17–33; Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017; Geržotaitė 2016: 121–142; 2016a: 321–339; 2017; 2018: 76–101; Geržotaitė, Čepaitienė 2016: 84–100; Merkytė–Švarcienė 2016: 139–154 ir kt.), tačiau pietų žemaičių raseiniškių patarmės arealas šiuo požiūriu beveik neanalizuotas. Minėtinas tik 2014 m. Rasėinių kalbinės bendruomenės geolingvistinės kompetencijos tyrimas, kuriame analizuoti tik Rasėinių miesto ugdymo įstaigų ir miesto įstaigose dirbančių gyventojų apklausos duomenys (Vaitmonienė 2014).

Todėl, norint įvertinti kalbinę situaciją stebimuoju laiku bei nustatyti prognostinį patarmės kaitos scenarijų ir jo priežastingumą, būtini viso patarmės ploto LKA punktų išsamūs kompleksiniai geolingvistiniai tyrimai, o vienas tokių tyrimų komponentų – raseiniškių geolingvistinės kompetencijos analizė.

Tyrime remiamasi pietų žemaičių raseiniškių komentarais apie *savąjį* kalbos variantą¹¹¹. Geolingvistinė kompetencija tikslinama nagrinėjant tiriamųjų autostereotipų apie *savąjį* kalbos variantą vertinimus bei požiūrį į tarmiškai kalbantį žmogų, tarminio kodo vartojimo dažnumą domenuose¹¹² bei sociodemografinių, kultūrinių kintamųjų įtaką kalbinėms nuostatoms.

Kalbinių nuostatų tyrimai yra svarbūs, siekiant išsiaiškinti sąsajas tarp paprastųjų kalbos bendruomenės narių įsivaizduojamų kalbos atmainų ir jų vartotojų kultūrinio, socialinio tapatumo, bei parodyti, kad kalbos variantiškumui ir kaitai lemiančios įtakos turi ideologiškai konstruojami dialekto vaizdiniai¹¹³ ar pasąmonėje susiformavusios

¹¹¹ Darbe terminas *savasis kalbos variantas* vartojamas apibendrinamai, t. y., įvardijamas respondento gyvenamojoje vietovėje vartojamas kalbos variantas, neatsižvelgiant, ar respondentas apibūdina konkrečiai savo, ar aplinkinių gyventojų kalbėjimą.

¹¹² *Izoliuotieji* domenai apima artimąją namų aplinką, t. y. šeimos narius, *solidarumo* – draugus, *instrumentiniai viešieji* – viešąsias erdves, nepažįstamus asmenis (plačiau žr. Hagen 1989: 53; dar žr. Aliūkaitė, Valikonė 2012: 9).

¹¹³ Japonų lingvistas Inoue *dialekto vaizdinio* (angl. *dialect image*) terminą apibrėžia kaip kalbos vartotojo įsivaizduojamus (susikurtus) psichologinius socialinius regioninio ar socialinio dialekto vaizdinius. Plačiau apie dialekto vaizdinio teoriją ir termino reikšmę žr. (Inoue 1999a: 147; 1999b: 161, 174; dar žr. Aliūkaitė 2009: 166).

stereotipinės kalbos varianto ir jo vartotojo charakteristikos (plg. Inoue 1999a: 157–158; Chambers, Trudgill 2004: 28; Edwards 2006; Garret 2010: 66; Kristiansen 2010: 528; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016a; Mikulėnienė 2019 ir kt.).

Raseiškųjų geolingvistinės kompetencijos tyrimui svarbi percepcijos ir subjektyvaus vertinimo duomenų koreliacija su ekstralingvistiniais veiksniais, todėl lyginamaisiais laikomi šie kriterijai: 1) tiriamųjų lytis, 2) amžius, 3) kultūriniai duomenys (išsilavinimas) ir 4) respondentų gyvenamosios vietovės administracinis statusas (kaimas, miestas, miestelis). Lyties opozicija čia yra chrestomatinė, gretinamoji. Gyvenamosios vietovės administracinis statusas ir respondentų amžius suponuoja kalbines tradicijas, socialines patirtis ir kalbinio elgesio pasirinkimą; kultūriniai kintamieji parodo švietimo sistemos suformuotų (ar formuojamų) normų bei visuomenėje įsigalėjusių nuostatų, vertybių, įsitikinimų visumą.

Kadangi duomenys rinkti iš viso pietų žemaičių raseiškųjų tarminio ploto, gautų duomenų analizė leidžia pademonstruoti pietų žemaičių raseiškųjų geolingvistinę kompetenciją, o kalbinių nuostatų ir (ar) ekstralingvistinių veiksmų (ne)koreliacija suteikia papildomos informacijos keliamoms prielaidoms dėl tiriamos patarmės kaitos ir slinkties.

Tyrime išryškunami būdingiausi, su sociodemografiniais ir kultūriniais respondentų duomenimis susiję apibendrinimai. Įžvalgos formuluojamos remiantis metalingvistiniais raseiškųjų komentarais apie *savqj* kalbos variantą bei apie tarminio kodo vartotojus.

Tarmiškai kalbančio žmogaus požymių apibūdinimai darbe klasifikuojami ir sisteminami taikant Inoue vertinamųjų žodžių bei Peterio Garreto, Angie Williams ir Betsy Evans reikšminių žodžių technikos¹¹⁴ (Inoue 1999a: 147–160; Garret, Williams, Evans 2005: 37–54) principus¹¹⁵.

4.1. SAVOJO KALBOS VARIANTO IDENTIFIKAVIMAS

Kaip jau buvo minėta, nuo pirmųjų bandymų identifikuoti tarmines zonas pagal pavienes fonetines ir morfologines ypatybes iki naujausių tarminių plotų nustatymo pagal objektyviausias skiriamąsias kalbines ypatybes (dvibalsių *ie, uo* tartį) dabartinis raseiškųjų patarmės plotas (su nedideliais nuokrypiais) priskiriamas žemaičių tarnei (plačiau žr. 2.1 skyrių). Tačiau atliktas žvalgomasis tyrimas, paremtas savimone, parodė, kad, demonstruodami per švietimo sistemos priemones išmuktas ar viešajame diskurse

¹¹⁴ Angl. „*keywords*“ *technique*.

¹¹⁵ Reikšminių žodžių technika taikyta siekiant gauti tiriamųjų vertinimus apie kalbos variantus (žr. Garret, Coupland, Williams 2003: 98–110 ir kt.; dar žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017: 69). Lietuvoje šios technikos principais remiamasi demonstruojant sociolingvistinio tarminės kalbos atstovo portreto analizės įrankius (plačiau žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017: 68–78).

girdėtas žinias apie Rasėinių žemių istorinį ir geografinį priklausomumą Žemaitijai, dalis raseiniškių įsitikinę, jog žemaitiškai nekalba (žr. Vaitmonienė 2014)¹¹⁶.

Šiame tyrime į klausimą, kuriam etnografiniam regionui priskirtų savo kaimą, miestelį ar miestą, tik kiek daugiau nei pusė (58 proc.) respondentų patvirtino gyvenantys Žemaitijoje. Beveik dešimtadalis (9 proc.) respondentų dėl gyvenamosios vietos priskyrimo abejojo: *gal prie žemaičių, prie Žemaitijos* (194ŠAUK2M, 194ŠAUK3V), *priskiriama Žemaitijai* (361SKAU2M), *gal labiau Žemaitija* (390ŽYGA2M), vos keletas (2 proc.) nurodė gyvenantys Žemaitijos ir Aukštaitijos paribyje: *Žemaitijos ir Aukštaitijos siena* (258KELM1M), *nei aukštaičiai, nei žemaičiai – kelių rajonų riba* (362PETK3M), o trečdalį apklaustųjų (31 proc.) toks klausimas sutrikdė ir jie savo gyvenamosios vietos jokiame etnografiniam regionui nepriskyrė (atsakymas – *nežinau*).

Kaip matyti iš atsakymų, didesnė dalis raseiniškių, priskirdami savo gyvenamąją vietovę Žemaitijos etnografiniam regionui, demonstruoja teorines žinias, tačiau su-trinka paklausti, ar moka kalbėti tarmiškai.

Taigi pasiteiravus, ar moka tarmiškai kalbėti, neigiamai atsakė 71 proc. responden-tų (iš jų beveik trečdalis nežinojo, kuriame etnografiniame regione yra jų gyvenamoji vieta), teigiamai – 17, likusioji dalis tiriamųjų teigė žinantys vos keletą žodžių.

Atkreiptinas dėmesys, kad didžioji dalis respondentų, atsiribojusių nuo tarminio kodo, tvirtino niekada vaikystėje artimoje aplinkoje arba negirdėję jokios tarmės, arba suprasdavę, kad kalbama kitaip, bet vargu ar tai buvusi tarmė: *vaikystėj nieks tarmiškai nekalbėdava, kalbėja taip, kaip ir aš* (194ŠAUK3V), *močiutė gal kiek kitaip kalbėdavo, bet kažin ar tarmiškai... Ji dažnai kalbėdavo rusiškai* (294LYDU2V), *niekas nekalbėdava, tik kartais „duona“, kartais „dūna“, kartais „pieną įpilk“, kartais „pyna“ sakydava* (359LOMI3M), *labai retai... Pusbroliai iš Telšių, bet kuo toliau, tuo ir jie mažiau žemaičiuoja* (361KIAU1M), *mokykloj gal kas kalbėdava tarmiškai... Baba, senelis irgi taip pat kalbėdava, netarmiškai* (390ŽYGA2V), *visi mes kilę iš čia, tai niekad ir negirdėjom tarmiškai kalbant* (464EIČI1M).

Tačiau ir tie tiriamieji, kurių artimoje aplinkoje kalbėta tarmiškai (vyriausieji dažniausiai įvardijo tėvus, brolius ar seseris, rečiau – senelius; vidurinės ir jaunosios kartos atstovai – senelius, rečiau – tėvus ar tolimesnius giminaičius), dažniausiai teigė arba tarmės nemokantys, arba prisimintų vos keletą vaikystėje iš senelių ar tėvų girdėtų tarmiškų žodžių.

17 proc. apklaustų raseiniškių tvirtino gerai mokantys tarmę, o kiek daugiau nei dešimtadalis – žinantys vos kelis žodžius. Tačiau tik mažiau nei pusė teigusių mokantys tarmę, sakė tarmiškai kalbantys dažnai, ir vos vienas respondentas buvo tvirtai įsitikinęs, kad *visada* (257KRAŽ3M-1). Likusios dalies apklaustų raseiniškių manymu, tarmę jie vartoja labai retai, nes *nėra su kuo [kalbėti], neturiu su kuo kalbėti* (162GUDM3M,

¹¹⁶ Būtina pasakyti, kad žvalgomajame tyrime analizuota tik vienos – Rasėinių kalbos bendruomenės – geolingvistinė kompetencija ir tyrimas neapėmė viso tradicinių pietų žemaičių raseiniškių tarminio ploto. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad ir šiam tyrimui renkant medžiagą, t. y. per pokalbius, dauguma respondentų, įvardydami *savąjį* kalbos variantą, tarmiškumo (tarmės) ir žemaitiškumo (žemaičių tarmės) terminus vartojo pramaišiu, t. y. sinonimiškai.

194ŠAUK3M-2, 225KUŠL3V, 258KELM3M, 329ALĖJ2M-1, 357ŽVIN3M, 361SKAU2M, 362PETK3M, 362PETK3M-1, 398aGERV2M, 464EIČI3M-1).

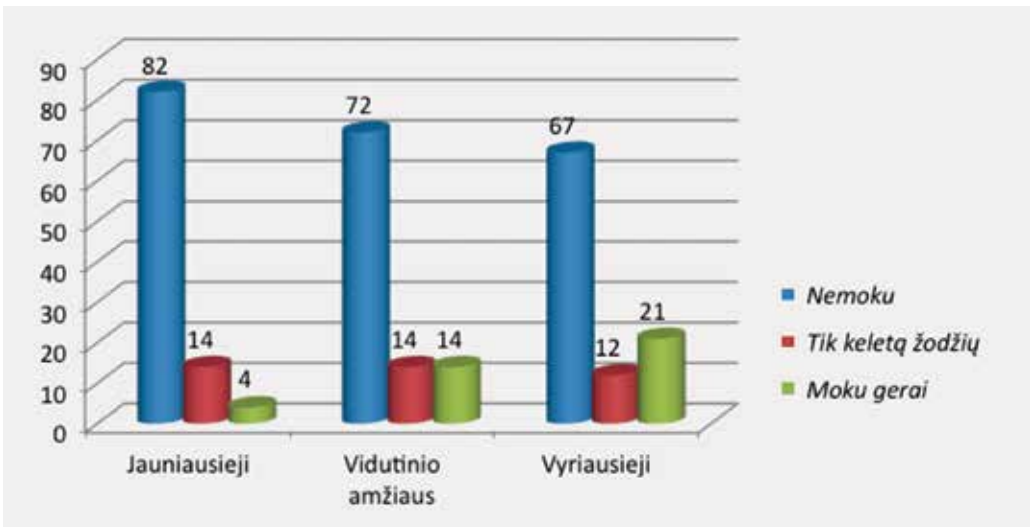
Veikiausiai galima įvardyti kelias priežastis, lemiančias tiriamųjų įsitikinimus, kad jie nemoka tarmiškai kalbėti. Pagrindine priežastimi laikytina tai, kad respondentai savo tarminės raiškos neidentifikuoja, o apibūdindami ir vertindami ją pašamoneje lygina tiek su šiaurės žemaičių dialektais, pasižyminčiais ryškiomis tarminėmis ypatybėmis, tiek su bendrine kalba arba netarminiu kalbos variantu, kuris jiems asocijuojasi su aukštaičių tarme.

Kitos, bet ne tokios svarbios priežastys, kodėl raseiniškiai įsitikinę, kad jie kalba netarmiškai, yra deklaruojama menkesnė tarmės vertė ir neigiamą konotaciją turintis tarminio kodo vartotojo vaizdinys bei siekis tapatintis su prestižiškesnio netarminio kalbos varianto vartotoju, kuris (ne)sąmoningai siejamas su aukštesnio išsilavinimo, aukštesnes pareigas užimančio (ir gaunančiu didesnę darbo užmokestį) žmogaus vaizdiniu.

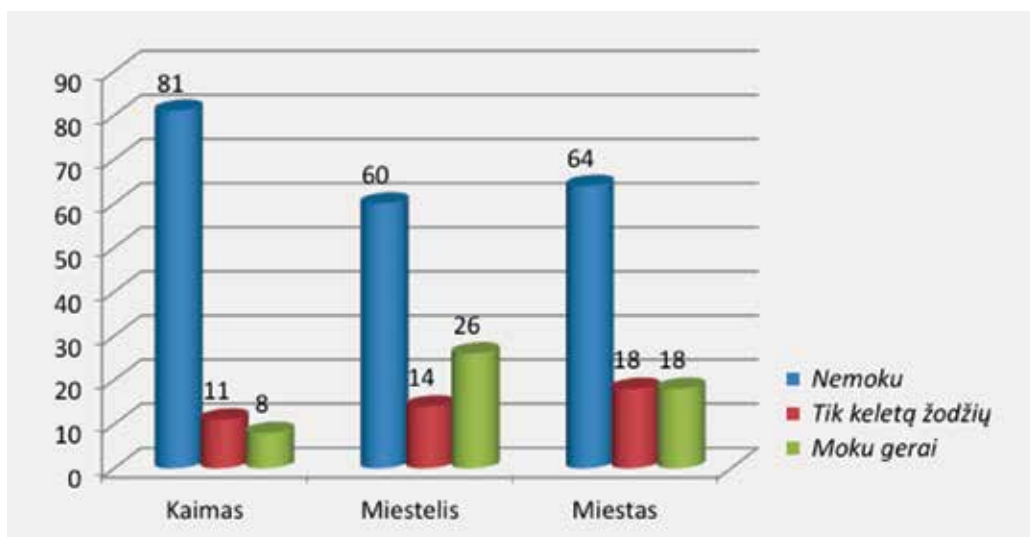
4.2. EKSTRALINGVISTINIŲ VEIKSNIŲ ĮTAKA SAVOJO KALBOS VARIANTO IDENTIFIKAVIMUI

Į tyrimą dėl tarminio kodo (ne)mokėjimo įtraukus amžiaus, gyvenamosios vietos ir išsilavinimo veiksnius, nustatyta, kad *savojo* kalbos varianto kaip tarminio dažniausiai nepripažįsta žemesnio išsilavinimo kaimiškose vietovėse gyvenantys jaunajai kartai priklausantys pietų žemaičiai raseiniškiai, žr. 21, 22 ir 23 pav.

Kaip matyti iš 21 ir 22 pav., nei amžiaus, nei administracinio gyvenamosios vietovės statuso veiksniai pietų žemaičių raseiniškių *savojo* kalbos varianto identifikavimui ypač reikšmingų skirtumų neturi.

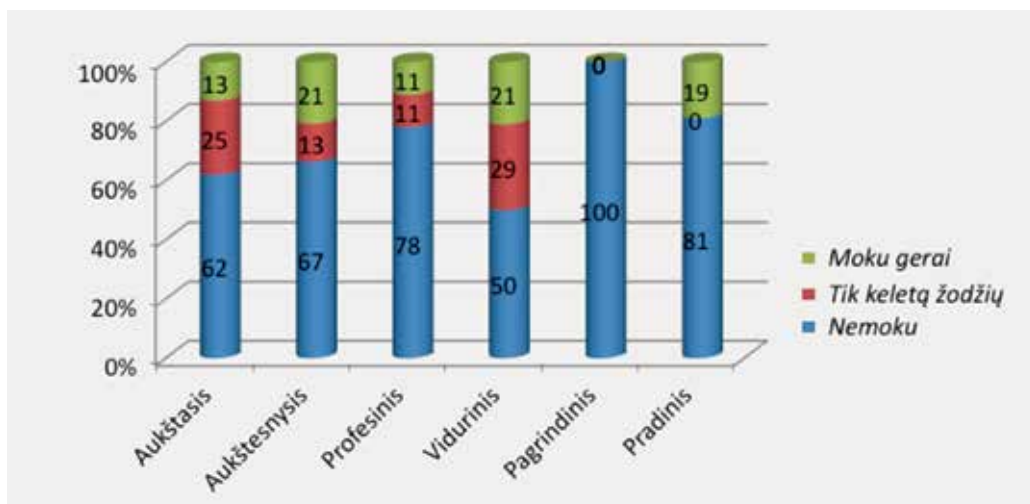

21 pav. Amžiaus ir tarminio kodo suvokimo koreliacija

22 pav. Gyvenamosios vietovės administracinio statuso ir tarminio kodo suvokimo koreliacija

Reikšmingiausi ekstralingvistinių veiksnių ir nuostatų dėl *savojo* kalbos varianto vartojimo skirtumai išryškėjo analizuojant išsilavinimo veiksnio įtaką raseiniškių įsitikinimams, žr. 23 pav.

23 pav. Raseiniškių išsilavinimo ir tarminio kodo suvokimo koreliacija

Nuo tarminio kodo linkę atsiriboti žemesnio išsilavinimo tiriamieji, tačiau respondentų ir su aukštesniu ar aukštesniu išsilavinimu, įsitikinusių, kad tarmiškai kalbėti nemoka, yra daugiau, nei manančių, kad moka, žr. 23 pav. Pabrėžtina, kad visi, teigę, jog tarmiškai kalbėti nemoka, yra respondentai, įgiję pagrindinį išsilavinimą.

Mažiausia dalis (50 proc.) pripažinusiujų, kad tarmės nemoka, – vidurinio išsilavinimo raseiniškiai. Atkreiptinas dėmesys, kad nemaža dalis vidurinį išsilavinimą turinčių respondentų – aukštųjų mokyklų studentai.

Po penktadalį sudarė raseiniškiai, turintys aukštesnįjį, vidurinį ir pradinį išsilavinimą, kurie teigė mokantys kalbėti tarmiškai, o galinčių pasakyti keletą tarmiškų žodžių buvo daugiausia tarp turinčių vidurinį ir aukštąjį išsilavinimą, žr. 23 pav.

Išsilavinimo veiksnio rodiklių analizė leidžia teigti pietų žemaičių raseiniškių siekį tapatintis su netarminio kodo vartotoju, kaip turinčio aukštesnį išsilavinimą, vaizdiniu. O įgiję aukštąjį ir vidurinį išsilavinimą respondentai veikiausiai demonstruoja dar ir švietimo įstaigų suformuotas nuostatas.

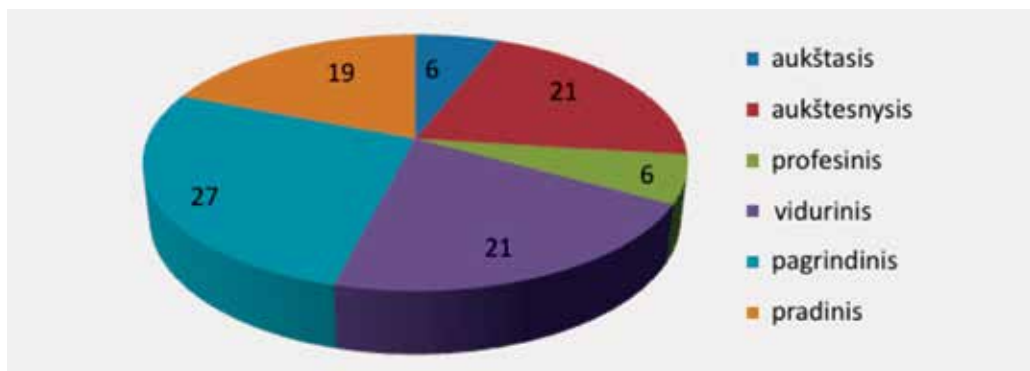
Taigi apibendrinant ekstralingvistinių veiksnių ir nuostatų dėl *savojo* kalbos varianto identifikavimo koreliaciją spėtina, kad raseiniškių atsiribojimas nuo tarminio kodo gali rodyti patarmės vertikaliąją kaitą, t. y. tarminės kalbos konvergenciją ar išlyginimą su bendrine kalba.

4.3. SAVOJO KALBOS VARIANTO VERTINIMAI

Estetiniu požiūriu teigiamai *savąjį* kalbos variantą įvertino vos 16 proc. respondentų, teigusiu: *kaip kalbu, taip ir gražu* (162GUDM3M), *gražiausiai kalbam mes* (194ŠAUK2M, 294LYDU1M), *sava, žemaitiška, gražiausia* (361SKAU3M), *man patinka mano kalba, gražiausia* (395ERŽV1V). Iš jų dauguma – miesteliuose gyvenantys vyriausios kartos raseiniškiai (64 proc. teigiamų įverčių), trečdalis – vidurinės kartos, ir vos dešimtadaliui jaunųjų respondentų jų vartojamas kalbos variantas patinka.

Didžioji dalis tiriamųjų (79 proc.) nuo įvertinimų apskritai atsiribojo, sakydami: *mūsų [kalba] neišskirtinė* (225KUŠL1M, 257KRAŽ1M), *nežinau* (258KELM2M, 258KELM1M), *nei šiočia, nei tokia* (398aGERV3M), *[kalbam] paprastai* (392STRA3M), *kalbam kaip mokam* (396PAUP2M, 329ALĖJ2M), *kaip šnekam, taip šnekam* (464EIČI1M).

Likusieji raseiniškiai (dažniausiai žemesnio išsilavinimo) sakė tarmėmis nesidomintys ir apie jas nieko nežinantys. Vis dėlto neigamą požiūrį į tarmę ir jos vartotoją išsakė daugiau žemesnio išsilavinimo ir vyresnio amžiaus respondentų, žr. 24 pav.

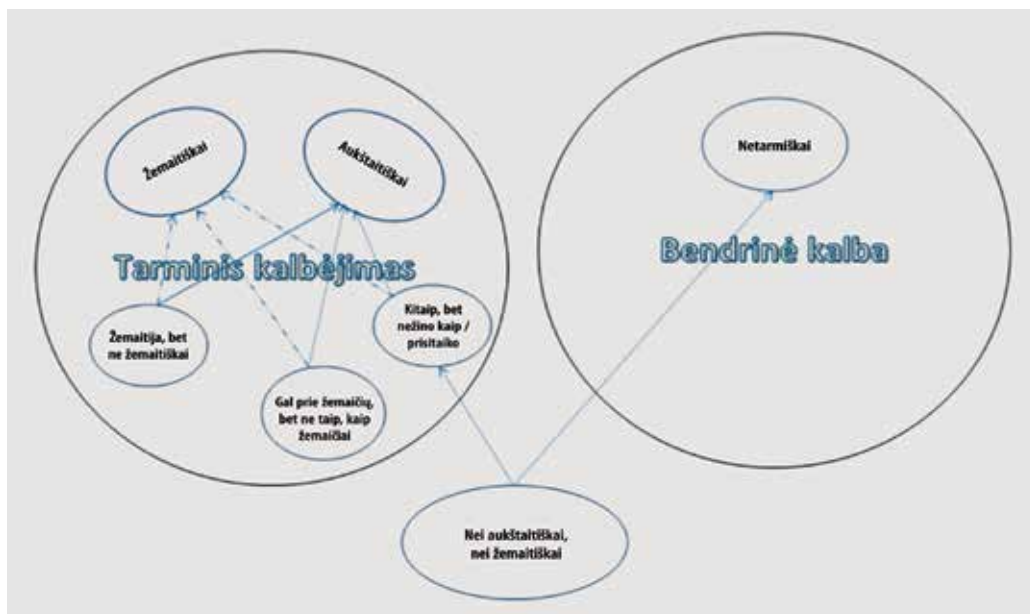

24 pav. Tarminio kodo neigiami vertinimai pagal respondentų išsilavinimą (procentais)

Priežastys, trikdančios raseiniškius įvertinti *savąjį* kalbos variantą, išaiškėjo iš respondentų atsakymų į klausimą, kokia tarpe kalba jie patys ir jų gyvenamosiose vietovėse gyvenantys žmonės.

Didžioji dalis raseiniškių, apibūdinami *savąjį* kalbos variantą, sąmoningai ar nesąmoningai (prisimintina, kad daugiau nei pusė respondentų (58 proc.) savo gyvenamąją vietovę priskyrė Žemaitijos etnografiniam regionui, o kas dešimtas abejojo, bet ir pastarieji ieškojo geografinių ir kalbinių sąsajų su Žemaitija), *savąjį* kalbos variantą lygino su sąmonėje susiformavusiu žemaičių dialekto vaizdiniu: *čia Žemaitija, bet tikrai ne žemaitiškai kalbu, gal kitaip* (162GUDM3V), *nekalbam žemaitiškai, nebemokam* (194ŠAUK3M-2), *žemaičiuoju, bet ne taip, kaip tikri žemaičiai* (224VAIG2M), *nėra čia daug šnekančių žemaitiškai, kokius du kartus esu girdėjusi žemaitiškai* (258KELM1M) *nekalbam žemaitiškai, nors čia Žemaitija... Juokingai atrodytume, jei kalbėtume žemaitiškai* (360BATA1M), *biški pažemaičiuojam, bet maišyti mes su aukštaičiais* (394PAŠA3V), kuris, jų manymu, – sunkiai suprantamas: *tikrą žemaičių sunku suprast – kai kurie žodžiai kitokie, keisti...* (162GUDM2M), *uošviai žemaičiai, iš Platelių, tai nesusikalbėdavau su jais* (194ŠAUK2M-1), *žemaičių graži, bet nelabai įprasta, sunkiai suprantu kai kuriuos žodžius* (195KURT2V), *žemaičių tarpe sunkiausiai suprantama* (259KUBI3M), *žemaitiška negraži, nes nesuprantu... žemaičių šalta kalba* (260TYTU2M), *su tikru žemaičiu nelabai susikalbėsi – kaip su amerikiečiu* (292ADOM2M), *skuodiška tarpe – kitokia, kartais sunku suprast...* *Žodžiai turi kitokias reikšmes, reik pagalvot, ką reišk* (326STUL3M), *žemaičių nesuprantu – kitaip kirčiuoj, nesuprantami žodžiai* (357VŽVIN2M), *žemaičių kalba nelabai patink – žemaičiai savotiškai kalb, daug naudoj svertikūnių žodžių* (390ŽYGA2V), *žemaičių nesuprantu, ir atrodo, kad netaisyklingai šneka ir negražiai* (395ERŽV3M), *tikrą žemaitį sunku suprast, gal net nesuprasčiau* (398aGERV1M).

Jausdami nemenką skirtumą tarp susikurto žemaitiškos tarmės vaizdinio ir *savojo* kalbos varianto, raseiniškiai bandė ieškoti sąsajų su bendrine (*literatūrine*) kalba: *kalbam literatūrine kalba, tik nutraukom galūnes* (293PAKR2M), *kalbam bendrine kalba* (361SKAU1M), *mes prie lietuviškos kalbos daugiau* (394PAŠA2M), *dabar jau išsiauklėjom, kalbam normaliai...* (225KUŠL3V), *apie Stulgius kalba lietuviškai. Ir pats kalbu lietuviškai. Vaikystėj negirdėjau tarmiškai kalbant ir pats nemoku* (326STUL1V), *visi čia kalba literatūrine kalba* (327NEMA2V), *mes kalbam daugiau bendrine kalba* (327NEMA3V), *kaimo kalbam kaip per televiziją, radiją. Nieks kitaip nekalb* (390ŽYGA2V) arba su aukštaičių tarpe: *mes tokie tarp aukštaičių ir žemaičių, gal labiau aukštaitiškai kalbam* (195KURT2V), *žemaičiai su aukštaičiais – maišyta kalba* (294LYDU2V), *biški pažemaičiuojam, bet maišyti mes su aukštaičiais* (392STRA2V), *nei aukštaičiai, nei žemaičiai* (162GUDM2M, 224VAIG2M, 225KUŠL3V, 329ALĖJ2M), *mes kaip ir žemaitiškai, ir aukštaitiškai [kalbam]– per pusę* (259KUBI2M), *pereinanti [kalba] iš žemaičių į aukštaičius, nes netoli Raseiniai. Jie jau daugiau Aukštaitija* (259KUBI3M), *nei mes žemaičiai, nei mes aukštaičiai – bijau ką pasakyt* (260TYTU2M), *mūsų tarpe – tarp aukštaičių ir žemaičių. Neapsimetinėjam, nelaužom liežuvio, kalbam laisvai* (294LYDU1M), *maišyta tarpe* (292ADOM2M), *mūsų kalba maišyta* (293PAKR3M), *kalbu kaip kalbu – biški*

25 pav. Raseiniškių savojo kalbos varianto vaizdinio schema

žemaitiškai, biški ne (360BATA3M), sunku pasakyt – maišyta su aukštaičių tarmė (396PAUP2M), kaip pripratę, taip ir šnekam. Girdėjau, kad sako, jog esam žemaičiai, bet mes tikrai ne žemaičiai esam (464EIČ12M).

Svarbiausi raseiniškių savojo kalbos varianto vaizdiniai pavaizduoti 25 pav.

Kaip išskirtinius savojo kalbos varianto bruožus dažniausiai raseiniškiai vardijo fonetikos ypatybes: *nukandžioja galūnes (194ŠAUK2M-1), maišytai, trumpai ir aiškiai pasakom, nutraukiam galūnes (227KIAU2V), maišyta kalba, tik nutrauktom galūnėm (227KIAU1M), mes galūnes nukramtom kaip šiauliečiai (257KRAŽ3M), nežinau, kaip mes čia kalbam... Mes nutraukam galūnes (257KRAŽ3M-1), galūnes ne taip tariam, netaisyklingai (258KELM2M), žodžius trumpinam, iškraipom (258KELM3M), vyresni kalba tarmiškiau, nutrauko galūnes (259KUBI2M), nukandam galūnes daugiau (260TYTU2M), kalbam literatūrine kalba, tik nutraukom galūnes (293PAKR2M), kapojam galūnes, neišpildom viso žodžio, bet mes nekalbam grynai žemaitiškai (356VAIN1M), trumpinam galūnes, kitokie akcentai (358PAGR2M), čia trumpinam galūnes, kad taip šnekam, patys nepastebim, bet kiti pasako (364RASE1M), patrumpinu kartais galūnes (390ŽYGA1M), kalbam kaip kalbam – galūnes nutraukiam, nepanašu, kad kalbam žemaitiškai... Čia mes labai sumakaluoti (393JONI3M), galūnes nukandam (394PAŠA2M-1), trumpinam žodžius, galūnes nukandam (464EIČ13M), keletas jaunųjų respondentų atkreipė dėmesį leksinius skirtumus: *nukirtinėjam galūnes, sakom vietoj „jis“ „ans“, bet stengiamės gražiai kalbėt (257KRAŽ1M), aš pratęs, tai man normaliai čia kalba. „Ve“ vartoja (359LOMI1V).**

Savąjį kalbos variantą tiriamieji vertino, lygindami jį su labiausiai nuo aukštaičių tarmės (pasąmonėje susikurtos) nutolusiu ryškiomis tarminėmis ypatybėmis pasižy-

minčiais šiaurės žemaičių dialektais ir (arba), jų supratimu neturinčia stipriai charakteringų tarminių ypatybių ir beveik nuo bendrinės kalbos nesiskiriančia aukštaičių tarme. Taigi raseiniškių sąmonėje *savasis* kalbos variantas yra artimas bendrinės kalbos vaizdiniui, besiskiriančiam tik lengviausiai atpažįstamomis fonetinėmis ypatybėmis.

Tokie įverčiai implikuoja pietų žemaičių raseiniškių *savojo* kalbos varianto suvokimą pagal subjektyviasias, paprastojo kalbos vartotojo savimonėje egzistuojančias ypatybes, skiriančias dialektus, kuriuos skaido tiek objektyvios (išmoktos), tiek ir nuo asmeninės patirties, kompetencijos, socialinių ir kultūrinių vaizdinių priklausančios izoglosės.

4.4. TARMĖS VARTOJIMAS DOMENUOSE

Vienas iš svarbiausių kalbos kaitai ir tarmės vartojimo diferencijos skirtingose srityse turinčių veiksnių – kalbos vartotojų nuostatos ir kalbos variantams (ar jų ypatybėms) suteikiamos nevienodos socialinės vertės (Aliūkaitė, Jaroslaviėnė, Mei-liūnaitė 2014: 58–59 ir ten nurodyta literatūra; dar plg. Hinskens, Auer, Kerswill 2005: 11; Kristiansen 2004: 168; Lubienė, Pakalniškienė 2015: 104; Vaicekauskienė, Sausverde 2012: 4 ir kt.).

Aiškinantis pietų žemaičių raseiniškių nuostatas dėl jų pačių vartojamo kalbos varianto tinkamumo skirtingose srityse, remiamasi Antono M. Hageno domenų klasifikacija (Hagen 1989: 48–61), kurioje jis išskiria: 1) instrumentinius viešuosius domenus (viešosios institucijos, mokykla, religija, pokalbiai su nepažįstamaisiais ir pan.); 2) solidarumo domenus (kaimynai, draugai, kolegos ir pan.); 3) izoliuotuosius domenus (šeima ar kiti artimieji ir pan.).

Pietų žemaičiams raseiniškiams, teigusiems, kad kalba netarmiškai, klausimas, kur ir su kuo jie kalba tarmiškai ar bendrine kalba, nebuvo pateiktas. Ir tai logiška, nes šių respondentų manymu, jie visada ir su visais kalba netarmiškai. Todėl šioje dalyje apžvelgiami tik tvirtinusiųjų, kad gerai moka tarmę ar moka tarmiškų žodžių, atsakymai. Taigi analizuojami šiek tiek daugiau nei ketvirtadalis visų apklaustųjų (29 proc.) teiginiai.

Tiek gerai mokantys tarmę, tiek mokantys vos keletą žodžių įsitikinę, kad tarmiškai (*paprastai*) dera kalbėti tik artimoje aplinkoje, t. y. „izoliuotuosiuose“ ir „solidarumo“ domenuose: [*tarmiškai kalbu*] *kartais ir tik namie arba specialiai* (194ŠAUK3M), *šeimoj, su saviškiais, dažnai kokius žodžius tarmiškai pasakau* (195KURT1V), *su močiu- te dažniau, kartais su mama* (257KRAŽ1M), *bendrine kalbam, kai norim gražiau kalbėt, o namie – paprastai* (398aGERV1M), *kartais patinka pakalbėt su draugais* (260TYTU2V), o viešajame diskurse („instrumentiniame viešajame“ domene) deklaruoja kalbantys bendrine (*literatūrine*) kalba arba tiesiog gražiai, kultūringai: *namie su tėvais ir seneliais kalbam tarmiškai, o kokioj įstaigoj – bendrine* (327NEMA1M), *įstaigose labiau taisau*

kalba... (327NEMA2V), *namie – tarmiškai, viešai reik gražiai kalbėt* (258KELM3M), *pavyzdžiui, Vilniuj, ministerijoj, reik kalbėt bendrine kalba, bet, pavyzdžiui, Žemaitijoj, galima ir savaip, paprastai* (364RASE2V), *valdiškose įstaigose reikia kalbėt taisyklingai* (398aGERV2M), *su valdininkais reik kalbėt kultūringiau* (464EIČI3M).

Pridurtina, kad keletas respondentų, sakiusių, kad tarmiškai kalbėti moka gerai, teigė net ir namuose ar su draugais kalbantys netarmiškai, t. y. *paprastai, įprastai, savaip, taisyklingai*, tik viešumoje kiek pataisantys savo kalbą: *vaikai jau šneka gramatiškai, tai stengiuos prie vaikų prisiderint, gražiau kalbėt... Manau, kad šeimoj labiau paprastai šnekamės, o su kitais žmonėm reik gražiau [kalbėti]* (162GUDM3M).

Nei amžiaus, nei išsilavinimo ar gyvenamosios vietos veiksniai raseiniškių įsitikinimams dėl tarmės vartojimo domenuose įtakos neturi – atsakiusiųjų procentai skyrėsi nežymiai.

Tokios nuostatos parodo, kad pietų žemaičių raseiniškių pasąmonėje gana griežtai nusistovėjusi netarminio kodo (bendrinės kalbos) ir tarmės opozija, nes dauguma respondentų apskritai teigė kalbantys netarmiškai, todėl jų vartojamas netarminis kalbos variantas yra tinkamas kalbėti visur: namuose, su draugais, viešumoje.

Taigi raseiniškių nuostatos dėl tarminio kodo vartojimo domenuose rodo menkesnę vertę turinčios tarmės priešinimą prestižiniam bendrinės kalbos (netarminio kalbos varianto) vaizdiniai.

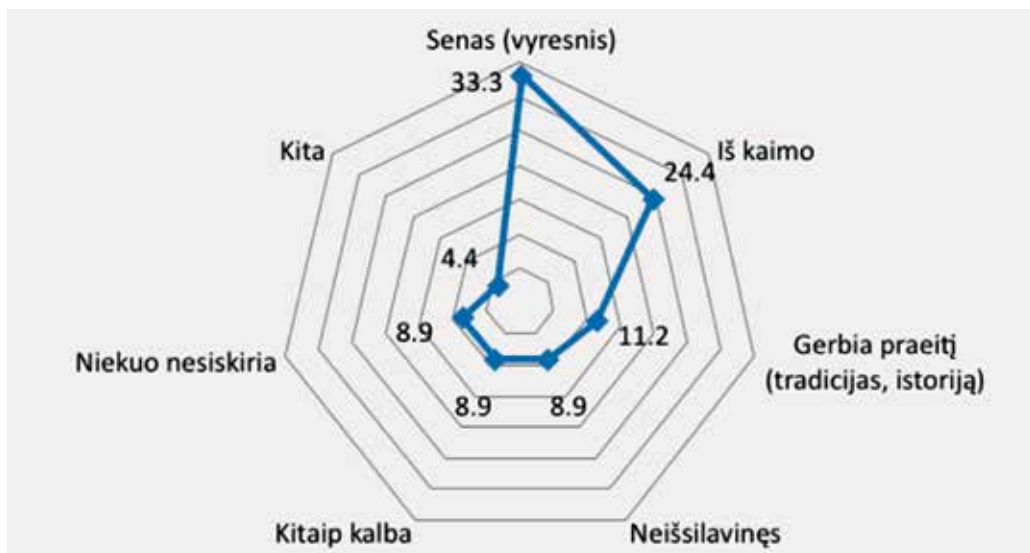
4.5. TARMIŠKAI KALBANČIO ŽMOGAUS PORTRETAS

Dauguma (69 proc.) respondentų tarmiškai kalbančio žmogaus asociatų nepateikė. Vieni iš jų teigė apskritai nieko apie tarmes nežinantys ir nenorintys žinoti (194ŠAUK2M, 292ADOM1M, 359LOMI3M ir kt.), kiti atsakė *nežinau* (195KURT2M, 361SKAU3M, 362PETK3M-1, 363VIDU3M ir kt.).

Remiantis Inoue vertinamųjų žodžių bei Garreto, Williams ir Evans reikšminių žodžių technikos principais (Inoue 1999a: 147–160; Garret, Williams, Evans 2005: 37–54), beveik trečdalis (31 proc.) respondentų įvardyti tarmiškai kalbančio žmogaus požymiai skirtini į 6 pagrindines grupes: 1) *senas (vyresnis)*; 2) *iš kaimo*; 3) *gerbiantis praeitį, tradicijas, istoriją*; 4) *neišsilavinęs*; 5) *kitaip kalbantis* ir 6) *niekuo nesiskiriantis*.

Tokia klasifikacija pasirinkta peržiūrėjus ir išanalizavus visų asociatų turinius, nes vien reikšminių žodžių technika gali suklaidinti identifikuojant konceptualizacijos polinkius (plg. Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017: 75). Pavyzdžiui, jaunosios kartos atstovės (258KELM1M) tarmiškai kalbančio žmogaus apibūdinime *tarmiškai kalbantis, atrodo, kad turėtų būti iš kaimo, bet pagalvoju, kad ne pagal reikšminį žodį iš kaimo* be papildomos turinio analizės būtų klaidingai nustatytas kaimo požymis, kurio tiriamoji nekonceptualizuoja.

Dalis respondentų įvardijo po keletą tarminio kodo atstovo požymių, todėl procentai skaičiuojami nuo visų pateiktų asociatų, žr. 26 pav.

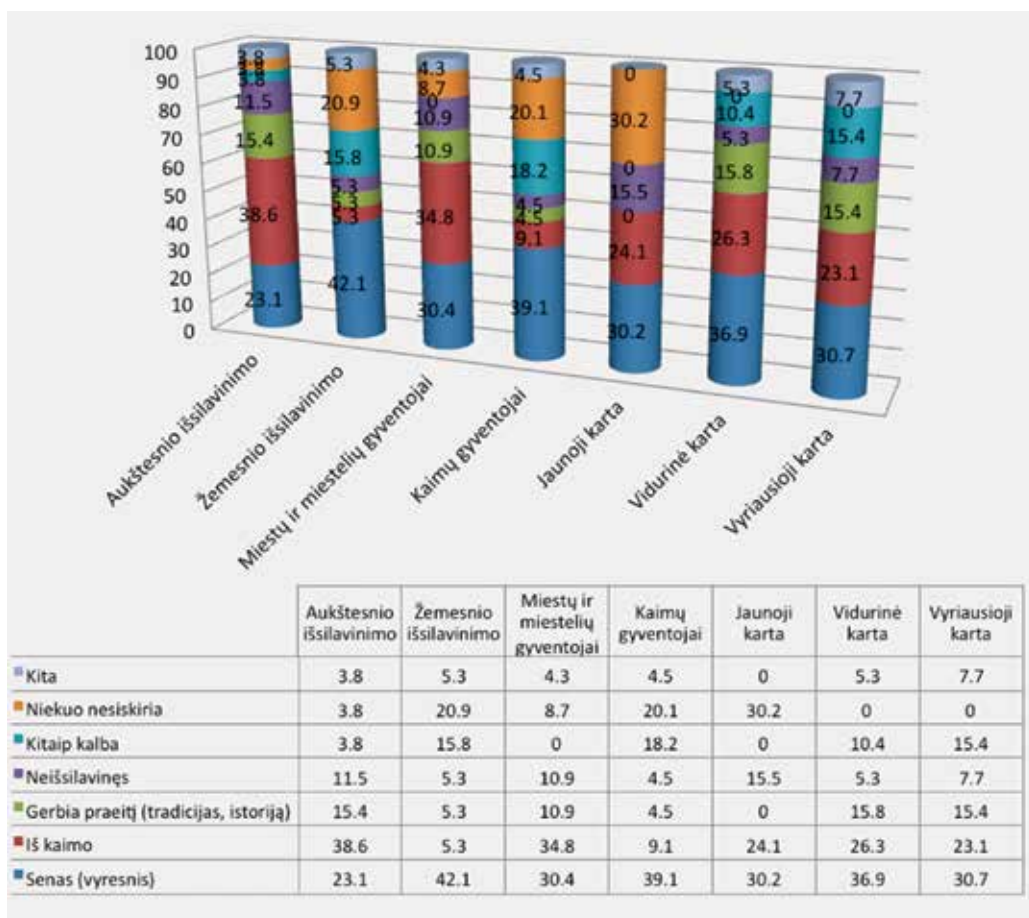
26 pav. Tarmiškai kalbančio žmogaus asociaty statistika (procentais)

Kaip matyti iš 26 pav., *senas (senesnis, vyresnis)* ir *gyvenantis kaime* – svarbiausi ir dažniausiai raseiniškių, pateikusių asociatus, vaizduotėje piešiamo tarmiškai kalbančio žmogaus požymiai. Kiek daugiau nei dešimtdalis asociaty, susijusių su *pagarba praeičiai, istorijai, tradicijoms*. Kiti požymiai – *neišsilavinęs* ar *žemesnio išsilavinimo, kitaip kalbantis, niekuo nesiskiriantis* – tiriamiesiems mažiau svarbūs.

Aukštesnio išsilavinimo miestuose ir miesteliuose gyvenančių visų kartų informantų pateiktuose asociatuose vyraujantys konceptai *senas* ir *iš kaimo* atspindi tradicinę tarminio kodo vartotojo sampratą: *seni žmonės iš kaimo* (194ŠAUK3M-2), *išsikėlę į miestus nekalba tarmiškai* (258KELM2M), *kaimo žmonės kaip išein, taip kalb* (258KELM3M), *tarmiškai kalbantis žmogus – gyvena kaime, prisitaikęs prie gyvenamosios vietos* (260TYTU2M), *kaime seneliams tinka kalbėt, o mums – ne* (360BATA1M), *vyresni, iš kaimo [tarmiškai kalba]* (360BATA2M), *tarmiškai kalbantis – iš kaimo* (361SKAU2M), *tarmiškai kalbantis – iš kaimo, provincijos, senesnis* (363VIDU1V), *senesni daugiau išlaikę tarmę, taip pat kaimas* (364RASE1M), žr. 27 pav.

Neišsilavinimo ar *žemesnio išsilavinimo* požymis, minėtas tik aukštuosius ir aukštesniuosius mokslus baigusiu įvairaus amžiaus raseiniškių ir vienos mokykloje besimokančios jaunosios atstovės: *tarmiškai kalbantis – <...> visai neišsilavinęs <...>* (162GUDM2M) *tarmiškai kalbantis – <...> menkesnio išsilavinimo* (364RASE1M), *tarmiškai kalbantis – neišsilavinęs...* (258KELM3M), *tarmiškai kalba <...> žemesnio išsilavinimo žmonės* (361SKAU1M), labiausiai sietinas su nuostatomis, suformuotomis švietimo įstaigų, žr. 27 pav.

Dalis įgijusių aukštuosius ir aukštesniuosius mokslus vyriausios ir vidurinės kartos respondentų tarmiškai kalbančiam žmogui dar priskyrė *pagarbą praeičiai, tradicijoms, istorijai: tarmiškai kalbantis – <...> unikalus, išsaugojęs unikalumą, gerbia tradicijas, isto-*

27 pav. Tarmiškai kalbančio žmogaus asociatų ir informantų ekstralingvistinių veiksnių koreliacija

riją (162GUDM2M), *tarmiškai kalbantis žmogus – protings ir šaknis išsaugojęs, išlaikęs tradicijas* (194ŠAUK3M), *kalbantis tarmiškai – tautiškumas, pagarba istorijai, gimtajai kalbai* (327NEMA3V), *tautybės, savo šakny išsaugojimas, etnografija* (394PAŠA2M-1), <...> *senovė, tautosaka, tradicijos, papročiai* (361SKAU2M), žr. 27 pav.

Žemesnio išsilavinimo kaimų gyventojų pateiktuose tarminio kodo vartotojo asociatuose dažniausiai vyravo *seno* žmogaus konceptas: *gal senesni kitaip kalb* (225KUŠL3M), *vyresni [kalba]* (227KIAU1M), *vyresni kalba tarmiškiau, nutrauko galūnes* (259KUBI2M), *senesni žmonės kalba tarmiškai, kitaip* (293PAKR2M), *vyresni gal kalba tarmiškai* (464EIČI2M), *senesni žemaitiškai šneka, o jaunesni – taip paprastai kaip ir visi čia* (398aGERV3M), taip pat atkreiptas dėmesys į kitokią nei jų pačių kalbą: *kitoniškai šnek ir viskas* (326STUL3M-1), *kalba kitaip* (293PAKR3M), *galūnes kitaip taria, žodžiai keisti* (359LOMI2V), žr. 27 pav. Jaunosios kartos atstovai išskirtinumo neįžvelgė: *tarmiškai kalbantis nesiskiria niekuo* (225KUŠL1M); *kai pagalvoju, niekuo nesiskiria*

(257KRAŽ1M), *tarmiškai kalbantis, atrodo, kad turėtų būti iš kaimo, bet pagalvoju, kad gal ne* (258KELM1M), *tarmiškai kalbantis niekuo nesiskiria – toks kaip ir mes visi* (326STUL1V), žr. 27 pav.

Vos keletas tiriamųjų tarminio varianto vartotojui priskyre patrauklias žmogaus savybes, pavyzdžiui: *gers, protings, solidus, brandus, „dūšios“ žmogus* (194ŠAUK3M, 329ALĖJ2M-1). Tik vienai raseiniškei (išsilavinimas aukštesnysis) *tarmiškai kalbantis asocijuojasi su suvalkiečiais, jų skūpumu* (257KRAŽ3M-2). Veikiausiai šiuose komentaruose galima įžvelgti asmeninėmis patirtimis paremtas įžvalgas arba nuomone išreikšiamas visuomenėje stereotipizuojamo *skūpaus* suvalkiečio įvaizdis, žr. 27 pav.

Apibendrintai įvertinus asociatus, teigtina, kad aukštesnio išsilavinimo miestų ir miestelių gyventojams pietų žemaičiams raseiniškiams tarmiškai kalbantis žmogus dažniau siejamas su įprastu Lietuvoje tarmiškai kalbančio žmogaus stereotipu – *gyvenančiu kaime, vyresnio amžiaus ir gerbiančiu tradicijas, savo kraštą, istoriją* – plg. su kt. sociolingvistiniais tyrimais (Aliūkaitė 2008; Kačiuškienė 2012; Vaicekauskienė, Sausverde 2012; Ramonienė 2013; Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017: 75 ir kt.).

Žemesnio išsilavinimo kaimuose gyvenančių tiriamųjų pašamonėje tarminio kodo atstovas – *vyresnis ir kitaip kalbantis, bet gyvenantis jų aplinkoje*.

Asociatų ir amžiaus veiksnių koreliacijos analizė parodė, kad greta įprastų vertinimų (*vyresnio amžiaus, gyvenantis kaime, provincijoje*) vidurinės ir vyriausios kartos atstovams tarmiškai kalbantis žmogus – *kitoks, kitaip kalbantis*, o jaunesiems raseiniškiams – *žemesnio išsilavinimo*, bet kokių nors *išskirtinių savybių neturintis*.

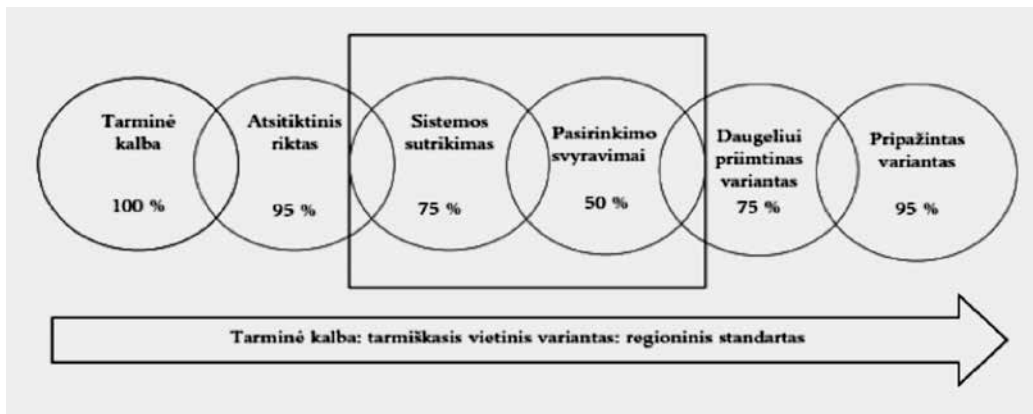
Taigi iš pateiktų asociatų analizės darytina išvada, kad raseiniškių piešiamas tarminio kodo vartotojo portretas nėra tapatus jiems patiems, t. y. tarmiškai (*kitaip*) kalba arba *gyvenantis provincijoje, kaime*, arba *vyresni, bet kiti*.

5. PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ TERITORIJOS SKAIDUMAS TARMISKUMO POŽIŪRIU

Kintanti tradicinių tarmių situacija ir besikeičiančios tarmiškumo bruožų nomenklatūros inicijuoja naujų tarmėtyros metodologijų peržiūrą. Dėl „išsitrynusių“ tarminių teritorijų ribų ir kalbos variantų raiškos įvairovės besiformuojantiems kalbos dariniams – geolektams – analizuoti tradicinių tarmių tyrimų metodų nebepakanka (plg. Aliūkai-
tė, Mikulėnienė 2014a: 257; Mikulėnienė 2019: 51). Todėl horizontaliosios ir vertikali-
siosios konvergencijos veikiamų vietinių kalbos variantų su integruotais ne tiek vietos,
kiek erdvės matmenimis, vertinimams svarbūs tampa tarmiškumo¹¹⁷ rodikliai (plg.
Mikulėnienė 2020a: 4).

Nehomogeniškumu pasižyminčių kalbos atmainų tarmiškumui išmatuoti remiamasi Mikulėnienės sudaryta tarminio kalbėjimo (tarmiškumo) kaitos skale, pagrįsta ja-
ponų dialektologo Inoue kiekybinių įverčių metodu (Inoue 2012: 121–122; Mikulė-
nienė 2020a: 6).

Taigi išskiriamos šešios lietuvių tarminio kalbėjimo (tarmiškumo) kaitos stadijos¹¹⁸,
žr. 28 pav.

28 pav. Vietinių tarminių variantų kaitos (procentais) stadijų skalė
(skalės schema iš Mikulėnienė 2020a: 6)

¹¹⁷ Plačiau apie tarmiškumo sampratą žr. Mikulėnienė 2020a: 4.

¹¹⁸ Inoue fonetinių ir akcentinių ypatybių paplitimą apskaičiavo procentais bei išskyrė penkias kalbos kaitos ir požiūrio į variantiškumą stadijas: 1) iki 5 proc. populiacijos vartojamas kalbos reiškinys vertinamas kaip atsitiktinė klaida; 2) kai reiškinio paplitimas apima 25 proc., vertinamas kaip kalbos sistemos sutrikimas; 3) požymio(-ių) sklaidai pasiekus pusę kalbos vartotojų, jis (požymis) pripažįstamas ir vartojamas pramaišiu su įprastiniu; 4) kalbos reiškinys laikomas įprastu, jei vartojamas 75 proc. kalbos bendruomenės narių; 5) kai naujasis kalbos reiškinys paplitęs tarp 95 proc. kalbos vartotojų, jis tampa visuotinai pripažintu (žr. Inoue 2012: 121–122, dar žr. Mikulėnienė 2020a: 6).

Naujasis įrankis leidžia objektyviai įvertinti ir pereiginį pietų žemaičių raseiniškių geolektą, o apskaičiuvus kalbos bendruomenių narių tarmiškumo rodiklius ir išsiaiškinus tarminių požymių nomenklatūrines vertes, pademonstruoti realią tarminę situaciją stebimuoju laiku bei prognozuoti kalbos varianto ateities scenarijų.

Pietų žemaičių raseiniškių tarmiškumo rodikliai gaunami apskaičiuvus kiekvieno respondento visų šnekamojoje kalboje (pasirinktoje įrašo dalyje) galimų realizuoti ir realizuojamų pietų žemaičių raseiniškių tarminių formų santykį¹¹⁹. Didesni tarmiškumo rodikliai rodo daugiau realizuojamų tradicinės patarmės tarminių požymių, ir priešingai – rodiklių mažėjimas leidžia teigti kalbos varianto ir bendrinės kalbos artėjimą.

Tiriamųjų tarmiškumo indeksų vertės patikrinamos kiekybiniu dialektometrijos metodu¹²⁰ ir, atlikus tarmiškumo rodiklių klasterizaciją kompiuterine programa *Gabmap*, vizualizuojamos pseudožemėlapyje¹²¹.

Iki šiol lietuvių tarmėtyroje *Gabmap* programa taikyta skirstant vietas pagal tarminių ypatybių panašumus ar skirtumus (Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017; Čepaitienė 2016a: 143–174; Čepaitienė 2018; 2018a: 44–75; Čepaitienė 2019: 39–74; Mikulėnienė, Čepaitienė, Bakšienė ir kt. 2019: 10), o šiame darbe klasiterizuojamos tarmiškumo vertės, arba tarmiškumo rodikliai.

Tiriant tarmiškumo rodiklius, remiamasi raseiniškių sociokultūrinių tinklų analizės duomenimis, t. y. tarminių požymių kiekybiniai duomenys analizuojami pagal zonas.

Iš viso tiriami 24 informantų šnekamosios kalbos duomenys: Kelmės (šiaurinės) zonos vienuolika (227KIAU3M, 227KIAU3M-1, 227KIAU1M, 257KRAŽ3V, 257KRAŽ3M-2, 257KRAŽ1M, 258KELM3M, 258KELM2M, 258KELM1M, 260TYTU2M, 260TYTU2V), žr. 28 pav., Rasėinių (pietrytinės) – aštuoni (294LYDU3M, 294LYDU2V, 363VIDU1V, 363VIDU2M, 363VIDU3M, 364RASE1M, 364RASE2V, 364RASE3M), žr. 29 pav., ir Tauragės (vakarinės) – penki (358PAGR2M, 358PAGR3M, 361SKAU2M, 361SKAU1M, 361SKAU3M), žr. 30 pav.

Tiriant tarmiškumą pagal zonas atsižvelgiama į informantų gyvenamosios vietovės administracinių statusų ir išsilavinimo koreliaciją. Ryšio tarp gyvenamosios vietovės administracinio statuso ir išsilavinimo analizė būtina aiškinantis tarmiškumą, nes nuostatų dėl tarmiškai kalbančio žmogaus tyrimų duomenimis, neretai tiriamiesiems tar-

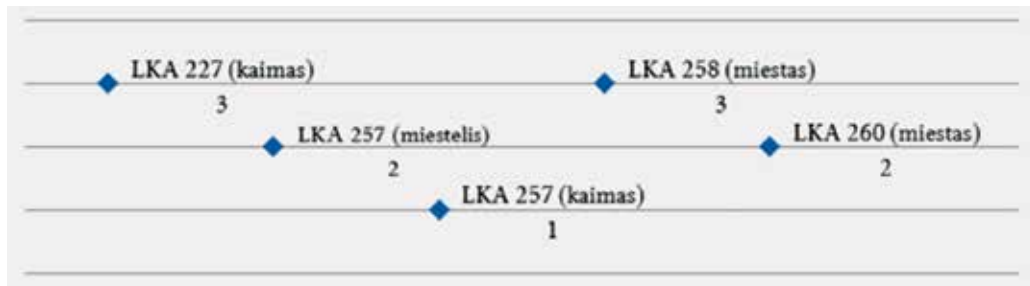
¹¹⁹ Tarmiškumo ir netarmiškumo rodiklių skaičiavimo pavyzdys: informanto kalboje iš viso suskaičiuoti 136 galimi tarti raseiniškiams būdingi požymiai, jie įvertinti koeficientu, arba indeksu, 1 (t. y. prilyginti 100 proc.); kalbėdamas tiriamasis realizuoja 93 (68,4 proc.) ypatybes, nerealizuoja – 43 (31,6 proc.), taigi $1 \times 93 : 136 = 0,68$. Suapvalinus gaunamas tarmiškumo koeficientas yra 0,7, netarmiškumo ($1 \times 43 : 136 = 0,31$, suapvalinus – 0,3).

¹²⁰ Apie dialektometrijos metodą ir jo taikymą žr. Nerbonne, Kleiweg 2007: 149, Szmrecsanyi 2011: 46 ir kt.

¹²¹ *Gabmap* programa sudarytuose žemėlapiuose galima fiksuoti vertes (tarmiškumo laipsnio) (angl. *value maps*), skirtumus (angl. *difference maps*) ir (ar) atskaitos taškus (angl. *reference point maps*) pasirinktose vietovėse. Šie žemėlapiai, kuriuose analizuojami tik skaitiniai duomenys, leidžia nagrinėti verčių geografinį paplitimą pagal kintamuosius, tarminių punktų ryšių stiprumą, nustatyti pasirinktos vietovės tarminus skirtumus pagal vietovių geografinę padėtį (plačiau žr. *Gabmap*).

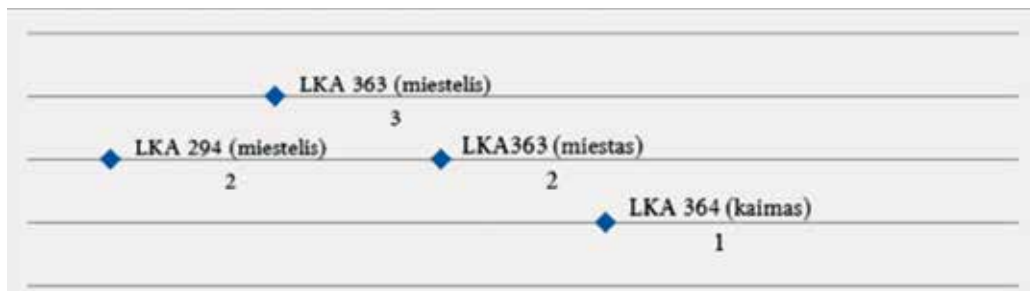
minio kodo vartotojo vaizdinys siejamas su kaime gyvenančiu žemesnio išsilavinimo asmeniu (žr. šio darbo 4.5 dalį).

Taigi Kėlmės zonai priskirtini keturi kaimuose gyvenantys informantai: 227KIAU1M, 227KIAU3M, 227KIAU3M-1 ir 257KRAŽ3V, du – 257KRAŽ1M, 257KRAŽ3M-2 – miesteliuose ir penki – 258KELM2M, 258KELM3M, 260TYTU2M, 260TYTU2V – miestuose, žr. 29 pav.

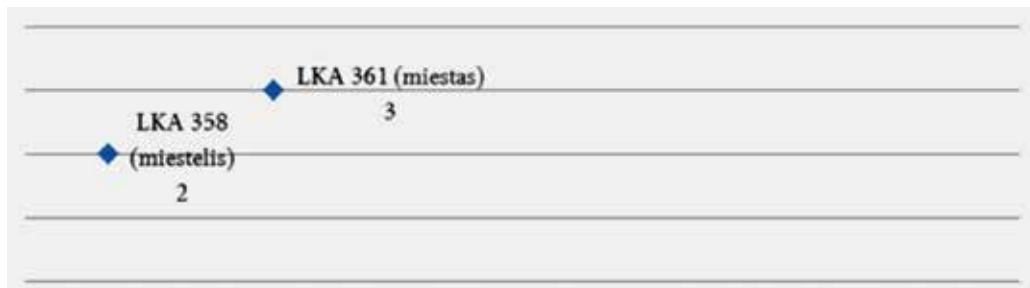
29 pav. Kėlmės zonos informantų imtys ir jų gyvenamosios vietovės administracinis statusas

Rasėinių zonai atstovauja vienas informantas iš kaimo 364RASE3M, penki – 294LYDU2V, 294LYDU3M, 363VIDU1V, 363VIDU2M, 363VIDU3M iš miestelių ir du – 364RASE1M, 364RASE2V – iš miesto, žr. 30 pav.

30 pav. Rasėinių zonos informantų imtys ir jų gyvenamosios vietovės administracinis statusas

Du Tauragės zonos informantai – 358PAGR2M, 358PAGR3M – yra miestelio gyventojai ir trys – 361SKAU2M, 361SKAU1M, 361SKAU3M – miesto, žr. 31 pav.

31 pav. Tauragės zonos informantų imtys ir jų gyvenamosios vietovės administracinis statusas

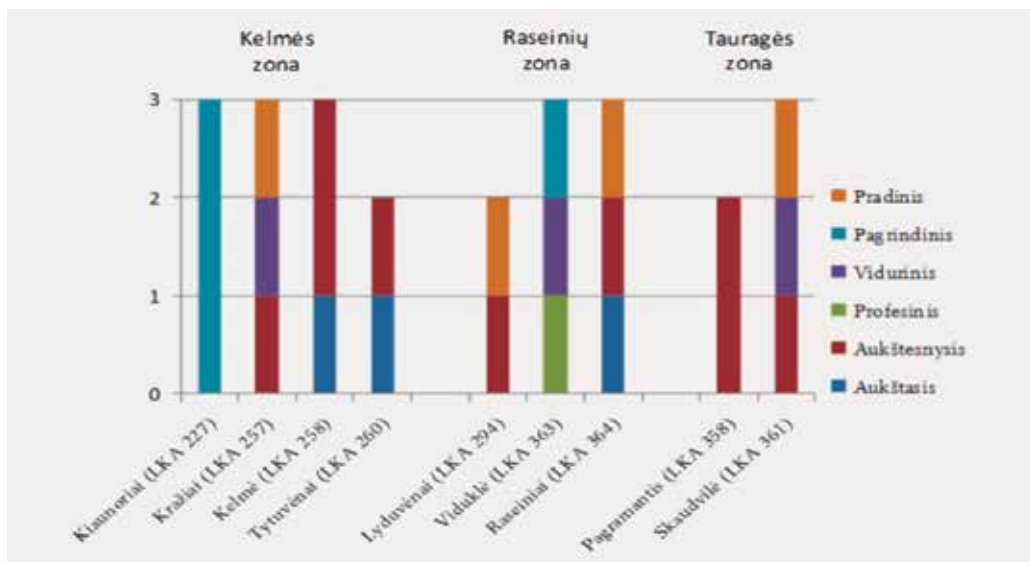
Pagal išsilavinimą apklaustieji skiriami į: įgijusius pradinį, vidurinį, pagrindinį, profesinį, aukštesnįjį ir aukštąjį išsilavinimą.

Kelmės zonos kaimuose gyvenantys informantai yra trys – 227KIAU1M, 227KIAU3M, 227KIAU3M-1 – pagrindinio ir vienas – 257KRAŽ3V – pradinio išsilavinimo, žr. 32 pav. Iš miestelių vienas tiriamasis – 257KRAŽ3M-2 – įgijęs aukštesnįjį ir vienas – 257KRAŽ1M – vidurinį išsilavinimą, žr. 32 pav. Šios zonos miestų gyventojams atstovauja du tiriamieji – 258KELM1M ir TYTU2602V, baigę aukštuosius, ir trys – 258KELM2M, 258KELM3M, TYTU2602M – aukštesniuosius mokslus, žr. 32 pav.

Rasėinių zonos kaimo gyventojams atstovauja vienas – 364RASE3M – tiriamasis, jo išsilavinimas – pradinis, miestelių – penki, kurių vienas – LYDU2942V – įgijęs aukštesnįjį, vienas – 363VIDU2M – profesinį, vienas – 363VIDU1V – vidurinį, vienas – 363VIDU3M – pagrindinį ir vienas – LYDU2943M – pradinį išsilavinimą. Šios zonos tiriamieji iš miestų yra du: 364RASE1M, baigęs mokslus universitete, ir 364RASE2V, turintis aukštesnįjį išsilavinimą, žr. 32 pav.

Tauragės zonos du tiriamieji – 358PAGR2M ir 258PAGR3M – yra iš miestelio ir abu jie baigę aukštesniuosius mokslus, trijų miesto informantų išsilavinimai skirtingi: 361SKAU2M turintis aukštesniojo mokslo diplomą, 361SKAU3M – vidurinio mokslo baigimo atestatą ir 361SKAU1M baigęs pradinę mokyklą, žr. 32 pav.

Kaip matyti iš duomenų, LKA punktuose nėra visus objektyviuosius (demografinius ir sociokultūrinius) kriterijus atitinkančių atstovų. Pavyzdžiui, profesinį išsilavinimą įgijęs tik vienas Rasėinių zonos informantas, o Tauragės zonoje nėra tiriamųjų iš kaimo, žr. 32 pav. Tačiau šis trūkumas netrukdo įgyvendinti pagrindinį šio darbo tikslą – nustatyti kalbinę šio krašto situaciją stebimuoju laiku ir identifikuoti tradicinės pietų žemaičių raseinių patarmės kaitos kryptis, nes tarminės kaitos tendencijas atskleidžia tyrimui pasirinktas multimodalusis tarmėtyros modelis (žr. darbo įvade).

32 pav. Tiriamųjų imtys zonose pagal išsilavinimą

5.1. PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ TARMIŠKUMO RODIKLIAI

Tarmiškumas nustatytas per klausius pasirinktų informantų įrašus. Įrašo trukmė ignoruota, t. y. išanalizuoti skirtingos trukmės pokalbių įrašai. Toks medžiagos atrankos principas yra patikimas ir objektyvus, nes laikantis tarminių ypatybių skaičiavimo pagal tos pačios trukmės įrašus gali neatsispindėti reali kalbinė situacija, pavyzdžiui, pradėdamas atsakinėti į užduotą klausimą (ne visi tiriamieji vienodai kalbūs: vieni pasakojo daugiau, kiti į klausimus atsakinėjo gana lakoniškai; skiriasi ir kalbėjimo tempas: vienu kalba greitesnė, kitų – lėtesnė), informantas savo kalbą koreguoja, kalbėdamas ilgiau, jis labiau atsipalaiduoja ir kalba įprastai.

Būtina pasakyti, kad klausantis įrašų ir nustatant pietų žemaičių raseiniškių tarmiškos ypatybes, išskiriančias iš kitų (pa)tarmių, atsižvelgta ir į garsų kokybinius požymius, tačiau plačiau jie nenagrinėti.

Klausantis įrašų buvo fiksuojami visi galimi tarti pietų žemaičiams raseiniškiams būdingi fonetiniai, morfologiniai ir kiti (pavyzdžiui, prielinksnio *pas* konstrukcija su kilmininku, prielinksnio *per* ir priešdėlio *per-* tarimas (*par, par-*) požymiai, išskiriantys raseiniškius iš kitų patarmių, žr. 8 lentelę.

Visų informantų realizuojamų tarminių požymių duomenys suklasifikuoti pagal zonas (žr. 4 priedą) ir, remiantis skiriamųjų, būdingųjų bei savitųjų fonetinių ypatybių distribuciją raseiniškių patarmės plote atspindinčia matrica (žr. 8 lentelę), sudarytos tarminių požymių realizavimo stebimuoju laiku matricos, žr. 14, 15 ir 16 lenteles.

Raseiniškių kalbos pavyzdžiai transkribuoti taikant tarptautinę fonetinę abėcėlę (TFA¹²²). Modifikuotas tarminių *Palemono* ir TFA rašmenų atitikmenų bei jais žymiųjų garsų ir kitų fonetinių elementų aprašas, pritaikytas pietų žemaičiams raseiniškiams, pateikiamas 5 priede¹²³.

5.1.1. KELMĖS ZONOS TARMIŠKUMAS

Kaip jau minėta, sociokultūrinių tinklų analizės duomenimis, Keimės zonos tankiais, sudėtingos struktūros atviraisiais tinklais pasižyminčių bendruomenių (LKA punktų) dažniausios judėjimo kryptys – į Šiaulius, retesnės – į Kauną. Taigi buvo keliami prielaidai, kad šios zonos LKA punktuose galima intensyvi vakarų aukštaičių šiauliškių tarminių ypatybių sklaida ir netiesiogiai, per „struktūrines duobes“, iš Kauno perimti bendrinei kalbai artimesnio varianto bruožai (plačiau žr. šio darbo 3.3.2.1 dalyje).

Sudaryta šnekamojoje kalboje realizuojamų pietų žemaičių raseiniškių tarminių ypatybių matrica rodo, kad skiriamųjų ir būdingųjų (ryškių ir patiems vartotojams lengvai pastebimų) tarminių požymių Keimės zonos tiriamieji arba vartoja labai retai, arba visai atsisako, žr. 14 lentelę.

¹²² Angl. *International Phonetic Alphabet* (IPA).

¹²³ Dėl TFA abėcėlės taikymo lietuvių tarmių garsams plačiau žr. Bakšienė, Čepaitienė 2017: 105–135.

14 lentelė. Kelmės zonos tiriamųjų tarmiškumą stebimuoju laiku iliustruojanti matrica¹²⁴

Informantas	<i>ie, uo</i> : <i>y, ū</i>	<i>Tviritagal. an, am, en, em (on, om (un, um))</i>	* <i>tj, *dj</i>	Ilg. įtempt. <i>é, o</i> kamiene ir kirč. galūn. : <i>ie, uo</i>	<i>Tviritapradž. am, an, em, en</i>	<i>q, ɣ, i, y</i> nekirč. galūn. : <i>a, e, i, u (an, en)</i>	<i>é, o</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>a, i, e</i>	<i>y, ū</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>i, u</i>	<i>i, u (il, ir, ul, ur, ui)</i> platinimas	<i>ai, ei</i> : <i>a, e</i>	Galūnių trumpinimas (išsk. tarp <i>s, š, z, ž</i> ir <i>l, r, m, n</i>)	Kičio atitraukimas	Priešd. <i>per-</i> ir prieš. <i>per</i> : <i>par-</i> , <i>per</i>	Priel. <i>pas</i> su kilm. l.
227KIAU3M	(+-)	0	(+-)	+	+	+	+	+	(+)	0	+	(+)	0	0
227KIAU3M-1	(+-)	0	0	+	+	+	+	+	(+)	0	+	(+)	(+)	(+)
227KIAU1M	(-)	0	(-)	(+)	+	+	+	+	(+)	0	+	(+)	0	0
257KRAŽ3V	(+-)	0	0	+	+	+	+	(+)	(+)	0	+	(+-)	0	0
257KRAŽ3M-2	(+)	0	0	+	+	+	+	+	+	0	+	(+)	0	0
257KRAŽ1M	(-)	0	0	(+-)	+	+	(+)	+	0	0	(+)	(-)	0	0
258KELM3M	(+-)	0	0	+	+	+	+	+	+	0	(+)	+	0	0
258KELM2M	(-)	0	0	(+-)	+	+	+	(+)	(+)	0	+	(+)	(-)	0
258KELM1M	0	0	0	(+-)	+	+	+	0	(+)	0	(+-)	(+-)	0	0
260TYTU2M	0	0	0	(-)	+	+	(+)	(+-)	(-)	0	+	(+-)	0	(-)
260TYTU2V	(-)	0	0	(-)	+	+	+	(+)	(+-)	0	+	(-)	0	0

Dvibalsiai *ie, uo* šios zonos informantų stebimuoju laiku atliepiami vienbalsiais *i, u*: arba diftongoidais *i:ĩ, u:ũ*¹²⁵ retai. Tik vieno vyriausios kartos respondento kalboje šis požymis kiek dažnesnis ([ˈm:i:sʰtʲɛ] ~ *miestè*, [dʰi:ĩɛʰju:] ~ *dviejų* 257KRAŽ3M-2), tačiau vartojamas pramaišiu su bendrinės kalbos atitikmeniu ([va¹zʲu:dava] ~ *važiūdavo*, bet [va¹zʲuɔdavʊm] ~ *važiúodavom*), žr. 14 lentelę. Vos po vieną ar du pagrindinio skiriamojo raseiniškių požymio atvejų nustatyta jaunosios ir vidurinės kartos tiriamųjų kalboje ([dʲi:ĩˈdʲeːlʲɛɪs] ~ *diedėliais* 227KIAU1M, [aʃtu¹nˈo:lʲika] ~ *aštuoniólíka*, [tʲi:ĩˈsʲo:ǫ] ~ *tiesióg* 257KRAŽ1M, [²pʲrʲi:ĩ] ~ *priė* 258KELM2M, [raˈmutʃʲuɔsʲɛ] ~

¹²⁴ Lentelėje pateikiamų ženklų reikšmių interpretacijos: „+“ – pateikėjo kalboje visuotinai ar labai dažnai fiksuojamas požymis; „(+)-“ – pateikėjo kalboje požymis neretas, tačiau vartojamas pramaišiu su bendrinės kalbos atitikmeniu; „(+)-“ – bent keletą kartų užfiksuotas požymis; „(-)-“ – vieną kartą (arba labai retai) pavartotas požymis; „0“ – nė karto per pokalbį pateikėjo nepavartotas požymis.

¹²⁵ Iki XX a. 8–9 dešimtmečių manyta, kad bendrinės kalbos dvibalsiai *ie, uo* raseiniškių atliepiami vienbalsiais *i, u* (plg. LKTCH 1970: 18; Zinkevičius 1981: 15; dar žr. Atkočaitytė 2002: 152 ir ten nurodyta literatūra ir kt.). Atkočaitytė, pritaikiusi akustinės analizės metodą, įrodė Girdenio ir Bukančio prielaidas (žr. Girdenis 1970: 143–145; Букантис 1984: 93–94), kad raseiniškių patarmėje bendrinės kalbos dvibalsius *ie, uo* atitinka diftongoidai *i:ĩ, u:ũ* (Atkočaitytė 2002: 176–178). Disertacijoje tarminių ypatybių eksperimentiniai tyrimai nebuvo atlikti, jie užrašyti pagal iš klausos nustatytus informantų ištartus garsus.

Ramūčiuose, [ʔ¹nuš] ~ *nuō* 260TYTU2V), žr. 14 lentelę. Šios ypatybės vartojimas nė karto neužfiksuotas klausantis jaunosios ir vidurinės kartos miestuose gyvenančių informantų – 258KELM1M ir 260TYTU2M – įrašų, žr. 14 lentelę.

Tvirtagaliai dvigarsiai *am, an, em, en* visų kalbintų tiriamųjų visuose šios zonos LKA punktuose išlaikomi sveiki. Vadinas, su šiuo požymiu elgiamasi taip, kaip ir bendrinėje kalboje ([ap¹s¹r²laŋ¹k¹ɿ] ~ *apsilañkė* 227KIAU3M-1, [pa¹skɿnd] ~ *paskùndžia*, [n¹eskɿnd] ~ *neskùndžia* 227KIAU3M, [ap²laŋ¹k¹ɿm] ~ *aplañkèm* 260TYTU2V).

Senuosius junginius **tj, *dj* Kelmės zonos LKA punktų gyventojai stebimuoju laiku pakeitę bendrinės kalbos atitikmenimis. Žemaičiams būdinga tarminė ypatybė vos po vieną ar keletą kartų užfiksuota dviejų informantų kalboje ([pa¹skɿnd] ~ *paskùndžia*, [n¹eskɿnd] ~ *neskùndžia* 227KIAU3M, [mɔts¹ka¹t¹ɿ] ~ *Mockáičiai* 227KIAU1M), žr. 14 lentelę.

Tačiau ilgųjų įtemptųjų *é, o* dvibalsinimo patys tiriamieji veikiausiai nepastebi, todėl šios ypatybės labai dažnas vartojimas užfiksuotas beveik pusės tiriamųjų kalboje ([¹muɔt¹ɿnɔ] ~ *mótina*, [²r¹ɿek] ~ *rėkia*, [kɔɔ¹nuɔrs] ~ *ko nòrs* 227KIAU3M, [mɔ¹s¹ɿet¹] ~ *musét* (turbūt), [ma¹z¹ɿɿ] ~ *mažėja*, [n¹ɿera] ~ *nèrà* 227KIAU3M-1, [tu¹r¹ɿɿeju] ~ *turėjau*, [ɔv¹tuɔbɿsas] ~ *autobùsas*, [tɔɔ¹ɿ] ~ *tolì* 257KRAŽ3V, [ba²ʃuɔru] ~ *bajōry*, [kaɣkɔ²k¹ɿuɔs] ~ *kažkokiōs*, [g¹ɿm¹r²nɿes] ~ *giminés* 257KRAŽ3M-2, [ra¹ʃuɔnɿs] ~ *rajonùs*, [a¹gruɔnɿmɿ] ~ *agronomè* 258KELM3M), žr. 14 lentelę. Atkreiptinas dėmesys, kad vos po kartą dvibalsinimo atvejų nustatyta Týtuvėnų (LKA 260) miesto respondentų šnekamojoje kalboje ([²t¹ɿet¹ɿs] ~ *tétis* 260TYTU2M ir [n¹ɿera] ~ *nèrà* 260TYTU2V), žr. 14 lentelę.

Tvirtapradžius *am, an, em, en* visi tiriamos zonos kalbinti raseiniškiai išlaikė sveikus ([g¹ɿ¹v¹ɿn¹t¹ɿ] ~ *gyvėnti* 357KRAŽ1M), o *q, ɛ, j, y* nekirčiuotose galūnėse tarė trumpai *a, e, i, u* arba labai retai – *an, en* ([²kan¹] ~ *kā* 227KIAU3M, 227KIAU3M-1).

Nekirčiuotame kamienne ir galūnėje balsiai *é, o* visada arba beveik visada tariami *a, i, e* ([s¹ɑ¹ka] ~ *sāko*, [su¹sta¹b¹d¹ɿ] ~ *sustābdė* 260TYTU2M, [s¹ɿedes] ~ *Sèdos*, [ap²laŋ¹k¹ɿm] ~ *aplañkèm* 260TYTU2V, [pater¹s¹i:dava] ~ *pataisýdavo*, [ap¹s¹r²laŋ¹k¹ɿ] ~ *apsilañkė* 227KIAU3M-1) žr. 14 lentelę.

Nekirčiuoto kamieno ir galūnės *y, ū* virtimas trumpaisiais *i, u* šios zonos informantams būdingas ([r¹ɿ¹to:jeus] ~ *rytójaus*, [s¹ɿn¹ũ¹n¹ɿje] ~ *seniūnija* 260TYTU2M, [g¹ɿ¹v¹ɿn¹ɿms] ~ *gyvėnimas* 227KIAU3M-1, [g¹ɿ¹r²nɿer] ~ *grynaĩ* 258KELM3M, [s¹ɿs¹ɿɿis] ~ *sēserys*, [paɣɿ¹m¹ɿet¹ɿ] ~ *pažymėti* 258KELM2M, [pa¹v¹ɿz¹dɿɿu] ~ *pāvyzdžiui*, [g¹ɿ¹v¹ɿn¹ɿ] ~ *gyvėnti* 357KRAŽ1M), išskyrus vieną jaunąjį tiriamąjį iš Kelmės (LKA 258) miesto (258KELM1M), kurio kalboje neužfiksuotas nė vienas toks atvejis, žr. 14 lentelę.

Iš matricos duomenų matyti, kad trumpuosius balsius *i, u* bei dvigarsius *il, ir, ul, ur* ir dvibalsį *ui* šiaurinės dalies tiriamieji platina beveik visada¹²⁶ ([n¹ɿ¹bɿɔa] ~ *nebùvo*,

¹²⁶ Dialektologų nuomone, raseiniškiai trumpuosius balsius *i, u* bei dvigarsius *il, ir, ul, ur* taria plačiau nei bendrinėje kalboje ir „vietomis labai priartina“ prie *o, ɛ*, bet jais paprastai neverčia (Zinkevičius 1966: 66, 1994: 108; Grinaveckis 1973: 130; LKTCH 2004: 207; dar plg. Atkočaitytė 1997a: 5 ir kt.).

[m'ɪr'ɛ] ~ *mìrè* 227KIAU3M; [bʊva] ~ *bùvo*, [b'ɪjæ] ~ *bijo* 227KIAU3M-1; [tʊr'æm] ~ *tùrim*, [d'ɪr'bɪ] ~ *dirbi* 227KIAU1M; [d'ɪrb] ~ *dirba* 257KRAŽ3V; [ʒʊva] ~ *žùvo*, [ɪʒbʊva] ~ *išbùvo* 257KRAŽ3M-2; [ʊkʃtɛr'tɪjæ] ~ *Aukštaitijà*, [ʒɛmɛr'tɪjæ] ~ *Žemaitijà* 258KELM1M; [pa'tɪgdava] ~ *patikdavo*, [s'p'ɛ'tɪf'mɪ] ~ *specifinè* 258KELM2M; [v'ɪl'nɪ] ~ *Vilniy*, [sus'ɪ'dʊr'tɪ] ~ *susidurt* 258KELM3M), tik ir vėl jaunosios kartos informanto kalboje šis požymis neužfiksuotas (257KRAŽ1M), žr. 14 lentelę. Pažymėtina, kad rečiausiai ši ypatybė vartojama Týtuvėnų (LKA 260) respondentų (260TYTU2M ir 260TYTU2V), žr. 14 lentelę.

Dvibalsius *ai, ei* visi šiaurinės zonos respondentai išlaikė sveikus, vienbalsinimo atvejų nepasitaikė.

Galūnių trumpinimas (išskyrus atvejus, kai tarp priebalsių *s, š, z, ž* ir *l, r, m, n* įsiterpęs balsis) būdingas visiems „šiauriniams“ raseiniškiams (pvz., [t'ɛʊs] ~ *tévas*, [m'ɪrft] ~ *mìršta*, [n'ɛb'ɛ'gɑ'l] ~ *nebegāli* (257KRAŽ3M-2), tik jaunojo Keimės (LKA 258) informanto (258KELM1M) šnekamojoje kalboje šis požymis dažniau pakeičiamas bendrinės kalbos atitikmeniu (pvz., [anta'nukas] ~ *Antanùkas*, [d'ɪr'p'tɪ] ~ *dirbti*, [g'ɪr'ɪ'd'ɛ:jus'ɪ] ~ *girdėjusi*), žr. 14 lentelę.

Kirtis tiriamos zonos respondentų atitraukiamas gana dažnai ir paprastai – iš trumpos galūnės į ilgą ar trumpą skiemenį¹²⁷ ([i'do:m'ɪ] ~ *įdomi* [i:ra] ~ *yrà* 257KRAŽ1M; [s'ɛn'u'nɪjæ] ~ *seniūnijà*, [k'r'i'z'ʊkus] ~ *kryžiukùs* 257KRAŽ2M; [ʊkʃtɛr'tɪjæ] ~ *Aukštaitijà*, [ʒɛmɛr'tɪjæ] ~ *Žemaitijà* 258KELM1M; [ak't'i:ʊs] ~ *aktyvùs*, [n'ɛ'j'ɛʊkus] ~ *nejaukùs* 260TYTU2V), žr. 14 lentelę. Tik jaunosios ir vidurinės kartos informantų iš miestų kalbos įrašuose užfiksuota vos po keletą kirčio atitraukimo atvejų, žr. 14 lentelę.

Priedėlio *per-* ir prielinksnio *per* atliepimu *par-, par* išsiskyrė vyriausiai kartai atstovaujantis respondentas iš Kiaunorių (LKA 227) ([pɛr'd'ɪd'ɛl'ɪ] ~ *per dideli* 227KIAU3M-1) (tai tas pats asmuo, teigęs gyvenantis Aukštaitijoje ir kalbantis aukštaitiškai), nors ir jo kalboje ši ypatybė vartojama pramaišiu su bendrinės kalbos atitikmeniu, žr. 14 lentelę. Veikiausiai šios ypatybės stengiamasi vengti, nes ji lengvai atpažįstama ir pasąmonėje vertinama kaip ryškus tarminis požymis.

Prielinksnio *pas* su kilmininku dažnesnis vartojimas (nors taip pat ne visada išlaikomas) nustatytas to paties Kiaunorių (LKA 227) gyventojų ([pas'man'ɛs] ~ *pas manè*, [pas_tʊɔ_m'ɪl'a'f'ɛs] ~ *pas tq Milāšijų* 227KIAU3M-1), kalboje, tačiau, kaip matyti iš 14 lentelės, vienas atvejis pasitaikė ir tytuvėniškio pokalbio įrašė ([pa_sa'v'ɛ:s] ~ *pas savè* 260TYTU2M)¹²⁸, žr. 14 lentelę.

¹²⁷ Pagal Salio, Zinkevičiaus, Grinaveckio nustatytas kirčių atitraukimo ribas, raseiniškių patarmės šiaurinėje dalyje (apie Šaukėnus (LKA 194), Kùrtuvėnus (LKA 195), Keimę (LKA 258), Kražiùs (LKA 257)) kirtis visais atvejais atitraukiamas iš trumpos galūnės į bet kokio ilgumo skiemenį (Salys 1933: 33; 1992: 43, 123; Zinkevičius 1966: 32; 1994: 106, 7 pav., 108; LKTCH 1970: 19; Grinaveckis 1973: 51–52; LKA 1982: 105 žemėlapis). Tačiau eksperimentiniais tyrimais Atkočaitytė įrodė, kad kirtis gali būti atitraukiamas ir iš trumpos, ir iš ilgos galūnės, ir į trumpą, ir į ilgą skiemenį (Atkočaitytė 2002: 47).

¹²⁸ Pridurtina, kad prielinksninė konstrukcija *pas mūsų* būdinga ir Jùrbarko apylinkių gyventojams (Bakšienė 2015: 17).

Vertinant šios zonos tiriamųjų tarminių ypatybių realizavimą šnekamojoje kalboje teigtina, kad ryškių skiriamųjų ir būdingųjų požymių stengiasi nevartoti net ir sėslūs bei retai su kitų patarmių atstovais bendraujantys šiauriniai raseiniškiai. Tačiau ilgųjų įtemptųjų *é*, *o* dvibalsinimo, kirčio atitraukimo ir galūnių trumpinimo šios zonos respondentai nevengia. Vos pavieniai dvibalsinimo atvejai nustatyti abiejų informantų iš Týtuvėnų (LKA 260). Kirčio atitraukimo šios zonos respondentai nepastebi veikiausiai dėl to, kad ši ypatybė būdinga ir vakarų aukštaičiams šiauliškiams, su kuriais šios zonos raseiniškus sieja stiprūs komunikaciniai ryšiai.

Taigi neatmestina, kad *é*, *o* dvibalsinimas ir kirčio atitraukimas – požymiai, stebimuoju laiku tapę arba pagrindiniu raseiniškių skiriamuoju bruožu, arba patvirtinantys šioje zonoje tradicinių patarmės ypatybių pagrindu susidariusį pereiginį Kėlmės geolektą.

5.1.2. RASEINIŲ ZONOS TARMISKUMAS

Analizuojant Rasėinių zonos tiriamųjų stebimuoju laiku vartojamus tarminius skiriamuosius ir būdinguosius požymius, nustatyta, kad ir šioje patarmės ploto dalyje šnekamojoje kalboje beveik neišliko ryškiųjų ypatybių. Pavyzdžiui, bendrinės kalbos dvibalsių *ie*, *uo* atitikmenų kiek dažnesniu vartojimu išsiskyrė vyriausios kartos sėslus respondentas iš Vidūklės (LKA 364) ([atva¹z¹u¹ŋ] ~ *atvažiūju*, [l¹v¹i:na] ~ *vienq*, bet [l¹p¹i:ena] ~ *pieno* 364VIDU3M), žr. 15 lentelę.

Kitų šios zonos raseiniškių kalboje nustatyti tik pavieniai atvejai, žr. 15 lentelę.

15 lentelė. Rasėinių zonos tiriamųjų tarmiškumą stebimuoju laiku iliustruojanti matrica

Informantas	<i>ie, uo</i> : <i>y, ū</i>	<i>Tvirtagal. an, am, en, em (on, om (un, um))</i>	* <i>tj, *dj</i>	Ilg. įtempt. <i>é, o</i> kamiene ir kirč. galūn. : <i>ie, uo</i>	<i>Tvirtapradž. am, an, em, en</i>	<i>q, š, j, y</i> nekirč. galūn. : <i>a, e, i, u (an, en)</i>	<i>é, o</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>a, i, e</i>	<i>y, ū</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>i, u</i>	<i>i, u (il, ir, ul, ur, ui)</i> platinimas	<i>ai, ei</i> : <i>a, e</i>	Galūnių trumpinimas (išsk. tarp <i>s, š, z, ž</i> ir <i>l, r, m, n</i>)	Kirčio atitraukimas	Priešd. <i>per-</i> ir priel. <i>per</i> : <i>par-, per</i>	Priel. <i>pas</i> su kilm. l.
294LYDU3M	(-)	0	0	(-)	+	+	+	(+)	(+-)	0	+	(+-)	0	0
294LYDU2V	(-)	0	0	(+-)	+	+	+	(+-)	(-)	0	+	(+-)	0	0
363VIDU1V	(-)	0	0	(-)	+	+	(+)	(+-)	(-)	0	(+)	(+)	0	(-)
363VIDU2M	(-)	0	0	(+-)	+	+	(+-)	(+-)	0	0	+	(+-)	0	0
363VIDU3M	(+)	0	(-)	+	+	+	+	(+)	(+)	0	+	(+)	(+)	(+)
364RASE1M	0	0	0	(-)	+	+	(+-)	(-)	(-)	0	+	(-)	0	0
364RASE2V	(-)	0	0	(+)	+	+	(+)	(+)	(-)	0	+	(+-)	0	0
364RAS3M	0	0	0	+	+	+	+	(+)	(-)	0	+	(+-)	(+)	(+)

Pridurtina, kad to paties informanto iš Vidùklės (LKA 364) kalboje užfiksuota vieną kartą pavartota ir senojo junginio **tj*, **dj* forma ([n¹ɛ¹l'ɛ¹ɪd] ~ *nelėidžia*). Daugiau šioje zonoje nenustatytas nė vienas šios ypatybės (**tj*, **dj*) atvejis, žr. 15 lentelę.

Šios zonos respondentai gana dažnai dvibalsina ilguosius įtemptuosius *ė*, *o* ([pa¹b'ɪɛkt¹] ~ *pabėgt(i)*, [na²muɔ] ~ *namō* 294LYDU2V, [ra¹juɔn¹ɛ] ~ *rajonė*, [n¹ɛ¹tuɔl¹ɪ] ~ *netoli* 363VIDU3M, [za¹d'ɪɛjɛ] ~ *žadėjo*, [tu¹r'ɪɛtu] ~ *turėtų* 364RASE3M, [tar¹²m'ɪɛ] ~ *tarmė*, [at¹ruɔda] ~ *atrōdo* 364RASE2V), išskyrus jaunosius informantus (363VIDU1V ir 364RASE1M) ir vyriausio amžiaus grupei priklausančių pateikėją iš Lėduvėnų (LKA 294) (294LYDU3M). Jų kalboje užfiksuoti tik pavieniai atvejai, žr. 15 lentelę.

Tvirtapradžius *am*, *an*, *em*, *en* visi šios zonos raseiniškiai išlaikė sveikus ([¹a¹m'z'ɛus] ~ *ámžiaus* 294LYDU2V, [pa¹ska¹m'ɪb'ɪna] ~ *paskaĩbino* 294LYDU3M, [¹jæ¹m] ~ *jám* 363VIDU3M, [¹z'ɪv'æ¹ŋ'g'ɪ] ~ *žvėngia* 364RASE2V), o *q*, *ę*, *į*, *ų* nekirčiuotose galūnėse tarė trumpai *a*, *e*, *i*, *u* ([prɔ¹b'ɪɛmu] ~ *problėmų*, [¹mu:su] ~ *mūsų* 294LYDU2V, [na¹m'ukɑ] ~ *namiūkɑ* 363VIDU3M, [du¹k'ɪr'ɪ:t'ɛ] ~ *dukrytė*, [¹m'ɪɛn¹ɛs'ɪ] ~ *mėnesį* 364RASE3M) arba labai retai ir tik Vidùklėje (LKA 364) – *an*, *en* (trumpuose žodžiuose *kɑ*, *tɑ*) ([²kan¹] ~ *kā* 363VIDU1V, [²tan¹] ~ *tā* 363VIDU3M).

Nekirčiuotame kamiene ir galūnėje balsiai *ė*, *o* pietrytinės patarmės dalies informantų dažniausiai tariami *a*, *i*, *e*, pvz., [²skuɔda] ~ *Skuōdo*, [prag'ɪv'æ¹na] ~ *pragyvėno*, [dɑ¹l'ɪ] ~ *Dālė* (364RASE2V). Retesni šio požymio atvejai užfiksuoti Vidùklėje (LKA 364) ir Rasėiniuose (LKA 364) (363VIDU2M ir 364RASE1M), žr. 15 lentelę.

Rasėinių zonoje nekirčiuoto kamieno ir galūnės *y*, *ū* tariami pramaišiu su *i*, *u* ([n¹ɛsus'ɪg'ɪv'ɛn'ɛn] ~ *nesusigyvėnę*, bet [n¹ɛsug'ɪv'ɛnam'ɪ] ~ *nesugyvėnami* 363VIDU3M, [mu¹s'ɪj'k'ɛ] ~ *mūsĩškė* 364RASE3M, bet [dzu¹k'ɪjɔj] ~ *Dzūkijoj(e)* 364RASE2V), išskyrus jaunosios kartos respondentą iš Rasėinių (LKA 364) (364RASE1M), kurio kalboje nustatytas vos vienas trumpinimo atvejis ([¹g'ɪd'ɪtɔjɛ] *gdytojai*), žr. 15 lentelę.

Iš matricos duomenų matyti, kad pietrytinės dalies tiriamieji trumpųjų balsių *i*, *u* bei dvigarsių *il*, *ir*, *ul*, *ur* ir dvibalsio *ui* beveik neplatina, išskyrus vyriausios kartos informantą iš Vidùklės (LKA 363) 363VIDU3M, kurio kalboje šis požymis, nors ir vartojamas pramaišiu su bendrinės kalbos atitikmenimis, gana dažnas ([n¹ɛpa¹t'ɪka] ~ *nepatiko*, [n¹ɛpa¹z'ɪna] ~ *nepažino*, [pa¹jʊta] ~ *pajuto*, [tʊr'æm] ~ *turim(e)* ir kt.), žr. 15 lentelę. Platinimo atvejų nebuvo užfiksuota vidurinės kartos respondento iš Vidùklės (LKA 363) (363VIDU2M) kalbos įrašė. Atkreiptinas dėmesys, kad „Lietuvių kalbos atlaso“ fonetikos žemėlapiuose ir jų komentaruose (LKA II) trumpųjų balsių *i*, *u* bei dvigarsių *il*, *ir*, *ul*, *ur* ir dvibalso *ui* platinimas Vidùklėje (LKA 363) nenurodytas, tačiau šio tyrimo duomenimis, vyriausios kartos vidukliškis platinimo nevengia. Kitų šios zonos tiriamųjų kalbose nustatyta vos po vieną ([¹bʊɑ] ~ *būvo* 294LYDU2V, [²g'ɪm'ɪd'ɛ] ~ *gimdė* 364RASE3M, [¹d'ɪrba] ~ *dĩrbo* 364RASE2V) ar keletą atvejų ([ɾ¹d'ɪrbus] ~ *išdĩrbus(i)*, [¹bʊɑ] ~ *būvo* 294LYDU3M), žr. 15 lentelę.

Rasėinių zonos visi tiriamieji dvibalsius *ai*, *ei* išlaiko sveikus ([²karp] ~ *kaĩp*, [v'ɪ¹saɪ] ~ *visai* (364RASE2V) ir kt.), nenustatytas nė vienas vienbalsinimo faktas, žr. 15 lentelę.

Galūnių trumpinimas (išskyrus atvejus, kai tarp priebalsių *s, š, z, ž* ir *l, r, m, n* įsiterpęs balsis) būdingas visiems šios zonos informantams (pvz., [ʃn¹ɛːk] ~ *šnėka*, [ɪʃs¹ɪˈlaːv¹m¹ɪms] ~ *išsilāvinimas* 364RASE2V, [moːm¹ɛnts] ~ *momeñtas*, [tuˈr¹ɪet¹] ~ *turėti* (294LYDU2V), tik kiek rečiau ši požymį vartojo jaunosios kartos dažnai keliaujantis ir bendraujantis su kitų patarmių atstovais vidukliškis (363VIDU1V), žr. 15 lentelę.

Priešdėlio *per-* ir prielinksnio *per* atitikmenų *par-, par* vartojimu išsiskyrė du vyriausieji kartai atstovaujantys informantai ([per¹laːŋga] ~ *per lāngq*, [per²v¹ɪr¹ʃu] ~ *per vīršų* 363VIDU3M, [per¹g¹ɔːla] ~ *per gālq*, [per¹v¹ɪena] ~ *per vīena* 364RASE3M). Visi jaunieji ir vidurinės kartos atstovai bei likusi dalis vyriausiųjų veikiausiai šios ypatybės stengiasi vengti, nes ji lengvai atpažįstama ir vertinama kaip ryškus tarminis požymis.

Kirtis tiriamoje zonoje atitraukiamas rečiau nei šiaurinėje patarmės dalyje, tik vyriausios kartos respondento 363VIDU3M kalboje šis požymis dažnesnis ([ʋam¹ʒ¹dʒ¹ʋ] ~ *vamzdžiù*, [n¹ɛtur¹ʋ] ~ *neturiù*, [lɛik¹ʋ] ~ *laikù*, [an¹t¹ɛna] ~ *antenà*), žr. 15 lentelę.

Prielinksnio *pas* su kilmininku šios zonos informantai beveik nevartoja, išskyrus dviejų vyriausios kartos informantų kalboje nustatytus dažnesnius šio požymio atvejus ([pa(s)₃al¹n¹ɛ¹raːr¹ɪɛn¹ɛs] ~ *pas Žalnieráitienę*, [pas¹muːsu] ~ *pas mùs* 363VIDU3M ir 364RASE3M), žr. 15 lentelę. Kaip matyti tarmiškumą stebimuoju laiku iliustruojančioje matricoje, vienas kartas užfiksuotas ir jauno amžiaus respondento iš Viduklės (LKA 363) šnekamojoje kalboje ([pas¹muːsu] ~ *pas mùs* 363VIDU1V), žr. 15 lentelę.

Taigi apibendrinant Rasėinių zonos informantų tarminių ypatybių realizavimo šnekamojoje kalboje duomenis teigtina, kad tradicinių pietų žemaičių raseiniškių tarminių požymių pietrytinės dalies tiriamieji išlaikę mažiau nei šiaurinės. Tačiau pastangos vengti ryškių tarminių bruožų Rasėinių zonos tiriamųjų neeliminuoja iš pietų žemaičių raseiniškių, nes daugelis kitų šių patarmę iš kitų kalbos variantų išskiriančių požymių šnekamojoje kalboje vis dar paplitę. Dažniausiai vartojamais požymiais laikytini įtemptųjų *é*, *o* dvibalsinimas ir galūnių trumpinimas.

5.1.3. TAURAGĖS ZONOS TARMISKUMAS

Tauragės, arba vakarinės, zonos tiriamieji, nesiskirdami nuo kitų zonų informantų, ryškių (skiriamųjų ir būdingųjų) tarminių bruožų taip pat stengiasi nevartoti: tik po vieną ar keletą *ie, uo* vienbalsinimo atvejų užfiksuota visų amžiaus grupių informantų kalbose ([k¹ɪɛk¹v¹ɪɛns] ~ *kiekvóenas*, [n¹ɔrmant¹ɪɛn¹ɪ] ~ *Nòrmantienė* 358PAGR2M, 358PAGR3M ir [k¹ɪɛkv¹ɛ²ners] ~ *kiekvienaĩs* 361SKAU1M), žr. 16 lentelę.

Senieji junginiai **tj, *dj* šios zonos respondentų stebimuoju laiku pakeisti bendrinės kalbos atitikmenimis ([t¹ɟ¹ɛ] ~ *čią* 361SKAU3M, [ʒ¹ɛ²merʃ¹u] ~ *žemaičių* 361SKAU1M, [moːk¹ɛʃ¹ɟ¹u] ~ *mókesčių* 361SKAU2M, [praˈdʒ¹ɛ] ~ *pradžią*, [ʒ¹ɛ²merʃ¹ɛɪ] ~ *žemaičiai* 358PAGR2M), žr. 16 lentelę.

Tvirtagaliai dvigarsiai *am, an, em, en* kalbintų tiriamųjų visuose Tauragės zonos LKA punktuose išlaikomi sveiki kaip bendrinėje kalboje, žr. 16 lentelę.

16 lentelė. Tauragės zonos tiriamųjų tarmiškumą stebimuoju laiku iliustruojanti matrica

Informantas	<i>ie, uo</i> : <i>y, ū</i>	<i>Tvirtagal. an, am, en, em</i> (<i>on, om</i> (<i>un, um</i>))	* <i>tj, *dj</i>	Ilg. įtempt. <i>é, o</i> kamiene ir kirč. galūn. : <i>ie, uo</i>	<i>Tvirtapradž. am, an, em, en</i>	<i>q, ɣ, ʝ, ɥ</i> nekirč. galūn. : <i>a, e, i, u</i> (<i>an, en</i>)	<i>é, o</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>a, i, e</i>	<i>y, ū</i> nekirč. kamiene ir galūn. : <i>i, u</i>	<i>i, u</i> (<i>il, ir, ul, ur, ui</i>) platinimas	<i>ai, ei</i> : <i>a, e</i>	Galūnių trumpinimas (išsk. tarp <i>s, š, z, ž</i> ir <i>l, r, m, n</i>)	Kirčio atitraukimas	Priešd. <i>per-</i> ir priel. <i>per</i> : <i>par-, per</i>	Priel. <i>pas</i> su kilm. l.
358PAGR2M	(+-)	0	0	(+)	+	+	+	(+-)	(-)	0	+	(+-)	0	(-)
358PAGR3M	(-)	0	0	+	+	+	+	(-)	(+-)	0	+	(-)	(+)	(+-)
361SKAU2M	0	0	0	(+-)	+	+	(+-)	(+-)	(-)	0	(+-)	(+-)	0	0
361SKAU1M	(-)	0	0	(-)	+	+	(-)	(-)	0	0	+	(-)	0	0
361SKAU3M	0	0	0	+	+	+	+	(+-)	(-)	0	+	+	(+-)	0

Su ilgaisiais įtemptaisiais *é, o* šios zonos informantai elgiasi įvairiai: vyriausios kartos sėslėsniai respondentai dvibalsina labai dažnai arba visada ([truo²buo²] ~ *trobōj*, 358PAGR3M, [n¹ɛ¹muo²ku] ~ *nemóku*, [t¹tuortēs]¹²⁹ ~ *tórtus*, [ka²ruo¹us] ~ *karōlius* 361SKAU3M), vidurinės kartos – vartoja pramaišiu ([t¹truoba] ~ *tróbq*, bet [a¹ftu¹n¹o:l¹ika] ~ *aštuoniólika* 358PAGR2M, [z¹mūon¹is] ~ *žmónes*, bet [kal¹¹b¹e:t¹i] ~ *kalbėti* 361SKAU2M), o jaunosios kartos tiriamojo (361SKAU1M) kalboje užfiksuotas tik vienas dvibalsinimo atvejis ([k¹kūok¹i] ~ *kókij*), žr. 16 lentelę.

Tvirtapradžius *am, an, em, en* visi kalbinti tiriamos zonos raseiniškiai išlaikė sveikus ([pa¹skam¹b¹imv] ~ *paskābinau* 358PAGR2M, [g¹i¹v¹endama] ~ *gyvėndama* 358PAGR3M, [s¹t¹ɛ¹ŋ¹g¹uo²s] ~ *stėngiuos* 361SKAU2M), o *q, ɣ, ʝ, ɥ* nekirčiuotose galūnėse tarė trumpai *a, e, i, u* ([n¹æ¹munq] ~ *Nēmunaq*, [pus¹ɛ] ~ *pūš* 358PAGR2M, [p¹puo²dq] ~ *púo²dq*, [b¹o¹but¹ɛ] ~ *bobūtɛ* 358PAGR3M, [d¹ɛkla¹ra¹ts¹ijū] ~ *deklarācijū*, [ʃ²o:k¹u] ~ *šókijū* 361SKAU2M, [le¹sva¹leik¹i] ~ *laisvālaikij*, [p¹ɛ¹ɛ] ~ *pēlɛ* 361SKAU1M), žr. 16 lentelę.

Nekirčiuotame kamiene ir galūnėje balsių *é, o* tarimas įvairuoja: minėti balsiai visada tariami *a, i, e* vakarinės patarmės dalies vyriausios kartos atstovo ([ʊp¹ɨ] ~ *ùpė*, [p²p¹i:tes] ~ *plýtos* 358PAGR3M ir [pa²kal¹n¹i] ~ *paka¹lnė*, [p¹pl¹ɨŋ¹g¹i] ~ *Plūngė* 361SKAU3M) ir vieno vidurinės kartos ([ma²m¹i:t¹i] ~ *mamýtė*, [b¹r¹rut¹i] ~ *Birūtė* 358PAGR2M); jaunojo respondento kalboje užfiksuotas vos vienas šio požymio atvejis (361SKAU1M); vidurinei kartai priklausantis tiriamasis ypatybę vartoja pramaišiu su bendrinės kalbos atitikmeniu ([j¹urbarka] ~ *Jurbarka*, bet [pa¹t¹ɔ] ~ *pāčio* 361SKAU2M), žr. 16 lentelę.

Nekirčiuoto kamiene ir galūnės *y, ū* virtimas trumpaisiais *i, u* Tauragės zonos informantams nėra toks būdingas kaip šiaurinės patarmės dalies: dažniausiai tiriamoje

¹²⁹ Bendinės kalbos žodis *tòrtas* kai kuriose šnektose gali būti vartojamas mot. g. atitikmeniu *tòrta*, žr. lkz.lt.

zonoje ilgieji balsiai išlaikomi ([g^li¹v¹ɛ¹ndama] ~ *gyvėndama* 358PAGR3M, [g^li¹v¹ɛ¹na] ~ *gyvėna* 358PAGR2M, [ʒ¹u¹r¹u] ~ *žiūriū* 361SKAU2M, [r¹a¹m¹ʊs] ~ *rāmūs* 361SKAU1M), žr. 16 lentelę.

Iš matricos duomenų matyti, kad trumpuosius balsius *i*, *u* bei dvigarsius *il*, *ir*, *ul*, *ur* ir dvibalsį *ui* dažniau nei kiti šios zonos tiriamieji platina tik vienas vyriausios kartos informantas iš Pāgramančio (LKA 358) ([¹d¹r¹b¹u] ~ *dirbu*, [b¹ʊʊa] ~ *būvo* 358PAGR3M). Nė vienas platinimo faktas neužfiksuotas jaunojo tiriamojo iš Skaudvilės (LKA 361) (361SKAU1M) kalboje.

Dvibalsiai *ai*, *ei* visų šios zonos informantų tariami kaip bendrinėje kalboje ([v¹er²ker] ~ *vaikai*, [k¹ir¹ʊʊk¹eɪ] ~ *kirvūkai* 361SKAU3M, [r²ʃ¹ɛɪtu] ~ *išėity*, [ʃ¹v¹ɛik¹ʊs¹k¹ik¹ɪ] ~ *Šveikauskikė* 358PAGR3M), žr. 16 lentelę.

Galūnių trumpinimas (išskyrus atvejus, kai tarp priebalsių *s*, *š*, *z*, *ž* ir *l*, *r*, *m*, *n* įsiterpęs balsis) būdingas visiems Tauragės zonos tiriamiesiems ([k¹i¹ɛ¹k¹v¹i¹ɛns] ~ *kiekvėinas* 358PAGR2M, [k¹a¹ɪms] ~ *káimas*, [v¹ɛ¹ʒ¹ɪms] ~ *vežimas* 358PAGR3M, [g¹ɛ¹rs] ~ *gėras*, [b²l¹ʊʊʒs] ~ *blōgas*, [v¹erks] ~ *vaikas* 361SKAU3M), tik vidurinei kartai atstovaujančio Skaudvilės (LKA 361) informanto (361SKAU2M) šnekamojoje kalboje šis požymis užfiksuotas vos keletą kartų, žr. 16 lentelę.

Kirtis vakarinėje patarmės dalyje atitraukiamas ypač retai¹³⁰, kiek dažniau, nors irgi tik vos keletą kartų šis požymis pavartotas vyriausios kartos respondento iš Pāgramančio (LKA 358) ([a¹ʃ¹ʊʊn¹i] ~ *aštuoni*, [ɛ¹ʊʊs] ~ *eurūs* 358PAGR3M) kalboje, žr. 16 lentelę.

Priešdėlio *per-* ir prielinksnio *per* atitikmenų *par-*, *par* atvejai Tauragės zonoje užfiksuoti tik vyriausios kartos informantų šnekamojoje kalboje: dažnesnė ši ypatybė nustatyta tiriamajam iš Pāgramančio (LKA 358) ([p¹er¹vaka¹r¹ʊʊn¹ɛs] ~ *per vakaronės*, [p¹er¹v¹ɪska] ~ *per vīšką* 358PAGR3M), retesnė – iš Skaudvilės (LKA 361) (361SKAU3M) ([p¹er¹g¹i¹v¹ɛ¹n¹ɪmq] ~ *per gyvėnimą*), žr. 16 lentelę. Jaunosios ir vidurinės kartos respondentai šios ypatybės visai nevartojo, ir to priežastis veikiausiai yra ryškios tarminės ypatybės atsisakymas dėl noro lygiuotis į bendrinės kalbos vartotoją ([p¹ɛ¹r¹n¹ɛ¹muna] ~ *per Nēmuna*, [p¹ɛ¹r¹a¹km¹ɛna] ~ *per Ākmeną* 358PAGR2M, [p¹ɛ¹r¹m¹ɛ¹tus] ~ *per metūs* 361SKAU2M).

Prielinksnis *pas* su kilmininku tiriamoje zonoje taip pat vartojamas retai. Šio požymio vartojimo atvejų visai nenustatyta Skaudvilėje (LKA 361), o po vieną ar keletą kartų užfiksuota Pāgramančio (LKA 358) tiriamųjų kalboje ([pas¹man¹ɛs] ~ *pas manė* 358PAGR2M, [pas¹lak¹ʃ¹t¹ɪŋ¹galu] ~ *pas lakštingalas* 358PAGR3M), žr. 16 lentelę.

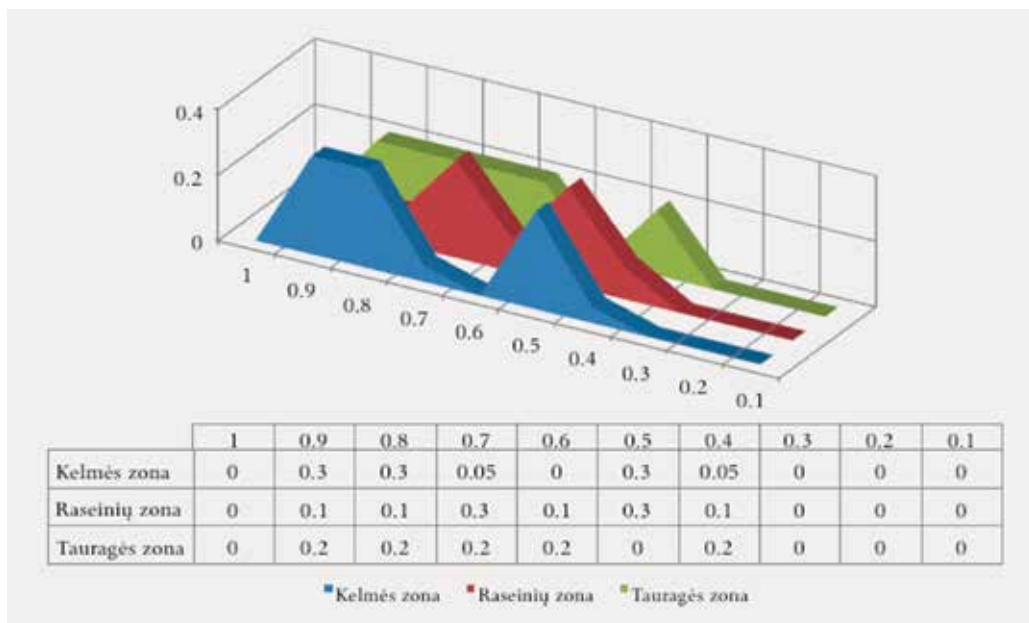
Apibendrinant Tauragės zonos informantų tarmiškumą galima teigti, kad tradicinių pietų žemaičių raseiniškių ypatybių čia išlaikoma mažiausiai. Nors ir šios zonos tiriamieji (kaip Keimės ir Rasėinių) ryškių tarminių bruožų vengia, tačiau išlieka patiems respondentams mažiausiai pastebimi įtemptųjų *é*, *o* dvibalsinimas ir galūnių trumpinimas.

¹³⁰ Salio, Zinkevičiaus, Grinaveckio ir kt. tarmėtyrininkų pastebėjimu, raseiniškių patarmės pietvakarinėje dalyje kirtis neturėtų būti atitraukiamas (Salys 1933: 33; 1992: 43, 123; Zinkevičius 1966: 32; 1994: 106, 108, 7 pav.; LKTCH 1970: 20; Grinaveckis 1973: 36, 44; LKA 1982: 105 žemėlapis). Tačiau eksperimentiniais tyrimais Atkočiaitė įrodė, kad „kirtis bent jau retkarčiais gali būti atitrauktas visame patarmės plote“ (Atkočiaitė 2002: 36; dar žr. LKTCH 2004: 208).

5.2. KALBINIŲ ZONŲ TARMISKUMO RODIKLIŲ EKSPLIKACIJA

Pietų žemaičius raseiniškius iš kitų patarmių išskiriančius požymius sudarytos matricos (žr. 14, 15, ir 16 lenteles) leido įvertinti skiriamųjų, būdingųjų ir pavienių tarminių ypatybių realizavimo ypatumus bei jų pakitusias nomenklatūrines vertes kiekvienoje zonoje.

Matricų analizės duomenimis, aukščiausi tarmiškumo rodikliai stebimuoju laiku yra Kelmės zonoje, Rasėinių ir Tauragės zonose – panašūs. Dėl tyrimui atrinktų informantų nevienodo skaičiaus visose trijose zonose nuspręsta tarmiškumo situaciją patikrinti. Zonų tarmiškumo patikrai apskaičiuotas informantų ir jų realizuojamų tarminių ypatybių rodiklių santykis¹³¹. Rezultatai parodė, kad Kelmės zonoje aukščiausių (0,9 ir 0,8) tarmiškumo rodiklių suma yra net 0,6 (0,3 ir 0,3), Rasėinių – tik 0,2 (0,1 ir 0,1), o Tauragės – 0,4 (0,2 ir 0,2), žr. 33 pav.

33 pav. Informantų tarmiškumo rodiklių vidurkiai zonose

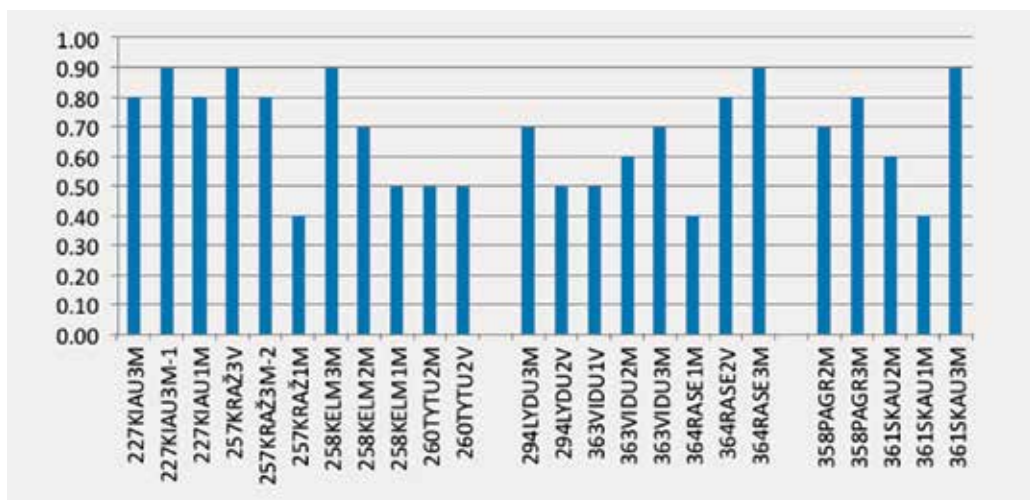
Bendri tarmiškumo rodikliai, kurių duomenys skaičiuojami didėjančia tvarka nuo 0,6 (0,7, 0,8 ir 0,9), išryškino, kad daugiausia pietų žemaičių raseiniškių patarmių ypatybių realizuojama Tauragės zonoje (0,8), Kelmės ir Rasėinių zonose – atitinkamai po 0,65 ir 0,6.

¹³¹ Apibendrintų tarmiškumo rodiklių skaičiavimo pavyzdys: visi Kelmės zonos informantai sudaro 1 (arba 100 proc.), šioje zonoje 0,9 tarmiškumo rodiklis nustatytas trims informantams. Taigi $1 : 3 = 0,333\dots$ (arba 33,333... proc.), suapvalinus gaunamas rodiklis 0,3. Tokiu atveju, Kelmės zonoje aukščiausias tarmiškumo rodiklis, arba daugiausia tarminių ypatybių realizuoja 0,3 šios zonos informantų.

Vadinasi, pietų žemaičių raseiniškių patarmės vakarinė dalis laikytina tarmiškiausia, o pietrytinė – mažiausiai tarmiška, nors ir šioje dalyje tarmiškumo koeficientas neįrodo Rasėinių zonos esant netarmiškos (tarmiškumo rodiklis nuo 1,0 iki 0,75 rodo išlaikytą tradicinės tarmės vietinį variantą; nuo 0,75 iki 0,5 – tarminės kalbos sutrikimą ir laikytinas tarmiškuoju, arba tarmiškąja kalba; žemesni nei 0,5 – stipriai horizontaliosios ir vertikaliosios konvergencijos procesų paveiktą kalbos variantą, plg. Inoue 2012: 121; Mikulėnienė 2020a: 6–7).

5.3. TARMISKUMO INDEKSO VERČIŲ PATIKRA

Objektyvi tarmiškumo rodiklių patikra leido nustatyti tarmiškiausią pietų žemaičių raseiniškių patarmės zoną, tačiau tai neatspindi realios kalbinės situacijos stebimuoju laiku visame raseiniškių plote, nes tiek kiekvieno LKA punkto, tiek ir kiekvieno informanto tarmiškumo rodikliai skiriasi, žr. 34 pav. (plg. 14, 15 ir 16 lenteles).

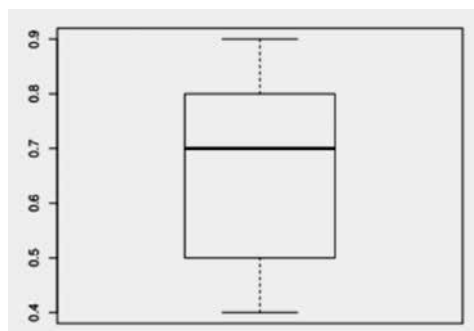

34 pav. Raseiniškių tarmiškumo rodikliai

Norint išsiaiškinti raseiniškių ploto tarmiškumą ir kalbos kaitos procesus stebimuoju laiku, būtina nustatyti minimalaus ir maksimalaus tarmiškumo ribas, nes vien tik vietovės tarmiškumo rodiklių vidurkiai šių procesų neatskleidžia (plg. Mikulėnienė 2020a: 9).

Apibendrintam tiriamos patarmės ploto tarmiškumo įverčiui iliustruoti patogus įrankis – stačiakampė diagrama¹³², žr. 35 pav.

¹³² Stačiakampės diagramos plonos juodos linijos rodo duomenų kvartilius (procentilius) ir vidurkius (minimalius ir maksimalius duomenis), o juoda stora linija žymi medianą, nusakančią imties centrą; mediana nėra tas pats kas vidurkis: jei vidurkiui įtakos gali turėti dideli nuokrypiai, tai medianai dideli duomenų svyravimai įtakos neturi, ji išlieka tokia pati (plačiau žr. Lapinskas 2010: 2-1–2-5, dar žr. Mikulėnienė 2020a: 7). Apie stačiakampės diagramos tinkamumą vizualizuoti skaitinių duomenų pasiskirstymą ir nuokrypius plačiau žr. Mikulėnienė 2020a: 7–8.

35 pav. Raseiniškių tarmiškumo įvertis

Pietų žemaičių raseiniškių tarmiškumo rodikliai, iliustruoti *Gabmap* kompiuterine programa nubraižytoje stačiakampėje diagramoje, rodo penkių tarmiškumo įverčių suvestinę: mažiausią (0,4), vyraujančią (nuo 0,5 iki 0,8), pagrindinę (0,7) ir didžiausią (0,9), žr. 35 pav.

Stačiakampio apatinės ir viršutinės linijų reikšmės iššifruojamos taip: visame raseiniškių patarmės plote vyraujantis tarmiškumo rodiklių svyravimas nuo 0,5 iki 0,8 rodo, kad raseiniškiai stebimuoju laiku išlaikę nemažai patarmės ypatybių (aukščiausias vyraujantis rodiklis 0,8 reiškia, kad kalbama tradiciniu patarmės variantu, o žemiausias – 0,5 – tarmiškuoju), tačiau patarmės plote vyksta sparti tarminė kaita, nes skirtumas tarp minimalių (0,4) ir maksimalių (0,9) tarmiškumo rodiklių yra 0,5, žr. 35 pav. Kuo didesni skirtumai nustatomi tarp minimalių ir maksimalių tiriamo ploto tarmiškumo rodiklių, tuo stipresni konvergencijos reiškiniai yra paveikę kalbos variantą (plg. Mikulėnienė 2020a: 7).

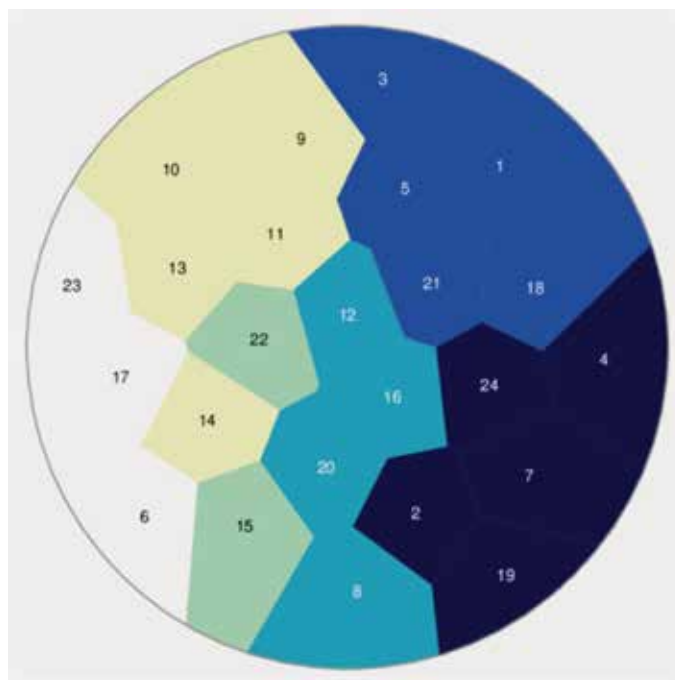
Aiškinantis, kurie informantai ir kuriose zonose kalba panašiausiai, programa *Gabmap* sudarytas apibendrintas respondentų tarmiškumo pseudožemėlapis, žr. 36 pav.

Pseudožemėlapyje kiekvienas informantas koduojamas skaitmenimis, žr. 17 lentelę.

17 lentelė. Informantų kodų iššifravimas pseudožemėlapyje

Kelmės zona		Raseinių zona		Tauragės zona	
1	227KIAU3M	12	294LYDU3M	20	358PAGR2M
2	227KIAU3M-1	13	294LYDU2V	21	358PAGR3M
3	227KIAU1M	14	363VIDU1V	22	361SKAU2M
4	257KRAŽ3V	15	363VIDU2M	23	361SKAU1M
5	257KRAŽ3M-2	16	363VIDU3M	24	361SKAU3M
6	257KRAŽ1M	17	364RASE1M		
7	258KELM3M	18	364RASE2V		
8	258KELM2M	19	364RASE3M		
9	258KELM1M				
10	260TYTU2M				
11	260TYTU2V				

36 pav. matyti, kad informantų tarmiškumas išsiskiria į šešias grupes, tačiau tik dviejų tamsiausių mėlynų atspalvių pseudožemėlapyje plotai rodo, kad respondentai turėtų būti išlaikę tradicinį patarmės vietinį variantą – jų kalboje nustatyti aukščiausi 0,8 ir 0,9 tarmiškumo rodikliai, žr. 36 pav.

36 pav. Raseiniškių tarmiškumo indekso verčių pseudožemėlapis (pseudožemėlapyje spalvų reikšmės: tamsesnė spalva žymi aukštesnius tarmiškumo rodiklius; šviesėjantis atspalvis reiškia mažėjantį tarmiškumo rodiklį; autorė A. Čepaitienė)

Šviesesnės mėlynos spalvos plotai pseudožemėlapyje žymi tarmiškumu variantu kalbančius tiriamuosius, kurių kalboje tarmiškumo koeficientai yra 0,6 ir 0,7, žr. 36 pav.

Baltos ir gelsvos spalvos plotais pažymėti informantai, kurių kalbos variantai patyrė nemenką bendrinės kalbos įtaką (balta spalva žymi tarmiškumo rodiklį 0,4, gelsva – 0,5), žr. 36 pav.

Tamsiausia spalva, t. y. daugiausia raseiniškių tarminių ypatybių (0,9) savo šneka-mojoje kalboje realizuoja 2, 4, 7, 19 ir 24 skaitmenimis koduoti respondentai, t. y. 227KIAU3M-1, 361SKAU3M, 258KELM3M, 364RASE3M ir 257KRAŽ3V, žr. 17 lentelę, 34 ir 36 pav.

Iššifravus kodus aiškiai matyti, kad visus šiuos informantus sieja amžiaus grupė – visi priklauso vyriausiajai kartai, trys informantai – 227KIAU3M-1, 258KELM3M ir 257KRAŽ3V – atstovauja Kelmės zoni, po vieną – Rasėinių ir Tauragės (atitinkamai 364RASE3M ir 361SKAU3M), žr. 34 ir 36 pav. Šių tiriamųjų kalbos variantai turėtų būti panašiausi.

Kiek šviesesnė melsva pseudožemėlapiro spalva žymi 1, 3, 5, 18 ir 21 informantus, kurių tarmiškumo rodiklis – 0,8, žr. 17 lentelę, 34 ir 36 pav. Panašiausiu kalbos variantu turėtų kalbėti trys Kelmės zonos (257KRAŽ3M-2, 227KIAU3M ir 227KIAU1M), po vieną – Rasėinių ir Tauragės (atitinkamai 364RASE2V ir 358PAGR3M) tiriamieji, žr. 34 ir 36 pav.

Abiejų šių grupių tamsiausiomis spalvomis žymimų respondentų kalbos atmainas galima laikyti tarmiškiausiomis ir geriausiai iš visų tiriamųjų reprezentuojančiomis tradicinę raseiniškių patarmę.

Mažiau tarminių ypatybių realizuoja kodais 8, 12, 16, 20 (tarmiškumo rodiklis 0,7) ir 15, 22 (tarmiškumo rodiklis 0,6) pseudožemėlapyje žymimi raseiniškiai, žr. 17 lentelę ir 36 pav. Tačiau šių tiriamųjų (258KELM2M – iš šiaurinės patarmės dalies (Kelmės zonos), 294LYDU3M, 363VIDU2M ir 363VIDU3M iš pietrytinės (Rasėinių zonos) ir 361SKAU2M bei 358PAGR2M – iš vakarinės (Tauragės zonos) kalbos variantai dar nėra stipriai nutolę nuo tradicinės patarmės ir yra susiformavę tradicinių tarminių ypatybių pluoštų pagrindu (plg. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 41; 2014a: 259–260).

Nustatyti vienodi tarmiškumo rodikliai, siekiantys koeficientą 0,7 rodo, kad panašiausia atmaina turėtų kalbėti po vieną vidurinės kartos atstovą iš Kelmės (258KELM2M) ir Tauragės zonų (358PAGR2M) bei du vyriausios kartos – iš Rasėinių (363VIDU3M ir 294LYDU3M) zonos, žr. 34 ir 36 pav.

Kita mažiausiai kalbinių skirtumų turinti tiriamųjų grupė – tai du vidurinės kartos respondentai, kurių tarmiškumo rodiklis 0,6 (vienas iš Rasėinių (363VIDU2M) zonos ir vienas – iš Tauragės (361SKAU2M)) žr., 34 ir 36 pav.

Bendrinei kalbai (tarmiškumo rodikliai 0,4–0,5) artimesne atmaina kalba respondentai, koduoti gelsvoje ir baltoje pseudožemėlapiro dalyse ir žymimi skaitmenimis: 9, 10, 11 ir 13 (gelsva spalva, jų tarmiškumo rodiklis 0,5) ir 6, 17 ir 23 (balta spalva, jų tarmiškumo koeficientas 0,4), žr. 17 lentelę, 34 ir 36 pav. Kiek sunkiau atpažįstamu, tačiau vis dar turinčiu tradicinės raseiniškių patarmės bruožų, variantu kalba keturi Kelmės zonos (260TYTU2M, 260TYTU2V, 258KELM1M ir 257KRAŽ1M), du Rasėinių (294LYDU2V ir 364RASE1M) bei vienas Tauragės zonos (361SKAU1M) informantai.

Panašiausios kalbos atmainos (tarmiškumo rodiklis 0,5, gelsva pseudožemėlapiro spalva) turėtų būti trijų vidurinės ir jaunosios kartos Kelmės zonos tiriamųjų 260TYTU2M, 260TYTU2V ir 258KELM1M ir vieno Rasėinių zonos tiriamojo 294LYDU2V, koduojamų skaitmenimis 9, 10, 11 ir 13, žr. 36 pav.

Stipriausi konvergencijos reiškiniai patarmės plote (nustatytas žemiausias tarmiškumo koeficientas 0,4 (žr. 34 pav.) paveikę trijų jaunųjų informantų, pseudožemėlapyje žymimų balta spalva ir koduotų skaitmenimis 6, 17 ir 23, kalbą, žr. 17 lentelę ir 36 pav. Vis trys jaunieji respondentai atstovauja skirtingoms zonoms: Kelmės – 257KRAŽ1M, Rasėinių – 364RASE1M ir Tauragės – 361SKAU1M.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad tik patys aukščiausi ir žemiausi tarmiškumo rodikliai (0,9 ir 0,4) sietini su amžiaus veiksniumi, kiti – nuo 0,5 iki 0,8 nei su amžiumi, nei su gyvenamosios vietovės administraciniu statusu sąsajų neturi.

6. TARMIŠKUMO IR SUBJEKTYVIŲJŲ BEI OBJEKTYVIŲJŲ VEIKSNIŲ KORELIACIJA

Objektyvi tarmiškumo rodiklių patikra parodė kalbinę situaciją zonose stebimuoju laiku, t. y. pietų žemaičių raseiniškių tarminių ypatybių realizavimas zonose stebimuoju laiku skiriasi, žr. 5.3 dalį. Tačiau norint prognozuoti patarmės kaitos kryptis, būtina išsiaiškinti tarmiškumo rodiklių ir raseiniškių vartojamo kalbos varianto konceptualizavimo (vertinimų, nuomonių ir pan.) bei ekstralingvistinių veiksnių (amžiaus, išsilavinimo, gyvenamosios vietovės administracinio statuso, kalbinės aplinkos) ryšio priežastis.

Remiantis multimodaliojo tarmėtyros modelio metodologijomis, subjektyvių nuostatų ir objektyvi tarmiškumo koreliacijos patikra leis pateikti išsamesnį ir objektyvesnį pietų žemaičių raseiniškių patarmės zonose prognostinį scenarijų (plg. Mikulėnienė 2018: 1; 2020: 26, žr. darbo įvade).

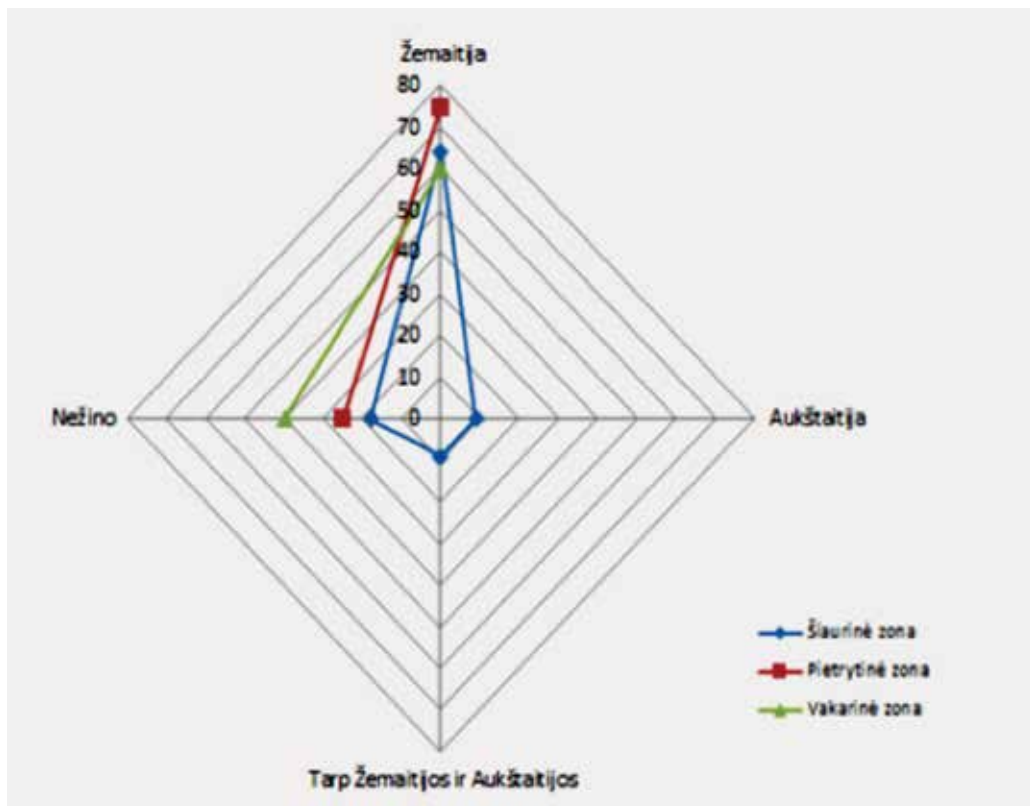
6.1. AUTOSTEREOTIPŲ APIE SAVĄJĮ KALBOS VARIANTĄ VERTINIMŲ IR TARMINIŲ YPATYBIŲ REALIZAVIMO SANTYKIS

Aiškinantis, ar autostereotipų apie *savąjį* kalbos variantą vertinimai gali turėti įtakos pietų žemaičių raseiniškių tarmiškumui, pirmiausia peržvelgta, kuriam etnografiniam regionui tiriamieji priskiria savo gyvenamąją vietovę. Šie duomenys yra svarbūs, nes dažniausiai raseiniškiai tarmių nominacijas tapatina su Lietuvos etnografinių regionų pavadinimais, ir, vadovaudamiesi teorinėmis žiniomis apie pietų žemaičių raseiniškių patarmės priklausymą žemaičiams, beveik du trečdaliai respondentų gyvenamąsias vietas paprastai priskiria Žemaitijos etnografiniam regionui (plg. Dambrauskienė 2020: 232–233; dar žr. 4.1 poskyrį). Tačiau įvardydami ir apibūdindami *savąjį* kalbos variantą tiriamieji jį dažniausiai vertina pagal sąmonėje susiformavusį žemaičių tarmės stereotipą, todėl nemažai daliai respondentų *savojo* kalbos varianto suvokimas tampa komplikuoatas (žr. 4.3 poskyrį). Be to, žinant, kad pietų žemaičių raseiniškių patarmė yra laikoma pereigine tarp aukštaičių ir žemaičių, o raseiniškiams būdingų tarminių ypatybių vartojimas pasižymi nehomogeniškumu¹³³, tikėtina, kad autostereotipų apie *savąjį* kalbos variantą vertinimai skirtingose zonose įtakos turės ir ypatybių realizavimo šnekamojoje kalboje kiekiui pagal zonas.

Taigi visose trijose zonose tiriamieji kiek skirtingai suvokia savo gyvenamųjų vietovių (LKA punktų) priklausymą etnografiniam regionui: daugiausia žinančiųjų (75 proc.), kad gyvena Žemaitijoje, nustatyta Rasėnių (pietrytinės) zonoje, mažiausia (60 proc.) – Tauragės, arba vakarinėje, patarmės ploto dalyje. Šiaurinės (Kelmės) zonos 64 proc.

¹³³ Patarmė šiaurės rytuose ribojasi su vakarų aukštaičiais šiauliškiais, pietryčiuose – su vakarų aukštaičiais kauniškiais, pietvakariuose – su Klaipėdos krašto aukštaičiais.

respondentų mano gyvenantys Žemaitijoje, tačiau keletas (po 9 proc.) savo gyvenamąsias vietas priskiria arba Aukštaitijai, arba teigia gyvenantys tarp Aukštaitijos ir Žemaitijos (227KIAU3M-1 ir 258KELM1M), žr. 37 pav.

37 pav. Gyvenamosios vietovės priskyrimo etnografiniam regionui suvokimas

Tokie respondentų įsitikinimai nėra atsitiktiniai – tikėtina, tai susiję su istoriškai susiklosčiusiomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, daugeliui raseiniškių žinoma, kad Rasėiniai – buvusi Žemaitijos sostinė ir vienas svarbiausių Žemaitijos administracinių centrų, o dalis Tauragės krašto ne tik ribojosi, bet ir priklausė Rytprūsių žemėms. Taigi daugiausia nežinančių, kuriam etnografiniam regionui priskirti gyvenamąsias vietas, nustatyta Tauragės zonoje (40 proc.), mažiausiai – Kelmės (18 proc.); pietrytinėje, arba Rasėinių, zonoje sutrikusių respondentų – ketvirtadalis.

Sutrikimo priežastis veikiausiai galima paaiškinti tuo, kad tiriamieji tarmių pavadinimus tapatina su etnografinių regionų pavadinimais, todėl ir Žemaitijos etnografiniame regione turi būti kalbama žemaičių tarme, kuri raseiniškių sąmonėje tapati šiaurės žemaičių dialektams, gerokai besiskiriantiems nuo pačių vartojamų kalbos variantų¹³⁴.

¹³⁴ Apibūdindami žemaičių tarmę raseiniškiai dažniausiai ją vertina kaip nesuprantamą ir lengviausiai atpažįstamą. Apie žemaičių tarmės vertinimus plačiau žr. Dambrauskienė 2020: 234–235.

6.1.1. KELMĖS ZONOS TIRIAMŪJŲ SAVOJO KALBOS VARIANTO VAIZDINIŲ IR TARMISKUMO KORELIACIJA

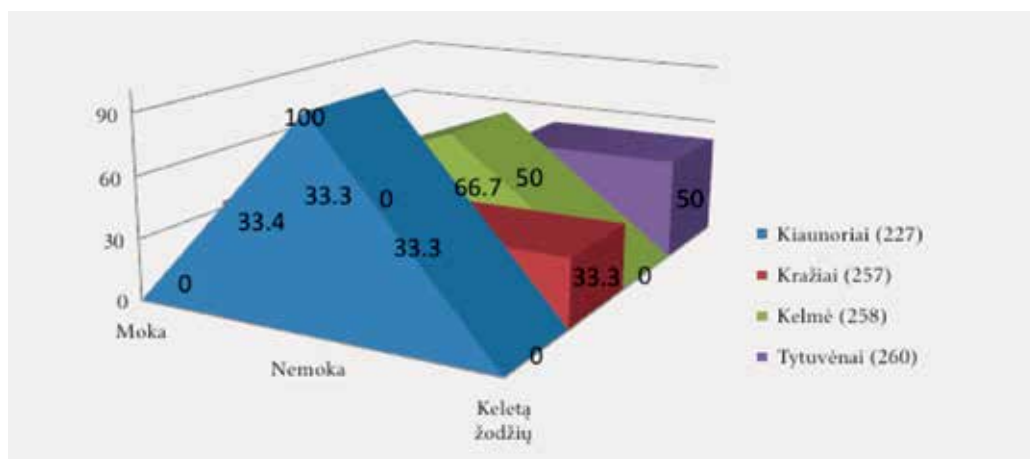
Prieš analizuojant nuostatas dėl *savojo* kalbos varianto ir tarmiškumo rodiklių ryšį, įvertinta, kaip šiauriniai respondentai įvardija gyvenamosios vietovės kalbos variantą ir kiek jų įsitikinę, kad moka kalbėti tarmiškai.

27 proc. informantų mano, kad gyvenvietėje vartojama žemaičių tarmė, tačiau ja kalba *kiti*, nes patys arba nemoka, arba žino vos keletą tarmiškų žodžių, ir tik vienas respondentas pripažino *žemaičiuojantis bjauriai* (257KRAŽ3V). Pusės respondentų, teigusių, kad gyvena Žemaitijoje, įsitikinimu, jų gyvenamojoje vietovėje žemaičių tarmė kitokia: *žemaičių, bet kitokia, nukirtinėja galūnes – nei šiaip, nei taip* (257KRAŽ1M), *iškraipyta žemaitiška* (258KELM2M).

Daugiau nei trečdalis Kelmės zonos tiriamųjų (36 proc.) nuomone, jų gyvenvietėje kalbama *maišytai* (227KIAU1M, 260TYTU2V), *naujoviškai* (227KIAU1M), *pusiau žemaitiškai, nei aukštaičių, nei žemaičių* (258KELM3M, 260TYTU2M), *pereinama tarp Šiaulių ir Raseinių* (258KELM3M) kalba.

Apskritai savo kalbos variantą kaip netarmišką pripažįsta 64 proc. šios zonos respondentų; gerai mokantys tarmiškai kalbėti arba žinantys keletą tarmiškų žodžių teigė po 18 proc. tiriamųjų. Šie skaičiai rodytų, kad šiaurinėje patarmės dalyje pietų žemaičių raseiniškių patarmės vartoseną mažėja, o kalbos variantas sparčiai artėja prie bendrinės kalbos, tačiau tarmiškumo rodiklių analizės duomenys nuo respondentų nuomonės skiriasi.

Kelmės zonoje 73 proc. tiriamųjų nuo tarminio kalbėjimo atsiribojo ir mano, kad tarmiškai kalba ne patys, bet *kiti* vietovės gyventojai. Vadinasi, didžioji dalis respondentų vertina ne savo, o *kitų* tos pačios gyvenvietės asmenų kalbos variantą. Taip pat pastebėta, kad arčiausiai vakarų aukštaičių šiauliškių esančiame Kiaunorių (LKA 227) punkte visi tiriamieji teigė tarmės nemokantys, kituose Kelmės zonos punktuose toks kategoriškumas nefiksuotas, žr. 38 pav.

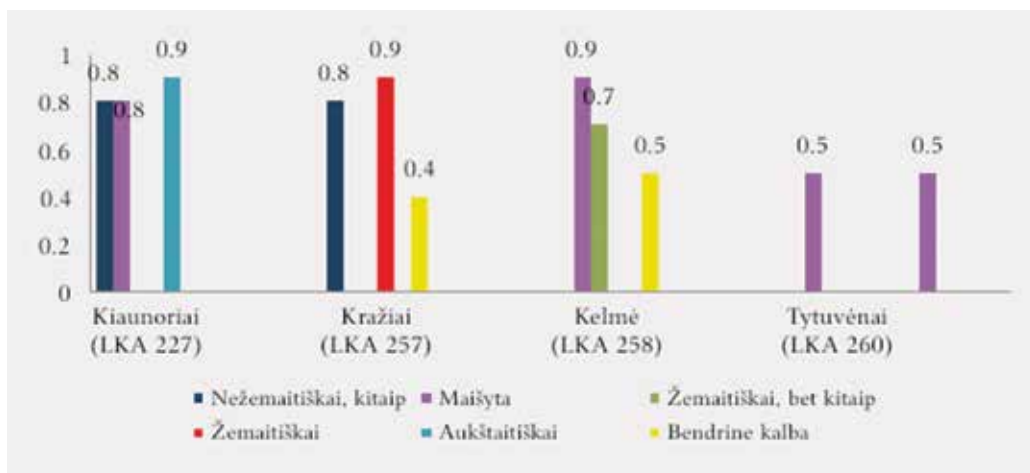
38 pav. Kelmės zonos tiriamųjų (ne)tarminio kalbėjimo suvokimas

Nors Kiaunorių (LKA 227) punkto dauguma tiriamųjų *savajam* kalbos variantui apibūdinimus rinko sunkiai (*kitaip, savaip, maišytai, naujoviškai* ir pan.) ir nuo tarminio kalbėjimo atsiribojo, tačiau jų šnekamojoje kalboje raseiniškių patarmės ypatybių vartojimo koeficientas yra 0,8. Atkreiptinas dėmesys, kad *savąjį* kalbos variantą įvardijančio kaip *aukštaitišką* ir vertinančio kaip *labiau lietuvišką* Kiaunorių (LKA 227) kaimo gyventojų (227KIAU3M-1) šnekamojoje kalboje nustatytas tarmiškumo rodiklis 0,9, t. y. vienas aukščiausių rodiklių, žr. 4 priedą.

Daugiau nei pusė šios zonos kitų punktų tiriamųjų (55 proc.), vertindami gyvenamojoje vietovėje vartojamą kalbos variantą, pabrėžė fonetikos išskirtinumą: *galūnes nukanda, nukirtinėjam galūnes, galūnes trumpinam, netaisyklingai taria galūnes, vardai mažybiniai* (257KRAŽ1M, 257KRAŽ3M-2, 258KELM3M ir kt.). Likusi dalis respondentų jokio išskirtinumo neįžvelgė ir komentuoti atsisakė.

Kaip matyti iš komentarų, dalis informantų, apibūdindami vietos gyventojų kalbą, vartoja trečią, kiti – pirmą asmenį. Trečiuoju asmeniu kalbėjimą komentuojantys tiriamieji tarminių ypatybių realizuoja statistiškai mažiau (nuo 0,4 iki 0,7), negu pirmuoju asmeniu (nuo 0,8 iki 0,9).

Būtina pasakyti, kad vienas žemiausių tarmiškumo rodiklių nustatytas aptariamose zonos tų tiriamųjų šnekamojoje kalboje, kurie įsitikinę, kad kalba bendrine kalba. Tačiau tai nėra dėsningumas. Pavyzdžiui, mažiausiai Kelmės zonoje tarminių ypatybių (koeficientas 0,4) realizuoja Krėžių (LKA 257) punkte gyvenantis, tačiau dažnai keliaujantis ir bendraujantis su kitų patarmių atstovais, respondentas (studentas), teigiantis, kad jis kalba bendrine kalba, o *kiti – žemaičių, bet kitokia <...>, nei nei šiaip nei taip* (257KRAŽ1M). Tačiau kiti panašūs rodikliai nustatyti tiek savo kalbos variantą apibūdinusių kaip bendrinę kalbą, tiek manančių, kad kalba *nei aukštaitiškai, nei žemaitiškai* (260TYTU2V), *maišyta aukštaitių su žemaičių* (260TYTU2M), rodikliai vienodi – po 0,5, žr. 39 pav.

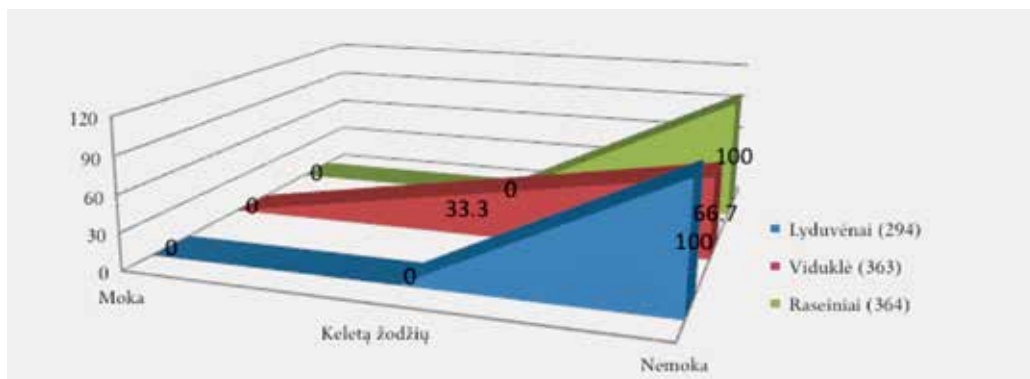

39 pav. Kelmės zonos tiriamųjų autostereotipų dėl *savojo* kalbos varianto ir tarmiškumo koreliacija

Apibendrinant *savojo* kalbos varianto vaizdinio ir tarminių ypatybių realizavimo ryšį nustatyta, kad: 1) daugumos KeĹmės zonos tiriamųjų nuomone, tarminis kalbėjimas būdingas *kitiems*; 2) nors *savasis* kalbos variantas nepripažįstamas kaip žemaitiškas, tačiau tarmiškumo rodikliai akivaizdžiai įrodo pietų žemaičių raseiniškių patarmės požymių vartojimą.

6.1.2. RASEINIŲ ZONOS TIRIAMŲJŲ SAVOJO KALBOS VARIANTO VAIZDINIŲ IR TARMISKUMO KORELIACIJA

Iš visų pietų žemaičių raseiniškių tiriamų zonų kategoriškumu išsiskiria Rasėinių, arba pietrytinės, zonos informantai. Sąmonėje susiformavęs jų pačių kalbos varianto vaizdinys nieko bendra su tarmiškumu neturi, t. y. visi šios zonos tiriamieji mano, kad tarmiškai kalbėti jie nemoka, ir tik 13 proc. respondentų gali pasakyti vos keletą tarmiškų žodžių, žr. 40 pav.

40 pav. Rasėinių zonos tiriamųjų nuostatos dėl tarmiškumo

Kaip jau minėta, didžioji dalis Rasėinių zonos tiriamųjų demonstruoja išprusimą ir gyvenamąsias vietas priskiria Žemaitijos etnografiniam regionui, tačiau sutrinka apibūdindami *savąjį* kalbos variantą. Nors dauguma šios zonos respondentų mano gyvenantys Žemaitijoje, tačiau žemaičių tarmės savo ir aplinkinių gyventojų kalboje neįžvelgia: *netarmiškai* (294LYDU3M), *maišyta* (363VIDU1V), *nutolę nuo žemaičių, pavadinimo nežinau* (364RASEI1M). Ketvirtadalis (25 proc.) informantų įsitikinę, kad jų apylinkėse kalbama žemaitiškai, bet pusės jų nuomone, tai *netikra žemaitiška* (363VIDU2M) kalba.

Rasėinių ir KeĹmės zonų tiriamųjų *savojo* kalbos varianto vertinimai skiriasi: šiaurės zonoje daugumai informantų svarbios garsyno ypatybės (fonetikos požymiai), pietrytinės dalies respondentų išryškunami kiti bruožai: estetika, suprantamumas.

Svarbu pasakyti, kad kalbos estetiškumo požymį (*gražiausia*) įvardijo visi Lýduvėnų (LKA 294) punkto tiriamieji, kurių nuomone, aplinkinių kalbos variantas arba netarminis, arba *maišytas*. Kadangi Lýduvėnai (LKA 294) ribojasi su vakarų aukštaičių šiauliškių patarme, o dažniausia miestelio gyventojų migracija fiksuota į infrastruktū-

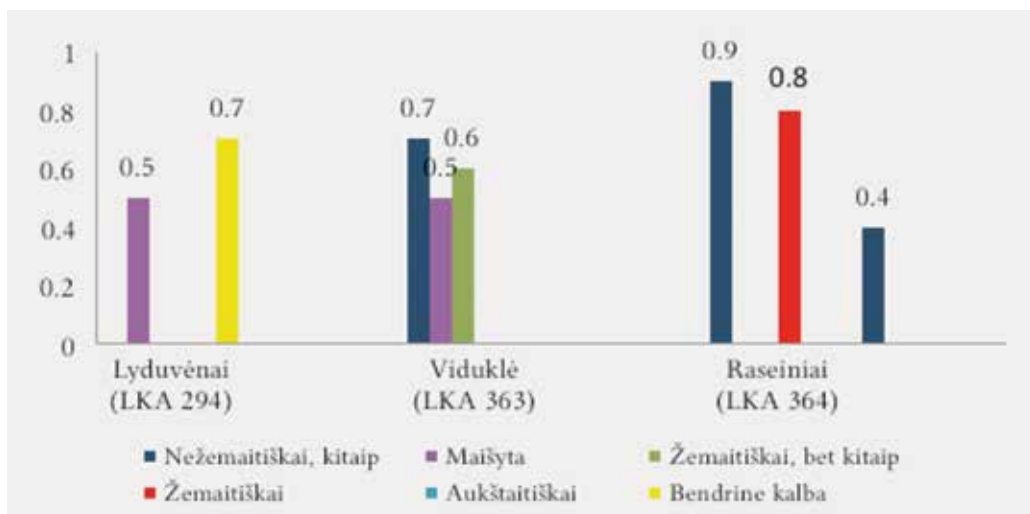
riškai labiausiai išvystytą rajone miestą Rasėinius (žr. 19 pav.), veikiausiai tai turi įtakos ir apibūdinant *savąjį* kalbos variantą.

Vis dėlto lyduvėniškių vertinimai nuo realios kalbinės situacijos skiriasi: informantų, teigiančių, jog Lýduvėnuose (LKA 294) kalbama *netarmiškai*, šnekamojoje kalboje nustatytas tarmiškumo rodiklis – 0,7, žr. 4 priedą.

Tačiau ir kituose šios zonos punktuose situacija, kai tiriamųjų suvokimą apie „nežemaitišką“ *savąjį* kalbos variantą paneigia tyrimas, yra panaši. Pavyzdžiui, Viduklės (LKA 363) punkto trečdalis tiriamųjų, įsitikinusių, kad nemoka tarmiškai, o mieste lyje kalbama *nežemaitiškai*, šnekamojoje kalboje užfiksuotas raseiniškiams būdingų bruožų rodiklis – 0,7; manančių, kad kalbama *žemaitiškai, bet kitaip* – 0,6; *maišyta kalba* aplinkinių kalbėjamą įvardijusių vidukliškių – 0,5, žr. 4 priedą.

Didžiausias tarmiškumo rodiklis Rasėinių zonoje išaiškintas Rasėinių (LKA 364) punkto vyriausios kartos pateikėjo kalboje, žr. 41 pav. Nepaisant to, kad šis tiriamasis taip pat teigė nemokantis kalbėti tarmiškai ir *savąjį* kalbos variantą įvardijo kaip kalbėjimą *nežemaitiškai, kitaip* (RASE3643M), jo šnekamojoje kalboje užfiksuotas 0,9 raseiniškiams būdingų tarminių ypatybių vartojimo koeficientas (savo gyvenamosios vietovės šis informantas nepriskyrė jokiame etnografiniam regionui)¹³⁵.

Mažiausias tarmiškumo rodiklis – 0,4 – aptariamoje zonoje taip pat nustatytas Rasėinių (LKA 364) punkto informanto kalboje. Šio asmens žiniomis, Rasėiniai priklauso Žemaitijai, bet *savąjį* kalbos variantą nuo žemaičių tarmės jis atriboja: *mes nutolę nuo žemaičių* (RASE3641M)¹³⁶, žr. 41 pav.

41 pav. Rasėinių zonos tiriamųjų autostereotipų dėl *savojo* kalbos varianto ir tarmiškumo koreliacija

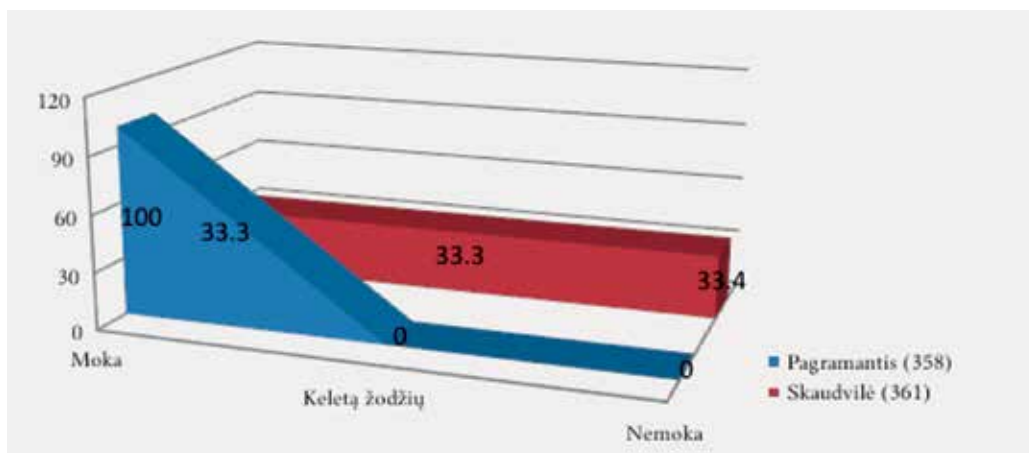
¹³⁵ Informantas priklauso vyriausiajai kartai, komunikuoja dažniausiai su vietos gyventojais, pasižymi sėslumu, o jo gyvenamoji vieta nuo Rasėinių miesto nutolusi už dviejų kilometrų.

¹³⁶ Respondento gyvenamoji vieta yra rajono centras Rasėiniai, jis dažnai bendrauja su kitų patarmių atstovais, nėra sėslus, dirba pedagoginį darbą, susijusį su menais.

Taigi Rasėinių, kaip ir Keimės, zonos tiriamųjų autostereotipų apie *savąjį* kalbos variantą vaizdinio ir realizuojamų pietų žemaičių raseiniškių patarmės ypatybių ryšys vertintinas kaip neigiamas, t. y. daugelio šios zonos informantų tarmiškumo rodikliai rodo priešingą situaciją jų pačių (tiriamųjų) nuomonei dėl netarminio kodo – manančių, kad jų kalbos variantas nėra žemaitiškas, šnekamojoje kalboje tarmiškumo koeficientas gana aukštas. Šioje zonoje aukščiausias tarmiškumo rodiklis nustatytas nepripažįstančiam *savojo* kalbos varianto žemaitišku.

6.1.3. TAURAGĖS ZONOS TIRIAMŪJŲ SAVOJO KALBOS VARIANTO VAIZDINIŲ IR TARMISKUMO KORELIACIJA

Vakarinės zonos respondentų *savojo* kalbos varianto vaizdinys nuo anksčiau aptartų zonų tiriamųjų suvokimo skiriasi nežymiai. Dauguma Tauragės apylinkių tiriamųjų *savojo* kalbos varianto neįvardija, tačiau pripažįsta, kad kalbama *nežemaitiškai, kitaip* (358PAGR3M, 361SKAU2M), *mišrūnė* (358PAGR2M). Todėl 60 proc. apklaustųjų teigia tarmiškai kalbėti mokantys, žr. 42 pav.

42 pav. Tauragės zonos tiriamųjų nuostatos dėl tarmiškumo

Tų pačių tiriamųjų teorinės žinios apie vietovių priklausymą Žemaitijai veikiausiai trikdo įvardijant *savąjį* kalbos variantą dėl lyginimo su pasąmonėje susikurtu žemaičių tarmės vaizdiniu. Šią situaciją puikiai iliustruoja vieno tiriamojo teiginys, kad Skaudvilė *priskiriama Žemaitijai*, tačiau čia kalbama *nežemaitiškai, kitaip* (361SKAU2M).

Aptariamoms zonos tiriamųjų *savojo* kalbos varianto(-ų) apibūdinimams panašūs į anksčiau aptartų zonų. Skirtumas tik toks, kad 20 proc. Tauragės apylinkių informantų pastebi ne tik galūnių trumpinimo, bet ir akcentinių skirtumų nuo bendrinės kalbos, pavyzdžiui, <...> *kitokie akcentai* (358PAGR2M). Kaip ir Rasėinių apylinkių, dalis vakarinės zonos tiriamųjų (20 proc.) *savąjį* kalbos variantą vertina kaip estetiškiausia: [kalbam] *gražiausiai, paprastai* (361SKAU3M).

Analizuojant Tauragės zonos *savojo* kalbos varianto vaizdinio ir tarminių ypatybių kiekio ryšį nustatyta, kad mažiausiai raseiniškiams būdingų požymių realizuoja tiriamieji, manantys, jog kalba bendrine kalba arba nežemaitiškai, o tarmiškai kalbėti tinka žemesnio išsilavinimo vyresniems asmenims. Šių respondentų šnekamojoje kalboje nustatyti tarmiškumo rodikliai – 0,4 ir 0,5. Daugiausia pietų žemaičių raseiniškių patarimei būdingų ypatybių (rodiklis – 0,9) „surasta“ savo variantą suvokiančio kaip *žemaitiškai, gražiausiai, paprastai* kalboje, žr. 43 pav.

43 pav. Tauragės zonos tiriamųjų autostereotipų dėl *savojo* kalbos varianto ir tarmiškumo koreliacija

Taigi Tauragės zonos tiriamųjų *savojo* kalbos varianto ir tarmiškumo koreliacijos duomenys artimesni pietrytinės nei šiaurinės patarmės dalies rezultatams. Tačiau ir šios zonos daugumos informantų, kaip Keimės ir Rasėinių, pripažįstančių, kad kalba nežemaitiškai, kalboje užfiksuota nemaža dalis pietų žemaičių raseiniškių patarmės požymių. Vis dėlto aukščiausias tarmiškumo rodiklis nustatytas *savąjį* kalbos variantą įvardijantiems žemaitišku.

6.2. OBJEKTYVIŲJŲ VEIKSNIŲ IR TARMINIŲ YPATYBIŲ REALIZAVIMO KORELIACIJA

Išsiaiškinus, kurie ekstralingvistiniai veiksniai turi didžiausios įtakos kalbos vartotojų tarmiškumui, galima ne tik nustatyti kalbos varianto kaitos priežastis, bet ir prognozuoti pietų žemaičių raseiniškių patarmės kaitą.

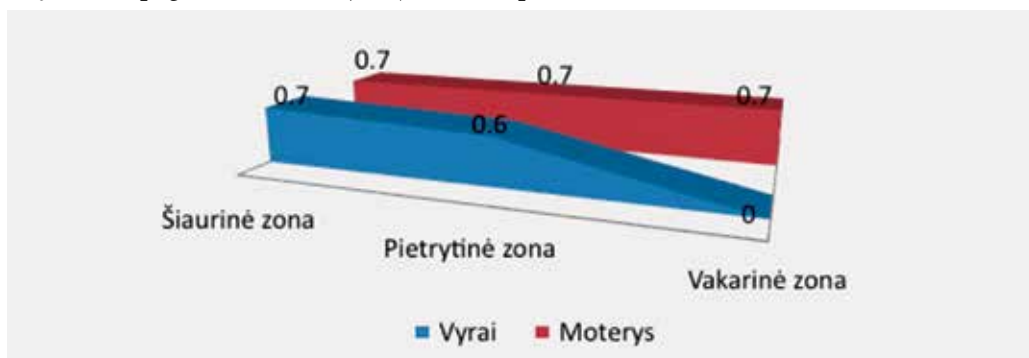
Taigi šiam tyrimui svarbūs informantų demografiniai ir sociokultūriniai duomenys (lytis, amžius, išsilavinimas, gyvenamoji vieta) bei jų mikro- ir makroaplinka.

Klasifikaciją pagal amžių žr. 1 lentelėje; veiklos ir (ar) užimtumo įtaka realizuojamoms tarminėms ypatybėms jaunosios ir vidurinės kartos respondentų analizuojama

stebimuoju laiku, t. y., kokia veikla asmuo užsiėmė pokalbio įrašymo metu, o vyriausios – pagal veiklos pobūdį iki pensijos (visi vyriausios kartos respondentai – pensininkai). Mikro- ir makroaplinkai priskirtini ne tik socialinės komunikacijos, užimtumo specifikos, bet ir mobilumo : sėslumo veiksniai.

Pirmiausia palyginta, kuris kintamasis – lyties, amžiaus ar išsilavinimo – turi didžiausios įtakos respondentų šnekamojoje kalboje realizuojamų tarminių požymių rodikliui¹³⁷.

Iš gautų duomenų matyti, kad kiek daugiau tarminių ypatybių vartojama Kelmės zonoje, tačiau reikšmingi skirtumai tarp vyrų ir moterų realizuojamų tarminių ypatybių kiekio pagal zonas neišryškėjo, žr. 44 pav.¹³⁸.

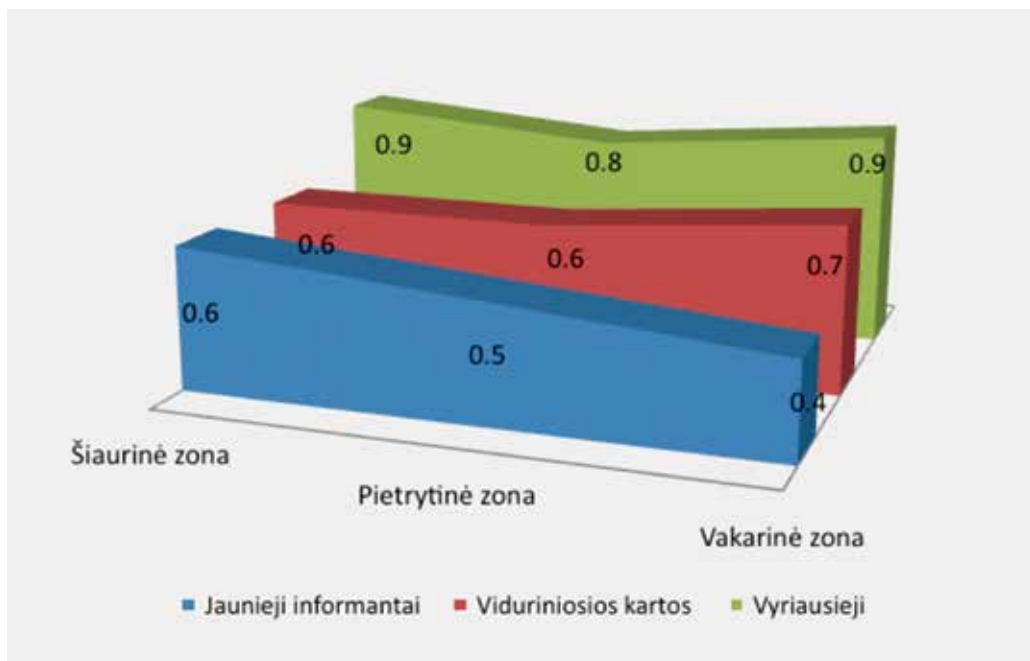

44 pav. Tarmiškumo ir lyties koreliacija

Analizuojant tarmiškumo rodiklius pagal amžiaus grupes paaiškėjo, kad Kelmės (šiaurinės dalies) ir Tauragės (vakarinės dalies) zonų vyriausios kartos tiriamieji tarminės ypatybes išlaiko geriausiai, o Rasėinių (pietrytinės dalies) – prasčiausiai, žr. 45 pav. Be to, kaip matyti 45 pav., Kelmės zonos vidurinės ir jaunosios kartos gyventojų realizuojamų tarminių požymių vidurkių rodikliai (nuo visų galimų tarti fonetinių ir morfologinių ypatybių) nesiskiria (0,6), todėl manytina, kad apie Kelmę esančiuose punktuose tarminė kaita stebimuoju laiku nėra tokia intensyvi, kaip kitose aptariamoje raseiniškių patarmės dalyse.

¹³⁷ Vienas pirmųjų kalbos variantiškumo ir socialinės padėties visuomenėje, amžiaus bei lyties ryšį Jungtinėse valstijose 1958 m. tyrė Johnas L. Fisheris (Fisher 1964), Europoje – Peteris Trudgillis (Trudgill 1974).

¹³⁸ Reikia pasakyti, kad reikšminga lyties kintamojo įtaka nenustatyta ir prieš keletą metų tiriant nedidelės dalies raseiniškių kalbines nuotatas, plačiau žr. Vaitmonienė 2014, 2017: 345–365. Primintina, kad vienas pirmųjų lyties kintamojo įtaką kalbėsenai dar XX a. pradžioje (1922 m.) pabandė apibūdinti Danijos kalbininkas Otto Jespersenas (Otto Jespersen), rašęs apie tai, kad moterys pirmenybę teikia mandagumo išraiškoms, jų žodynas paprastesnis negu vyrų; vyrai linkę vartoti žargoną ir niekinamųjų formų žodžius. Tačiau Jesperseno pastabos dažniausiai buvo grindžiamos intuicija ir asmenine patirtimi su išankstinėmis nuostatomis į XX a. pirmos pusės vyrų ir moterų kalbą, nebuvo remiamasi empirinių tyrimų duomenimis (plačiau žr. Cameron 1998; Crawford 1995; Conrick 1999). Pirmaisiais moksliniais kalbos variantiškumo ir lyties koreliacijos tyrimais laikomi Fisherio XX a. antroje pusėje atlikti darbai (žr. Fisher 1964). Lyties veiksnio įtaka kalbinėms nuostatomis Lietuvoje taip pat tirta, žr. Aliūkaitė 2013a; Vaicekauskienė, Švežaitė 2009 ir kt.

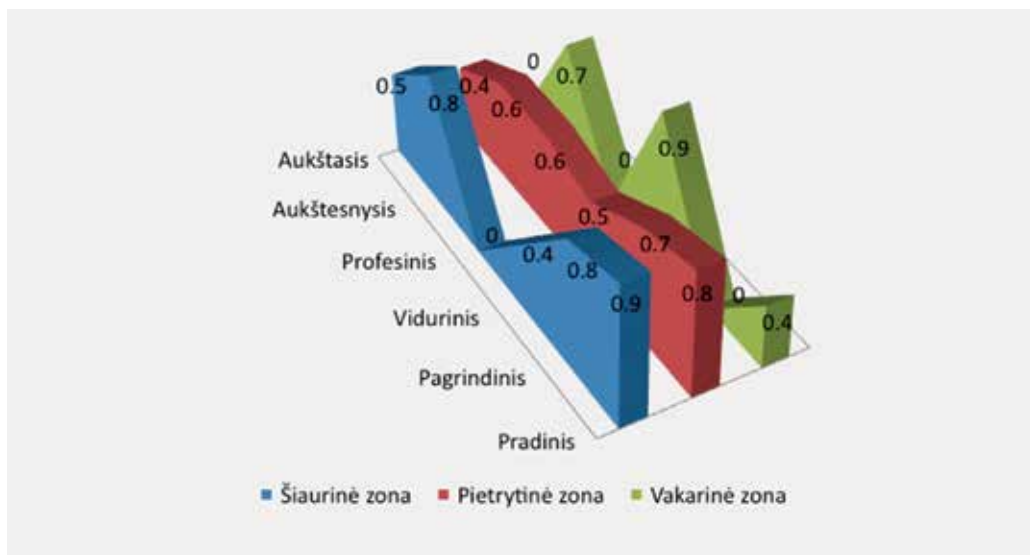
45 pav. Tarmiškumo ir amžiaus koreliacija

Išanalizavus tarmiškumo rodiklius teigtina, kad ypač spartūs tradicinės patarmės pokyčiai vyksta vakarinėje patarmės zonoje (apie Taūragę): vyriausios kartos atstovų šnekamojoje kalboje užfiksuotas tarmiškumo rodiklis 0,9, vidurinės kartos – 0,7, jaunosios – vos 0,4 (palyginimui – skirtumas tarp vyriausios ir jaunosios kartos Tauragės zonos tiriamųjų vartojamų tarminių ypatybių siekia net 0,5 koeficientą)¹³⁹.

Rasėinių zonoje tarmiškumo rodiklių rezultatai kiek nuosaikesni nei Tauragės: jaunosios ir vidurinės kartos respondentų tarminių ypatybių vartojimo rodikliai skiriasi nežymiai, o skirtumo koeficientas tarp jaunųjų ir vyriausiųjų yra 0,3, žr. 44 pav. Todėl spėtina, kad tarminė kaita pietrytinėje zonoje stebimuoju laiku lėtesnė nei vakarinėje.

Išsilavinimo kriterijaus įtakos tarminių ypatybių vartojimui analizė rodo, kad mažiausiai požymių realizuoja patarmės atstovai, įgiję aukštąjį ir vidurinį išsilavinimą, daugiausiai – su pradinio ir pagrindinio išsilavinimu, žr. 46 pav. Zonose išsilavinimo veiksnio aktualumas tarminiam kalbėjimui nemenkai skiriasi. Pavyzdžiui, Kełmės ir Rasėinių zonos pradinį išsilavinimą turinčių tiriamųjų šnekamojoje kalboje tarmiškumo rodikliai siekia 0,8 (apie Rasėinius) ir 0,9 (apie Kełmę), o Tauragės zonos – tik 0,4; su viduriniu išsilavinimu respondentų tarmiškumo rodikliai Tauragės zonoje stebimuoju laiku yra 0,9, o Kełmės ir Rasėinių – atitinkamai 0,4 ir 0,5. Pastebėtina, kad visose trijose zonose panašiausias realizuojamų požymių rodiklis yra asmenų, turinčių aukštesnįjį išsilavinimą, žr. 46 pav.

¹³⁹ Pasak Mikulėnienės, kuo didesnis skirtumas išryškėja tarp minimalaus ir maksimalaus tarmiškumo rodiklių, tuo stipresni konvergencijos reiškiniai paveikę vietinį kalbos variantą (Mikulėnienė 2020a: 7).

46 pav. Tarmiškumo ir išsilavinimo koreliacija

Tačiau būtina pasakyti, kad, nagrinėjant kiekvieno kintamojo įtaką tarmiškumui atskirai, objektyvūs rezultatai negaunami. Tarmiškumo rodikliams ypač svarbus išsilavinimo kriterijus be tiriamųjų dabartinės ir (ar) buvusios veiklos (užimtumo), jų amžiaus bei kalbinės aplinkos gali klaidinti. Pavyzdžiui, Tauragės zonoje pradinio išsilavinimo tiriamųjų tarmiškumo rodiklis yra 0,4, o Kelmės zonoje – 0,9. Skaičiai rodytų, kad apie Taūragę gyvenantys asmenys, turintys pradinį išsilavinimą, kalba bendrinei kalbai artimu variantu, tačiau į tyrimą įtraukus amžiaus ir veiklos (užimtumo) veiksnius, tampa aišku, kad Kelmės zonos tiriamieji priklauso jaunajai kartai ir yra moksleiviai ir (arba) studentai. Vadinas, norint kuo išsamiau ir objektyviau įvertinti ekstralingvistinių veiksnių ir tarminių ypatybių vartosenos koreliaciją bei nustatyti raseiniškių patarmės kaitos scenarijų, tyrimai turi būti kompleksiški, į juos būtina įtraukti kuo daugiau kriterijų, nuo kurių priklauso kalbos varianto pasirinkimas.

Taigi į tyrimą įtraukti tiriamųjų duomenys apie jų veiklą (užimtumą). Svarbu pasakyti, kad jaunosios ir vidurinės kartos informantų veikla (užimtumas) yra svarbus veiksnys stebimuoju laiku, o vyriausių respondentų, kadangi dauguma šios kartos atstovų yra pensininkai, – kokio pobūdžio veikla (darbo specifika) buvo užsiimta iki pensijos.

Tarmiškumo rodikliai analizuojami ir lyginami pagal tiriamųjų gyvenamąsias vietas (zonas) ir esamą (buvusią) pagrindinę veiklą. Atsižvelgiant į pagrindines veiklas, respondantai suskirstyti į tris grupes: dirbančius (dirbusius) nekvalifikuotą samdomą darbą, dirbančius (dirbusius) kvalifikuotą samdomą darbą ir besimokančius (studijuojančius).

Nubraižytas grafikas išryškino realizuojamų tarminių ypatybių dalies ir tiriamųjų veiklos (užimtumo) koreliacijos dėsninumus. Nekvalifikuotą samdomą darbą dirbusieji (t. y., vyriausios kartos) tiriamieji, gyvenantys mažesnėse vietovėse arba mieste-

liuose, raseiniškių patarnei būdingų tarminių ypatybių šnekamojoje kalboje vartoja daugiausiai, moksleiviai bei studentai, nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos administracinio statuso, – mažiausiai. Dirbančiųjų ar anksčiau dirbusiųjų kvalifikuotą samdomą darbą tarmiškumo rodikliai ypač skirtingi: nuo 0,4 Rasėinių mieste (364RASE1M) iki 0,9 Keimėje (258KELM3M), žr. 47 pav.

Norint išsiaiškinti, kokios priežastys lemia tarminių ypatybių vartojimo nemenkus skirtumus, tyrimą būtina išplėsti ir papildyti kitais veiksniais, pavyzdžiui, kalbinės aplinkos (su kurios patarmės atstovais respondentai dažniausiai bendrauja), judumo, *savojo* kalbos varianto vertinimais.

Kaip jau minėta, aukštesni tarmiškumo rodikliai būdingi vyriausios kartos atstovams – nekvalifikuotiems darbininkams iš mažesnių gyvenviečių, mažiausiai tarminių ypatybių išlaiko studentai ir moksleiviai, o kvalifikuotų specialistų tarmiškumo rodikliai skiriasi.

Analizuojant kvalifikuotų specialistų ištariamų tarminių ypatybių kiekį nustatyta, kad didesnis nei 0,6 tarmiškumo rodiklis būdingas daugiau nei pusei (55,6 proc.) dirbusiųjų (dirbančiųjų) kvalifikuotą samdomą darbą ir turinčių aukštesnį išsilavinimą, iš jų 60 proc. priklauso vyriausiajai kartai (nuo 61 metų), žr. 47 pav.

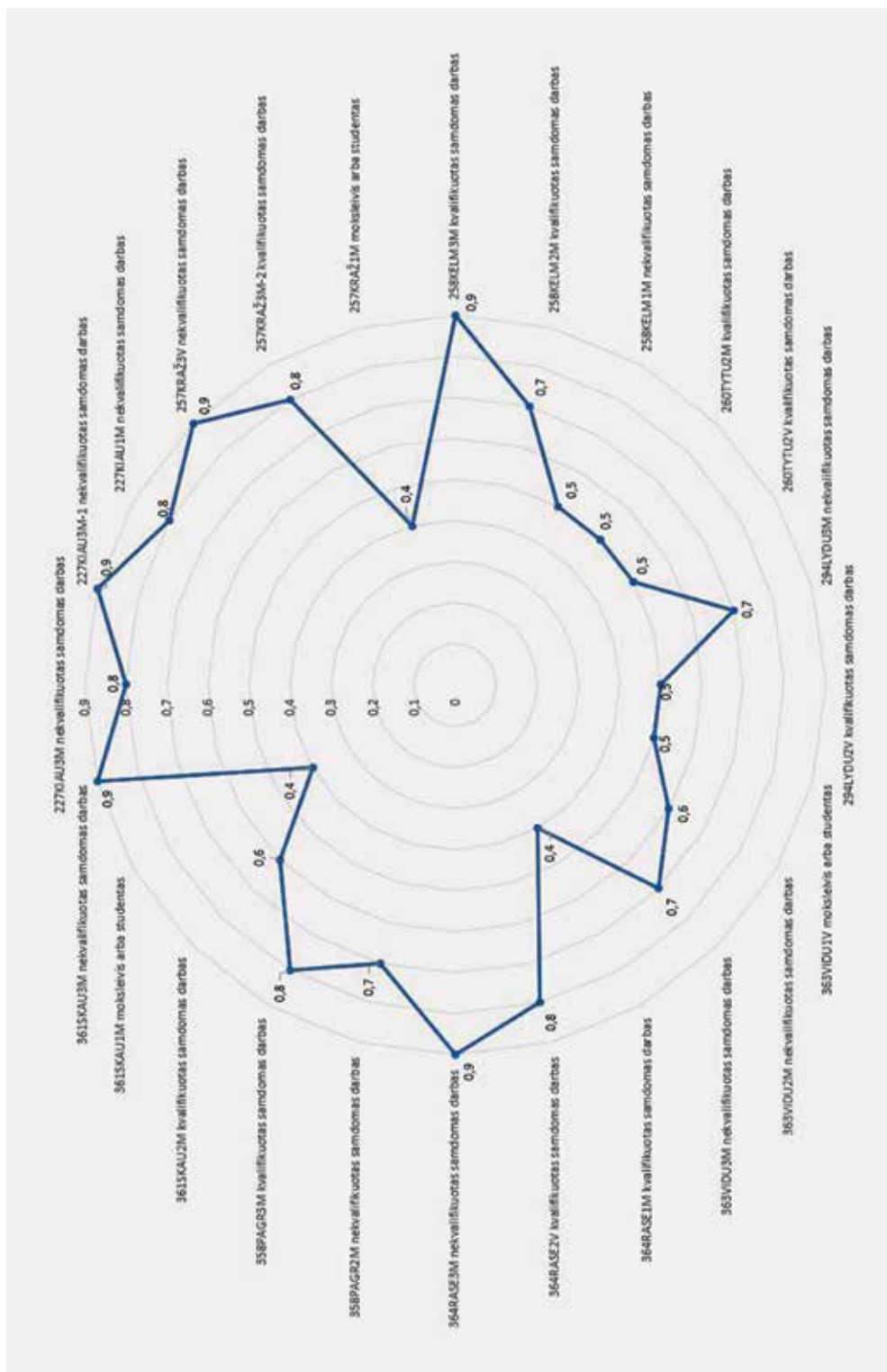
Analizuojant tiriamųjų mikro- ir makroaplinkos ir realizuojamų tarminių ypatybių rodiklių ryšį nustatyta, kad vienas svarbiausių veiksnių, lemiantis pietų žemaičių raseiniškių kalbos variantiškumą, yra tiriamųjų kalbinė aplinka, t. y. bendravimo su aplinkiniais kalbiniai įpročiai. Pridurtina, kad pokalbių su informantais metu atkreiptas dėmesys į tai, kad socialinė komunikacija ir tiriamųjų mobilumas (sėslumas)¹⁴⁰ tarpusavyje glaudžiai susiję: mobilesni, dažniau bendraujantys su kitų patarmių atstovais respondentai šnekamojoje kalboje vartoja mažiau tarminių ypatybių, nei sėslesni ir su savo gyvenamojoje vietovėje gyvenančiais asmenimis dažniau bendraujantys tiriamieji.

Vis dėlto, aiškinantis mikro- ir makroaplinkos ir tarmiškumo koreliaciją, papildomai atsižvelgta į tiriamųjų amžių, veiklą, išsilavinimą, nes, kaip rodo kalbinių nuostatų tyrimų duomenys, daliai raseiniškių tarmiškai kalbantis žmogus sietinas su vyresniu amžiumi ir (ar) žemesniu išsilavinimu (žr. šio darbo 4.1.5 dalį). Be to, vyriausios kartos respondentai neretai yra mažiau mobilūs nei vidurinės, o pastarieji sėslesni nei jaunesni.

Anksčiau minėta (žr. 45 pav.), kad tarminių ypatybių šnekamojoje kalboje labiausiai linkę atsakyti jaunosios kartos tiriamieji, tačiau kartu analizuojant mobilumo (sėslumo : nesėslumo) ir socialinės komunikacijos (bendravimo su aplinkiniais) įpročius nustatyta, kad jaunųjų, bet sėšlių ir dažniausiai su savo patarmės atstovais bendraujančių respondentų šnekamojoje kalboje realizuojamų tarminių ypatybių rodiklis siekia 0,8, žr. 48, 49 pav. ir 4 priedą.

Palyginimui: dažnai už savo patarmės ribų išvykstančių ir su kitų (pa)tarmių atstovais bendraujančių jaunųjų raseiniškių tarmiškumo rodikliai – nuo 0,4 iki 0,5.

¹⁴⁰ *Sėsliu* asmuo laikomas, jei jis nuolat gyvena toje pačioje vietovėje (raseiniškių patarmės ploto LKA punkte) ir iš jos beveik neišvyksta, *nesėsliu* – dažnai keliaujantis, dirbti ar mokytis išvykstantis už patarmės ploto ribų.

47 pav. Tarmiškumo rodiklių ir tiriamųjų veiklos (užimtumo) koreliacija

Tačiau įvertinus ir kitus veiksnius (veiklą, išsilavinimą, gyvenamąją vietą), paaiškėjo, kad daugiausia tarminių požymių vartoja nekvalifikuotą samdomą darbą dirbantys ir turintys pagrindinį išsilavinimą Kelmės zonoje kaimiškosiose vietovėse gyvenantys tiriamieji, mažiausiai – Rasėinių zonos kalbos bendruomenės nariai, baigę aukštuosius mokslus, gyvenantys ir dirbantys kvalifikuotą darbą Rasėinių mieste. Teigtina, kad mažiausiai tarmiškumo išlaikę ne tik įgiję aukštąjį išsilavinimą, bet ir studijuojantys universitetuose ar besimokantys mokykloje jaunieji pietų žemaičiai raseiniškiai.

Taigi šie duomenys rodo, kad šios grupės tiriamųjų tarmiškumui svarbesnis yra ne amžius, bet judumo ir kalbinės aplinkos veiksniai, t. y., kuo sėslėnis ir dažniau su savo patarmės atstovais bendraujantis jaunosios kartos atstovas, tuo daugiau tarminių ypatybių realizuoja savo šnekamojoje kalboje. Ir atvirksčiai – dažnesnis išvykimas už patarmės ribų ir komunikavimas su kitų patarmių atstovais jaunuosius raseiniškius skatina pasirinkti „prestžiškesnį“ kalbos variantą.

Panaši tarmiškumo ir kalbinės aplinkos koreliacija nustatyta skaičiuojant vidurinės kartos respondentų vartojamų tarminių ypatybių rodiklius. Tačiau šios grupės tiriamųjų tarmiškumui (ne)judumas nėra toks svarbus veiksnys kaip jaunosios kartos respondentams. Pavyzdžiui, šiaurinėje patarmės dalyje (Kelmės zona) retai už savo patarmės ribų išvykstančių vidurinės kartos tiriamųjų šnekamojoje kalboje nustatytas 0,5 tarmiškumo rodiklis, o vakarinėje dalyje (Tauragės zona) net ir dažnai keliaujančių, kartais gyvenančių kitoms patarmėms priklausančiose vietovėse, – 0,6. Vadinasi, šios amžiaus grupės raseiniškių kalbinio elgesio motyvai yra kiti.

Papildomai įvertinus kitus tarmiškumui galinčius turėti įtakos veiksnius, duomenų analizė patvirtina, kad vidurinės kartos raseiniškių kalbinis elgesys ypač priklausomas nuo veiklos (užimtumo, darbo) pobūdžio. Pavyzdžiui, valdžios institucijose (seniūnijoje, policijoje) dirbančių asmenų, bibliotekininkų, pardavėjų realizuojamų tarminių broožų dalis neperkopia rodiklio 0,6 (nuo 0,5 iki 0,6), o namuose darbo užduotis atliekantys buhalteriai, savo patarmės plote veikiantys smulkieji verslininkai šnekamojoje kalboje išlaikę daugiau nei 0,7 tarmiškumo koeficiento.

Į tyrimą įtraukus išsilavinimo veiksni, akivaizdžiai matyti, kad vidurinei kartai atsotvaujančių raseiniškių tarminių ypatybių vartosenai šis kriterijus reikšmingos įtakos neturi: ir aukštąjį išsilavinimą įgijusių bei kvalifikuotą darbą dirbančių, ir su profesiniu išsilavinimu nekvalifikuotą darbą dirbančių šio amžiaus grupės respondentų kalboje užfiksuotas 0,6 tarmiškumo rodiklis. Aukštesniojo išsilavinimo raseiniškių tarmiškumo rodikliai svyruoja nuo 0,5 iki 0,8.

Taigi vidurinės kartos tiriamieji, kurių darbo specifikai būdingi dažni socialiniai kontaktai su kitų patarmių atstovais, interesantais ar klientais, net ir izoliuotuosiuose bei solidarumo domenuose dažniau atsisako tarminių ypatybių ir stengiasi vartoti bendrinei kalbai artimesnį kalbos variantą, nei tie, kurių veikla mažiau susijusi su bendravimu.

Kaip minėta anksčiau, vyriausios kartos raseiniškiai tarmines ypatybes išlaiko geriausiai. Mikro- ir makroaplinkos analizė parodė, kad visi šios amžiaus grupės tira-

mieji pasižymi sėslumu, retai išvažiuoja už patarmės ribų, dažniausiai bendrauja su vietos gyventojais (kaimynais, bendradarbiais) ir (arba) šeimos nariais. Tačiau į tyrimą įtraukus išsilavinimo veiksnį ir dabartinės arba buvusios veiklos specifiką bei gyvenamosios ir darbo vietos kriterijų paaiškėjo, kad daugiausia tarmiškumo išlaikė tiriamieji, gimę, augę ir gyvenę (ar tebegyvenantys) kaime, turintys pagrindinį, pradinį ar vidurinį išsilavinimą bei kaimiškose vietovėse (ūkiuose) dirbę nekvalifikuotus samdomus darbus, kur įprastai kalbėta ir tarpusavyje bendrauta raseiniškių patarme. Tokių respondentų šnekamojoje kalboje užfiksuotas tarmiškumo rodiklis – 0,9. Atkreiptinas dėmesys, kad aukštesniojo išsilavinimo vyriausieji respondentai, gyvenantys bei dirbę ar šiuo metu dirbantys kvalifikuotą samdomą darbą miesteliuose ar miestuose, tarmiinių ypatybių realizuoja kiek mažiau, tačiau taip pat gana daug, jų tarmiškumo koeficientai – nuo 0,7 iki 0,9. Mažiausias šios amžiaus grupės tarmiškumo rodiklis – 0,7 – nustatytas Rasėinių zonos – Lýduvėnų (LKA 294) miestelio, kuris yra vos už 14 km nuo vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės ribos, tiriamajam 294LYDU3M¹⁴¹.

Apibendrinant mikro- ir makroaplinkos ir tarmiinių ypatybių vartojimo koreliaciją teigtina, kad kiekvienos amžiaus grupės tiriamųjų kalbos variantiškumui įtakos turi ir tie patys, ir skirtingi veiksniai. Taigi nustatyta, kad:

- 1) visų amžiaus grupių raseiniškių kalboje realizuojamų tarmiinių požymių rodikliai ypač stipriai siejasi su socialinės komunikacijos įpročiais – dažniausiai bendraujantys su savo vietovės gyventojais, nepriklausomai nuo amžiaus, kalba tarmiškiau, ir atvirkščiai – kuo intensyvesnis bendravimas su kitų patarmių atstovais, tuo kalbos variantas artimesnis bendrinei kalbai;
- 2) jaunosios ir vyriausios kartos raseiniškių kalboje tarmiškumo rodikliai labiau priklauso nuo sėslumo : mobilumo nei vidurinės kartos tiriamųjų;
- 3) jaunosios ir vidurinės kartos raseiniškiams atstovaujančių respondentų (ne)tarmiinių kalbėjimui dabartinis ar buvęs užimtumo (veiklos) pobūdis svarbesnis nei vyriausiųjų kalbai;
- 4) visų amžiaus grupių tiriamųjų kalbos ypatybių vartojimui išsilavinimo veiksnys įtakos turi mažiausiai. Nors svarstant, kad aukštesnio išsilavinimo asmenų darbinė veikla neretai susijusi su jų darbo vietomis socialiai ir ekonomiškai stipresnėse gyvenvietėse, t. y. miestuose ar miesteliuose, šis veiksnys tarmiškumui įtakos turėtų turėti. Tačiau duomenys rodo, kad pagal išsilavinimo kriterijų reikšmingi raseiniškių tarmiškumo skirtumai neišryškėjo;
- 5) atkreiptinas dėmesys į gyvenamosios vietovės geografinę padėtį: prie vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės ribos esančiame punkte nustatytas žemiausias vyriausios kartos respondentų tarmiškumo rodiklis. Kadangi šios grupės tiriamieji pasižymi

¹⁴¹ Sociokultūrinių tinklų žemėlapyje (19 pav.) matyti, kad Lýduvėnų (LKA 294) bendruomenė sociokultūrinius ryšius dažniausiai palaiko su Rasėinių (LKA 364) miestu. Tačiau mokyklinio amžiaus lyduvėniškiai mokyklas lanko ne tik Rasėiniuose, bet ir vakarų aukštaičių šiauliškių patarmės plote esančios Šiluvos miestelio mokyklą (gimnaziją).

sėslumu ir komunikavimu su savo gyvenamosios vietovės asmenimis, prieita prie išvados, kad vietovėse, esančiose paribyje su aukštaičiais, pietų žemaičių raseiniškių patarnei būdingų ypatybių ir anksčiau galėjo būti vartojama mažiau, nei toliau nuo aukštaičių tarmės nutolusiose vietovėse.

Objektyvi patikros duomenų analizė leidžia teigti, kad subjektyvieji informantų vertinimai *savojo* kalbos varianto kaip netarmiško realios kalbinės situacijos stebimuoju laiku neatspindi, nes visose zonose bendri tarmiškumo koeficientai viršija 0,5. Tarmiškumo verčių vizualizacija pseudožemėlapyje dar kartą įrodo, kad didžiosios dalies respondentų įsitikinimai dėl netarmiško kalbėjimo yra klaidingi.

7. IŠVADOS

1. Pietų žemaičių raseiniškių patarmė, kaip atskiras tarminis vienetas, turintis aiškias ribas, nebuvo išskirtas iki pat XX a. antrosios pusės.

„Lietuvių kalbos atlaso“ žemėlapiuose jau galima įžvelgti raseiniškių paribiais besitęsiantį horizontalųjį kontinuumą, tačiau viso regiono pereigiškumas atskleistas tik pastarojo laikotarpio tyrimuose, atliktuose dialektometrijos metodais.

2. Šioje disertacijoje nustatyta, kad iš 37 LKA punktų, išskirtų pietų žemaičių raseiniškių patarmės teritorijoje, gyvybingais laikytini tik pusė (18).

Gyvybingiausi, su išplėtomis infrastruktūromis yra punktai, kurių centrai – miestų statusus turinčios gyvenvietės – Keimė (LKA 258), Tūtuvėnai (LKA 260), Skaudvilė (LKA 361) ir Rasėiniai (LKA 364).

Gyvybingi LKA punktai – Šaukėnai (LKA 194), Kūrtuvėnai (LKA 195), Váiguva (LKA 224), Krážiai (LKA 257), Nemákščiai (LKA 327), Vainūtas (LKA 356), Págramantis (LKA 358), Lomiaĩ (LKA 359), Batakiaĩ (LKA 360), Vidùklė (LKA 363), Žygáičiai (LKA 390), Eĩžvilkas (LKA 395), Paupỹs (LKA 396), Eičiaĩ (LKA 464).

Vidutinio gyvybingumo LKA punktai – Kiaunoriaĩ (LKA 227), Stulgiaĩ (LKA 326), Alėjaĩ (LKA 329), Žviñgiai (LKA 357); mažo gyvybingumo LKA punktai – Lýduvėnai (LKA 294), Pašaltuonỹs (LKA 394) ir Gervinė (LKA 398a).

Nykstantys LKA punktai – Gùdmoniškė (LKA 162), Kušleĩkiai (LKA 225), Padubysỹs (LKA 226), Kubìliai (LKA 259), Adomáičiai (LKA 292), Pákražantis (LKA 293), Petkáičiai (LKA 362), Jociaĩ (LKA 391), Stragùtė (LKA 392), Jõniškė (LKA 393) ir Rùgáliai (LKA 463).

Sunykusiu laikytinas Giniõčių (LKA 328) LKA punktas, nes jame ir aplinkinėse vietovėse gyventojų nebėra, artimiausiu metu revitalizacija negalima.

3. Bendruomenių dydžiai ir jų stabilumas ar dinamiškumas ne visais atvejais koreliuoja su palankia gyvenvietės infrastruktūros situacija: kalbinei kaitai įtakos turi ne tik bendruomenių dydis ar stabilumas, bet ir sociokultūrinių tinklų atvirumas, sudėtingumas.

Didelis bendruomenių narių judumas – svarbi nehomogeniško tarminio pietų žemaičių raseiniškių ploto pereigiškumo priežastis.

4. Sociokultūrinių tinklų analizė išryškino raseiniškių patarmės plote susiformavusias tris aktyviais komunikaciniais ryšiais pasižyminčių LKA punktų bendruomenių zonas: šiaurinėje dalyje – Keimės, pietrytinėje – Rasėinių, vakarinėje – Tauragės.

Nustatyti papildomi kalbinių inovacijų sklaidos šaltiniai – „struktūrinės duobės“ – net ir uždariausiuose patarmės LKA punktuose – Kušleĩkių (LKA 225), Pádubysio (LKA 226), Kubìlių (LKA 259), Adomáičių (LKA 292), Pákražančio (LKA 293), Stulgĩų (LKA 326), Alėjų (LKA 329), Lomių (LKA 359), Batakĩų (LKA 360), Skaudvilės (LKA 361), Petkáičių (LKA 362) ir Eičių (LKA 464) – galimai lemia vietinių kalbos variantų konvergenciją.

5. Stabiliomis laikytinos bendruomenės tuose LKA punktuose, kurių centrai – miestų statusus turinčios gyvenvietės ar rajonų centrai – Keimės (LKA 258), Týtuvėnų (LKA 260), Skaudvilės (LKA 361) ir Rasėinių (LKA 364).

Mažesnio stabilumo ir nestabilių bendruomenių – Šaukėnų (LKA 194), Kùrtuvėnų (LKA 195), Váiguvos (LKA 224), Kiaunorių (LKA 227), Krážių (LKA 257), Stulgių (LKA 326), Nemákščių (LKA 327), Alėjų (LKA 329), Vainùto (LKA 356), Žviñgių (LKA 357), Págramančio (LKA 358), Batakių (LKA 359), Lomių (LKA 360), Vidùklės (LKA 363), Žygáičių (LKA 390), Pášaltuonio (LKA 394), Eřžvilko (LKA 395), Páupio (LKA 396), Eičių (LKA 464) ir Gùdmoniškės (LKA 162), Kušleikių (LKA 225), Pádubysio (LKA 226), Kubilių (LKA 259), Adomáičių (LKA 292), Pákražančio (LKA 293), Lýduvėnų (LKA 294), Petkáičių (LKA 362), Jocių (LKA 391), Stragutės (LKA 392), Jóniškės (LKA 393), Gervinės (LKA 398a), Rūgálių (LKA 463) – dinamiškumas, nekeičiant socioekonominės ir sociokultūrinės politikos iš esmės, ateityje tik didės, ir tai sudarys sąlygas dar intensyvesniam horizontaliajam ir vertikalajam kalbiniam kontinuumui.

6. Savo gyvenamąsias vietas Žemaitijos etnografiniam regionui priskyrė kiek daugiau nei pusė (58 proc.) tiriamųjų, tačiau *savasis* kalbos variantas raseiniškių sąmonėje yra artimas ne tarminiam (žemaitiškajam), o bendrinės kalbos vaizdiniui, susiformavusiam pagal subjektyvias ypatybes, egzistuojančias paprastojo kalbos vartotojo savimonėje. *Savojo*, kaip netarminio, kalbos varianto suvokimą formuoja (ne)tarminės raiškos samprata bei nuostatos dėl tarminio kodo, jo vartojimo domenuose ir tarmiškai kalbančio žmogaus asociatai, rodantys tarminio kodo, kaip turinčio menkesnę vertę, priešininą prestižiniam bendrinės kalbos vaizdiniui.

Objektyvi patikros duomenų analizė leidžia teigti, kad subjektyvieji informantų *savojo* kalbos varianto, kaip netarmiško, vertinimai stebimuoju laiku neatspindi realios kalbinės situacijos.

7. Nustatytos pakitusios nomenklatūrinės tarminių požymių, išskiriančių pietų žemaičius raseiniškius iš kitų patarmių, vertės, tačiau tiriamųjų pastangos vengti ryškiausių tarminių bruožų tiriamos teritorijos neeliminuoja iš žemaičių ploto.

8. Stebimuoju laiku svarbiausiais tarminiais (tarmiškaisiais) bruožais laikytini dažniausiai aptinkami: 1) įtemptųjų ilgųjų ir pusilgių balsių *é, o* dvibalsinimas; 2) nekirčiuoto kamieno ir galūnės balsių *é, o* atliepimas *a, i, e*; 3) žodžių galūnių trumpinimas.

Šios išlaikytos pietų žemaičių raseiniškių ypatybės leidžia teigti vietinius tarminius (ar tarmiškuosius) kalbos variantus įsiliejant į naująją regioninę tarmiškąją darinį – žemaičių regionektą.

Prie bendrinės kalbos pietų žemaičius raseiniškius priartina tvirtagalių ir tvirtapradžių *an, am, en, em* ir dvibalsių *ai, ei* išlaikymas.

9. Tarminių požymių matrica rodo, kad kitų tarminių ypatybių vartojimo dažnumas dabartiniame pietų žemaičių raseiniškių plote skiriasi.

Dažnai (ar labai dažnai) respondentų kalboje pasitaikantys požymiai:

- Keimės zonoje: 1) trumpųjų balsių *i, u* bei dvigarsių *il, ir, ul, ur* ir dvibalsio *ui* platinimas; 2) nekirčiuotų galūnių balsių *q, ę, ĳ, ų* atliepimas trumpaisiais *a, e, i, u*; 3) nekirčiuoto kamieno ir galūnės *y, ū* atliepimas *i, u*; 4) kirčio atitraukimas;

- Rasėinių zonoje: 1) nekirčiuotų galūnių *q, ę, į, ū* atliepimas *a, e, i, u*; 2) nekirčiuoto kamieno ir galūnės *y, ū* atliepimas *i, u*;
- Tauragės zonoje: nekirčiuotų galūnių *q, ę, į, ū* atliepimas *a, e, i, u*.

Retai (ar labai retai) respondentų kalboje pasitaikantys požymiai nustatyti:

- Kelmės zonoje: 1) *ie, uo* vienbalsinimas; 2) senųjų junginių **tj, *dj* vartojimas; 3) nekirčiuotų galūnių *q, ę* atliepimas *an, en*; 4) priešdėlio *per-* ir prielinksnio *per* atitikmuo *par-, par*; 5) prielinksnio *pas* su kilmininku konstrukcija;
- Rasėinių zonoje: 1) *ie, uo* vienbalsinimas; 2) senųjų junginių **tj, *dj* vartojimas; 3) nekirčiuotų galūnių *balsių q, ę* tarimas *an, en*; 4) trumpųjų balsių *i, u* bei dvigarsių *il, ir, ul, ur* ir dvibalsio *ui* platinimas; 5) kirčio atitraukimas; 6) priešdėlio *per-* ir prielinksnio *per* atitikmuo *par-, par*; 7) prielinksnio *pas* su kilmininku konstrukcijos;
- Tauragės zonoje: 1) *ie, uo* vienbalsinimas; 2) senųjų junginių **tj, *dj* vartojimas; 3) nekirčiuoto kamieno ir galūnės *y, ū* atliepimas *i, u*; 4) trumpųjų balsių *i, u* bei dvigarsių *il, ir, ul, ur* ir dvibalsio *ui* platinimas; 5) kirčio atitraukimas; 6) priešdėlio *per-* ir prielinksnio *per* atitikmuo *par-, par*; 7) prielinksnio *pas* su kilmininku konstrukcijos.

10. Statistiškai apskaičiuoti tarmiškumo rodiklių vidurkiai parodė, kad Tauragės zona yra tarmiškiausia (tarmiškumo rodiklis 0,8), o mažiausiai tarmiška – Rasėinių zona (tarmiškumo rodiklis 0,6), nors ir šis tarmiškumo rodiklių vidurkis nerodo Rasėinių zonos esant netarmiškos.

Taigi aukšti tarmiškumo koeficientai nepatvirtina raseiniškių *savojo* kalbos varianto, kaip bendrinės kalbos, vaizdinio.

11. Tyrimo rezultatai nepatvirtina ir tiesioginės tarmiškumo bei amžiaus koreliacijos.

Vyriausios kartos raseiniškių tarmiškumas labiausiai priklauso nuo kalbinės aplinkos; vidurinės kartos respondentų tarmiškumo rodikliai labiau koreliuoja su jų veiklos pobūdžiu; o mažtančiam jaunosios kartos informantų tarmiškumui didžiausią įtaką daro judumo, mikro- ir makroaplinkos veiksniai.

Amžiaus ar išsilavinimo veiksniai yra tik papildantys svarbiausias vertikaliojo kontinuumo priežastis.

12. Horizontalusis ir vertikalusis pietų žemaičių raseiniškių kontinuumas yra veikiamas tiek vietinių bendruomenių judėjimo krypčių, kurios susiformavo dėl vyraujančių sudėtingos struktūros, atvirų ir tankių sociokultūrinių tinklų, tiek ir dėl kalbos vartotojų nuostatų, mikro- ir makroaplinkos charakteristikų, lemiančių vietinių variantų pereigiškumą.

8. ŠALTINIAI

1. Advokatai: <https://www.info.lt/rubrika/Advokatai/100209472> (žiūrėta 2020-02-03).
2. Alėjai: http://www.ekgt.lt/media/dokumentai/veikla/Tyrimai/2017tyrimai/Kavoliute_tyrimas.pdf (žiūrėta 2019-06-12).
3. Antstoliai: <https://www.antstoliurumai.lt> (žiūrėta 2020-02-03).
4. Atstumai: <https://www.google.lt/maps> (žiūrėta 2020-07-18).
5. Atstumai 1: <http://maps.lt/map> (žiūrėta 2019-05-06).
6. Gervinės bendruomenė: https://www.facebook.com/RRKC-Gervineje-ir-Gervines-kaimo-bendruomenė-411943215937115/?ref=py_c (žiūrėta 2019-12-17).
7. Gyventojai: <https://osp.stat.gov.lt/2011m.-visuotinis-gyventoju-ir-bustu-surasymas> (žiūrėta 2019-04-26).
8. Jaunimo organizacijos: <https://www.zinauviska.lt/lt/jaunimo-politika/organizacijos> (žiūrėta 2019-11-16).
9. Joniškės bendruomenė: <https://www.atradau.lt/imone/1137430/joniskes-klevai-kaimo-bendruomene> (žiūrėta 2019-12-14).
10. Jurbarkas: <http://www.jurbarkas.lt/index.php?152876491> (žiūrėta 2019-06-26).
11. Kelmės bendruomenės: www.kelmevog.lt (žiūrėta 2019-12-14).
12. Kelmės informaciniai leidiniai: <https://kelmes.info/kelmes-laikrasciai/> (žiūrėta 2019-10-04).
13. Kelmės jaunimas: <https://www.kelme.lt/Jaunimo-organizacijos-30362566> (žiūrėta 2019-10-03).
14. Kelmės kultūra: <https://www.skrastas.lt/kultura-1> (žiūrėta 2019-10-04).
15. Kelmės medžiotojai: <https://www.facebook.com/Kelmės-rajono-medžiotojų-ir-žvejų-draugija-627869854055571/> (žiūrėta 2020-02-03).
16. Kelmės muziejus: <http://www.kelmesmuziejus.lt> (žiūrėta 2019-10-04).
17. Kelmės suaugusiųjų švietimas: <https://kelmesmc.lt> (žiūrėta 2019-10-03).
18. Kražiai: <https://www.kelme.lt/Kraziu-seniunija493523> (žiūrėta 2019-06-26).
19. Kurtuvėnų bendruomenė: <http://kurtuvenaiudc.lt/udc-bendruomene/bendruomenes-centras/> (žiūrėta 2019-12-14).
20. Kurtuvėnų muziejus: <https://www.siauliurajonas.lt/pramogos-ka-eikti/kurtuvenu-gyvojo-zirgo-muziejus/> (žiūrėta 2019-12-14).
21. Lyduvėnų bendruomenė: <https://raseiniuvog.lt/lyduvenu-kaimu-bendruomene> (žiūrėta 2019-12-17).
22. Mano Raseiniai: <http://www.manoraseiniai.lt> (žiūrėta 2019-10-04).
23. Medicina: <https://www.medicina.lt/rubrika/Ambulatorijos-medicinos-punktai> (žiūrėta 2019-04-25).
24. Mokyklos: <https://www.aikos.smm.lt/Registrai/Svietimo-ir-mokslo-institucijos> (žiūrėta 2019-04-25).
25. Muziejai: <http://www.geoportal.lt/muziejai/> (žiūrėta 2019-10-07).
26. Muziejai 1: https://muziejai.lt/Muziejus.lt.asp?Db_kodas=2751&menu=0 (žiūrėta 2019-10-07).
27. Muziejai 2: <https://www.limis.lt/muzieju-kontaktai/> (žiūrėta 2019-10-07).
28. Muziejai 3: https://www.muziejai.lt/Tarnybos/Paieska_n.lt.asp?q (žiūrėta 2019-10-07).
29. Notarai: <https://www.notarurumai.lt/notarai/biuras> (žiūrėta 2020-02-03).

30. Pašaltuonio bendruomenė: <https://www.facebook.com/pages/category/Community-Organization/Pašaltuonio-bendruomenė-Šaltuonėlė-1201812036520116/> (žiūrėta 2019-12-14).
31. Paštai: <http://www.pasto-kodai.lt> (žiūrėta 2019-04-26).
32. Raseiniai: <https://raseiniukulturoscentras.lt/meno-kolektyvai-raseiniuose/> (žiūrėta 2019-10-03).
33. Raseinių jaunimas: <file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/Jaunimo%20organizacijos2017.pdf> (žiūrėta 2019-10-04).
34. Raseinių kraštas: <http://raseiniu.krasto.info> (žiūrėta 2019-10-04).
35. Raseinių medžiotojai: <https://www.atradau.lt/imone/1008578/raseiniu-medziotoju-ir-zveju-draugija/contacts> (žiūrėta 2020-02-03).
36. Raseinių muziejus: <http://raseiniumuziejus.lt> (žiūrėta 2019-10-04).
37. Raseinių naujienos: <http://raseiniunaujienos.lt> (žiūrėta 2019-10-04).
38. Raseinių savivaldybė: <https://www.raseiniai.lt/index.php?3703136900> (žiūrėta 2019-12-14).
39. Raseinių TAU: <http://www.rspt.lt> (žiūrėta 2019-10-04).
40. Skaudvilės krepšinis: http://www.kkl.lt/lietuvos-krepsinio-veteranu-lyga_339/komandos/eb0a2505/skaudviles-gimnazija (žiūrėta 2019-10-09).
41. Skaudvilės kultūros centras: <https://taurageskc.lt/padaliniai/skaudviles-skyrius/> (žiūrėta 2019-10-07).
42. Stragutės bendruomenė: <http://tauragesvlg.lt/stragutes-kaimo-bendruomene-naujienos> (žiūrėta 2019-12-17).
43. Šaukėnų muziejus: http://samogitia.mch.mii.lt/mpkelias/MUZIEJAI/Saukenu_muziejus.lt.htm (žiūrėta 2019-10-07).
44. Šilalės bendruomenės: http://www.silalesrvog.lt/en/silales_rajono_kaimo_bendruomeniu_sarasas (žiūrėta 2019-12-14).
45. Tauragė: <https://www.taurage.lt/savivaldybe/struktura-ir-kontaktai/seniunijos/mazonu-seniunija/> (žiūrėta 2019-06-26).
46. Tauragės bendruomenės: <http://tauragesvlg.lt/vvg2/bendruomeniu-svetaines> (žiūrėta 2019-12-14).
47. Tauragės jaunimas: <https://www.taurage.lt/savivaldybe/struktura-ir-kontaktai/veiklos-sritys/jaunimas/> (žiūrėta 2019-10-07).
48. Tauragės kultūros centras: <https://taurageskc.lt/padaliniai/skaudviles-skyrius/> (žiūrėta 2019-10-09).
49. Tauragės savivaldybė: <https://m.facebook.com/tauragessavivaldybe/> (žiūrėta 2019-10-07).
50. Teismai: <https://siauliu.teismai.lt> (žiūrėta 2019-08-05).
51. Tytuvėnų jaunimas: <https://www.zinauviska.lt/lt/jaunimo-politika/organizacijos/tytuvenu-bendruomenes-jaunimo-grupe> (žiūrėta 2019-10-07).
52. Tytuvėnų kultūros centras: <http://www.tytuvenukulturoscentras.lt/index.php/veikla/meno-kolektyvai> (žiūrėta 2019-10-09).
53. Tytuvėnų medžiotojai: https://rekvizitai.vz.lt/imone/tytuvenu_medziotoju_klubas_tytuva/ (žiūrėta 2019-10-04).
54. Tytuvėnų šaudymo klubas: <https://www.spec.lt/imone/tytuvenu-vidurines-mokyklos-saudymo-klubas-strele> (žiūrėta 2019-10-04).
55. Tytuvėnų TAU: <https://www.facebook.com/TAU-Tytuvėnai-344064482824636/> (žiūrėta 2019-10-04).
56. Viduklės muziejus: <https://www.turizmas.lt/imones/S-Stanevičiaus-poeto-filologo-sodyba-muziejus/2093743> (žiūrėta 2019-10-07).

9. LITERATŪRA

1. Aliūkaitė D. 2005: Tarminis kalbėjimas: (galimi?) socialiniai kalbėjimo koreliatai. *Lituanistica* 1, 38–47.
2. Aliūkaitė D. 2007: *Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: objektyviųjų ir subjektyviųjų skirtumų kultūrinė vertė*. [Rankraštis]. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
3. Aliūkaitė D. 2008: Tarmiškai kalbančio žmogaus stereotipai: apriorinės eilinių kalbos bendruomenės narių nuostatos. *Respectus philologicus* 14 (19), 23–45.
4. Aliūkaitė D. 2009: Perceptyviniai dialektų tyrimai: mentalinis žemėlapis. *Respectus Philologicus* 15 (20), 164–179.
5. Aliūkaitė D. 2009a: Bendrinės kalbos vaizdiniai: kvazistandarto problema. *Respectus Philologicus* 16 (21)A, 160–187.
6. Aliūkaitė D. 2010: Naujasis dialektas: galimas tarminio kalbėjimo vertinimo scenarijus. *Respectus Philologicus* 18, 41–57.
7. Aliūkaitė D. 2011: Jaunųjų žemaičių raiškos idealai: sąmoningosios nuostatos. *Respectus philologicus* 20 (25), 209–220.
8. Aliūkaitė D. 2011a: Projektas „Lietuvių kalba: idealai, ideologijos ir tapatybės lūžiai“. *Respectus Philologicus* 19 (24), 267–268.
9. Aliūkaitė D. 2013: Horizontalusis ir vertikalusis kalbos kontinuumo skaidumas: XXI amžiaus kalbėjimo variantai paprastojo kalbos vertintojo požiūriu. *Taikomoji kalbotyra 2*. Prieiga internetu: www.taikomojikalbotyra.lt (žiūrėta 2019-11-25).
10. Aliūkaitė D. 2013a: Kalbos variantiškumas paauglių akimis: lyties kintamasis. *Acta Linguistica Lithuanica* 69. Prieiga internetu: http://www.lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=880 (žiūrėta 2019-12-09).
11. Aliūkaitė D. 2019: Objektyvusis tarmiškumas: požymiai ir vertė. *Respectus Philologicus* 35 (40), 63–91.
12. Aliūkaitė D. 2020: Tarmiškumo tvarumas didmiestyje: *emic* naratyvo kūrėjo perspektyva. *Respectus Philologicus* 38 (43), 85–100.
13. Aliūkaitė D., Bakšienė R., Jaroslaviėnė J. ir kt. 2014: Punktų tinklo tankis geolingvistinės skirties *aukštaičiai : žemaičiai* požiūriu. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 129–196.
14. Aliūkaitė D., Jaroslaviėnė J., Meiliūnaitė V. 2014: Teoriniai medžiagos rinkimo pagrindai. Anketų (klausymynų) sudarymo principai. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 49–62.
15. Aliūkaitė D., Meiliūnaitė V., Mikulėnienė D. 2014: Apibendrinimas: dinamiškumo samprata tarmių kaitos laikotarpiu. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 263–266.
16. Aliūkaitė D., Merkytė E. 2009: Sociolingvistinis tarminių kodų taisyklingumo tyrimas. *Kalbos kultūra* 82, 259–274.

17. Aliūkaitė D., Merkytė-Švarcienė E. 2012: Bendrinės kalbos regionai jaunųjų lietuvių kalbos bendruomenės narių požiūriu: kompetencija ir vaizdiniai. *Kalbos kultūra* 85, 155–177.
18. Aliūkaitė D., Mikulėnienė D. 2014: Geolingvistika: ideologija, teorija ir metodai. Pagrindinės sąvokos. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 29–47.
19. Aliūkaitė D., Mikulėnienė D. 2014a. Geolektų ir regioninių dialektų formavimosi ypatumai Lietuvoje. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 257–262.
20. Aliūkaitė D., Mikulėnienė D. 2016: Perceptyviosios dialektologijos instrumentai ir tyrimų kryptys: variantų arealai mentaliniuose žemėlapiuose (Biržų atvejis). *Acta Linguistica Lithuanica* LXXIV, 89–120.
21. Aliūkaitė D., Mikulėnienė D. 2016a: Lietuvos gimnazistų požiūris: išsilavinimas Lietuvos gimnazistų vaizdiniuose. *Verbum* 7, 17–33. Prieiga internetu: <http://www.zurnalai.vu.lt/verbum/article/view/10283> (žiūrėta 2019-11-27).
22. Aliūkaitė D., Mikulėnienė D. 2019: paprastojo kalbos bendruomenės nario naratyvas: kur ir kodėl (su)kuriamas vietos tarmiškumas. *Lietuvių kalba* 13, 1–22. Prieiga internetu: [file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/291-624-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/291-624-1-PB%20(1).pdf) (žiūrėta 2020-12-10).
23. Aliūkaitė D., Mikulėnienė D., Čepaitienė A., Geržotaitė L. 2017: *Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*. Kolektyvinė studija. Sud. D. Aliūkaitė, D. Mikulėnienė, Vilnius: Vilniaus universitetas.
24. Aliūkaitė D., Valikonė J. 2012: Bendrinės kalbos ir tarmės domenai. *Verbum* 3, 7–20. Prieiga internetu: <https://www.journals.vu.lt/verbum/article/view/4964/3232> (žiūrėta 2020-07-01).
25. Antinienė D., Baršauskienė V., Merkys G. 2004: Lietuvos studentų socialiniai ryšiai: diagnostinis tyrimas naudojant socialinio tinklo matricą. *Psichologija* 30, 32–46.
26. Atkočaitytė D. 1997a: Dėl *i* ir *u* atvirumo pietų žemaičių raseiniškių tarmėje. *Kalbotyra* 46 (1), 5–11.
27. Atkočaitytė D. 1997b: Kirčio atitraukimo ir nukėlimo tendencijos pietinėse pietų žemaičių raseiniškių šnektose. *Edukologija. Kalbotyra. Literatūrologija. Jaunųjų mokslininkų darbai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 263–266.
28. Atkočaitytė D. 1997c: Šalutiniai kirčiai pietų žemaičių raseiniškių šnektose. *Jaunųjų kalbininkų konferencija*. Vilnius, 5–6.
29. Atkočaitytė D. 1997d: Kirčio atitraukimas Viduklės šnekte. *Lietuvių kalbos instituto konferencija „Lietuvių kalba: tyrėjai ir tyrimai“*. Vilnius, 14.
30. Atkočaitytė D. 2000a: Kirčio atitraukimas pietų žemaičių raseiniškių tarmėje. *Baltistica* 34 (2), 151–172.
31. Atkočaitytė D. 2000b: *Pietų žemaičių raseiniškių fonologinė sistema: prozodija ir vokalizmas*. [Rankraštis]. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
32. Atkočaitytė D. 2001: Dėl nekirčiuotų prieškirminių skiemenų trukmės. *Paribio kalbų ir tarmių problemos*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 6–11.
33. Atkočaitytė D. 2002: *Pietų žemaičių prozodija ir vokalizmas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
34. Atkočaitytė D. 2003: Pietų žemaičių raseiniškių žodžio galo minkštieji priebalsiai. *Valoda*. Daugavpils: Saule, 199–210.

35. Atkočaitytė D., Bacevičiūtė R. 2003. Dėl raseiniškių ir vakarų aukštaičių paribio dvigarsių. *Konferencijos pranešimų tezės. Kazimieras Jaunius (1848–1908). Tarmėtyrininkas ir kalbos istorikas. Kazimiero Jauniaus 155-osioms gimimo metinėms*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 11–12.
36. Atkočiūnienė V. 2008: Kaimo vietovės pokyčių valdymas pagal principą „iš apačios į viršų“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2 (11), 50–62.
37. Auer P. 2005: Europe's Sociolinguistic Unity, or: A Typology of European Dialect / Standard Constellations. *Perspectives on Variation. Sociolinguistic, Historical, Comparative*. Eds. N. Delbecque, J. Van der Auwera, D. Geeraerts. Berlin: Mouton de Gruyter, 7–42.
38. Aurrekoetxea, G., Ormaetxea, J. L. 2006: Research project – „Sociogeolinguistic atlas of the Basque language“. *Euskalingua* 9, 157–162.
39. Babel M. 2012: Evidence for phonetic and social selectivity in spontaneous phonetic imitation. *Journal of Phonetics* 40 (1), 177–189.
40. Bakšienė R. 2015: Tarminio kalbėjimo savivertė ir gyvybingumas: XXI a. pradžios Šakių ir Jurbarko šnektos. *Lietuvių kalba* 9. Prieiga internetu: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/172> (žiūrėta 2020-08-21).
41. Bakšienė R., Geržotaitė L., Leskauskaitė A. 2014. Skiriamosios ypatybės. Kamieno kirčiuoti *ie, uo*: žemėlapis ir komentarai. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, V žemėlapis ir komentarai.
42. Baranauskienė V., Krupickaitė D. 2012: Lietuvos miestų gyventojų tarminės regioninės savimonės ypatumai (sociolingvistinio tyrimo duomenimis). *Taikomoji kalbotyra* 1. Prieiga internetu: www.taikomojikalbotyra.lt (žiūrėta 2019-12-16).
43. Bartsch R. 1989: A Norm theoretic Approach to Functional and Status Types of Language. *Status and Function of Languages and Language Varieties Status and function of languages and language varieties*. Ed. U. Ammon. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 197–215.
44. Brennan S. E., Clark H. H. 1996: Conceptual pacts and lexical choice in conversation. *Journal of Experimental Psychology* 22 (6), 1482–1493.
45. Borgatti S. P., Everett M. G., Johnson J. C. 2013: *Analyzing Social Networks*. Thousand Oaks. CA: Sage Publications.
46. Bukantis J. 1994: Ar negalima geriau? *Žemaičių žemė* 3, 12 ir 2002: Žemaičių kalba šiandien ir jos išlikimo perspektyvos. *Žemaičių žemė* 2, 12–13.
47. Букантис Й. 1984: *Фонология южножемайтского Варняйского говора*. [Rankraštis]. Filologijos mokslų kandidato disertacija. Vilnius: Vilniaus valstybinis universitetas.
48. Burt R. S. 1992: *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. Cambridge: Harvard University Press.
49. Burt R. S. 2000: *The Network Structure of Social Capital*. Research in Organizational Behavior 22. Ed. by Barry M. Staw, Robert I. Sutton, 345–423.
50. Burt R. S. 2004: Structural Holes and Good Ideas. *American Journal of Sociology* 110 (2), 349–399.
51. Butkevičienė E. 2011: Apklausių duomenų analizė. *Seminaro medžiaga*. Prieiga internetu: https://www.lidata.eu/files/mokymai/seminaras_20110129/Apklausu_duomenu_analize_20111111.pdf (žiūrėta 2020-04-14).

52. Būga K. 1924: Lietuvos tauta ir kalba bei jos artimieji giminaičiai. 1. Lietuviai. *Lietuvių kalbos žodynas*. I sąsiuvinis. Kaunas: Valstybės spaustuvė, LIII–LIX.
53. Cameron D. 1998: *Feminism and Linguistic Theory*. Second edition. London: Macmillan.
54. Carrington P. J., Scott J., Wasserman S. 2005: *Models and Methods in Social Network Analysis*. New York: Cambridge University Press.
55. Chambers J. K. 1995: *Sociolinguistic Theory*. Oxford: Blackwe.
56. Chambers J. K. 2002: Dynamics of dialect convergence. *Journal of Sociolinguistics* 6, 117–130.
57. Chambers J. K., Trudgill P. 2004: *Dialectology*. Second edition. Cambridge: Cambridge University.
58. Coffin C., Lillis T. M., O'Halloran K. 2010: *Applied Linguistics Methods*. London and New York: Routledge.
59. Conrick M. 1999: *Womanspeak*. Dublin: Marino Books.
60. Crawford M. 1995: *Talking Difference: on Gender and Language*. London: Sage Publications.
61. Čepaitienė A. 2016: Vakarų aukštaičių kauniškių ir rytų aukštaičių panevėžiškių sociokultūriniai tinklai. *Taikomoji kalbotyra* 8. Prieiga internetu: [file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/95-1-218-1-10-20160919%20\(9\).pdf](file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/95-1-218-1-10-20160919%20(9).pdf) (žiūrėta 2020-06-23).
62. Čepaitienė A. 2016a: Kiekybinis diferencinių tarminių požymių tyrimas: rytų aukštaičių panevėžiškių ir širvintiškių atvejis. *Acta Linguistica Lithuanica* 74, 143–174.
63. Čepaitienė A. 2018: *XXI a. pradžios aukštaičių patarmių kaita: gretinamasis geolinguistinis aspektas*. [Rankraštis]. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
64. Čepaitienė A. 2018a: Tarminių ypatybių kaita Ramygalos apylinkėse. *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 5. Sud. R. Bakšienė, N. Morozova. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 44–75.
65. Čepaitienė A. 2019: Pasvalio geolektas: tarminės ypatybės dialektometrijos požiūriu. *Taikomoji kalbotyra* 12, 39–74. Prieiga internetu: <https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/183/131> (žiūrėta 2020-06-23).
66. Čepaitienė A., Bakšienė R. 2020: A Quantitative Analysis of the Eastern Aukštaitian Subdialects of the Lithuanian Language, *Scando-Slavica* 65, 1–37.
67. Dambrauskienė D. 2020: Pietų žemaičių raseiniškių tarmių nominacijos ir įverčiai. *Acta Linguistica Lithuanica* LXXXIII, 227–247.
68. Diercks W. 2002: Mental maps. Linguistic-Geographic Concepts. *Handbook of Perceptual Dialectology* 2. Eds. D. Long, D. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 51–70.
69. Edwards J. 2006: Language attitudes. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Second edition. Vol. 6. Ed. K. Brown, Oxford: Elsevier, 324–331.
70. Falkowski T. 2009: *Community Analysis in Dynamic Social Networks*. Doctoral dissertation. Göttingen: Sierke. Prieiga internetu: <http://d-nb.info/995040419/34> (žiūrėta 2020-01-22).
71. Fisher J. L. 1964: Social Influences on the Choice of a Linguistic Variant. *Language in Culture and Society*. Ed. by Dell Hymes. New York: Harper and Row, 483–489.
72. Fishman J. A. 1972: *The sociology of language; an interdisciplinary social science approach to language in society*. Rowley: Newbury House Publishers.

73. Gabmap: Prieiga internetu: *www.gabmap.nl*.
74. Garret P. 2010: *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University.
75. Garret P., Coupland P., Williams A. 2003: *Investigating Language Attitudes: Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance*. Cardiff: University of Wales Press.
76. Garret P., Williams A., Evans B. 2005: Accessing Social Meanings: Values of Keywords. *Acta Linguistica Hafniensia: International Journal of Linguistics* 27 1, 37–54.
77. Geržotaitė L. 2014. Antano Salio tarmių klasifikacija. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, III žemėlapis ir komentaras.
78. Geržotaitė L. 2014a: Antano Baranausko tarmių klasifikacija (rekonstrukcija): žemėlapis ir komentarai. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, II žemėlapis ir komentaras.
79. Geržotaitė L. 2015: Geolingvistinė Antano Baranausko lietuvių tarmių klasifikacijos analizė. *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 4. Sud. V. Ragaišienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 133–165.
80. Geržotaitė L. 2016: Jaunųjų šiauliškių ir panevėžiškių tarminė savimonė: ribos mentaliniuose žemėlapuose. *Acta Linguistica Lithuanica* LXXIV, 121–142.
81. Geržotaitė L. 2016a: Vartotojo veiksnys: subjektyvusis Lenkijos lietuvių šnektų vaizdas mentaliniuose žemėlapuose. *Lietuvių tarmių kaita XXI a. pradžioje: Lenkijos lietuvių šnektos*. Sud. D. Mikulėnienė, A. Leskauskaitė, V. Ragaišienė, L. Geržotaitė, N. Birgelienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 321–339.
82. Geržotaitė L. 2016b: *Lietuvos tarmių klasifikacijos tyrimas geolingvistiniu aspektu*. [Rankraštis]. Daktaro disertacija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
83. Geržotaitė L. 2017: Jaunųjų šiauliškių ir panevėžiškių tarminė savimonė: ribos mentaliniuose žemėlapuose. *Acta Linguistica Lithuanica* 74, 121–142.
84. Geržotaitė L. 2018: Šiaulių jaunuolių kalbinė gimtinė mentaliniuose žemėlapuose. *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 5. Sud. R. Bakšienė, N. Morozova, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 76–101.
85. Geržotaitė L. 2019: Bendrinės lietuvių kalbos vaizdinių kalbinio standarto plote tyrimas: vienos Kauno rajono gimnazijos atvejis. *Lietuvių kalba* 13. Prieiga internetu: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/278> (žiūrėta 2019-11-27).
86. Geržotaitė L., Čepaitienė A. 2016: Vilkaviškio jaunuolių kalbinė gimtinė: ribos, taisyklinumo ir patrauklumo vertės. *Verbum* 7. Prieiga internetu: <http://www.zurnalai.vu.lt/verbum/article/view/10288> (žiūrėta 2019-11-28).
87. Geržotaitė L., Mikulėnienė D., 2014: Geolektų ir regiolektų formavimasis Lietuvoje: žemėlapis ir komentarai. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, XIII žemėlapis ir komentaras.
88. Geržotaitė L., Mikulėnienė D. 2014a: Dabartinė lietuvių tarmių klasifikacija ir *Lietuvių kalbos atlaso* punktai: žemėlapis ir komentarai. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, I žemėlapis ir komentaras.

89. Geržotaitė L., Mikulėnienė D. 2014b: Antano Baranausko tarmių klasifikacija (rekonstrukcija): žemėlapis ir komentarai. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, II žemėlapis ir komentarai.
90. Girdenis A. 1970: Ką turi dūnininkai vietoj literatūrinės kalbos *ie, uo*. *Baltistica* VI (2), 143–146.
91. Girdenis A. 2000: *Kalbotyros darbai* 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
92. Girdenis A., Zinkevičius Z. 1966: Dėl lietuvių tarmių klasifikacijos. *Kalbotyra* 14, 139–147.
93. Granovetter M. S. 1973: The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78 (6), 1360–1380.
94. Grinaveckienė E. 1977: Lietuvių literatūrinės kalbos atitikmenys dūnininkų tarmėje. *Lietuvių kalbos klausimai* XVII, 209–213.
95. Grinaveckis V. 1973: *Žemaičių tarmių istorija*. Vilnius: Mintis.
96. Grinaveckis V. 1984: Lietuvių kalbos tarmės (chrestomatija). *Pietų žemaičių tekstai. I dalis. Raseiniškiai*. Sud. E. Grinaveckienė, K. Morkūnas, 1970, Vilnius: Vilniaus pedagoginis institutas, 102–103.
97. Grinaveckis V. 1991: *Lietuvių tarmės: Fonetika. Morfologija* 1. Vilnius: Vilniaus pedagoginis institutas.
98. Hagen A. M. 1989: Frisian and Education in the Netherlands. *Dialect and Education: some European Perspectives*. Ed. J. Cheshire, V. Edwards, H. Münstermann, B. Veltens. Clevedon: Multilingual Matters, 48–61.
99. Heigham J., Croker R. A. 2009: *Qualitative Research in Applied Linguistics*. London: Palgrave.
100. Hernández-Campoy J. M. 1999: Paradigmatic Complementariness in Variation Studies. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 12, 75–89.
101. Hickey R. 2003: How and Why Supraregional Varieties Arise. *Insights into Late Modern English*. Ed. M. Dossena, Ch. Jones. Frankfurt: Peter Lang, 351–373.
102. Hinskens F., Auer P., Kerswill P. 2005: The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations. *Dialect change. Convergence and Divergence in European Languages*. Ed. P. Auer, F. Hinskens and P. Kerswill. Cambridge: Cambridge University Press, 1–48.
103. Hoppenbrouwers C. 1983: Het genus in een Brabants regiolect. *TABU, Bulletin voor Nederlandse Taalkunde* 13, 1–25.
104. Inoue F. 1999a: Classification of Dialects by Image: English and Japanese. *Handbook of Perceptual Dialectology*. Vol. 1. Eds. D. R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 147–160.
105. Inoue F. 1999b: *Handbook of Perceptual Dialectology*. Vol. 1. Eds. D. R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 161–176.
106. Inoue F. 2012: Improvements in the sociolinguistic status of dialects as observed through linguistic landscapes – utilization of google maps and google insights –. *Dialectologia* 8, 85–132.
107. Jonikas P. 1939: *Pagramančio tarmė*. Kaunas: Spindulys.
108. Jurkevičienė J. 2015: *Elektroniniai socialiniai tinklai naujosiose socialinėse medijose: dalyviai ir jų veiklos*. [Rankraštis]. Daktaro disertacija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.

109. Juszka J. 1861: *Kalbos lėtuviško lėžuvio ir lėtuviszkas statraszimas arba ortograpija*. Peterburgas: Spaustuvėje Mokslų Akademijos.
110. Kačiuškienė G. 2012: Šiaulių regiono atstovų kalbinė savimonė. *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 14, 130–139.
111. Kalėdienė Laima 2015: Vilniaus miesto kalba: stebimojo laiko hipotezė. *Tarmės – Europos tautų kultūros paveldas / Dialects – Cultural Heritage of European Nations*. Vilnius: MRU, 211–244.
112. Kardelis K. 2017: *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
113. Keturkienė M., Vaicekauskienė L. 2016: Lietuvių kalbos mokytojai standartinės kalbos ideologijos nelaisvėje: nuostatos, praktikos, pasekmės. *Darbai ir dienos* 65, 31–52.
114. Klein D. 1653: *Grammatica Litvanica (KG)*. Regimonti: Typis et sumptibus Johannis Reusneri. Iš: Kleinas D. 1957. Pirmoji lietuvių kalbos gramatika, 1653 metai. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
115. Kliukienė R. 2010: Tarmės mieste: mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos. *Miestai ir kalbos*. Kolektyvinė monografija. Sud. M. Ramonienė, Vilnius: Vilniaus universitetas, 91–105.
116. Kliukienė R. 2013: Tarmės mokėjimas, vartojimas ir nuostatos Žemaitijos regione. *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Kolektyvinė monografija. Sud. M. Ramonienė, Vilnius: Vilniaus universitetas, 91–104.
117. Kliukienė R. 2014: Kalbėjimas su tėvais tarmiškai ir gyventojų požiūris į tarmes Žemaitijos miestuose (kiekybinė analizė). *Taikomoji kalbotyra* 5. Prieiga internetu: www.taikomojikalbotyra.lt (žiūrėta 2020-01-12).
118. Kristiansen T. 2004: Social meaning and norm-ideals for speech in a Danish community. I *Metalanguage. Social and Ideological Perspectives*. Eds. A. Jaworski, N. Coupland, D. Galasiński, Berlin: Mouton de Gruyter, 167–192.
119. Kristiansen T. 2009: The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41: 1, 167–192.
120. Kristiansen T. 2010: Investigating language in space: Experimental techniques. *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation. Theories and Methods. HSK Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*. Eds. P. Auer, J. E. Schmidt, Berlin, New York: Walter de Gruyter, 528–549.
121. Kristiansen T. 2011: Attitudes, ideology and awareness. *The SAGE handbook of sociolinguistics*. Eds. R. Wodak, B. Johnstone, P. Kerswill. Los Angeles: Sage, 265–279.
122. Kuršaitis F. 1876: Iš: *Lietuvių kalbos gramatika 1876*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
123. Labov W. 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
124. Lapinskas R. 2010: *Pats trumpiausias taikomosios statistikos kursas su R*. Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga internetu: <http://web.vu.lt/mif/a.reklaite/files/2013/02/2010.01-Pats-trumpiausias-su-R.pdf> (žiūrėta 2020-10-09).
125. Leinonen T., Çöltekin Ç., Nerbonne J. 2016: Using Gabmap. *Lingua* 178, 71–83.
126. Leskauskaitė A. 2016: Lietuvių tarmių kaita XXI a. pradžioje: Lenkijos lietuvių šnektos. *Bendruomenės veiksnys: sociokultūrinių tinklų perspektyva*. Sud. D. Mikulėnienė,

- A. Leskauskaitė, V. Ragaišienė, L. Geržotaitė, N. Birgelienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 276–299.
127. LKA I – 1977: Lietuvių kalbos atlasas I. *Leksika*. Ats. red. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslas.
 128. LKA II – 1982: Lietuvių kalbos atlasas II. *Fonetika*. Ats. red. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslas.
 129. LKA III – 1991: Lietuvių kalbos atlasas III. *Morfologija*. Ats. red. K. Morkūnas, Vilnius: Mokslas.
 130. LKTCH 1970: *Lietuvių kalbos tarmės (chrestomatija)*. Sud. E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, K. Morkūnas, B. Vanagienė, A. Vidugiris, Vilnius: Mintis.
 131. LKTCH 2004: *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
 132. LKTŽ 2005: *Lietuvių kalbos tarmės (žemėlapis)*. Sud. V. Kavaliauskas ir Ž. Markevičienė, Vilnius: Briedis.
 133. LR savivaldos įstatymas: Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/asr> (žiūrėta 2020-07-15).
 134. Lubienė J., Pakalniškienė D. 2015: Tarmė modernioje Lietuvoje: šiaurės žemaičių kretinigiškių atvejis. *Res humanitariae* 17. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 101–113.
 135. Macaulay R. S. 2009: *Quantitative Methods in Sociolinguistics*. London: Palgrave.
 136. Meiliūnaitė V. 2014: Optimizuoti „Lietuvių kalbos atlaso“ punktai: žemėlapis ir komentarai. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, IV žemėlapis ir komentaras.
 137. Meiliūnaitė V., Mikulėnienė D. 2014: Trinaris optimizacijos modelis: punktų gyvybingumo laipsniai. *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 124–128.
 138. Melchior M., Berkman L. F., Niedhammer I., Chea M., Goldberg M. 2003: Social relations and self-reported health: a prospective analysis of the French Gazel cohort. *Social Science & Medicine* 56, 1817–1830.
 139. Merkytė-Švarcienė E. 2016: Tarmių mentalinio žemėlapio (ne)tikslumo veiksniai: tarmės vartojimas vs. nevartojimas. *Respectus Philologicus* 29 (34), 139–154.
 140. Mikulėnienė D. 2012: XIX a. lietuvių tarmėtyra: Jono Juškos (1815–1886) įžvalgos. *Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas. Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms*. Sud. A. Aukšoriūtė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 244–255.
 141. Mikulėnienė D. 2018: *Multimodalusis tarmėtyros modelis: vietinės lenkų kalbos variantiškumo Lietuvoje tyrimo galimybės*. Prieiga internetu: http://www.lenkutarmes.flf.vu.lt/files/mikuleniene_%20tarmetyros_modelis.pdf (žiūrėta 2020-01-18).
 142. Mikulėnienė D. 2018a: *Lietuvių tarmėtyra: genezė, raida ir paradigmniai lūžiai*. I dalis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
 143. Mikulėnienė D. 2019: Tarmiškumo bruožų nomenklatūra: nuo tarminių požymių prie tarmiškumo žymenų. *Respectus philologicus* 35 (40). Prieiga internetu: <https://www.zurnalai.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/12716/11395> (žiūrėta 2020-07-01).
 144. Mikulėnienė D. 2020: New Trends in Lithuanian Dialectology: Multimodal Research Model. *Acta Linguistica Lithuanica* LXXXII, 11–33.
 145. Mikulėnienė D. 2020a: Tarmiškumas kaip išmatuojamas dydis. *Lietuvių kalba* 15. Prieiga

- internetu: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/317/236> (žiūrėta 2021-01-06).
146. Mikulėnienė D., Čepaitienė A., Bakšienė R., Geržotaitė L., Kardelytė-Grinevičienė D., Leskauskaitė A., Meiliūnaitė V., Vyniautaitė S. 2019: *Dialektometrinis tradicinių lietuvių tarmių klasifikacijos pjūvis: žvalgomasis tyrimas*. Kolektyvinė studija. Sud. D. Mikulėnienė, A. Čepaitienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
 147. Mikulėnienė D., Meiliūnaitė V. 2017: Tarmiškumo matmuo etnografinių regionų struktūroje. *Naujos tradicinės regionų tapatybės konstravimas. Integralumas, sumanumas, konkurencingumas*. Kolektyvinė monografija. Sud. A. Augustinaitis, Vilnius: UAB BMK, 171–197.
 148. Milroy L. 1987: *Language and Social Networks*. Second edition. Oxford: Blackwell.
 149. Milroy L. 2000: Social Networks Analysis and Language Change. *European Journal of English Studies* 4(3), 217–223.
 150. Milroy L. 2002: Social Networks. *The Handbook of Language Variation and Change*. Eds. J. K. Chambers, P. Trudgill, N. Schilling-Estes, Oxford: Blackwell, 549–572. Prieiga internetu: https://www.academia.edu/26389572/The_Handbook_of_Language_Variation_and_Change (žiūrėta 2019-05-09).
 151. Milroy J. and Milroy L. 1992: Language in Society. *Social Networks and Social Class: Toward an Integrated Sociolinguistic Model* 21, 1–26.
 152. Nerbone J., Kleiweg P. 2007: Toward a Dialectological Yardstick. *Journal of Quantitative Linguistics* 14 (2–3), 148–166.
 153. Niedzielski N., Preston D. 2003: *Folk Linguistics. (Trends in Linguistics: Studies and Monographs) (Mouton Textbook)*. New York: Mouton de Gruyter.
 154. NLTA 2014: *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis.
 155. Noble B., Fernández R. 2015: Centre stage: How social network position shapes linguistic coordination. *The Sixth Workshop on Cognitive Modeling and Computational Linguistics (CMCL)*. New York: Curran Associates, 29–38.
 156. Papaurėlytė S., Župerka K., 2010: Lietuvos etninių sričių gyventojų charakterio bruožai kalbos pasaulėvaizdyje. *Kalbos kultūra* 83, 185–202.
 157. Pescosolido B. A. 2007: The Sociology of Social Networks. *Sociological Theory in the 21st Century*. Volume 1. Eds. C. D. Bryant, D. L. Peck, London: Sage Publications Ltd., 208–217.
 158. Pickering M. J., Ferreira V. S. 2008: Structural priming: a critical review. *Psychological Bulletin* 134 (3), 427–459.
 159. Preston D. R. 1989: *Perceptual Dialectology: Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*. Dordrecht: Foris.
 160. Ramanauskaitė V. 2008: *Rokiškio gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. [Rankraštis]. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
 161. Ramonienė M. 2006: Nuostatos dėl bendrinės kalbos ir tarmės: Joniškėlio atvejis. *Kalbos kultūra* 79, 137–148.
 162. Ramonienė M. 2010: *Miestai ir kalbos*. Kolektyvinė monografija. Sud. M. Ramonienė, Vilnius: Vilniaus universitetas.
 163. Ramonienė M. 2013. Tarmės socialinė vertė: Lietuvos miestų jaunimo kalbinės nuostatos. *Taikomoji kalbotyra* 2. Prieiga internetu: www.taikomojikalbotyra.lt (žiūrėta 2018-12-20).

164. Ramonienė M., Krupickaitė D. 2013: Regioniniai kalbų vartojimo Lietuvos miestuose ypatumai. *Miestai ir kalbos II. Sociolinguistinis Lietuvos žemėlapis*. Kolektyvinė monografija. Sud. M. Ramonienė, Vilnius: Vilniaus universitetas, 23–53.
165. Rickford J. R. 2002: *How Linguists Approach the Study of Language and Dialect*. Prieiga internetu: https://web.stanford.edu/~rickford/papers/l73_reading (žiūrėta 2019-05-11).
166. Rinkauskienė R. 2020: Tarmių tekstynas. *Anykščių apylinkių tekstai*. Sud. R. Rinkauskienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
167. Salys A. 1933: Kelios pastabos tarmių istorijai. *Archivum Philologicum* 4, 21–34.
168. Salys A. 1992: *Raštai. Lietuvių kalbos tarmės IV*. Roma: Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija.
169. Sankoff G. 2006: Age: Apparent time and real time. *Elsevier Encyclopedia of Language and Linguistics*. Second edition. Prieiga internetu: <https://www.ling.upenn.edu/~gillian/PAPERS/Sankoff.Age,AT,RT.pdf> (žiūrėta 2020-07-01).
170. Sarhimaa A. 2009: Social Network Theory as a framework for studying minor Finnic languages with special reference to Karelian. *The Quasquicentennial of the Finno-Ugrian Society. Memoires de la Societe Finno-Ougrienne* 258, 161–190.
171. Schilling N. 2013: Data-collection methods. *Sociolinguistic Fieldwork*, 66–133.
172. Schleicher A. 1856. *Handbuch der Litauischen Sprache*. Prag: J. G. Calve'sche Verlagsbuchhandlung.
173. Szmrecsanyi B. 2011: Corpus-based dialectometry: a methodological sketch. *Corpora* 6 (1), 45–76.
174. Specht F. 1922: *Litauische Mundarten gesammelt von A. Baranowski 2. Grammatische Einleitung mit lexikalischen Anhang*. Leipzig: Verlag von K. F. Koehler.
175. Šinkūnienė J. R., Savickaitė D. 2008: Sociokultūrinio darbo dilema. *Socialinis darbas* 7 (1). Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367161371134/J.04~2008~1367161371134.pdf> (žiūrėta 2020-01-02).
176. TADB – Elektroninė tarmių archyvo duomenų bazė. Prieiga internetu: http://tarmes.lki.lt/F_pzrmap.htm (žiūrėta 2020-02-03).
177. Taeldeman J. 2005. Language Variation European Perspectives: Selected papers from the Third International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE 3). Ed. F. L. Hinskens, Amsterdam: Benjamins, 233–248.
178. Taeldeman J. 2010: Linguistic stability in a language space. *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation*. Volume 1. *Theories and Methods*. HSK Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Eds. P. Auer, J. E. Schmidt. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 355–374.
179. Trudgill P. 1974: *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
180. Trudgil P. 2006: Linguistic and Social Typology. *The Handbook of Language Variation and Change*. Ed. J. K. Chambers, P. Trudgill, N. Schilling-Estes, Oxford: Blackwell publishing, 707–728.
181. Vaicekauskienė L., Sausverde Ė. 2012: Lietuvos tarmių rezervatas. Socialiniai ir geografiniai tarmės mobilumo ribojimai tiesioginių tyrimų duomenimis. *Taikomoji kalbotyra* 1. Prieiga internetu: <http://taikomojikalbotyra.lt/azalija.serveriai.lt/lt/2012/12/lietuvos-tar->

- miu-rezervatas-socialiniai-ir-geografiniai-tarmes-mobilumo-ribojimai-tiesioginiu-tyrimu-duomenimis* (žiūrėta 2019-12-16).
182. Vaicekauskienė L., Švėžaitė V. 2009: Kalbos taisymai ir kalbinis pasitikėjimas: sociolingvistiniai nuostatų tyrimai. Prieiga internetu: http://www.sociolingvistika.lt/failai/vaicekauskiene_kalbos_taisymai_KK_82.pdf (žiūrėta 2019-12-12).
 183. Vaišnienė D. 2015: Žemaičių tarmė Antano Baranausko tekstuose: fonetinės ypatybės ir jų raiška. *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 4. Sud. V. Ragaišienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 211–246.
 184. Vaišnienė D. 2017: Vaiguvo šnektos priskyrimo problema: raseiniškiai ar varniškiai? *Lietuvos lokaliniai tyrimai. Kalbotyra*. Prieiga internetu: http://ilt.lt/pdf/vaiguva/vaiguva-1_kalba.pdf (žiūrėta 2019-07-08).
 185. Vaišnienė D., Bacevičiūtė R. 2005: Dėl pietų žemaičių raseiniškių ir šiaurinių vakarų aukštaičių kauniškių dvigarsių [i, u + l, m, n, r]. *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 1, 292–303.
 186. Vaitmonienė D. 2014: *Raseinių kalbinės bendruomenės geolingvistinė kompetencija*. [Rankraštis]. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
 187. Vaitmonienė D. 2017: Lietuvos tarmių vaizdiniai pietų žemaičių raseiniškių mentaliniame žemėlapyje. *Perspectives of Baltic Philology III. The Apocalypses of the Baltic Worlds*. Poznan: Wydawnictwo Rys, 345–365.
 188. Vyniautaitė S. 2020: Plungės geolektas regresyvinės balsių i, u asimiliacijos požiūriu. *Lietuvių kalba* 14, 1–19. Prieiga internetu: [file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/298-639-1-PB%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/298-639-1-PB%20(1).pdf) (žiūrėta 2020-12-05).
 189. Wardhaugh R. 2006: *An Introduction to Sociolinguistic*. New York: Wiley-Blackwell.
 190. Zinkevičius Z. 1966: *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis.
 191. Zinkevičius Z. 1978: *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius: Mokslas.
 192. Zinkevičius Z. 1981: Žemaičių tarmės kilmės klausimu. *Iš lietuvių etnogenezės*. Vilnius: Mokslas, 12–18.
 193. Zinkevičius Z. 1994: *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla
 194. Барановскій Антоній 1898: *Замѣтки о литовскомъ языкѣ и словарь*. Санктпетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ.
 195. Явнисъ Казиміръ 1892: Языкъ. Діалектологическія особенности литовского языка в Россіенскомъ уѣздѣ. *Памятная книжка Ковенской губерніи на 1893 годъ*. Ковна: Въ Типографіи Ковенскаго Губернскаго Правленія, 110–145.
 196. Явнисъ Казиміръ 1895: Языкъ. [Шавельскій уѣздъ]. *Памятная книжка Ковенской губерніи на 1896 годъ*. Ковна: Въ Типографіи Губернскаго Правленія, 143–144.
 197. Явнисъ Казиміръ 1911: *Грамматика литовскаго языка*. С.-Петербургъ: Типографія И. Академіи Наукъ.

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminio ploto respondentų amžiaus charakteristika
- 2 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminio ploto respondentų gyvenamosios vietos charakteristika
- 3 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminio ploto respondentų išsilavinimo charakteristika
- 4 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminio ploto respondentų lyties charakteristika
- 5 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių LKA punktų sociokultūriniai duomenys (fragmentas)
- 6 lentelė. Dabartinių raseiniškių ploto vietovių tarminiai priskyrimai
- 7 lentelė. Tarminiai pietų žemaičių raseiniškių patarmės požymiai
- 8 lentelė. Pietų žemaičių raseiniškių tarminių požymių matrica
- 9 lentelė. Gyvybingųjų punktų charakteristika
- 10 lentelė. Vidutinio gyvybingumo punktų charakteristika
- 11 lentelė. Mažo gyvybingumo punktų charakteristika
- 12 lentelė. Nykstančiųjų punktų charakteristika
- 13 lentelė. Sunykusio punkto charakteristika
- 14 lentelė. Keļmės zonos tiriamųjų tarmiškumą stebimuoju laiku iliustruojanti matrica
- 15 lentelė. Rasėinių zonos tiriamųjų tarmiškumą stebimuoju laiku iliustruojanti matrica
- 16 lentelė. Tauragės zonos tiriamųjų tarmiškumą stebimuoju laiku iliustruojanti matrica
- 17 lentelė. Informantų kodų iššifravimas pseudožemėlapyje

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav. Pietų žemaičių raseiniškių patarmės ribos ir LKA punktai (LKTCH 2004: 206, sp. įkliją)
- 2 pav. Dabartinių pietų žemaičių raseiniškių LKA punktai Juškos ariogališkių tarmės plote
- 3 pav. Antano Baranausko žemaičių raseiniečių tarmės plotas
- 4 pav. Aukštaičių vakariečių tarmės plotas
- 5 pav. Kazimiero Jauniaus ir Antano Salio žemaičių dūninkų tarmės arealas
- 6 pav. Pietų žemaičių raseiniškių patarmės plotas
- 7 pav. Besiformuojančių trijų geolektų lokalizacija pietų žemaičių raseiniškių patarmės teritorijoje
- 8 pav. Pietų žemaičių plotas: kamieno kirčiuoti *ie*
- 9 pav. Pietų žemaičių plotas: kamieno kirčiuoti *uo*
- 10 pav. Raseiniškius ir varniškius dalijanti kamieno tvirtagalių *am, an* izofonė
- 11 pav. Raseiniškius ir varniškius dalijanti kamieno tvirtagalių *em, en* izofonė
- 12 pav. Kamieno kirčiuotas *ė* visame pietų žemaičių raseiniškių plote atliepiamas *ie*
- 13 pav. Kamieno kirčiuotas *o* visame pietų žemaičių raseiniškių plote atliepiamas *uo*
- 14 pav. Senųjų junginių **tj, *dj* izofonės pietų žemaičių raseiniškių plote
- 15 pav. Skiriamosios ir būdingosios tarminės ypatybės pietų žemaičių raseiniškių patarmės plote pagal LKA II
- 16 pav. Pietų žemaičių raseiniškių LKA punktų gyventojų skaičius
- 17 pav. Vietovių administracinių statusų ir svarbių objektų koreliacija
- 18 pav. Socialinių paslaugų įvairovės ir vietovių stabilumo (dinamiškumo) koreliacija
- 19 pav. Pietų žemaičių raseiniškių sociokultūriniai tinklai
- 20 pav. Pietų žemaičių raseiniškių uždarnosios ir atvirosios LKA punktų bendruomenės
- 21 pav. Amžiaus ir tarminio kodo suvokimo koreliacija
- 22 pav. Gyvenamosios vietovės administracinio statuso ir tarminio kodo suvokimo koreliacija
- 23 pav. Išsilavinimo ir tarminio kodo suvokimo koreliacija
- 24 pav. Tarminio kodo neigiami vertinimai pagal respondentų išsilavinimą (procentais)
- 25 pav. Raseiniškių savojo kalbos varianto vaizdinio schema
- 26 pav. Tarmiškai kalbančio žmogaus asociatų statistika (procentais)
- 27 pav. Tarmiškai kalbančio žmogaus asociatų ir informantų ekstralingvistinių veiksnių koreliacija
- 28 pav. Vietinių tarminių variantų kaitos (procentais) stadijų skalė
- 29 pav. Kelmės zonos informantų imtys ir jų gyvenamosios vietovės administracinis statusas
- 30 pav. Rasėinių zonos informantų imtys ir jų gyvenamosios vietovės administracinis statusas
- 31 pav. Tauragės zonos informantų imtys ir jų gyvenamosios vietovės administracinis statusas
- 32 pav. Tiriamųjų imtys zonose pagal išsilavinimą
- 33 pav. Informantų tarmiškumo rodiklių vidurkiai zonose
- 34 pav. Raseiniškių tarmiškumo rodikliai
- 35 pav. Raseiniškių tarmiškumo įvertis
- 36 pav. Raseiniškių tarmiškumo indekso verčių pseudožemėlapis
- 37 pav. Gyvenamosios vietovės priskyrimo etnografiniam regionui suvokimas

- 38 pav. Keļmēs zonas tiriamųjų (ne)tarminio kalbėjimo suvokimas
- 39 pav. Keļmēs zonas tiriamųjų autostereotipų dėl *savojo* kalbos varianto ir tarmiškumo koreliacija
- 40 pav. Rasėinių zonas tiriamųjų nuostatos dėl tarmiškumo
- 41 pav. Rasėinių zonas tiriamųjų autostereotipų dėl *savojo* kalbos varianto ir tarmiškumo koreliacija
- 42 pav. Tauragės zonas tiriamųjų nuostatos dėl tarmiškumo
- 43 pav. Tauragės zonas tiriamųjų autostereotipų dėl *savojo* kalbos varianto ir tarmiškumo koreliacija
- 44 pav. Tarmiškumo ir lyties koreliacija
- 45 pav. Tarmiškumo ir amžiaus koreliacija
- 46 pav. Tarmiškumo ir išsilavinimo koreliacija
- 47 pav. Tarmiškumo rodiklių ir tiriamųjų veiklos (užimtumo) koreliacija
- 48 pav. Tarmiškumo rodiklių ir tiriamųjų sėslumo : mobilumo koreliacija
- 49 pav. Tarmiškumo rodiklių ir socialinės komunikacijos koreliacija

PRIEDAI

1 priedas. Garso įrašų registras

Nr.	LKA punktas	Informantas	Gyvenamoji vieta	Įrašo trukmė
1	Gùdmoniškė (LKA 162)	162GUDM2M	Gùdmoniškės k.	1 val. 29 min. 50 sek.
2		162GUDM3M	Gùdmoniškės k.	
3		162GUDM3V	Gùdmoniškės k.	
4	Šáukėnai (LKA 194)	194ŠAUK2M	Šáukėnų mstl.	16 min. 7 sek.
5		194ŠAUK3V	Šáukėnų mstl.	
6		194ŠAUK2M-1	Šáukėnų mstl.	19 min. 47 sek.
7		194ŠAUK3M	Šáukėnų mstl.	12 min. 26 sek.
8		194ŠAUK3M-2	Šáukėnų mstl.	1 val. 24 min.
9	Kùrtuvėnai (LKA 195)	195KURT1V	Kùrtuvėnų mstl.	30 min. 47 sek.
10		195KURT2M	Kùrtuvėnų mstl.	
11		195KURT2V	Kùrtuvėnų mstl.	
12	Váiguva (LKA 224)	224VAIG2M	Váiguvos k.	6 min. 24 sek.
13		224VAIG3M	Váiguvos k.	25 min. 49 sek.
14		224VAIG3M-1	Váiguvos k.	14 min. 52 sek.
15	225 Kušleikiai (LKA 225)	225KUŠL1M	Kušleikių k.	7 min. 8 sek.
16		225KUŠL3M	Kušleikių k.	13 min. 14 sek.
17		225KUŠL3V	Šáltėnių k. (1 km nuo Kušleikių k.)	16 min. 36 sek.
18	Padubysys (LKA 226)	226PADU2M	Kaniūkų k. (anksčiau buvo Pádubysio k.)	23 min. 49 sek.
19		226PADU3M	Kaniūkų k. (anksčiau buvo Pádubysio k.)	
20		226PADU3M-1	Kaniūkų k. (anksčiau buvo Pádubysio k.)	12 min. 55 sek.
21	Kiaunoriá (LKA 227)	227KIAU1M	Kiaunorių k.	22 min. 8 sek.
22		227KIAU2V	Kiaunorių k.	
23		227KIAU3M	Kiaunorių k.	12 min. 39 sek.
24		227KIAU3M-1	Kiaunorių k.	21 min. 27 sek.
25	Krážiai (LKA 257)	257KRAŽ1M	Krąžių mstl.	4 min. 51 sek.
26		257KRAŽ3M	Krąžių mstl.	15 min. 15 sek.
27		257KRAŽ3M-1	Krąžių mstl.	
28		257KRAŽ3M-2	Krąžių mstl.	9 min. 27 sek.
29		257KRAŽ3V	Piliakalnio k. (1 km nuo Krąžių)	13 min. 51 sek.
30	Kėlmė (LKA 258)	258KELM1M	Kėlmės m.	9 min. 46 sek.
31		258KELM2M	Kėlmės m.	12 min. 26 sek.
32		258KELM3M	Kėlmės m.	8 min. 40 sek.

Nr.	LKA punktas	Informantas	Gyvenamoji vieta	Įrašo trukmė
33	Kubiliai (LKA 259)	259KUBI1M	Pavėdų / Pāgryžu- vio k. (2,8 km nuo Kubilių)	3 min. 51 sek.
34		259KUBI2M	Pavėdų / Pāgryžu- vio k. (2,8 km nuo Kubilių)	8 min. 22 sek.
35		259KUBI3M	Kubilių k.	15 min. 34 sek.
36	Tytūvėnai (LKA 260)	260TYTU2V	Tytūvėnų m.	15 min. 30 sek.
37		260TYTU2M	Tytūvėnų m.	15 min. 30 sek.
38	Adomaičiai (LKA 292)	292ADOM1M	Adomaičių k.	6 min. 59 sek.
39		292ADOM2M	Lāpligių k. (1 km nuo Adomaičių)	13 min. 54 sek.
40	Pakražantis (LKA 293)	293PAKR2M	Pakražančio k.	38 min. 58 sek.
41		293PAKR3M	Pakražančio k.	4 min. 26 sek.
42	Lýduvėnai (LKA 294)	294LYDU1M	Lýduvėnų mstl.	18 min. 36 sek.
43		294LYDU3M	Lýduvėnų mstl.	
44		294LYDU2V	Lýduvėnų mstl., kartais Kaunė	8 min. 20 sek.
45	Stulgiai (LKA 326)	326STUL1V	Stulgių k.	4 min. 2 sek.
46		326STUL3M	Stulgių k.	11 min. 54 sek.
47		326STUL3M-1	Stulgių k.	10 min. 44 sek.
48	Nemākščiai (LKA 327)	327NEMA1M	Nemākščių mstl.	49 min. 4 sek.
49		327NEMA2V	Nemākščių mstl.	
50		327NEMA3V	Nemākščių mstl.	
51	Alėjai (LKA 329)	329ALĖJ2M	Alėjų k.	10 min. 57 sek.
52		329ALĖJ2M-1	Alėjų k.	7 min. 2 sek.
53	Vainūtas (LKA 356)	356VAIN1M	Vainūto mstl.	9 min. 23 sek.
54		356VAIN3M-1	Vainūto mstl.	14 min. 33 sek.
55		356VAIN3M	Vainūto mstl.	10 min. 50 sek.
56	Žviņgiai (LKA 357)	357ŽVIN1V	Žviņgių mstl.	5 min. 16 sek.
57		357ŽVIN2M	Žviņgių mstl.	27 min. 56 sek.
58		357ŽVIN3M	Žviņgių mstl.	
59	Pāgramantis (LKA 358)	358PAGR2M	Pāgramančio mstl.	1 val. 18 sek.
60		358PAGR3M	Pāgramančio mstl.	
61	Lomiaĩ (LKA 359)	359LOMI1V	Lomių k.	5 min. 23 sek.
62		359LOMI2V	Lomių k.	11 min. 32 sek.
63		359LOMI3M	Lomių k.	6 min. 15 sek.

Nr.	LKA punktas	Informantas	Gyvenamoji vieta	Įrašo trukmė
64	Batakiiai (LKA 360)	360BATA1M	Batakių mstl.	27 min. 26 sek.
65		360BATA2M	Batakių mstl.	
66		360BATA3M	Batakių mstl.	21 min. 33 sek.
67	Skaudvilė (LKA 361)	361SKAU1M	Skaudvilės m.	21 min. 57 sek.
68		361SKAU3M	Skaudvilės m.	
69		361SKAU2M	Skaudvilės m.	15 min. 57 sek.
70	Petkaičiai (LKA 362)	362PETK3M	Petkaičių k.	31 min. 55 sek.
71		362PETK3M-1	Petkaičių k.	
72	Vidūklė (LKA 363)	363VIDU1V	Vidūklės mstl., kartais Vėlniuje	11 min. 34 sek.
73		363VIDU2M	Vidūklės mstl.	4 min. 44 sek.
74		363VIDU3M	Vidūklės mstl.	19 min. 52 sek.
75	Rasėiniai (LKA 364)	364RASE1M	Rasėinių m.	17 min. 42 sek.
76		364RASE2V	Rasėinių m.	14 min. 44 sek.
77		364RASE3M	Grūzdžiškės k. (2 km nuo Rasėinių)	26 min. 57 sek.
78	Žygaičiai (LKA 390)	390ŽYGA1M	Žygaičių k.	7 min. 55 sek.
79		390ŽYGA2M	Žygaičių k.	7 min. 17 sek.
80		390ŽYGA2M-1	Žygaičių k.	7 min. 9 sek.
81		390ŽYGA2V	Zoliškių k. (2 km nuo Žygaičių)	6 min. 54 sek.
82	Stragūtė (LKA 392)	392STRA2V	Stragūtės k.	12 min. 54 sek.
83		392STRA3M	Stragūtės k.	11 min. 5 sek.
84	Joniškė (LKA 393)	393JONI3M	Joniškės k.	11 min. 39 sek.
85	Pašaltuonys (LKA 394)	394PAŠA2M	Pašaltuonio k.	7 min. 54 sek.
86		394PAŠA2M-1	Pašaltuonio k.	11 min. 58 sek.
87		394PAŠA3V	Pašaltuonio k.	14 min. 23 sek.
88	Eržvilka (LKA 395)	395ERŽV1V	Eržvilko mstl.	19 min. 39 sek.
89		395ERŽV2M	Eržvilko mstl.	6 min. 20 sek.
90		395ERŽV3M	Eržvilko mstl.	16 min. 21 sek.
91	Paupys (LKA 396)	396PAUP1M	Paupio k.	18 min. 27 sek.
92		396PAUP2M	Paupio k.	
93	Gervinė (LKA 398a)	398aGERV1M	Gervinės k.	8 min. 36 sek.
94		398aGERV2M	Gervinės k.	21 min. 32 sek.
95		398aGERV3M	Gervinės k.	9 min. 29 sek.
96	Eičiai (LKA 464)	464EIČI1M	Eičių k.	23 min. 56 sek.
97		464EIČI2M	Eičių k.	
98		464EIČI3M	Eičių k.	23 min. 39 sek.
99		464EIČI3M-1	Eičių k.	9 min. 38 sek.
Iš viso įrašų:				22 val. 53 min. 26 sek.

2 priedas. Sociokultūriniai pietų žemaičių raseiniškių LKA punktų duomenys

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius ¹⁴²	Duomenys		Judėjimo kryptys
1.	Gūdmoniškė (LKA 162)	2	Parduotuvė	–	Šiauliai
			Medicinos įstaiga	–	Šiauliai
			Mokykla	–	
			Kultūros įstaiga	–	Šiauliai
			Valdžios institucijos	–	Keimė
			Bendruomenė	–	
			Bažnyčia	–	
			Kapinės	–	
			Paštas	–	Šaukėnų
			2.	Šaukėnai (LKA 194)	500
Medicinos įstaiga	+	Šiauliai, Keimė			
Mokykla (Šaukėnų Vlado Pūtvio-Putvinskio gimnazija)	+				
Kultūros įstaiga (Šaukėnų kultūros ir amatų centras)	+	Šiauliai			
Valdžios institucijos (Seniūnija)	+	Keimė			
Bendruomenė (Šaukėnų miestelio bendruomenė)	+				
Bažnyčia	+				
Kapinės	+				
Paštas	+				

¹⁴² Duomenys tikrinti šaltinyje *Gyventojai*, žr. <https://osp.stat.gov.lt/2011m.-visuotinis-gyventoju-ir-bustu-surasymas>. Vėliau, su seniūnijų darbuotojais, bendruomenių pirmininkais telefonu aiškinantis dažniausias gyventojų judėjimo kryptis bei punktų gyvybingumui nustatyti reikiamas sąlygas, kai kurie duomenys tikslingi. Pavyzdžiui, Gūdmoniškėje (LKA 162) 2011 metų gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, negyveno nė vienas žmogus, tačiau seniūnijų darbuotojai teigė, kad šiuo metu gyvena 2 asmenų šeima.

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
3.	Kūrtuvėnai (LKA 195)	300	Parduotuvė	+	Šiauliai
			Medicinos įstaiga	+	Šiauliai
			Mokykla (Kūrtuvėnų mokykla daugiafunkcis centras)	+	Šiauliai
			Kultūros įstaiga	+	Šiauliai
			Valdžios institucijos	-	Bubiai, Šiauliai
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
4.	Vaiгуva (LKA 224)	300	Parduotuvė	+	Keimė, Šiauliai
			Medicinos įstaiga	+	Keimė, Šiauliai
			Mokykla (Keimės r. Vaiгуvos Vlado Šimkaus pagrindinė mokykla)	+	Keimė, Šaukėnai, Užventis
			Kultūros įstaiga	+	Keimė, Šiauliai
			Valdžios institucijos	+	Keimė
			Bendruomenė (Vaiгуvos kaimo bendruomenės jaunimo grupė, Vaiгуvos kaimo bendruomenė)		
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
5.	Kušleikiai (LKA 225) Šaltėniai?	5	Parduotuvė	-	Keimė, Šaltėniai
			Medicinos įstaiga	-	Keimė
			Mokykla	-	Keimė, Šaukėnai
			Kultūros įstaiga	-	Keimė
			Valdžios institucijos	-	Keimė
			Bendruomenė	-	
			Bažnyčia	-	Palėndriai

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
			Kapinės	–	Kełmė
			Paštas	–	Kełmės
6.	Padubysys (Kaniūkai) (LKA 226) (Tytuvėnai? 12,5 km)	10	Parduotuvė (atvažiuoja autobusiukas)	–	Kełmė, Tytuvėnai
			Medicinos įstaiga	–	Kełmė, Tytuvėnai
			Mokykla	–	Tytuvėnai
			Kultūros įstaiga	–	–
			Valdžios institucijos	–	
			Bendruomenė	–	
			Bažnyčia	–	Kiaunoriai
			Kapinės	–	Kełmė, Tytuvėnai
			Paštas	–	
7.	Kiaunoriai (LKA 227)	213	Parduotuvė	+	Tytuvėnai, Kełmė, Šiauliai
			Medicinos įstaiga	+	Tytuvėnai, Kełmė, Šiauliai
			Mokykla	–	Mockaičių pagrindinė mokykla (5 km), Bazilionų m-kla daugiafunkcis centras (12 km), Tytuvėnų gimnazija (13 km)
			Kultūros įstaiga	+	Tytuvėnai, Kełmė, Šiauliai
			Valdžios institucijos	–	Tytuvėnai, Kełmė
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	–	Tytuvėnai

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
8.	Krāžiai (LKA 257)	700	Parduotuvė	+	Keimė, Šiauliai
			Medicinos įstaiga	+	Keimė, Šiauliai
			Mokykla (Keimės r. Krāžių Žygimanto Liauksmo gimnazija, menų mokyklos muzikos skyrius)	+	
			Kultūros įstaiga (Krāžių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centras)	+	Keimė, Šiauliai
			Valdžios institucijos	+	Pākražantis
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
9.	Keimė LKA (258)	8 000	Parduotuvė	+	Šiauliai, Kaūnas
			Medicinos įstaiga	+	Šiauliai, Kaūnas
			Mokykla (2 vaikų lopšeliai-darželiai; Keimės Jono Graičiūno gimnazija, Keimės „Kražantės“ progimnazija, Keimės „Aukuro“ pagrindinė mokykla, Keimės specialioji mokykla, Keimės profesinio rengimo centras, sporto centras, menų mokykla, Neformaliojo vaikų švietimo mokykla „Klaustukas“)	+	
			Kultūros įstaiga (klubas, kultūros centras)	+	Šiauliai, Kaūnas
			Valdžios institucijos	+	
			Bendruomenė (2 sporto klubai)	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
10.	Kubiliai (LKA 259) (Pagryžuvys? 3 km)	24 250	Parduotuvė	- / +	Keimė, Týtuvėnai
			Medicinos įstaiga	- / +	Keimė, Týtuvėnai
			Mokykla (Keimės r. Týtuvėnų gimnazijos Pėgryžuvio ikimokyklinio-pradinio ugdymo skyrius)	-	Týtuvėnai
			Kultūros įstaiga	- / +	Týtuvėnai
			Valdžios institucijos	- / +	
			Bendruomenė (Pėgryžuvio)	-	
			Bažnyčia	-	Týtuvėnai
			Kapinės	-	Týtuvėnai
			Paštas	-	Týtuvėnų
11.	Týtuvėnai (LKA 260)	2 000	Parduotuvė	+	Keimė, Šiauliai
			Medicinos įstaiga	+	Keimė, Šiauliai
			Mokykla (Týtuvėnų gimnazija, Týtuvėnų gimnazijos meno skyrius, Viešoji įstaiga Keimės profesinio rengimo centras, Týtuvėnų vaikų lopšelis-darželis)	+	
			Kultūros įstaiga	+	Keimė
			Valdžios institucijos	+	
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
12.	Adomėičiai (LKA 292)	28	Parduotuvė	-	Pėkražantis, Keimė, Skaudvilė
			Medicinos įstaiga	-	Keimė
			Mokykla	-	Pėkražančio gimnazija, kuri yra Grinių kaime (9 km nuo Adomėičių k.)
			Kultūros įstaiga	-	Keimė
			Valdžios institucijos	-	Keimė
			Bendruomenė	-	
			Bažnyčia	-	Krėžiai
			Kapinės	-	Krėžiai, Keimė
			Paštas	-	Krėžių

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
13.	Pakražantis ribojasi su Griniais (LKA 293)	36	Parduotuvė	–	Keimė
			Medicinos įstaiga	–	Keimė
			Mokykla (Pakražančio gimnazija, kuri yra su Pakražančiu besiribojančiame Grinių kaime, menų mokyklos Pakražančio muzikos skyrius (irgi Grinių kaime))	–	
			Kultūros įstaiga	–	Keimė
			Valdžios institucijos (Seniūnija Grinių kaime)		
			Bendruomenė	–	
			Bažnyčia (Pakražančio Švč. Mergelės Marijos bažnyčia)		
			Kapinės	–	
			Paštas (Pakražančio paštas yra Grinių kaime)	– +	
			14.	Lýduvėnai (LKA 294)	80
Medicinos įstaiga	–	Rasėiniai, Kaūnas			
Mokykla	–	Šiluvos gimnazija, Rasėinių mokyklos			
Kultūros įstaiga	–	Rasėiniai			
Valdžios institucijos	–	Šiluva, Rasėiniai			
Bendruomenė	+				
Bažnyčia	+				
Kapinės	+				
Paštas	+				
15.	Stulgiai (LKA 326)	132	Parduotuvė	+	Keimė, Skaudvilė
			Medicinos įstaiga	+	Keimė, Skaudvilė
			Mokykla	–	Pakražančio gimnazija (Grinių kaime, 13 km); Skaudvilės gimnazija (8 km)
			Kultūros įstaiga	+	Skaudvilė
			Valdžios institucijos	–	Griniaĩ
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	–	Keimės 1-asis kilnojamas paštas

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
16.	Nemākščiai (LKA 327)	700	Parduotuvė	+	Rasėiniai, Kaūnas, Tauragė
			Medicinos įstaiga	+	Rasėiniai, Kaūnas
			Mokykla (Rasėinių r. Nemākščių Martyno Mažvydo gimnazija, ikimokyklinio ugdymo įstaiga)	+	
			Kultūros įstaiga	+	Rasėiniai
			Valdžios institucijos	+	
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
17.	Giniočiai (LKA 328)	-	Parduotuvė	-	
			Medicinos įstaiga	-	
			Mokykla	-	
			Kultūros įstaiga	-	
			Valdžios institucijos	-	
			Bendruomenė	-	
			Bažnyčia	-	
			Kapinės	-	
			Paštas	-	
18.	Alėjaĩ (LKA 329)	170	Parduotuvė	+	Rasėiniai
			Medicinos įstaiga	-	Rasėiniai
			Mokykla	-	Prezidento Jono Źemaičio gimnazija; Rasėinių r. Gylių mokykla-daugiafunkcis centras
			Kultūros įstaiga	-	Rasėiniai
			Valdžios institucijos	-	Rasėiniai
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	-	Rasėinių

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
19.	Vainūtas (LKA 356)	700	Parduotuvė	+	Šilūtė, Tauragė, Klaipėda
			Medicinos įstaiga (tik vaistinė)	-	Šilūtė, Tauragė, Klaipėda
			Mokykla (Šilūtės r. Vainūto gimnazija)	+	
			Kultūros įstaiga	+	Šilūtė, Tauragė, Klaipėda
			Valdžios institucijos	+	
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
20.	Žviņģiai (LKA 357)	200	Parduotuvė	-	Šilalė, Klaipėda
			Medicinos įstaiga	+	Šilalė, Klaipėda
			Mokykla	-	Šilalė, Vainūtas
			Kultūros įstaiga	+	Šilalė, Klaipėda
			Valdžios institucijos	-	Pajūris
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	-	
			Paštas	-	Pajūrio
21.	Pāgramantis (LKA 358)	442	Parduotuvė	+	Tauragė, Šilalė
			Medicinos įstaiga	+	Tauragė, Šilalė
			Mokykla (Tauragės r. Pāgramančio pagrindinė mokykla)	+	Tauragės gimnazija, Tauragės 4 progimnazijos
			Kultūros įstaiga	+	Tauragė, Šilalė
			Valdžios institucijos	-	Mažonai, Tauragė
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
22.	Lomiaĩ (LKA 359)	440	Parduotuvė	+	Tauragė
			Medicinos įstaiga	+	Tauragė
			Mokykla (Tauragės r. Lomių pagrindinė mokykla [nuo 2020-08-31 liko ikimokyklinio-pradinio ugdymo skyrius])	+	Tauragės gimnazija, 4 Tauragės progimnazijos, Tauragės pagrindinė mokykla
			Kultūros įstaiga	+	Tauragė
			Valdžios institucijos	–	Maždonai, Tauragė
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
23.	Batakiāĩ (LKA 360)	292	Parduotuvė	+	Skaudivilė, Tauragė
			Medicinos įstaiga	–	Skaudivilė, Tauragė
			Mokykla (Batakių pagrindinė mokykla)	+	Tauragės gimnazija, 4 Tauragės progimnazijos, Tauragės pagrindinė mokykla, Skaudivilės gimnazija
			Kultūros įstaiga	+	Skaudivilė, Tauragė
			Valdžios institucijos	+	
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
24.	Skaudivilė (LKA 361)	1642	Parduotuvė	+	Tauragė
			Medicinos įstaiga	+	Tauragė
			Mokykla (Tauragės r. Skaudivilės gimnazija; Tauragės r. Skaudivilės specialioji mokykla, Tauragės r. muzikos mokyklos filialas Skaudivilėje)	+	

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
			Kultūros įstaiga	+	Tauragė
			Valdžios institucijos	+	
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia (Lietuvos Evangelikų Liuteronų bažnyčia, Skaudvilės Romos katalikų Šv. Kryžiaus bažnyčia)	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
25.	Petkaičiai (LKA 362)	30	Parduotuvė	-	Lỹbiškiai, Skaudvilė, Tauragė
			Medicinos įstaiga	-	Skaudvilė, Tauragė
			Mokykla	-	Skaudvilės gimnazija (9 km)
			Kultūros įstaiga	-	Eřvilkas
			Valdžios institucijos		Skaudvilė
			Bendruomenė	-	
			Bažnyčia	-	Varlaukis
			Kapinės	-	Skaudvilė
			Paštas	-	Lỹbiškių
26.	Vidũklė (LKA 363)	1 500	Parduotuvė	+	Rasėiniai, Kaũnas
			Medicinos įstaiga	+	Rasėiniai, Kaũnas
			Mokykla (Vidũklės Simono Stanevičiaus gimnazija, ikimokyklinio ugdymo įstaiga, meno mokyklos Vidũklės filialas)	+	Rasėinių mokyklos
			Kultūros įstaiga	+	Rasėiniai, Kaũnas
			Valdžios institucijos	+	Rasėiniai
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
27.	Rasėiniai (LKA 364)	10 300	Parduotuvė	+	Kaūnas
			Medicinos įstaiga	+	Kaūnas
			Mokykla (Rasėinių Viktoro Petkaus pagrindinė mokykla, Rasėinių Šaltinio progimnazija, Raseinių Prezidento Jono Žemaičio gimnazija, Rasėinių specialioji mokykla, 3 lopšeliai-darželiai („Saulutė“, „Spinduliukas“ ir „Liepaitė“), Rasėinių meno mokykla, technologijos ir verslo mokykla)	+	
			Kultūros įstaiga	+	Kaūnas
			Valdžios institucijos	+	
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
28.	Žygaičiai (LKA 390)	580	Parduotuvė	+	Klaipėda, Tauragė, Šilutė
			Medicinos įstaiga	+	Klaipėda, Tauragė, Šilutė
			Mokykla (Tauragės r. Žygaičių gimnazija)	+	
			Kultūros įstaiga	+	Klaipėda, Tauragė, Šilutė
			Valdžios institucijos	+	Tauragė
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
29.	Jociai (LKA 391) Tauragės priemiestis	25	Parduotuvė	–	Tauragė
			Medicinos įstaiga	–	Tauragė
			Mokykla	–	Visos Tauragės mokyklos

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
			Kultūros įstaiga	–	Tauragė
			Valdžios institucijos	–	Tauragė
			Bendruomenė	–	
			Bažnyčia	–	Tauragė
			Kapinės	+	
			Paštas	–	Tauragės centrinis
30.	Stragūtė (LKA 392) Tauragės priemiestis	100	Parduotuvė	–	Tauragė
			Medicinos įstaiga	–	Tauragė
			Mokykla	–	Visos Tauragės mokyklos
			Kultūros įstaiga	–	Tauragė
			Valdžios institucijos	–	Tauragė
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	–	Tauragė
			Kapinės	–	Tauragė
			Paštas	–	Tauragės centrinis
31.	Jōniškė (LKA 393) Tauragės priemiestis	340	Parduotuvė (kioskelis būtinų negendančių maisto produktų)	–	Tauragė
			Medicinos įstaiga	–	Tauragė
			Mokykla	–	Visos Tauragės mokyklos
			Kultūros įstaiga	–	Tauragė
			Valdžios institucijos	–	Tauragė
			Bendruomenė	–	
			Bažnyčia	–	Tauragė
			Kapinės	–	Tauragė
			Paštas	–	Tauragės centrinis
32.	Pašaltuonys (LKA 394)	200	Parduotuvė	+	Jurbarkas, Tauragė
			Medicinos įstaiga	–	Jurbarkas, Tauragė
			Mokykla	–	Visos Tauragės mokyklos, Jurbarko r. Ežvilko gimnazija

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
			Kultūros įstaiga	+	Tauragė
			Valdžios institucijos	-	Eržvilkas
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	-	Eržvilko
33.	Eržvilkas (LKA 395)	400	Parduotuvė	+	Tauragė, Jurbarkas, Kaūnas
			Medicinos įstaiga	+	Tauragė, Jurbarkas, Kaūnas
			Mokykla (Jurbarko r. Eržvilko gimnazija)	+	
			Kultūros įstaiga	+	Tauragė, Jurbarkas
			Valdžios institucijos	+	
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
			Paštas	+	
34.	Paupys (LKA 396)	230	Parduotuvė	+	Rasėiniai
			Medicinos įstaiga	+	Rasėiniai, Kaūnas
			Mokykla (Rasėinių Viktoro Petkaus pagrindinės mokyklos Pāupio daugiafunkcio centro nuo 2020-09-01 neliko [medžiagos rinkimo metu mokėsi 9 ikimokyklinio ir pradinio mokyklinio amžiaus vaikai])	+	Vidūklės Simono Stanevičiaus gimnazija (apie 12 km), Prezidento Jono Žemaičio gimnazija, Rasėinių Viktoro Petkaus pagrindinė mokykla, Rasėinių Šaltinio progimnazija (iki Rasėinių apie 20 km)
			Kultūros įstaiga	+	Vidūklė, Rasėiniai
			Valdžios institucijos	-	Vidūklė, Rasėiniai
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	+	
			Kapinės	+	
Paštas	+				

Eil. Nr.	Punkto Nr. pagal LKA	Gyventojų skaičius	Duomenys		Judėjimo kryptys
35.	Gervinė (LKA 398a)	90	Parduotuvė	+	Rasėiniai, Kaūnas
			Medicinos įstaiga	-	Rasėiniai, Kaūnas
			Mokykla	-	Visos Rasėinių mokyklos (9,5 km), Rasėinių Viktoro Petkaus pagrindinės mokyklos Pāupio daugiafunkcis centras (apie 9 km)
			Kultūros įstaiga	+	Rasėiniai
			Valdžios institucijos	-	Sujainiai, Rasėiniai
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	-	Vidūklės Šv. Kryžiaus bažnyčia, Pāupio Šv. Šeimos-Jėzaus, Marijos ir Juozapo bažnyčia
			Kapinės	-	Vidūklės
			Paštas	-	Rasėinių
36.	Rūgāliai (LKA 463) Tauragės priemiestis	27	Parduotuvė	-	Tauragė
			Medicinos įstaiga	-	Tauragė, Dacijōnų k.
			Mokykla	-	visos Tauragės mokyklos
			Kultūros įstaiga	-	Tauragė
			Valdžios institucijos	-	Tauragė
			Bendruomenė	-	
			Bažnyčia	-	Tauragė
			Kapinės	-	Tauragė
			Paštas	-	Tauragės centrinis
37.	Eičiai (LKA 464)	330	Parduotuvė	+	Tauragė
			Medicinos įstaiga	+	Tauragė
			Mokykla (Tauragės r. Gaūrės pagrindinės mokyklos Eičiū sk. [pradinė])	+	Tauragė, Gaūrės pagrindinė mokykla, Tauragės gimnazija
			Kultūros įstaiga	+	Tauragė
			Valdžios institucijos	-	Gaūrė, Tauragė
			Bendruomenė	+	
			Bažnyčia	-	Tauragė
			Kapinės	-	Gaūrė
			Paštas	+	

3 priedas. Pietų žemaičių raseiniškių Ika punktų bendruomenių judėjimo registras

LKA punktas	Informantas	Parduo-tuvė	Medi-cinos įstaiga	Mokykla	Kultūros įstaiga	Valdžios institucijos	Ben-druo-menė	Baž-nyčia	Kapi-nės	Paš-tas
Gūdmo-niškė (LKA 162)	162GUDM2M	Šiauliai	Šiauliai	–	Šiauliai	Keimė	–	–	–	Šau-kėnai
	162GUDM3M	Šiauliai	Šiauliai	–	Šiauliai	Keimė	–	–	–	Šau-kėnai
	162GUDM3V	Šiauliai	Šiauliai	–	Šiauliai	Keimė	–	–	–	Šau-kėnai
Šau-kėnai (LKA 194)	194ŠAUK2M	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	–	Šiauliai	Keimė	–	–	–	–
	194ŠAUK2M–1	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	–	Šiauliai	Keimė	–	–	–	–
	194ŠAUK3M	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	–	Šiauliai	Keimė	–	–	–	–
	194ŠAUK3M–2	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	–	–	Keimė	–	–	–	–
	194ŠAUK3V	Keimė	Keimė, Šiauliai	–	–	Keimė	–	–	–	–
Kūrtu-vėnai (LKA 195)	195KURT2M	Šiauliai	Šiauliai	Šiauliai	Šiauliai	Bubiai, Šiauliai	–	–	–	–
	195KURT2M	Šiauliai	Šiauliai	Šiauliai	Šiauliai	Bubiai, Šiauliai	–	–	–	–
	195KURT2V	Šiauliai	Šiauliai	Šiauliai	Šiauliai	Bubiai, Šiauliai	–	–	–	–
Vaiгуva (LKA 224)	224VAIG2M	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šaukėnai, Užventis	Keimė, Šiauliai	Keimė	–	–	–	–
	224VAIG3M	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šaukėnai, Užventis	Keimė, Šiauliai	Keimė	–	–	–	–
	224VAIG3M–1	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šaukėnai, Užventis	Keimė, Šiauliai	Keimė	–	–	–	–

LKA punktas	Informantas	Parduo-tuvė	Medi-cinos įstaiga	Mokykla	Kultūros įstaiga	Valdžios institucijos	Ben-druo-menė	Baž-nyčia	Kapi-nės	Paš-tas
Kušleĩ-kiai (LKA 225)	225KUŠL1M	Keĩmė, Šaltėniai	Keĩmė	Keĩmė, Šaukėnai	Keĩmė	Keĩmė	–	Palėndriai	Keĩmė	Keĩmė
	225KUŠL3M	Keĩmė, Šaltėniai	Keĩmė	Keĩmė, Šaukėnai	Keĩmė	Keĩmė	–	Palėndriai	Keĩmė	Keĩmė
	225KUŠL3V	Keĩmė, Šaltėniai	Keĩmė	Keĩmė, Šaukėnai	Keĩmė	Keĩmė	–	Palėndriai	Keĩmė	Keĩmė
Padu-bysys (Kaniũkai) (LKA 226)	226PADU2M	Keĩmė, Týtuvėnai	Keĩmė, Týtuvėnai	Týtuvėnai	–	–	–	Kiaunoriaĩ	Keĩmė, Týtuvėnai	–
	226PADU3M	Keĩmė, Týtuvėnai	Keĩmė, Týtuvėnai	Týtuvėnai	–	–	–	Kiaunoriaĩ	Keĩmė, Týtuvėnai	–
	226PADU3M–1	Keĩmė, Týtuvėnai	Keĩmė, Týtuvėnai	Týtuvėnai	–	–	–	Kiaunoriaĩ	Keĩmė, Týtuvėnai	–
Kiauno-riaĩ (LKA 227)	227KIAU1M	Keĩmė, Šiauliaĩ, Týtuvėnai	Keĩmė, Šiauliaĩ, Týtuvėnai	Mockáičiai, Baziliónai, Týtuvėnai	Keĩmė, Šiauliaĩ, Týtuvėnai	Keĩmė, Týtuvėnai	–	–	–	Týtuvėnai
	227KIAU3M	Keĩmė, Týtuvėnai	Keĩmė, Šiauliaĩ, Týtuvėnai	Mockáičiai, Baziliónai, Týtuvėnai	Keĩmė, Týtuvėnai	Keĩmė, Týtuvėnai	–	–	–	Týtuvėnai
	227KIAU3M–1	Keĩmė, Šiauliaĩ, Týtuvėnai	Keĩmė, Šiauliaĩ, Týtuvėnai	Mockáičiai, Baziliónai, Týtuvėnai	Keĩmė, Týtuvėnai	Keĩmė, Týtuvėnai	–	–	–	Týtuvėnai
	227KIAU2V	Keĩmė, Šiauliaĩ, Týtuvėnai	Keĩmė, Šiauliaĩ, Týtuvėnai	Baziliónai, Mockáičiai, Týtuvėnai	Keĩmė, Šiauliaĩ, Týtuvėnai	Keĩmė, Týtuvėnai	–	–	–	Týtuvėnai

LKA punktas	Informantas	Parduo- tuvė	Medi- cinos įstaiga	Mokykla	Kultūros įstaiga	Valdžios institu- cijas	Ben- druo- menė	Baž- nyčia	Kapi- nės	Paš- tas
Krāžiai (LKA 257)	257KRAŽ1M	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	-	Keimė, Šiauliai	-	-	-	-	-
	257KRAŽ3M	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	-	Keimė, Šiauliai	-	-	-	-	-
	257KRAŽ3M-1	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	-	Keimė, Šiauliai	-	-	-	-	-
	257KRAŽ3M-2	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	-	Keimė, Šiauliai	-	-	-	-	-
	257KRAŽ3V	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	-	Keimė, Šiauliai	Pakra- žantis	-	-	-	-
Keimė LKA (258)	258KELM1M	Kaūnas, Šiauliai	Kaūnas, Šiauliai	-	Kaūnas, Šiauliai	-	-	-	-	-
	258KELM2M	Kaūnas, Šiauliai	Kaūnas, Šiauliai	-	Kaūnas, Šiauliai	-	-	-	-	-
	258KELM3M	Šiauliai	Šiauliai	-	Šiauliai	-	-	-	-	-
Kubiliai (LKA 259)	259KUBI1M	Keimė, Tytuvė- nai	Keimė, Tytuvė- nai	Tytu- vėnai	Tytuvė- nai	-	-	Tytuvė- nai	Tytu- vėnai	Ty- tuvė- nai
	259KUBI2M	Keimė, Tytuvė- nai	Keimė, Tytuvė- nai	Tytu- vėnai	Tytu- vėnai	-	-	Tytuvė- nai	Tytu- vėnai	Ty- tuvė- nai
	259KUBI3M	Keimė, Tytuvė- nai	Keimė, Tytuvė- nai	Tytu- vėnai	Tytu- vėnai	-	-	Tytuvė- nai	Tytu- vėnai	Ty- tuvė- nai
Tytuvė- nai (LKA 260)	260TYTU2M	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	-	Keimė	-	-	-	-	-
	260TYTU2V	Keimė, Šiauliai	Keimė, Šiauliai	-	Keimė	-	-	-	-	-
Ado- māičiai (LKA 292)	292ADOM1M	Keimė, Pakra- žantis, Skaud- vilė	Keimė	Pakra- žantis (Gri- niai)	Keimė	Keimė	-	Krāžiai	Kei- mė, Krā- žiai	Krā- žiai
	292ADOM2M	Keimė, Pakra- žantis, Skaud- vilė	Keimė	Pakra- žantis (Griniai)	Keimė	Keimė	-	Krāžiai	Kei- mė, Krā- žiai	Krā- žiai

LKA punktas	Informantas	Parduo-tuvē	Medi-cinos īstaiga	Mokykla	Kultūros īstaiga	Valdžios institu-cijos	Ben-druo-menē	Baž-nyčia	Kapi-nēs	Paš-tas
Pākra-žantis (Gri-niaī) (LKA 293)	293PAKR2M	Keļmē	Keļmē	–	Keļmē	–	–	–	–	–
	293PAKR3M	Keļmē	Keļmē	–	Keļmē	–	–	–	–	–
Lýduvė-nai (LKA 294)	294LYDU1M	Kaūnas, Rasėiniai	Kaūnas, Rasėiniai	Šiluva	Rasėiniai	Šiluva, Rasėiniai	–	–	–	–
	294LYDU3M	Kaūnas, Rasėiniai	Kaūnas, Rasėiniai	Šiluva	Rasėiniai	Šiluva, Rasėiniai	–	–	–	–
	294LYDU2V	Kaūnas, Rasėiniai	Kaūnas, Rasėiniai	Šiluva	Rasėiniai	Šiluva, Rasėiniai	–	–	–	–
Stulgiaī (LKA 326)	326STUL3M	Keļmē, Skaud-vilė	Keļmē, Skau-dvilė	Pākra-žantis (Gri-niaī)	Skaud-vilė	Griniaī	–	–	–	Keļ-mė
	326STUL3M-1	Keļmē, Skaud-vilė	Keļmē, Skau-dvilė	Pākra-žantis (Griniaī)	Skaud-vilė	Griniaī	–	–	–	Keļ-mė
	326STUL1V	Keļmē, Skaud-vilė	Keļmē, Skau-dvilė	Pākra-žantis (Gri-niaī)	Skaud-vilė	Griniaī	–	–	–	Keļ-mė
Ne-mākš-čiai (LKA 327)	327NEMA1M	Kaūnas, Rasėiniai, Tauragė	Kaūnas, Rasėiniai	–	Rasėiniai	–	–	–	–	–
	327NEMA2V	Kaūnas, Rasėiniai, Tauragė	Kaūnas, Rasėiniai	–	Rasėiniai	–	–	–	–	–
	327NEMA3V	Kaūnas, Rasėiniai, Tauragė	Kaūnas, Rasėiniai	–	Rasėiniai	–	–	–	–	–
Alėjaī (LKA 329)	329ALĖJ2M	Rasėiniai	Rasėiniai	Rasėiniai, Gyliaī	Rasėiniai	Rasėiniai	–	–	–	Ra-sėi-niai
	329ALĖJ2M-1	Rasėiniai	Rasėiniai	Rasėiniai, Gyliaī	Rasėiniai	Rasėiniai	–	–	–	Ra-sėi-niai

LKA punktas	Informantas	Parduo-tuvē	Medi-cinos ģstaiga	Mokykla	Kultūros ģstaiga	Valdžios institu-cijos	Ben-druo-menē	Baž-nyčia	Kapi-nēs	Paš-tas
Vainūtas (LKA 356)	356VAIN1M	Klaiņpēda, Šilūtē, Tauragē	Klaiņpēda, Šilūtē, Tauragē	-	Klaiņpēda, Šilūtē, Tauragē	-	-	-	-	-
	356VAIN3M	Klaiņpēda, Šilūtē, Tauragē	Klaiņpēda, Šilūtē, Tauragē	-	Klaiņpēda, Šilūtē, Tauragē	-	-	-	-	-
	356VAIN3M-1	Šilūtē, Tauragē	Klaiņpēda, Šilūtē, Tauragē	-	Klaiņpēda, Šilūtē, Tauragē	-	-	-	-	-
Žviņģiai (LKA 357)	357ŽVIN2M	Klaiņpēda, Šilālē	Klaiņpēda, Šilālē	Šilālē, Vainūtas	Klaiņpēda, Šilālē	Pajūris	-	-	-	Pa-jūris
	357ŽVIN3M	Klaiņpēda, Šilālē	Klaiņpēda, Šilālē	Šilālē, Vainūtas	Klaiņpēda, Šilālē	Pajūris	-	-	-	Pajūris
	357ŽVIN1V	Klaiņpēda, Šilālē	Klaiņpēda, Šilālē	Šilālē, Vainūtas	Klaiņpēda, Šilālē	Pajūris	-	-	-	Pajūris
Pāgramantis (LKA 358)	358PAGR2M	Šilālē, Tauragē	Šilālē, Tauragē	Tauragē	Šilālē, Tauragē	Ma-žōnai, Tauragē	-	-	-	-
	358PAGR3M	Šilālē, Tauragē	Šilālē, Tauragē	Tauragē	Šilālē, Tauragē	Ma-žōnai, Tauragē	-	-	-	-
Lomiaī (LKA 359)	359LOMI3M	Tauragē	Tauragē	Tauragē	Tauragē	Ma-žōnai, Tauragē	-	-	-	-
	359LOMI1V	Tauragē	Tauragē	Tauragē	Tauragē	Ma-žōnai, Tauragē	-	-	-	-
	359LOMI2V	Tauragē	Tauragē	Tauragē	Tauragē	Ma-žōnai, Tauragē	-	-	-	-

LKA punktas	Informantas	Parduo-tuvē	Medi-cinos īstaiga	Mokykla	Kultūros īstaiga	Valdžios institu-cijos	Ben-druo-menē	Baž-nyčia	Kapi-nēs	Paš-tas
Batakiai (LKA 360)	360BATA1M	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	-	-	-	-	-
	360BATA2M	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	-	-	-	-	-
	360BATA3M	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	-	-	-	-	-
Skau-dvilē (LKA 361)	361SKAU1M	Tauragē	Tauragē	-	Tauragē	-	-	-	-	-
	361SKAU2M	Tauragē	Tauragē	-	Tauragē	-	-	-	-	-
	361SKAU3M	Tauragē	Tauragē	-	Tauragē	-	-	-	-	-
Petkai-čiai (LKA 362)	362PETK3M	Lýbiš-kiai, Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē, Tauragē	Skau-dvilē	Eřž-vilkas	Skau-dvilē	-	Várlau-kis	Skau-dvilē	Lý-biš-kiai
	362PETK3M-1	Lýbiš-kiai, Skau-dvilē	Skau-dvilē	Skau-dvilē	Eřžvilkas	Skau-dvilē	-	Várlau-kis	Skau-dvilē	Lý-biš-kiai
Vidúklė (LKA 363)	363VIDU2M	Kaūnas, Rasėiniai	Kaūnas, Rasėiniai	Rasėiniai	Kaūnas, Rasėiniai	Rasėiniai	-	-	-	-
	363VIDU3M	Kaūnas, Rasėiniai	Kaūnas, Rasėiniai	Rasėiniai	Kaūnas, Rasėiniai	Rasėiniai	-	-	-	-
	363VIDU1V	Kaūnas, Rasėiniai	Kaūnas, Rasėiniai	Rasėiniai	Kaūnas, Rasėiniai	Rasėiniai	-	-	-	-
Rasėiniai (LKA 364)	364RASE1M	Kaūnas	Kaūnas	-	Kaūnas	-	-	-	-	-
	364RASE3M	Kaūnas	Kaūnas	-	Kaūnas	-	-	-	-	-
	364RASE2V	Kaūnas	Kaūnas	-	Kaūnas	-	-	-	-	-

LKA punktas	Informantas	Parduo-tuvė	Medi-cinos įstaiga	Mokykla	Kultūros įstaiga	Valdžios institucijos	Ben-druo-menė	Baž-nyčia	Kapi-nės	Paš-tas
Žygai-čiai (LKA 390)	390ŽYGA1M	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	–	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	Tauragė	–	–	–	–
	390ŽYGA2M	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	–	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	Tauragė	–	–	–	–
	390ŽYGA2M-1	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	–	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	Tauragė	–	–	–	–
	390ŽYGA2V	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	–	Klaipėda, Šilūtė, Tauragė	Tauragė	–	–	–	–
Jociai ¹⁴³ (LKA 391)	–	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	–	Taura-gė	–	Tau-ragė
Stragūtė (LKA 392)	392STRA3M	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	–	Tau-ragė
	392STRA2V	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	–	Tau-ragė
Joniškė (LKA 393)	393JONI3M	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	–	Tau-ragė
Pašal-tuonys (LKA 394)	394PAŠA2M	Jūrbar-kas, Tau-ragė	Jūrbar-kas, Tau-ragė	Ežžvil-kas, Jūr-barkas	Tauragė	Ežžvil-kas	–	–	–	Ežž-vil-kas
	394PAŠA2M-1	Jūrbar-kas, Tau-ragė	Jūrbar-kas, Tau-ragė	Ežžvil-kas, Jūr-barkas	Tauragė	Ežžvil-kas	–	–	–	Ežž-vil-kas
	394PAŠA3V	Jūrbar-kas, Tau-ragė	Jūrbar-kas, Tau-ragė	Ežžvil-kas, Jūr-barkas	Tauragė	Ežžvil-kas	–	–	–	Ežž-vil-kas

¹⁴³ Jociai (LKA 391) aplinkinių ir vietos gyventojų laikomi Tauragės priemiesčiu, todėl respondentai nekalbinti. Informaciją apie judėjimo kryptis 2019 m. sausio mėn. pateikė Tauragės seniūnijos seniūnė Danguolė Jatautienė.

LKA punktas	Informantas	Parduo-tuvė	Medi-cinos įstaiga	Mokykla	Kultūros įstaiga	Valdžios institucijos	Ben-druo-menė	Baž-nyčia	Kapi-nės	Paš-tas
Eržvil- kas (LKA 395)	395ERŽV2M	Jūrbar- kas, Kaūnas, Tauragė	Jūrbar- kas, Kaūnas, Tauragė	-	Jūrbar- kas, Tauragė	-	-	-	-	-
	395ERŽV3M	Jūrbar- kas, Kaū- nas, Tau- ragė	Jūrbar- kas, Kaūnas, Tauragė	-	Jūrbar- kas, Tauragė	-	-	-	-	-
	395ERŽV1V	Jūrbar- kas, Kaū- nas, Tau- ragė	Jūrbar- kas, Kaūnas, Tauragė	-	Jūrbar- kas, Tauragė	-	-	-	-	-
Paupỹs (LKA 396)	396PAUP1M	Rasėiniai	Kaūnas, Rasėi- niai	Rasėi- niai, Vi- dùklė	Rasėi- niai, Vi- dùklė	Rasėi- niai, Vidùklė	-	-	-	-
	396PAUP1M	Rasėiniai	Kaūnas, Rasėi- niai	Rasėi- niai, Vi- dùklė	Rasėi- niai, Vi- dùklė	Rasėi- niai, Vidùklė	-	-	-	-
Gervinė (LKA 398a)	398aGERV1M	Kaūnas, Rasėiniai	Kaūnas, Rasėi- niai	Paupỹs, Rasėi- niai	Rasėiniai	Rasėi- niai, Sujái- niai	-	Vidùklė	Vi- dùklė	Ra- sėi- niai
	398aGERV2M	Kaūnas, Rasėiniai	Kaūnas, Rasėi- niai	Paupỹs, Rasėi- niai	Rasėiniai	Rasėi- niai, Sujái- niai	-	Vidùklė	Vi- dùklė	Ra- sėi- niai
	398aGERV3M	Kaūnas, Rasėiniai	Kaūnas, Rasėi- niai	Paupỹs, Rasėi- niai	Rasėiniai	Rasėi- niai, Sujái- niai	-	Vidùklė	Vi- dùklė	Ra- sėi- niai
Rūgā- liai ¹⁴⁴ (LKA 463)	-	Tauragė	Dacijō- nai, Tauragė	Tauragė	Tauragė	Tauragė	-	Tauragė	Tau- ragė	Tau- ragė

¹⁴⁴ Rūgāliai (LKA 463) aplinkinių ir vietos gyventojų laikomi Tauragės priemiesčiu, todėl respondentai nekalbinti. Informaciją apie judėjimo kryptis 2019 m. sausio mėn. pateikė Tauragės seniūnijos seniūnė Danguolė Jatautienė.

LKA punktas	Informantas	Parduo- tuvė	Medi- cinos įstaiga	Mokykla	Kultūros įstaiga	Valdžios institu- cijos	Ben- druo- menė	Baž- nyčia	Kapi- nės	Paš- tas
Eičiai (LKA 464)	464EiČI1M	Tauragė	Tauragė	Gaūrė, Tauragė	Tauragė	Gaūrė, Tauragė	–	Tauragė	Gaūrė	–
	464EiČI2M	Tauragė	Tauragė	Gaūrė, Tauragė	Tauragė	Gaūrė, Tauragė	–	Tauragė	Gaūrė	–
	464EiČI3M	Tauragė	Tauragė	Gaūrė, Tauragė	Tauragė	Gaūrė, Tauragė	–	Tauragė	Gaūrė	–
	464EiČI3M–1	Tauragė	Tauragė	Gaūrė, Tauragė	Tauragė	Gaūrė, Tauragė	–	Tauragė	Gaūrė	–

4 priedas. Regioninių zonų tarmiškumo rodikliai

Punktas	Informantas	Informanto amžius	Tarmiškumo rodikliai (tarninių ypatybių vienetai)
KEĹMĖS (ŠIAURINĖ) ZONA			
Kiaunoriai (LKA 227)	227KIAU3M	78	0,8 (162 iš 200)
	227KIAU3M-1	80	0,9 (169 iš 181)
	227KIAU1M	33	0,8 (90 iš 119)
Krāžiai (LKA 257)	257KRAŽ3V	69	0,9 (173 iš 189)
	257KRAŽ3M-2	61	0,8 (107 iš 130)
	257KRAŽ1M	20	0,4 (63 iš 145)
KeĹmė (LKA 258)	258KELM3M	85	0,9 (112 iš 130)
	258KELM2M	59	0,7 (103 iš 147)
	258KELM1M	30	0,5 (83 iš 163)
Tytuvėnai (LKA 260)	260TYTU2M	54	0,5 (130 iš 268)
	260TYTU2V	43	0,5 (123 iš 225)
RASĖINIŲ (PIETRYTINĖ) ZONA			
Lyduvėnai (LKA 294)	294LYDU3M	81	0,7 (93 iš 136)
	294LYDU2V	50	0,5 (77 iš 156)
Vidūklė (LKA 363)	363VIDU1V	21	0,5 (61 iš 114)
	363VIDU2M	49	0,6 (54 iš 92)
	363VIDU3M	76	0,7 (293 iš 401)
Rasėiniai (LKA 364)	364RASE1M	33	0,4 (57 iš 141)
	364RASE2V	57	0,8 (108 iš 165)
	364RASE3M	67	0,9 (132 iš 145)
TAURAGĖS (VAKARINĖ) ZONA			
Pāgramantis (LKA 358)	358PAGR2M	55	0,7 (130 iš 180)
	358PAGR3M	68	0,8 (145 iš 181)
Skaudvilė (LKA 361)	361SKAU2M	48	0,6 (78 iš 138)
	361SKAU1M	15	0,4 (47 iš 111)
	361SKAU3M	77	0,9 (116 iš 128)

5 priedas. Tarminiai raseiniškių rašmenys

Garsai ir kiti fonetiniai vienetai	Tradiciniai tarminiai rašmenys	Apibūdinimas pagal tradicinę lietuvių tarmių transkripciją	IPA rašmenys	Apibūdinimas pagal IPA
BALSIAI				
<i>a</i> tipo balsiai	[a]	užpakalinės eilės žemutinio pakilimo nelūpinis balsis; gali būti įvairaus ilgumo	[ɑ]	užpakalinės eilės atvirasis nelūpinis balsis
	[ã]	užpakalinės eilės žemutinio pakilimo šiek tiek sulūpintas balsis; gali būti įvairaus ilgumo	[ɒ]	užpakalinės eilės atvirasis lūpinis balsis
	[α]	redukuotas balsis [a] (šiek tiek priešakesnis ir aukštesnio pakilimo), nelūpinis; dažniausiai vartojamas trumpasis	[ɐ]	vidurinės eilės nelūpinis balsis, artimas atvirajam
<i>e</i> tipo balsiai	[e]	priešakinės eilės žemutinio pakilimo nelūpinis balsis; gali būti įvairaus ilgumo	[ɛ]	priešakinės eilės pusiau atvirasis nelūpinis balsis
	[æ]	priešakinės eilės žemutinio pakilimo nelūpinis balsis su [a] atspalviu: šiek tiek užpakalesnis ir žemesnio pakilimo; gali būti įvairaus ilgumo	[æ]	priešakinės eilės nelūpinis balsis, artimas atvirajam
<i>é</i> tipo balsiai	[ɛ̃]	priešakinės eilės vidutinio pakilimo nelūpinis įtemptasis balsis; vartojamas ilgasis arba pusilgis	[ɛ]	priešakinės eilės pusiau uždarasis nelūpinis balsis
	[e]	priešakinės eilės vidutinio pakilimo nelūpinis balsis, šiek tiek atviresnis ir mažiau įtemptas už [ɛ̃]; gali būti įvairaus ilgumo	[ɛ]	pažeminto pakilimo balsis [e]
<i>i</i> tipo balsiai	[ĩ], [i̇]	priešakinės eilės aukšutinio pakilimo nelūpinis įtemptasis balsis; gali būti vartojamas ilgasis arba pusilgis	[ĩ], [i̇]	priešakinės eilės uždarasis nelūpinis balsis
	[i]	priešakinės eilės šiek tiek žemesnio pakilimo nelūpinis neįtemptasis balsis; vartojamas trumpasis	[i]	nelūpinis balsis, artimas priešakiniam uždarajam

Garsai ir kiti fonetiniai vienetai	Tradiciniai tarminiai rašmenys	Apibūdinimas pagal tradicinę lietuvių tarmių transkripciją	IPA rašmenys	Apibūdinimas pagal IPA
<i>i</i> tipo balsiai	[i], [ɪ]	priešakinės eilės nelūpinis balsis, šiek tiek atviresnis už [i]; dažniausiai vartojamas trumpasis, rečiau gali pasitaikyti pusilgis	[ɪ]	pažeminto pakilimo balsis [ɪ]
	[i̯]	neskiemeninis balsis [i̯], tam tikrose pozicijose pakeičiantis [j]	[ɪ̯]	neskiemeninis balsis [ɪ̯]
<i>o</i> tipo balsiai	[o]	užpakalinės eilės vidutinio pakilimo lūpinis įtemptasis balsis; vartojamas ilgasis arba pusilgis	[o]	užpakalinės eilės pusiau uždarusis lūpinis balsis
	[o̞]	užpakalinės eilės vidutinio pakilimo lūpinis balsis, šiek tiek atviresnis ir mažiau įtemptas negu [o]; gali būti įvairaus ilgumo	[o̞]	pažeminto pakilimo balsis [o̞]
	[ɔ]	užpakalinės eilės šiek tiek žemesnio pakilimo negu [o], silpniau sulūpintas, mažiau įtemptas balsis; gali būti įvairaus ilgumo	[ɔ]	užpakalinės eilės pusiau atvirasis lūpinis balsis
<i>u</i> tipo balsiai	[u], [u.]	užpakalinės eilės aukštutinio pakilimo lūpinis įtemptasis balsis; vartojamas ilgasis arba pusilgis	[u:], [uː]	užpakalinės eilės uždarusis lūpinis balsis
	[u]	užpakalinės eilės šiek tiek žemesnio pakilimo lūpinis neįtemptasis balsis; vartojamas trumpasis	[u]	lūpinis balsis, artimas užpakaliniam uždaramajam
	[u], [v]	užpakalinės eilės lūpinis balsis, šiek tiek atviresnis už [u]; dažniausiai vartojamas trumpasis, rečiau gali pasitaikyti pusilgis	[ʊ]	pažeminto pakilimo balsis [ʊ]
	[u̯]	neskiemeninis balsis [u̯], tam tikrose pozicijose pakeičiantis [v]	[ʊ̯]	neskiemeninis balsis [ʊ̯]

Garsai ir kiti fonetiniai vienetai	Tradiciniai tarminiai rašmenys	Apibūdinimas pagal tradicinę lietuvių tarmių transkripciją	IPA rašmenys	Apibūdinimas pagal IPA
PRIEBALSIAI IR AFRIKATOS				
š	[š]	pučiamasis liežuvio priešakinis alveolinis duslusis priebalsis	[ʃ]	pučiamasis (frikatyvinis) postalveolinis duslusis priebalsis
ž	[ž]	pučiamasis liežuvio priešakinis alveolinis skardusis priebalsis	[ʒ]	pučiamasis (frikatyvinis) postalveolinis skardusis priebalsis
<i>c</i>	[c]	dantinė duslioji afrikata	[t͡s]	alveolinė duslioji afrikata
č	[č]	alveolinė duslioji afrikata	[t͡ʃ]	palato-alveolinė duslioji afrikata
<i>dz</i>	[ɟ]	dantinė skardžioji afrikata	[d͡z]	alveolinė skardžioji afrikata
<i>dž</i>	[ʒ]	alveolinė skardžioji afrikata	[d͡ʒ]	postalveolinė skardžioji afrikata
<i>v</i>	[v]	sklandusis lūpinis dantinis priebalsis	[v]	sklandusis lūpinis dantinis priebalsis (labiodentalinis apromksimantas)
	[w]	abilūpė priebalsio [v] atmaina, vartojama tarp lūpinių balsių	[β]	pučiamasis (frikatyvinis) abilūpis (bilabialinis) priebalsis
Gomurinis <i>n</i>	[ŋ]	gomurinė priebalsio [n] atmaina, vartojama prieš priebalsius [k, g]	[ŋ]	nosinis (nazalinis) gomurinis (veliarinis) priebalsis
<i>ch</i>	[x]	pučiamasis gomurio užpakalinis liežuvio užpakalinis duslusis priebalsis	[x]	pučiamasis (frikatyvinis) gomurinis (veliarinis) duslusis priebalsis
<i>h</i>	[h]	pučiamasis gomurio užpakalinis liežuvio užpakalinis skardusis priebalsis	[χ]	pučiamasis (frikatyvinis) gomurinis (veliarinis) skardusis priebalsis
KITI ŽENKLAI				
BALSIŲ KIEKYBĖ IR REDUKCIJA				
ilgasis balsis	·	žymima dešinėje raidės pusėje viršuje	:	žymima dešinėje raidės pusėje
pusilgis balsis / pusbalsis	·	žymima dešinėje raidės pusėje apačioje	·	žymima dešinėje raidės pusėje viršuje

Garsai ir kiti fonetiniai vienetai	Tradiciniai tarminiai rašmenys	Apibūdinimas pagal tradicinę lietuvių tarmių transkripciją	IPA rašmenys	Apibūdinimas pagal IPA
redukuotas (išblėsusios kėkybės ir kokybės) balsis	a / (a), i / (i)	žymimas pakeltomis (kar-tais ir apskliaustomis) rai-dėmis	˘	žymima virš raidės; taip žymimi stipriai redukuoti šiaurės žėmaičių balsiai; taip pat šiek tiek sudvibalsintų balsių arba suvienbalsintų dvibalsių silpnesnieji dėmenys
PRIEBALSIŲ MINKŠTUMAS IR BALSINGUMAS				
minkštasis priebalsis	˙ / ˘ / ˘	apostrofas žymimas dešinėje raidės pusėje viršuje; lanke-lis – virš raidės	˙	žymima raidės dešinėje pusėje viršuje
nedidelio laipsnio suskardėjimas	[s̺], [t̺]...	žymima raidės apačioje	[s̺], [t̺]...	žymima raidės apačioje
nedidelio laipsnio suduslėjimas	[ḡ], [ḥ]...	žymima raidės apačioje, kai kurių raidžių – viršuje	[ḡ], [ḥ]...	žymima raidės apačioje, kai kurių raidžių – viršuje
KIRTIS IR PRIEGAIDĖS				
pagrindinis kirtis	˙	žymima prieš kirčiuotą skiemenį	˙	žymima prieš kirčiuotą skiemenį
šalutinis kirtis	˙	žymima prieš kirčiuotą skiemenį	˙	žymima prieš kirčiuotą skiemenį
tvirtapradė priegaidė	˙	žymima virš kirčiuoto ilgojo balsio ar dvibalsio / dvigarsio pabrėžto dėmens	¹	žymima prieš kirčiuotą skiemenį; balsių ypatybės, atsiradusios dėl priegaidės žymimos atitinkamais kėkybės ar kokybės ženklais
tvirtagalė priegaidė	˘	žymima virš kirčiuoto ilgojo balsio ar dvibalsio / dvigarsio pabrėžto dėmens	²	žymima prieš kirčiuotą skiemenį; balsių ypatybės, atsiradusios dėl priegaidės žymimos atitinkamais kėkybės ar kokybės ženklais

Garsai ir kiti fonetiniai vienetai	Tradiciniai tarminiai rašmenys	Apibūdinimas pagal tradicinę lietuvių tarmių transkripciją	IPA rašmenys	Apibūdinimas pagal IPA
tęstinė priegaidė (tvirtagalės variantas)	~~	žymimi du ženklai virš kiekvieno dvibalsio / dvigarsio dėmens	²	žymima prieš kirčiuotą skiemenį; balsių ypatybės, atsiradusios dėl priegaidės žymimos atitinkamais kiekybės ar kokybės ženklais
laužtinė priegaidė (tvirtapradės variantas)	^	žymima virš kirčiuoto ilgojo balsio ar dvibalsio / dvigarsio pabrėžto dėmens	¹	žymima prieš kirčiuotą skiemenį; balsių ypatybės, atsiradusios dėl priegaidės žymimos atitinkamais kiekybės ar kokybės ženklais
vidurinė priegaidė (tvirtapradės arba tvirtagalės variantas; kirčiuoto trumpojo balsio pailgėjimas)	˘	žymima virš kirčiuoto balsio ar dvibalsio / dvigarsio pabrėžto dėmens		nežymima; balsių ypatybės, atsiradusios dėl priegaidės žymimos atitinkamais kiekybės ar kokybės ženklais

Diana DAMBRAUSKIENĖ

PIETŲ ŽEMAIČIŲ RASEINIŠKIŲ
KALBINIS PEREIGIŠKUMAS:
HORIZONTALUSIS IR VERTIKALUSIS
VARIANTIŠKUMAS

Daktaro disertacija

SL 655. 2021 05 16. Tiražas 30 egz.

Išleido Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
Spausdino

Nemokamai.